

GÂNDIREA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ

00:02:10

72%
28%

8 | 2
2 | 7

00:02:10

FONDATĂ ÎN ANUL 1864 SUB TITLUL „ROMÂNIA MILITARĂ”
- SERIE NOUĂ, ANUL XXIX -

3/2018

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ MILITARĂ ȘI STUDII DE SECURITATE EDITATĂ DE STATUL MAJOR AL APĂRĂRII

CONSILIUL EDITORIAL

Președinte

general-locotenent dr. Adrian TONEA

Membri

academician dr. Dan BERINDEI
general-maior ing.dr. Teodor INCICAS
general de flotilă aeriană Vasile TOADER
general de brigadă Corneliu POSTU
general de flotilă aeriană George SPIRIDONESCU
general de brigadă Marian BOTEA
general de brigadă ing.dr. Constantin NEGREA
general de brigadă Iulian BERDILĂ
general de brigadă ing. Nicolae MARIA-ZAMFIRESCU
general de brigadă dr. Dragoș-Dumitru IACOB
general de brigadă ing.dr. Costică POSTOLACHE
general-maior Ovidiu-Liviu UIFĂLEANU
general de flotilă aeriană dr. Viorel PANĂ
viceamiral dr. Alexandru MÎRȘU

Referenți științifici:

general de brigadă prof.univ.dr.
Gheorghe CALOPĂREANU
colonel (r.) prof.univ.dr. Petre OTU
colonel (r.) prof.univ.dr. Ion GIURCĂ
colonel prof.univ.dr. Daniel GHIBA
comandor conf.univ.dr. Marius ȘERBESZKI
comandor conf.univ.dr.ing. Toma ALECU
comandor. dr. Gheorghe-Cristian BOGDAN
colonel dr. Olivian STĂNICĂ
colonel dr. Vasile MARINEANU
colonel Ștefan STAN
colonel Sorin PARFENE
colonel Constantin SPÂNU
locotenent-colonel conf.univ.dr. Adrian LESENCIUC
locotenent-colonel conf.univ.dr. Cătălin POPA
dr. Alexandra SARCINSCHI
dr. Șerban CIOCULESCU

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactor-sef

locotenent-colonel Mircea BARAC
mbarac@mapn.ro

Redactor-sef adjunct

Alina PAPOI
apapoi@mapn.ro

Redactori

Iulia SINGER
Diana Cristiana LUPU

DTP

M.m. II Cătălin PINTILIE
Adelaida-Mihaela RADU

ADRESA REDACȚIEI

București, str. Izvor nr. 110, sector 5
Cod poștal: 050564
Telefon: +4021.410.40.40/1001731;1001732
Tel./fax: +4021.319.56.63
E-mail: gmr@mapn.ro
Web: gmr.mapn.ro

Tiparul a fost executat
la Centrul tehnic-editorial al armatei
sub comanda/2018 B

EDITOR STATUL MAJOR AL APĂRĂRII

**ÎNALTUL DECRET REGAL NR. 3663
PRIN CARE „ROMÂNIA MILITARĂ”
DEVINE REVISTA OFICIALĂ
A MARELUI STAT MAJOR**

„Art. I - Se înființează la Marele Stat Major, cu începere de la 1 Ianuarie 1898, revistă oficială sub denumirea de „România Militară”, în care toți ofițerii din armată vor găsi studii militare, care să intereseze instrucțiunea lor.

Prin organul acestei reviste toți ofițerii, de toate armele, aflați în activitate de serviciu, își vor putea publica lucrările lor personale și cari interesează armata”.

*Carol - Regele României
Dat în București la 8 decembrie 1897*

GÂNDIREA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ

Revistă de știință militară și studii de securitate
editată de Statul Major al Apărării

Fondată în anul 1864 sub titlul „România Militară“
– serie nouă, anul XXIX –

ISSN Print: 1454-0460
ISSN Online: 1842-8231

Revista *Gândirea militară românească* este revistă științifică
cu prestigiu recunoscut din domeniul
„Științe militare, informații și ordine publică”, potrivit evaluării
făcute de către Consiliul Național de Atestare a Titlurilor,
Diplomelor și Certificatelor Universitare în anul 2011
(<http://www.cnatdcu.ro/wp-content/uploads/2011/11/reviste-militare1.pdf>)

Revista *Gândirea militară românească* este inclusă în bazele de date
INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL ȘI EBSCO,
domeniul International Security & Counter-Terrorism Reference Center

Responsabilitatea pentru conținutul materialelor publicate
revine în exclusivitate autorilor, în conformitate cu prevederile
Legii nr. 206 din 27.05.2004

**COPYRIGHT: sunt autorizate orice reproduceri, fără perceperea taxelor aferente,
cu condiția indicării precise a numărului și datei apariției revistei din care provin.**

O MOȘTENIRE DE LA 1864

Drumul spre modernitate al Oștirii Române a început în 1859, odată cu instituirea Corpului de Stat Major General al Principatelor Unite, actualmente Statul Major al Apărării.

La numai câțiva ani, în 1864, un grup de nouă căpitani, absolvenți ai celei dintâi promoții a Școlii de cadeti din București, a avut inițiativa creării unei „reviste de știință, artă și istorie militară”, cu denumirea „România Militară”.

Inițiatorii acestui demers publicistic – **G. Slăniceanu** (căpitan, șeful Batalionului de Geniu), **A. Gramont** (căpitan de stat major), **G. Borănescu** (căpitan de geniu), **G. Anghelescu** (căpitan de stat major), **A. Anghelescu** (căpitan de artilerie), **E. Arion** (căpitan de artilerie), **E. Boteanu** (căpitan de stat major), **E. Pencovici** (căpitan de stat major) și **C. Barozzi** (căpitan de geniu) –, educați nu doar în România, ci și în străinătate, erau animați de necesitatea dezvoltării, și în Armata Română, a unei activități teoretice consistente.

Programul¹ revistei, inclus încă din primul număr, apărut la 15 februarie 1864, conținea idei și demersuri novatoare, cu scopul de:

„- a lucra la organizarea sistemului nostru militar, ce Camera legiuitoare este chemată în curând a-l hotărî;

- a aduna și a cerceta instituțiile vechi militare ale Patriei, instituții ce au făcut atâtea veacuri gloria României și ne-au asigurat existența;

- a trata, în lipsă de orice uvraje militare, tot ce se raportă la instrucția Oastei, baza cea mai solidă a armatei;

- a întreține pe Oșteanul Român cu cunoștința evenimentelor militare ce se petrec în lume;

- a veni să lucrăm împreună și din toată inima la înălțarea și consolidarea edificiului ce este menit să asigure viitorul patriei noastre”².

Publicație independentă, dar aflată sub egida Ministerului de Război, „România Militară” și-a încetat apariția în 1866, din lipsă de fonduri și de abonați. Va reapărea după un sfert de veac, în 1891, tot la inițiativa unui grup de ofițeri din Marele Stat Major, care își propuneau „reproducerea studiilor serioase de organizare, de strategie, de arta de a conduce trupele în orice circumstanțe”³. La scurt timp, prin Înaltul Decret Regal nr. 3663 din 8 decembrie 1897, „România Militară” a devenit, de la 1 ianuarie 1898, „organul oficial de publicitate al Marelui Stat Major”.

C. Barozzi
(căpitan de geniu)

E. Pencovici
(căpitan de stat major)

E. Boteanu
(căpitan de stat major)

G. Borănescu
(căpitan de geniu)

G. Anghelescu
(căpitan de stat major)

G. Slăniceanu
(căpitan,
șeful Batalionului
de Geniu)

E. Arion
(căpitan
de artilerie)

A. Anghelescu
(căpitan
de artilerie)

**Premiile revistei
GÂNDIREA MILITARĂ ROMÂNEASCĂ
se acordă în fiecare an,
de către Statul Major al Apărării,
celor mai valoroase lucrări din domeniul
științei militare, editate în anul precedent**

*Premiul
„General de brigadă
Constantin Hîrjeu”*

*Premiul
„General de divizie
Ștefan Fălcoianu”*

*Premiul
„Locotenent-colonel
Mircea Tomescu”*

*Premiul
„General de corp
de armată
Ioan Sichițiu”*

*Premiul
„Mareșal
Alexandru Averescu”*

CUPRINS

EDITORIAL	Dragoș-Dumitru IACOB	6	ADAPTAREA DOCTRINARĂ, ÎNTRE NECESITATE ȘI OBLIGAȚIE
	Iulia ANGHEL	10	AMENINȚĂRI HIBRIDE ȘI MILITARIZAREA GLOBALIZĂRII: RUSIA VS. NATO
	Dan POMÎRLEANU	30	DIMENSIUNEA CIBERNETICĂ A SPAȚIULUI DE LUPTĂ
ȘTIINȚĂ MILITARĂ	Alexandru HERCIU	40	SISTEMUL DE CONDUCERE AL APĂRĂRII CBRN ÎN ARMATA ROMÂNIEI
	Guillaume LASCONJARIAS	46	DESCURAJARE PRIN REZILIENȚĂ. NATO, NAȚIUNILE ȘI PROVOCĂRILE RELATIVE LA A FI PREGĂTIT
		60	STRATEGIA NATO REFERITOARE LA PUTEREA AERIANĂ ÎNTRUNITĂ
SECURITATE ÎN EPOCA GLOBALIZĂRII	Alexandra SARCINSCHI	80	CONSIDERAȚII TEORETICE ÎN SPRIJINUL ÎNȚELEGERII PROVOCĂRII DE SECURITATE CONSTITUITĂ DE CRIZA EUROPEANĂ A REFUGIAȚILOR ȘI MIGRANȚILOR ILEGALI
	Hasmik GRIGORYAN	100	SPAȚIUL CIBERNETIC ÎN ARMENIA: LIMITE ȘI CAZURI DE ÎNCĂLCARE A SECURITĂȚII CIBERNETICE
	Mihai SANDU	114	STRĂMȚORILE – SURSĂ A PUTERII MARITIME ȘI A CONTROLULUI SISTEMIC ÎN ISTORIE –
OPINII	Crăișor-Constantin IONIȚĂ	126	ADAPTAREA STRUCTURII DE COMANDĂ A NATO – CREȘTEREA DEPENDENȚEI ALIANȚEI DE STRUCTURA DE FORȚE A STATELOR MEMBRE –
	Leopold Cerassel LUNGU	140	SISTEMUL DE APĂRARE ANTIRACHETĂ AL STATELOR UNITE ALE AMERICII
	Mircea VLADU	160	PROTECȚIA PRIN LUCRĂRI DE FORTIFICAȚIE ÎN OPERAȚIILE ÎNTRUNITE – CERTITUDINE SAU UTOPIE –?
PAGINI DE ISTORIE MILITARĂ – CENTENARUL MARI UNIRI	Sorin TURTURICĂ	174	REÎNFIINȚAREA INDUSTRIEI MILITARE AERONAUTICE ÎN ANII STATULUI COMUNIST. CÂND, CUM ȘI DE CE S-A LUAT DECIZIA?
	Ion RÎȘNOVEANU	194	SITUAȚIA ARMATEI ROMÂNE ÎN PERIOADA IUNIE-OCTOMBRIE 1918 ÎN OPINIA GENERALULUI DE DIVIZIE CONSTANTIN CHRISTESCU
	Mihail ORZEAȚĂ Valeriu AVRAM	214	AVIAȚIA ROMÂNĂ ÎN CAMPANIILE DIN 1916 ȘI 1917
	Valentin-Ioan FUȘCAN	236	INTERESELE BRITANICE ȘI SEMNIFICAȚIILE PĂCII DE LA BUCUREȘTI DIN 24 APRILIE/7 MAI 1918
	Alexe ANASTASIU	250	SE FACE LUMINĂ

ADAPTAREA DOCTRINARĂ, ÎNTRE NECESITATE ȘI OBLIGAȚIE

General de brigadă dr. Dragoș-Dumitru IACOB

Șeful Direcției Instrucție și Doctrină,
Statul Major al Apărării

Realitatea secolului XXI ne oferă, fără îndoială, imaginea unei lumi în continuă schimbare. Trăim momente în care tot ceea ce cunoaștem devine extrem de fluid, totul este într-o continuă căutare, însoțit de salturi spectaculoase susținute de dezvoltarea fără precedent a tehnologiei și a fenomenului globalizării. Această realitate influențează toate aspectele organizării sociale așa cum o știm, incluzând aici și mediul de securitate. În prezent, în loc de certitudini, vedem pași nesiguri în nisipuri mișcătoare ale tuturor actorilor internaționali, statali sau nestatali, care, până de curând, păreau că au totul sub control. Acum se bazează mai mult pe premise și pe scenarii care, de multe ori, nu depășesc stadiul de ipoteze.

În aceste condiții, definirea unui aparat doctrinar, care să poată susține îndeplinirea obiectivelor asumate prin strategia națională de securitate, a devenit o misiune pe cât de necesară, pe atât de utilă. Forțate de noua fizionomie a societății contemporane, în care informația joacă un rol decisiv pe toate palierele decizionale, doctrinele militare ale statelor și organizațiilor militare au fost adaptate atât în funcție de realitățile geopolitice, cât și de cerințele erei informaționale.

Începierea Războiului Rece a reprezentat doar începutul unei noi evoluții geopolitice și geostrategice la nivel mondial. Trecerea de la bipolarism la unipolarism a fost mai mult o iluzie, deoarece, într-o perioadă extrem de scurtă de timp la scara istoriei, în mai puțin de două decenii, multipolaritatea centrelor de putere a devenit o nouă realitate la nivel global, semnalând amplificarea riscurilor și amenințărilor existente, precum și apariția unor noi riscuri și amenințări convenționale sau asimetrice.

Situația actuală de securitate la nivel local, zonal sau chiar global se caracterizează printr-o vizibilă stare de încordare și creștere a neîncrederii, prin focarele de conflict și divergențele de interese ale unor țări în raport cu altele, ceea ce demonstrează existența unei baze de instabilitate deosebit de periculoase pentru pacea și securitatea statelor, îndeosebi a celor mici și mijlocii.

Pe de altă parte, reactivarea naționalismului și amplificarea fundamentalismului religios, competiția pentru resurse, războiul global

împotriva terorismului, creșterea decalajelor tehnologice și economice, evoluția demografică asimetrică sunt tot atâtea surse de tensiune care au schimbat realitatea sistemului internațional și au forțat mediul militar să-și adapteze doctrinele și strategiile noii realități.

Parte a acestui sistem de relații, interese și interdependențe între actori statali și nestatali, România și-a adaptat politicile și și-a orientat strategia de securitate în acord cu principiile strategice ale NATO și ale UE, cele mai puternice organizații politico-economice și militare existente.

Integrarea țării noastre în structurile europene și euroatlantice a însemnat nu doar asigurarea unui cadru de securitate, dar și modificarea caracterului strict „național” al apărării. S-a adoptat caracterul „colectiv” și „multinațional” al apărării, prin raportare la misiunile de bază ale NATO: apărarea colectivă, managementul crizelor și securitate prin cooperare. De asemenea, efortul principal de acțiune a fost orientat pentru a face față amenințărilor și riscurilor asimetrice – terorism, proliferarea armelor de distrugere în masă, atacurile cibernetice, traficul ilicit de persoane etc.

În aceste condiții, au fost redefinite conceptele privind rolul armatei și al gamei de misiuni pe care aceasta trebuie să le îndeplinească. A apărut, astfel, conceptul de „participare la operații militare în afara teritoriului național”, având ca rezultat caracterul expediționar al forțelor. Cele mai recente operații militare pentru soluționarea crizelor au scos în evidență necesitatea conlucrării a cel puțin două categorii de forțe în teatrele de operații, rezultând astfel caracterul „întrunit – joint” al operațiilor. Însă, pentru îndeplinirea acestui gen de misiuni este nevoie de asigurarea unor cerințe operaționale, precum: flexibilitate, adaptabilitate, interoperabilitate, precizie etc., cerințe atinse printr-un proces de instruire complex și întrunit, adaptat misiunilor de îndeplinit.

Prin urmare, cadrul doctrinar al armatei române, reprezentând principiile fundamentale prin intermediul cărora forțele militare își ghidează acțiunile pentru a-și îndeplini obiectivele, este corelat cu Conceptul strategic al Alianței și Strategia de securitate europeană, având la bază principii precum neagresiunea, solidaritatea, efortul colectiv, acțiunea defensivă, împărțirea ecbitabilă a rolurilor, riscurilor, responsabilităților și a beneficiilor apărării comune etc.

La nivelul Alianței, aspectele militare ce decurg din Conceptul strategic în materie de securitate vizează, cu prioritate, aplicarea principiului colectiv pentru apărare într-o viziune la nivel global, având în vedere

desele și imprevizibilele schimbări geopolitice din ultima perioadă. În acest sens, se pune accent pe utilizarea resurselor și procedeele care limitează politicile de apărare pur naționale, însă fără a afecta suveranitatea membrilor Alianței.

Cooperarea cu partenerii din Europa Centrală și de Est a adus modificări privind conținutul doctrinei militare NATO în ceea ce privește forțele integrate ale Alianței, rolul acestora și modul de pregătire. Având în vedere noile sale misiuni, NATO a recurs din necesitate, dar cu succes la îmbunătățirea capacităților sale militare, prin reforme interne și prin extinderea ponderii structurilor multinaționale, atât a celor de tip comandament, cât și a unităților luptătoare, punându-se accent în mod special pe conceptul de Forțe Operative Întrunite Multinaționale – CJTF. De altfel, scopul doctrinei NATO elaborate în anul 2017 statuează faptul că operațiile întrunite stau la baza filosofiei NATO de a-și îndeplini obiectivele.

În concluzie, indiferent că vorbim de forțele armate ale unei țări, fie de forțele armate ale unei coaliții, acestea nu vor putea acționa împreună fără o doctrină comună și o dotare cu echipamente militare capabile să asigure interoperabilitatea între categoriile de forțe. Interoperabilitatea permite comandanților de la diferite eșaloane să aibă o viziune comună asupra operațiilor, iar la nivel procedural, asigură cooperarea între categoriile de forțe pentru îndeplinirea misiunii.

În acest sens se poate afirma că, în prezent, Armata Română se află în plin proces de adaptare doctrinară pentru a crea acele instrumente necesare asimilării noilor categorii de tehnică, creșterii nivelului de interoperabilitate conceptuală și procedurală cu aliații, implementării proceselor și procedurilor de tip întrunit și, nu în ultimul rând, asigurării coerenței instrucției, exercițiilor și învățământului, cei trei piloni ai instruirii unei armate moderne.

AMENINȚĂRI HIBRIDE ȘI MILITARIZAREA GLOBALIZĂRII: RUSIA VS. NATO

Lect. univ. dr. Iulia ANGHEL

Facultatea de Științele Comunicării, Universitatea Ecologică din București

Degradarea climatului de securitate în estul Europei tinde să valideze teza unei redeschideri a riturilor de succesiune de la finele Războiului Rece. Proliferarea conflictelor hibride și geneza unui nou tip de amenințare asimetrică pot fi corelate, astfel, unui proces de militarizare a globalizării.

Articolul pornește de la ipoteza centrală conform căreia principala caracteristică a amenințărilor hibride din istoria foarte recentă face trimitere la ascensiunea influenței actorilor nestatali și abia în subsidiar la emergența unor noi formule de proiectare a puterii, bazate pe mijloace nonmilitare sau subversive.

Studiul propune o scurtă radiografie a peisajului de securitate din aria celor două blocuri majore – NATO și Federația Rusă, prin raportare la fenomenul conflictualității hibride. O abordare din unghiul teoriei geopolitice își poate dovedi utilitatea atât prin prisma capacității de a identifica principalele tendințe de evoluție, cât și prin posibilitatea de integrare a acestora în logica extinsă a proceselor de înarmare și militarizare a globalizării.

Cuvinte cheie: conflict hibrid, militarizare, război hibrid, globalizare, Rusia.

Introducere

Declanșarea revoluțiilor informaționale la începutul anilor 2000 a coincis, la nivel global, cu o activare a conflictelor asimetrice, terorismul constituind vârful de lance al acestor noi amenințări neconvenționale. Creșterea accesului la informație, prin apariția unor medii comunicaționale ce exclud controlul manifest al entităților statale, precum și dependența tot mai mare a politicului în fața factorilor mediatici au antrenat distorsiuni ale mecanismelor democratice. Dacă teoriile clasice ale democrației consfințeau o componentă statală, de-teritorializarea oferită de revoluția digitală deschidea calea unor altfel de forme de comuniune, asociere, acțiune colectivă, propagandă și, în final, confruntare hibridă. Prin însăși natura sa, noua realitate World Wide Web se va transforma într-un mediu ideal pentru geneza, testarea, propagarea și promovarea organizațiilor maligne, dintre care cele mai vizibile, dar poate că nu și cele mai influente, se vor dovedi a fi structurile teroriste¹. Internetul asigură acces facil, absența cenzurii, deschidere simultană către audiențe extinse, distribuite la nivel global și, nu în ultimul rând, capacitatea de a influența logica mediatică tradițională prin prezența unor conținuturi grafice cu mare impact emoțional². Ascensiunea unor noi medii de comunicare va favoriza și accelerarea proceselor de modernizare în estul Europei, creșterea în influență a entităților non-suverane precum structuri de lobby pro-democratic sau contraponderi autoritariste și naționalist-nativiste asigurând condițiile de posibilitate pentru viitoarele revoluții electorale post-tranziție. Modificarea substanțială a tabloului politic și geostrategic al Europei post-comuniste se datora, în principal, unei redesenări a fronturilor și sferelor de influență.

Falanga mediatică rezultată din politizarea și capacitatea noilor medii de comunicare oferea actorilor beligeranți mijloace de expresie până nu demult inaccesibile. Prezența ONG-urilor și think-tank-urilor plasate sub suzeranitate și finanțare vestică era, treptat, dublată

Dacă teoriile clasice ale democrației consfințeau o componentă statală, de-teritorializarea oferită de revoluția digitală deschidea calea unor altfel de forme de comuniune, asociere, acțiune colectivă, propagandă și, în final, confruntare hibridă.

¹ Gabriel Weimann, *Special Report. How Modern Terrorism Uses the Internet*, United States Institute of Peace, p. 3, accesat la 7 septembrie 2018, <https://www.usip.org/sites/default/files/sr116.pdf>.

² *Ibidem*, p. 3.

Valul democratizării început în 1989 nu a echivalat cu o expansiune autentică a culturii democratice și a influenței de securitate a Vestului până la granița materială a Rusiei. Chiar dacă dizolvarea Pactului de la Varșovia plasa în aparență NATO în postura unui hegemon, vechile afinități de natură culturală, reprezentatională, politică și strategică ale fostelor state comuniste vor rămâne active și vor facilita recrudescența tensiunilor pe falia Rusia – Statele Unite.

de apariția unor infrastructuri critice ce slujeau doctrinei panslavismului, secesiunea unora dintre fostele democrații socialiste din vechiul pol de putere al Federației Ruse fiind incompletă și, mai cu seamă, reversibilă. Valul democratizării început în 1989 nu a echivalat cu o expansiune autentică a culturii democratice și a influenței de securitate a Vestului până la granița materială a Rusiei. Chiar dacă dizolvarea Pactului de la Varșovia plasa în aparență NATO în postura unui hegemon, vechile afinități de natură culturală, reprezentatională, politică și strategică ale fostelor state comuniste vor rămâne active și vor facilita recrudescența tensiunilor pe falia Rusia – Statele Unite.

În acest context, influența internetului va stimula apariția unor ordini politice post-teritoriale, procesele de propagandă, înregistrare sau edificarea unor conștiințe etnice sau naționale fiind mult mai concentrate în timp și în spațiu. Prin accesarea oportunităților strategice oferite de noul mediu virtual, atât NATO, cât și Rusia au încercat să își edifice vecinătăți și colonii culturale favorabile doctrinelor proprii de securitate. Apariția unor rețele de propagandă subversivă a fost însoțită și de coagularea unor vectori de mesaj politic clasic, continuarea într-o ipoteză discretă a *Războiului Rece* fiind confirmată de simptomatologia *Revoluțiilor Colorate*.

Inaugurat de mișcarea iugoslavă din 2000 (finalizată prin înlăturarea lui Slobodan Milošević) și continuat pentru mai bine de un deceniu, valul *Revoluțiilor Portocalii* a modificat în mod profund structura și echilibrele din vecinătățile flancului estic al NATO, stimulând radicalizările ulterioare ale interacțiunilor sale cu Rusia. Forțarea unei sciziuni manifeste a fostului spațiu comunist de moștenirea culturii de securitate difuzate și propagate prin intermediul Rusiei nu putea fi obținută fără exploatarea moștenirii structurale a tranziției. După succesul aparent al ultimului stadiu de democratizare și modernizare a Estului va surveni un colaps geopolitic major. Intervenționismul Rusiei în Ucraina și revelațiile sale legate de contururile reale ale unei *oikumene* slavice sunt direct datorate forțării echilibrelor de putere prin expansionismul cultural vestic al anilor 2000.

În același timp, existența preliminară a unui stadiu de unificare și armonizare a intereselor geopolitice sub presiunea unor amenințări asimetrice de tipul terorismului poate fi asumată ca o etapă tranzitivă. Tranzacționismul și negocierea influenței prin capacitarea unor actori non-suverani nu reprezentau o noutate pentru niciunul dintre poli de securitate implicați. Pornind de la invazia sovietică din Afganistan (1979-1989), pe parcursul căreia Vestul a patronat indubital rezistența locală, și până la mostrele recente de susținere a unor regimuri

sau structuri para-statale controversate (prozelitismul Rusiei în favoarea regimului Bashar al-Assad), colaborarea marilor poli de securitate cu entități nestatale, în vederea proiectării puterii proprii, reprezintă o constantă.

Expansiunea proceselor de globalizare, modernizare și virtualizare a oferit însă un instrumentar inovativ conflictualității hibride. Fără să constituie în esență o ecuație de război fundamental nouă sau disociață de practicile războiului regulat, versiunea contemporană a conflictelor hibride aduce în discuție o *multifațetare a hegemonilor*. Actorii statali și chiar marile blocuri de securitate tind să folosească identități multiple, uneori camuflând acțiunile proprii sub stindardul unor entități non-suverane, fie acestea maligne sau benigne. Prin utilizarea succesivă a posturii de jucător statal suveran și a celei de entitate hibridă, folosind ca instrument de proiectare a puterii agenți de influență afiliați, marii actori ai scenei geopolitice oferă și oportunități pentru o privatizare și liberalizare a pieței de securitate³.

În afara grupurilor de influență și a structurilor de lobby civic sau economic patronate de actori statali suverani, arena geopolitică începe să fie populată și de entități autonome. Creșterea în influență a mișcărilor milenariste, a organizațiilor radicale, a comunităților virtuale ce militează pentru extremism etnic sau religios inaugurează o arenă de securitate multi-polară. Mai mult, granițele dintre actori statali suverani și entitățile satelite sau afiliate devin neclare. Această dualitate și fluiditate a marilor blocuri de securitate facilitează dezvoltarea în umbră a unui nou tip de amenințare hibridă, cu atât mai influentă, cu cât organizațiile și structurile promotoare devin greu de capacitate și guvernate de către marile blocuri, fie că este vorba de Rusia sau de NATO.

Cu toate că agravarea tensiunilor geopolitice pe fondul asimetriilor în dezvoltare nu reprezintă o noutate absolută, eșecul încercărilor de democratizare a statelor arabe în anii '60 oferind o cazuistică prolifică, exemplul Europei de Est continua să fie dominat de tușe particulare. Virulența neașteptată a strategiilor de proiectare a puterii Rusiei în zona fostelor colonii sovietice a fost stimulată de o serie de evenimente complementare. Printre elementele notabile se numără: revoluțiile informaționale și digitalizarea comunicării, hipermediatizarea politicului, prezența unor rituri de succesiune incompletă, consolidări democratice

³ André Barrinha, *Ethical Dilemmas and the Future of European Defence*, 2013, accesat la 7 septembrie 2018, <https://www.e-ir.info/2013/10/10/ethical-dilemmas-and-the-future-of-european-defence/>.

Actorii statali și chiar marile blocuri de securitate tind să folosească identități multiple, uneori camuflând acțiunile proprii sub stindardul unor entități non-suverane, fie acestea maligne sau benigne. Prin utilizarea succesivă a posturii de jucător statal suveran și a celei de entitate hibridă, folosind ca instrument de proiectare a puterii agenți de influență afiliați, marii actori ai scenei geopolitice oferă și oportunități pentru o privatizare și liberalizare a pieței de securitate.

Includerea treptată a fostelor membre ale Blocului Estic în structurile nord-atlantice milita pentru acceptarea unui peisaj geopolitic în curs de pacificare, în care colaborarea cu Rusia devenea nu doar necesară, ci și posibilă, mai cu seamă în contextul alinierii obiectivelor de securitate sub presiunea asimetrică a factorului terorist.

lacunare sau recrudescența identităților etnice, religioase și naționale, sub presiunea celui de al doilea stadiu al *westernizării*⁴.

În subsidiar, noua cultură comunicațională post-Guttenberg a favorizat coagularea unor noi forme de amenințare hibridă, venită, în principal, din partea actorilor și structurilor silențioase și de-teritorializate. Mișcările de autodeterminare etnică sau religioasă, mișcările religioase radicale sau organizațiile maligne ce parazitează structura statelor (cazul democrațiilor eșuate) exclud o gestionare a riscului conform normativității internaționale. Posibilele implicații ale acestui dublu proces, de proliferare a actorilor nestatali și de fragmentare a identității și autorității actorilor suverani naționali, urmează a fi puse în discuție.

Noi paradigme de securitate și amenințări hibride

La 14 februarie 2002, Secretarul general al NATO, George Robertson, susținea la Varșovia un discurs intitulat „*Construirea securității într-o lume nesigură*”⁵. Bilanțul lordului Robertson, având un subtitlu semnificativ – „*Despre NATO și Rusia*” –, menționa câteva repere esențiale ale strategiei de securitate a Alianței de după *Războiul Rece*: succesul intervenției NATO în Kosovo, derulată în doar 78 de zile și fără costuri umane din partea forțelor aliate, declanșarea campaniei globale împotriva terorismului ca răspuns la evenimentele din 2001 și, nu în ultimul rând, confirmarea „*rolului vital*” al NATO ca principal garant al conservării stabilității geopolitice în zonă⁶. Retranșarea problematicii complexe a raporturilor cu fostul spațiu sovietic anticipa, în mare măsură, liniile directe ale Summit-ului de la Praga, dar, în același timp, confirma o tendință aparent ireversibilă de suprimare a fracturilor moștenite din epoca Gorbaciov. Includerea treptată a fostelor membre ale Blocului Estic în structurile nord-atlantice milita pentru acceptarea unui peisaj geopolitic în curs de pacificare, în care colaborarea cu Rusia devenea nu doar necesară, ci și posibilă, mai cu seamă în contextul alinierii obiectivelor de securitate sub presiunea asimetrică a factorului terorist. „*Logica interesului comun*”⁷ în combaterea terorismului alimenta percepția unui moment *tabula rasa*

⁴ Cel de al doilea stadiu al difuziei modelului politic și cultural vestic tinde să stimuleze reacții locale puternice, societățile în curs de democratizare recuperând repere de identitate și acțiune cu puternic caracter vernacular. Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, New Delhi: Penguin Books, 1997, p. 27.

⁵ „*Speech by NATO Secretary General, Lord Robertson, February 14, 2002*”, în *The Polish Foreign Affairs Digest*, vol. 2, nr. 1(2), 2002, pp. 7-22.

⁶ *Ibidem*, pp. 7-19.

⁷ *Ibidem*, p. 11.

în relațiile tensionale dintre Rusia și NATO, disputa pentru supremația regională fiind înlocuită de o sinergie a intereselor de securitate pe termen lung.

Raportul *National Defense Strategy* din 2005 sublinia, în aceeași notă, interesul Statelor Unite pentru conservarea *statu-quo*ului din estul Europei și în special din Balcani, Rusia fiind menționată într-un scenariu optimist, ce nu excludea totuși o escaladare a competiției dintre marile puteri, inclusiv China⁸. Sfârșitul anilor 2000 va aduce însă o modificare substanțială a arhitecturii de securitate și a sferelor de influență la granița estică a NATO, criza din Ucraina anului 2010, urmată de anexarea Crimeei și intervenția Rusiei, fiind considerată un moment fondator. Cazul Crimeei va pune în discuție consecințele unei ecuații neconvenționale de conflict – *războiul hibrid*. Definit ca un ansamblu de operații ce presupune utilizarea de către adversar a unor mijloace de influențare, coerciție și deturnare a căror sursă este dificil de probat și care poate determina o schimbare de paradigmă prin războiul indirect, conflictul hibrid va fi considerat principala modalitate de schimbare a regimurilor și de reconfigurare strategică a climatului de securitate în estul Europei⁹.

Termenul de *război hibrid* va fi utilizat pentru a indica o paletă extinsă de manifestări: operații militare selective, insurgență civilă, capacitarea de grupuri și structuri de influență, propagandă, terorism cibernet, intervenționism și deturnări ale proceselor electorale. Gradul de noutate al acestui nou tip de confruntare făcea trimitere, în principal, la două aspecte – redeschiderea unei relații conflictuale între Rusia și NATO și creșterea forței strategice a entităților nestatale. Modificarea substanțială a climatului de securitate în spațiul postcomunist va genera o serie de întrebări critice.

În cazul Ucrainei, *Revoluția Portocalie* din 2014 și insurgența dezvoltată din jurul fenomenului *Euromaidan* prefigurau o acutizare a relațiilor dintre polii de securitate din regiune, chiar dacă, în primele stadii, aceasta s-a derulat sub auspiciile unei formule de *soft power*. Mai mult, caracterul hibrid al multora dintre regimurile post-socialiste, caracterizate mai degrabă ca autoritarisme competitive¹⁰ dublate de instituții democratice formale, a devenit manifest abia în stadiile târzii

⁸ *The National Defense Strategy of the United States of America*, martie 2005, p. 5, accesat la 20 iulie 2018, <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/nds/nds2005.pdf>.

⁹ Andrew Korybkow, *Hybrid Wars: The Indirect Adaptive Approach to Regime Change*, Peoples' Friendship University of Russia, Moscova, 2015, p. 57.

¹⁰ Steven Levitsky, Lucan A. Way, *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes after the Cold War*, NY: Cambridge University Press, 2010, p. 87.

Cazul Crimeei va pune în discuție consecințele unei ecuații neconvenționale de conflict – războiul hibrid. Definit ca un ansamblu de operații ce presupune utilizarea de către adversar a unor mijloace de influențare, coerciție și deturnare a căror sursă este dificil de probat și care poate determina o schimbare de paradigmă prin războiul indirect, conflictul hibrid va fi considerat principala modalitate de schimbare a regimurilor și de reconfigurare strategică a climatului de securitate în estul Europei.

Sintagma de război hibrid a făcut subiectul a numeroase încercări de definire, dar, în pofida unei ponderi crescânde în dezbaterile legate de dezvoltarea conflictelor moderne, a rămas un termen cu limite fluide. Prin consens, conceptul face trimitere la ansamblul metodelor și tacticilor de război nelinear, indirect, ce vizează contracararea forței unui actor convențional, cel mai adesea entitate statală care beneficiază de o forță superioară.

ale proceselor de tranziție. Pe fondul acestor considerații, fragmentarea de paradigmă anunțată de deschiderea conflictului hibrid între Rusia și NATO, după intervenția din Crimeea, poate fi înțeleasă ca rezultatul unui mecanism de acumulare. Amplificarea influenței componentelor naționale la nivel global și inclusiv în rândul membrilor estici ai parteneriatului NATO, alături de multiplicarea actorilor nestatali capabili să exercite presiuni politice, economice, sociale și de securitate¹¹, au creat o arenă geopolitică multipolară. Extinderea continuă a numărului de entități nestatale cu caracter benign și malign, împreună cu difuzia puterii de la organismele suverane¹² către noii jucători (ONG-uri, rețele de activism politic, civic, etnic sau religios, organizații anti- și parastatale), sunt fenomene ce pot fi corelate unui proces de militarizare a globalizării¹³. Implicațiile unei astfel de teze vor fi detaliate în secțiunile următoare.

Nașterea confruntărilor hibride. Surse, evoluții și manifestări pe axa Rusia-NATO

Sintagma de *război hibrid* a făcut subiectul a numeroase încercări de definire, dar, în pofida unei ponderi crescânde în dezbaterile legate de dezvoltarea conflictelor moderne, a rămas un termen cu limite fluide. Prin consens, conceptul face trimitere la ansamblul metodelor și tacticilor de război nelinear, indirect, ce vizează contracararea forței unui actor convențional, cel mai adesea entitate statală care beneficiază de o forță superioară. Dezbaterile asupra originii termenului sunt încă aprinse, fiecare dintre filiațiile propuse oferind oportunități de interpretare și aplicare complementare. Unul dintre scenariile fondatoare vehiculate cu privire la geneza *războiului hibrid* modern invocă experiența Războiului din Golf, de la debutul decadelor 90. Această ciocnire de forțe în condiții atipice a consfințit utilizarea unui amalgam de activități de amenințare și coerciție, nerestricționate de regulile războiului tradițional¹⁴. Plasarea genealogiei războiului hibrid modern în peisajul Războiului din Golf corespunde unui prim palier

¹¹ *Strategic Foresight Analysis 2017 Report, op. cit., p. 27.*

¹² *Ibidem.*

¹³ Militarizarea globalizării evidențiază trenduri de creștere a instabilității politice și de escaladare a tensiunilor de natură economică, culturală și de securitate, în urma unor procese ce includ: revoluția tehnologică, distorsiuni și inechități în dezvoltare stimulate de piața globală, degradarea mediului și migrația. David Held, Anthony McGrew, *Globalization/Anti-Globalization: Beyond the Great Divide*, Cambridge: Polity Press, 2007, p. 9.

¹⁴ Brian P. Fleming, *The Hybrid Threat Concept: Contemporary War, Military Planning and the Advent of Unrestricted Operational Art*, US Army Command and General Staff College, 2011, p. 13.

de semnificații ale termenului. Perspectiva asupra războiului hibrid se leagă, în acest prim stadiu, de prezența unui oponent cu natură duală și care poate utiliza combinații de metode și tactici de război clasic în paralel cu soluții neconvenționale. Regimul Saddam Hussein a aplicat atât operații militare de tip convențional, cât și un set complex de tactici nelineare, combinarea acțiunilor combative kinetice cu cele subversive marcând o apropiere strategică de dinamica unor organizații de tipul Hamas. Multiplicarea planurilor de acțiune și prezența unor elemente de război asimetric, de tipul insurgenței, au prefigurat nașterea organizațiilor și entităților hibride. Un alt aspect care evidențiază rolul Războiului din Golf în stabilirea tipologiei războiului hibrid modern se referă la prezența unei importante componente mediatice, ce a modelat în mod direct percepția, dinamica și finalitatea geostrategică a conflictului¹⁵.

Termenul de *război hibrid* a primit noi conotații pe fondul analizelor dedicate activității Hezbollah în războiul cu Israel din 2006. Desfășurat pe parcursul a doar 34 de zile, între 12 iulie și 14 august 2006, cel de al doilea război din Liban va evidenția succesul neașteptat al unei forțe armate nestatale în fața unei puteri militare cu o capacitate demonstrată de proiectare a propriei forțe. Succesul repurtat de Hezbollah a fost explicat prin prezența unor elemente subsidiare forței militare și localizate în noi componente politice, sociale, diplomatice, informaționale și, nu în ultimul rând, culturale¹⁶. Expansiunea conflictului armat conservator către noi paliere neconvenționale, care pot adesea să surclaseze în importanță elementele războiului tradițional, bazat pe trupe regulate, a fost denumită „*abordare comprehensivă*”¹⁷. Reunind în cercuri concentrice operații *full spectrum*, strategii de guvernare și elemente subversive așa cum sunt presiunile economice, atragerea sprijinului populațiilor indigene sau capacitarea reflectării mediatice internaționale, abordarea comprehensivă încerca să organizeze într-o matrice coerentă noile manifestări ale conflictelor multinivelare.

Deși termenii de *război hibrid* și *amenințare hibridă* prezentau limitări certe, determinate de prezența unor acțiuni militare manifeste, în timp ce alternativa „*abordării comprehensive*” putea sluji cu mai multă utilitate doctrinelor militare și de securitate, cei dintâi au reușit

¹⁵ Piers Robinson, *The CNN effect reconsidered: mapping a research agenda for the future*, în *Media, War & Conflict*, 4(1), 2011, pp. 3-11.

¹⁶ Russell W. Glenn, *Thoughts on „Hybrid” Conflict*, în *Small Wars Journal*, 2009, p. 2, accesat la 20 iulie 2018, <http://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/188-glenn.pdf>.

¹⁷ *Ibidem*, p. 3.

Desfășurat pe parcursul a doar 34 de zile, între 12 iulie și 14 august 2006, cel de al doilea război din Liban va evidenția succesul neașteptat al unei forțe armate nestatale în fața unei puteri militare cu o capacitate demonstrată de proiectare a propriei forțe. Succesul repurtat de Hezbollah a fost explicat prin prezența unor elemente subsidiare forței militare și localizate în noi componente politice, sociale, diplomatice, informaționale și, nu în ultimul rând, culturale.

Accesibile atât actorilor statali, cât și entităților nestatale, strategiile de conflict hibrid demonstrează o diminuare a granițelor dintre dimensiunile convenționale și neconvenționale, prin utilizarea în sinergie a elementelor de natură psihologică și a celor de factură materială, de tipul intervenției armate sau al insurgenței.

să domine dezbaterile legate de evoluția conflictelor moderne¹⁸. Fundamentală pentru instituirea monopolului terminologic al războiului hibrid rămâne contribuția teoretică a lui Frank Hoffman. Definiția sa asupra războiului hibrid subliniază existența unui mix ce include „capabilități convenționale, tactici neregulate, acte teroriste, inclusiv uzul indiscriminatoriu al violenței și coerciției și activitățile criminale”¹⁹. Accesibile atât actorilor statali, cât și entităților nestatale, strategiile de conflict hibrid demonstrează o diminuare a granițelor dintre dimensiunile convenționale și neconvenționale, prin utilizarea în sinergie a elementelor de natură psihologică și a celor de factură materială, de tipul intervenției armate sau al insurgenței. Hoffman preconizează expansiunea conflictelor hibride pe două direcții distincte: dimensiunea urbană a țărilor în curs de dezvoltare și redeschiderea tensiunilor în „zonele contestate”, în special în arii cu potențial economic strategic și accesibilitate maritimă²⁰.

Cazuistica oferită de Kosovo, Afganistan, Irak a demonstrat capacitatea adversarilor neconvenționali de a utiliza cu mare eficiență tehnici hibride de propagandă și convingere a populației indigene, împreună cu instrumente tradiționale ale conflictualității asimetrice, de factura atentatului terorist sau a luptei de gherilă. Această mișcare adaptativă a fost stimulată și de prezența unor moșteniri culturale defavorabile statalității (coexistența unor componente etnice divergente, granițe disputate, clivaje economice acute). Emergența agenților nestatali cu o capacitate de proiectare a unei *soft și hard power* (într-un mix de război convențional și tactici nelineare sau subversive) nu ar fi fost însă posibilă în absența unor procese de renegociere a ordinilor politice, direct potențate de efectele modernizării și mobilizării unor grupuri și identități latente²¹. Predicțiile formulate de Frank Hoffman asupra viitoarei dezvoltări a războaielor hibride vor fi confirmate treptat de redeschiderea riturilor de succesiune ale Europei Centrale și de Est, dar și de apariția unor crize intersocietale complexe în interiorul democrațiilor mature sau al peisajelor geostrategice cronic disputate. Ascensiunea populismului și redescoperirea afinităților etnice și religioase, devenite concurente ale statalității, vor anunța

¹⁸ *Ibidem*, p. 6.

¹⁹ Frank G. Hoffman, *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, 2007, p. 8.

²⁰ *Ibidem*, p. 15.

²¹ Principale clauze ale modernizării după cel de al Doilea Război Mondial: urbanizare, industrializare, creșterea accesului la educație, laicizare, mobilizare politică. Daniel Lerner, *The Passing of Traditional Society: Modernizing the Middle East*, NY: Free Press, 1958, p. 78.

o nouă anatomie a amenințărilor hibride, în care palierele de conflict și sursele amenințărilor și vulnerabilităților de securitate se multiplică. În același timp, previziunile teoriei 4GW (*Războiul de a patra generație*)²² privind estomparea distincției dintre perioadele de conflict și cele de pace și diminuarea separației dintre combatanți și necombatanți au fost validate de noua dinamică de securitate din vecinătatea Rusiei și din Balcani.

Revirimentul zonal al unor mișcări politice radicale, urmate de fenomene de contestare civilă, agende etnice separatiste și militantism religios cu potențial malign, a fost posibil prin intermediul unor clauze de simultaneitate și proximitate a comunicării. Creșterea forței strategice a factorului mediatic și virtualizarea actorilor nestatali au deschis calea pentru edificarea unei duble arhitecturi funcționale. Structura materială a agenților de influență nestatali, compusă din militanți și lanțuri organizaționale afiliate, a ajuns să fie însoțită de o componentă latentă, formată din grupuri indigene sau diaspora. Acestea s-au transformat, treptat, în noi instrumente în exercitarea și proiectarea puterii. Modificarea structurii organizațiilor ce contestă monopolul statelor suverane va deveni un factor cheie în reconfigurarea formelor de manifestare ale amenințărilor hibride.

Fondată pe exemplificările oferite de mediul politic inflammat al Orientului Mijlociu, vârsta mediană a teoriilor dedicate războiului hibrid aduce în discuție câteva corelații importante apărute între procesele de modernizare, schimbare a ordinii politice și globalizare. Cronicizarea conflictelor hibride în orizontul Orientului Mijlociu implică un ansamblu complex de motivații structurale, geopolitice și culturale, dar care erau expuse unui proces de accentuare și agravare pe fondul expansiunii proceselor de globalizare. Discrepanța dintre fundalul societal de factură arhaică și instituționalizarea democrației, obținută în cele mai multe dintre cazuri prin intervenționism vestic, avea să atingă un punct critic odată cu reformele comunicaționale ale decadei 90. Dimensiunile culturale ale globalizării au stimulat agravarea clivajelor

²² Teoria Războiului de a patra generație s-a coagulat în cursul anilor '80, reunind teze anterioare sub formula unei definiții ce sublinia prezența, în cadrul viitoarelor conflicte armate, a patru paliere strategice: utilizarea forței combative în masă, puterea de foc, mobilitatea tactică și utilizarea unei „forme evoluat de insurgență”, ce presupune utilizarea de rețele economice, politice, sociale și militare pentru influențarea oponentului. Criticile notabile adresate teoriei 4GW fac trimitere la posibila delegitimare a actorilor suverani, prin angajarea de mijloace similare celor folosite de entitățile maligne și subliniază, totodată, caracterul puțin aplicabil al conceptului, într-un univers de discurs dominat de realități tot mai particulare. Antulio J. Echevarria II, *Fourth-Generation War and Other Myths*, 2005, p. 5, accesat la 7 septembrie 2018, <http://ssi.armywarcollege.edu/pdffiles/pub632.pdf>.

Modificarea structurii organizațiilor ce contestă monopolul statelor suverane va deveni un factor cheie în reconfigurarea formelor de manifestare ale amenințărilor hibride.

Analizele dedicate caracterului hibrid al crizei din Crimeea subliniază, în principal, o deplasare a centrului de greutate al strategiilor de conflict din zona convențională către un palier difuz ce include: sponsorizarea protestelor politice și a mișcărilor sociale contestatate, coerciție economică sau capacitatea și deturnarea agendei publice prin monopol informațional.

sociale și culturale dintre centre și periferii, facilitând, în același timp, o mobilizare a marginilor patriarhale, care își vor construi noi identități, discursuri și vectori de acțiune. În același timp, teoriile confruntărilor hibride creionate pe baza experiențelor din Orientul Mijlociu asumau existența unui pattern coerent. Pornind de la intensitatea conflictului din Golf, în 1991, și până la rezistența neașteptată a mișcării Hezbollah în fața războiului cu Israel din 2006, actorii nonsuverani sau agenții statali hibridi uzau de prezența unui fundal cultural relativ uniform. Statele arabe împărțeau problematici economice, sociale și linii de tensiune culturală similare, opoziția față de modelul vestic jucând rolul unui liant pentru capacitarea populației indigene, deturnarea militantismului religios sau activarea radicalismului etnic. Dezvoltările ulterioare ale conflictualității zonale, inclusiv războiul multimodal dus de entități hibride de tipul Statului Islamic, vor recupera din eșafodajul cultural și modelul organizațional inițial (o arhitectură modulară, bazată pe celule independente, supuse unei agende proclamative profund mediatizate).

Odată cu izbucnirea crizei din Ucraina, accepțiunile, sensul și natura amenințărilor hibride au cunoscut unele nuanțări. Manifestările de insurgență și contrainsurgență experimentate în Irak au arătat că războiul hibrid privește tot mai mult lupta pentru atragerea și capacitatea statutului de forță legitimă, dincolo de controlul material asupra instituțiilor și infrastructurilor critice²³, geografiile culturale fiind la fel de importante ca și cele fizice. Derularea scenariului ucrainean a întărit această percepție prin prisma unei turnuri teoretice importante. Analizele dedicate caracterului hibrid al crizei din Crimeea subliniază, în principal, o deplasare a centrului de greutate al strategiilor de conflict din zona convențională către un palier difuz. Noul front discret poate cuprinde o varietate tactică ce include: sponsorizarea protestelor politice și a mișcărilor sociale contestatate, coerciție economică sau capacitatea și deturnarea agendei publice prin monopol informațional²⁴. Fundalul societal relativ uniform și refractar la schimbare al Orientului Mijlociu este, de această dată, înlocuit de moșteniri culturale divergente și de intersecția unor falii de identitate contradictorie. Oscilând între referința națională, șablonul etnic sau raportări în virtutea unor axe alternative (centru- periferii, religios-laic

²³ James N. Mattis, Frank Hoffman, *Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars*, în *Proceedings Magazine*, noiembrie 2005, vol. 132, p. 18.

²⁴ Michael Kofman, Matthew Rojansky, *A Closer look at Russia's „Hybrid War”*, în *Kennan Cable*, nr. 7, aprilie 2015, p. 1, accesat la 21 iulie 2018, <https://www.files.ethz.ch/isn/190090/5-KENNAN%20CABLE-ROJANSKY%20KOFMAN.pdf>.

sau global-vernacular), populațiile indigene din vecinătatea strategică a Rusiei nu mai beneficiază de agende justificative univoce.

Războiul hibrid devine concomitent cazului ucrainean și o formă de proiectare a unei *Pax Slavica*, reiterând în oglindă principiile unei *oikumene* culturale similare celei propagate de Vest, prin cel de al treilea val al democratizării. Pe acest fond, funcția mijloacelor complementare de tipul prozelitismului cultural, a militantismului etnic sau religios sau a civismului stradal nu mai este aceea de a facilita intervenția convențională și tacticile de confruntare armată, fie ele de tipul regulat sau asimetric, ci de a dubla gradual funcția războiului tradițional. Ocuparea Crimeei de către forțele speciale rusești în februarie 2014, uzând de uniforme fără semne distinctive, dar care certifica prezența unui patronaj statal indubitabil, reprezenta punctul de apogeu al unei operațiuni de propagandă și convingere mult anterioare declanșării manifeste a conflictului. Punctul esențial al campaniei Rusiei în Crimeea a fost reprezentat de folosirea războiului informațional și de capacitatea mediilor de comunicare, dublate de operații tip *cyber terrorism*, *fake news* și mimetism al identităților indigene. Ofensivele informaționale au asigurat, astfel, un mediu propice pentru ca unitățile convenționale să beneficieze de un spațiu de manifestare securizat și robust²⁵. Strategia utilizată de Rusia în conflictul din Ucraina a redeschis dezbaterile asupra noutății, sustenabilității și utilității conceptului de *război hibrid*.

O abordare critică a debutat sub auspiciile analizelor propuse de Matthew Rojanski și Michael Kofman, care au definit noua dinamică neconvențională a crizei din Ucraina ca o manieră de adaptare a războiului clasic la condițiile lumii moderne²⁶. O atare poziționare a fost facilitată în mod paradoxal de discursul practicat de principalul bloc beligerant – Rusia.

Interesul Rusiei în prezentarea intervenției din Crimeea ca o continuare a războiului clasic și o prelungire a intereselor sale legitime în regiune a fost susținut prin propagarea unei noi doctrine militare moderne. După 2010, aceasta pledează pentru descrierea războiului modern ca fiind „*utilizarea integrativă a forței militare și a resurselor și forțelor cu caracter nemilitar*”. În același timp, declanșarea războiului informațional și a propagandei culturale sunt considerate elemente fundamentale pentru „*atingerea obiectivelor politice fără utilizarea*

²⁵ Brian D. Cotter, *De-Escalation and Hybrid War. Mutually Supporting Strategies of Dangerous Brinkmanship?*, în *The Three Swords Magazine*, 31/2017, p. 26.

²⁶ *Ibidem*, p. 4.

Războiul hibrid devine concomitent cazului ucrainean și o formă de proiectare a unei *Pax Slavica*, reiterând în oglindă principiile unei *oikumene* culturale similare celei propagate de Vest, prin cel de al treilea val al democratizării.

Eticheta de „hibrid” tinde să favorizeze descrierea unui proces în care elementele de natură culturală și subversivă devin dominante în detrimentul războiului clasic, în timp ce noțiunea de „război non-linear” marchează rezerva utilizării în stadiile finale ale unei intervenții militare moderne, asumate, deci legitime.

forței militare” și pentru angajarea unei percepții favorabile din partea comunității internaționale, dar și a populațiilor civile sau indigene²⁷.

Noile repere doctrinare anunțate de Rusia, ca un efort de pozitivare a acțiunilor sale din Crimeea, au devenit cunoscute în principal prin tezele anunțate de șeful Statului Major al Armatei Ruse, generalul Valeri Gherasimov. Într-un articol publicat în 2013 și devenit unul dintre cele mai invocate surse pentru orientările strategice ale Rusiei de după 2010, generalul Gherasimov sublinia că „regulile războiului modern s-au schimbat în mod fundamental”, rolul și eficacitatea instrumentelor nemilitare „depășind funcția tacticilor militare convenționale”²⁸. „Diminuarea granițelor dintre condițiile păcii și ale războiului”, precum și creșterea esențială în influență a unor mijloace de tipul sabotajului, a operațiilor subversive sau a dezinformării ar echivala, în perspectiva propusă de Valeri Gherasimov, cu o ecuație de conflict non-linear. Prezența unei discrepante terminologice cu privire la natura și condițiile de existență ale noilor conflicte neconvenționale oferă indicii utile asupra diferendelor doctrinare ale NATO în relația cu Rusia. Eticheta de „hibrid” tinde să favorizeze descrierea unui proces în care elementele de natură culturală și subversivă devin dominante în detrimentul războiului clasic, în timp ce noțiunea de „război non-linear” marchează rezerva utilizării în stadiile finale ale unei intervenții militare moderne, asumate, deci legitime. Perspectiva strategică anunțată de generalului Gherasimov va cunoaște, în timp, unele adaptări.

În cadrul unui discurs susținut în martie 2017 în forul Academiei Ruse de Științe Militare și intitulat „Războiul contemporan și probleme curente în apărarea țării”²⁹, Valeri Gherasimov denunță caracterul hibrid al intervențiilor Statelor Unite și a blocului NATO în peisajul strategic global, refuzând însă sintagma de război hibrid, pe care o consideră o supralicitare prematură a unor tensiuni cronice. Mai mult, Gherasimov afirmă manifest că amenințările hibride nu pot tranșa în mod univoc o nouă ordine geopolitică, principala substanță a conflictelor contemporane și a celor predictibile în viitorul apropiat fiind cea a confruntării

²⁷ Michael Kofman și Roger McDermott, *No Return to Cold War in Russia's New Military Doctrine*, în *Eurasia Review*, 3 februarie 2015, accesat la 8 iulie 2018, <https://www.eurasiareview.com/03022015-no-return-cold-war-russias-new-military-doctrine-analysis/>.

²⁸ Valery Gerasimov, „Tsennost Nayuki v Predvidennii” *Voенno-Promyshlennyi Kur'er*, No. 8 (476), 27 februarie-20 martie 2013, 1-2.

²⁹ Valery Gerasimov, „Contemporary Warfare and Current Issues for the Defense of the Country”, traducere dr. Harold Orenstein, *Military Review*, noiembrie-decembrie 2017, accesat la 7 septembrie 2017, <https://www.armyupress.army.mil/Portals/7/military-review/Archives/English/Contemporary-Warfare-and-Current-Issues-for-the-Defense-of-the-Country.pdf>

armate convenționale³⁰. Reconfigurarea discursivă din 2017 adaugă o nouă arie semantică asupra a ceea ce Mark Galleoti a denumit, în 2013, „Doctrina Gherasimov”³¹. Dezvoltările ulterioare ale dogmei de securitate moderne a Rusiei vor insista asupra condiției fondatoare a conflictului armat, eticheta conflictualității hibride fiind în mod sistematic ancorată de strategiile intervenționiste practicate uneori sub „steag străin”³² de către blocul NATO.

O altă perspectivă teoretică alimentată de trăsăturile particulare ale cazului ucrainean a fost oferită de sintagma război ambiguu, propusă de Mary Ellen Connel și Ryan Evans³³ și care a marcat o re poziționare a literaturii vestice. Reorientarea către o definiție care să reconcilieze atât aspectele tradiționale, cât și pe cele inovative ale conflictelor moderne era justificată și de persistența unor similitudini greu de contestat cu intervențiile NATO. Cazul Crimeei poate fi considerat simptomatic pentru transformarea doctrinelor militare și a celor de securitate prin prezența unor mutații survenite în cadrul proceselor de modernizare și globalizare. Fenomenele de militarizare a globalizării, înregistrate în ultima decadă, corespund unor modificări profunde în sfera relațiilor internaționale și pot fi corelate cu patru paliere majore: (1) revoluția tehnologică și informațională inițiată de digitalizare, (2) creșterea în influență a pieței globale de bunuri și servicii, (3) ascensiunea unor sfere geoeconomice ce tind să le condiționeze pe cele geopolitice și (4) proliferarea unor actori transnaționali, nestatali sau antistatali cu puternice valențe hegemonice³⁴. Modificarea caracteristicilor conflictelor hibride și glisarea acestora către formule multivalente și plurivalente pot semnala o turnantă decisivă a ordinilor și echilibrelor de securitate. Prin militarizare treptată a elementelor de cultură, educație, comunicare, informare, identitate sau limbaj, conflictualitatea și amenințările hibride devin principala formă de reconstrucție a ordinii politice internaționale, ce tinde să intre într-o logică post-națiune și post-suveranitate.

³⁰ *Ibidem*, p. 25.

³¹ Mark Galleoti, „The mythical Gherasimov Doctrine and the language of threat”, *Critical Studies on Security*, 2018.

³² Eșecul tentativei de lovitură de stat din Turcia împotriva regimului Erdogan a fost doar unul dintre scenariile ce au generat suspiciuni ale unei intervenții vestice, desfășurată sub «steag străin», Ezgi Basaran, „Turkey coup: Who was behind Turkey coup attempt?”, iulie 2016, accesat la 7 septembrie 2018, <https://www.bbc.com/news/world-europe-36815476>.

³³ Mary Ellen Connell, Ryan Evans, *Russia's „Ambiguous Warfare” and Implications for the U.S. Marine Corps*, p. 3, accesat la 30 iulie 2018, https://www.cna.org/cna_files/pdf/dop-2015-u-010447-final.pdf.

³⁴ David Held, Anthony McGrew, *Globalization/Anti-Globalization: Beyond the Great Divide*, op. cit., p. 10.

O altă perspectivă teoretică alimentată de trăsăturile particulare ale cazului ucrainean a fost oferită de sintagma „război ambiguu”.

Strategia derulată de Rusia în Crimeea poate fi considerată ca o formă de revelare a geografiei reale a fostului spațiu comunist, rămânând însă o „oportunitate singulară” și dificil de redat în alte circumstanțe regionale cu filiație culturală mai puțin favorabilă.

Rusia vs NATO. Tendințe de evoluție ale unei confruntări hibride

Începând cu februarie 2014, Rusia s-a angajat în două faze distincte ale strategiei sale de intervenție în Ucraina, începând cu ocuparea și anexarea Crimeei și continuând cu invazia regiunii industriale Donbas. Scenariul din Crimeea a început ca o campanie multimodală, combinând elementele unei operații militare sub acoperire cu un fundal de dezinformare, ambiguitate și capacitate a mediilor și canalelor de comunicare. Chiar dacă anexarea a fost finalizată prin intermediul unei invazii militare de tip convențional, angrenând componente de sprijin naval și aerian, tranșarea favorabilă a acțiunilor Rusiei a rămas dependentă de factori contextuali precum proximitatea bazei navale de la Sevastopol și distribuirea anterioară a propriilor resurse militare³⁵. Caracterul particular al relațiilor dintre Rusia și Ucraina și prezența unor afinități sedimentate istoric în sfera valorilor, identităților discursive și a comuniunii lingvistice fac, probabil, dificilă reiterarea, în viitorul apropiat, a unui proiect similar. Strategia derulată de Rusia în Crimeea poate fi considerată ca o formă de revelare a geografiei reale a fostului spațiu comunist, rămânând însă o „oportunitate singulară” și dificil de redat în alte circumstanțe regionale cu filiație culturală mai puțin favorabilă³⁶. Pe fondul acestor considerații, una dintre multiplele influențe exercitate de conflictul din Crimeea asupra cadrelor de evoluție ale relațiilor dintre Rusia și NATO se referă la inaugurarea unei noi versiuni de conflagrație hibridă.

Primele etape de constituire a conflictului hibrid în forma sa modernă opuneau actori tradiționali, desfășurând cu precădere forme de acțiune militară convențională sau nelineară, unor entități duale, în care formule paramilitare sau miliții civile metisau structura statală. Gradul de viteză și suplețea răspunsului combativ oferit de cele două componente, cea tradițională, încorsetată parțial de legitățile războiului clasic, și cea subversivă, oferind luptători afiliați, dar eliberați de uniformă, au creat costuri neașteptate pentru furnizorii de securitate și statele suverane. Este cazul Războiului de Golf, în care blocul de securitate al NATO a înregistrat o rezistență majoră din partea regimului hibrid al lui Saddam Hussein, asimetria forțelor negarantând finalitate unei crize ce amenința să se extindă. Adaptarea tiparelor de ofensivă hibridă va marca o nouă modulare odată cu experiența

³⁵ Michael Kofman și Roger McDermott, *No Return to Cold War in Russia's New Military Doctrine*, op. cit.

³⁶ *Ibidem*.

Hezbollah din 2006. Luptele din sudul Libanului au arătat că dedublarea mișcării paramilitare de structurile ineficiente și slăbite ale statului poate asigura o creștere masivă a forței combative, entități nestatale de dimensiuni reduse putând condiționa actori regionali importanți, așa cum era perceput Israelul. Prin utilizarea simultană a arsenalului convențional împreună cu forțe neregulate, tactici de gherilă, război psihologic, terorism și activități criminale³⁷, Hezbollah a demonstrat cum o organizație multidimensională poate integra subunități, celule, grupuri afiliate sau simpatizanți într-o forță de răspuns coerentă. Experiența Hezbollah evidențiază avansul proceselor de modernizare și globalizare, dar și efectele propagate asupra conflictelor hibride, localizate în principal în detașarea entităților paramilitare de fundația statului suveran. Irakul lui Saddam Hussein era privit ca o formă de statalitate viciată, dar nu identificase încă nișa unei organizații hibride, deopotrivă jucând rolul de sursă de suveranitate și pe cel de forță subversivă.

Cea de a treia vârstă a conflagrațiilor hibride a fost cel mai util exemplificată de desfășurarea și consecințele crizei din Crimeea. Intervenționismul Rusiei într-un teritoriu asupra căruia nu încetase să proiecteze o forță subtilă de la finele Războiului Rece sublinia prezența unui nou profil al războiului hibrid. Multiplicarea entităților nestatale care au acționat pe parcursul evenimentelor din Crimeea, sub patronajul marilor forțe, și dublarea capacităților convenționale prin elemente de război psihologic, informațional și tehnologic confirmă schimbarea termenilor războiului modern. Factorul neconvențional a surclasat, în cazul Crimeei, utilizarea mijloacelor militare ofensive. Rusia a acționat, în cazul secesionismului ucrainean, ca o forță multimodală, uzând selectiv de atributele mișcărilor parastatale (modelul Hamas și Hezbollah), dinamismul și forța de adaptare a statelor hibride (dubla ipostază a regimului Saddam Hussein) și de forța de proiecție strategică a unui pol de securitate cu vocație hegemonică. Hibridizarea unui bloc de securitate de tipul Rusiei și al statelor afiliate politiciii sale externe reprezintă un semnal important pentru perspectivele de evoluție zonale și globale.

În același timp, NATO a preluat în oglindă impulsuri asemănătoare de fragmentare și de practicare a unor identități multiple. Percepția divergentă a riscurilor de securitate în rândul țărilor membre și angajarea

³⁷ Marcin Andrzej Piotrowski, *Hezbollah: The Model of a Hybrid Threat*, în *Bulletin*, nr. 24 (756), 2 martie 2015, p. 1, accesat la 29 iulie 2018, https://www.pism.pl/files/?id_plik=19320.

Multiplicarea entităților nestatale care au acționat pe parcursul evenimentelor din Crimeea, sub patronajul marilor forțe, și dublarea capacităților convenționale prin elemente de război psihologic, informațional și tehnologic confirmă schimbarea termenilor războiului modern.

Nuanțarea atitudinii statelor europene față de doctrina de securitate a NATO și persistența unor grade de angajare diferită față de liniile directe ale politicii externe a Alianței ar putea stimula micropacte regionale, dar și reconfigurări pe falii private ale granițelor de influență.

acestora în grade diferite de susținere a unei politici de securitate unipolare pot alimenta, și în acest caz, un fenomen de tip hibrid.

Pe fondul scurtului excurs istoric prezentat se pot deduce câteva observații critice. Creșterea riscurilor de conflict manifest în regiune poate fi legată de caracterul tot mai volatil al angajamentelor de securitate și de ascensiunea actorilor nestatali. Fie că este vorba de structuri economice transfrontaliere ce dirijează fluxuri critice de capital, de organizații cu caracter civic ce pot condiționa direct structurarea politicului sau de entități mediatice cu agendă partizană, noile echilibre globale vor depinde și de privatizarea peisajului de securitate. Implicațiile creșterii forței strategice a componentelor nesuverane în interiorul NATO și al furnizorilor privați de servicii, tehnică și informații³⁸ pot duce către o ordine geopolitică multipolară și multimodală. Deja transformările înregistrate de Rusia recentă arată în ce măsură detașarea componentelor parastatale, corporații, agenții de securitate autonomizate, ONG-uri, think tank-uri poate crea ecuații succesive și uneori divergente de amenințare hibridă. În același timp, nuanțarea atitudinii statelor europene față de doctrina de securitate a NATO și persistența unor grade de angajare diferită față de liniile directe ale politicii externe a Alianței ar putea stimula micropacte regionale, dar și reconfigurări pe falii private ale granițelor de influență. Conflictualitatea hibridă se detașează ca principala sursă de instabilitate la nivel global, creșterea polarizării în cadrul societăților vestice și scăderea potențialului de guvernare a instituțiilor democratice clasice fiind direct corelate proceselor de militarizare a globalizării și de naștere a unor modernități divergente.

Concluzii

Noua vârstă a confruntărilor hibride, inaugurată sub auspiciile crizei din Ucraina, are ca principală caracteristică multiplicarea și modularea mijloacelor conflictuale. În ciuda unei anumite apetențe a factorului mediativ pentru elementele de spectacolar, punctul de greutate al intervenției Rusiei în Crimeea nu este reprezentat de acțiunile luptătorilor fără uniformă (mitologia prolifică dedicată subiectului *The Little Green Men*) sau de capacitatea subversivă a infrastructurilor critice (instituții, agenții de securitate, factor mediativ). Ceea ce devine cu adevărat relevant este intervenția la scară largă a mijloacelor nemilitare în influențarea, coerciția și dirijarea populațiilor indigene,

³⁸ *Strategic Foresight Analysis 2017 Report, op. cit., p. 29.*

Tensiunile apărute între elitele economice și puterea politică sau decidenții din sfera agențiilor de securitate demonstrează riscurile generate de hibridizare.

precum și a percepției și gradului de legitimitate atribuit de comunitatea internațională. Panславismul practicat de Rusia nu reprezintă un element de revoluție strategică absolută. Tendințele de securizare ale vecinătăților critice și de proiectare a unei *soft power* sunt justificate de afinități istorice și culturale ce subzistă de la sfârșitul Războiului Rece. Factorul inovativ al procesului de reactivare manifestă a rolului Rusiei ca pol de hegemonie face trimitere la practicarea unui comportament combativ hibrid. Utilizarea de elemente de război informațional, prozelitism cultural, dezinformare, capacitate a agenților de influență și, abia în final, de intervenție militară tradițională, demonstrează tendința de hibridizare a Rusiei, în postura sa de furnizor și jucător de securitate. Prin asumarea unei duble identități, de actor statal suveran și de entitate fluidă, capabilă să proiecteze conflicte neconvenționale și neregulate, Rusia se expune însă și unor noi vulnerabilități. În pofida percepției unor acțiuni concertate și dominate, la acest moment, de o logică unitară, prezența unei structuri statale hibride include ca factor de risc concurența autorității. Detașarea unor actori privați sau structuri strategice din arhitectura statală poate stimula autonomizări ale proiectelor de propagare a influenței.

Tensiunile apărute între elitele economice și puterea politică sau decidenții din sfera agențiilor de securitate demonstrează riscurile generate de hibridizare. În aceste condiții, cazul Mihail Hodorkovski devine o materializare premonitorie a tendințelor centrifuge alimentate de comportamentele strategice hibride.

La o scală diferită, NATO a experimentat tendințe similare încă din etapa Războiului din Irak, în 2003. Diferențele de opinie apărute între membrii europeni ai pactului și forța-pivot a Alianței, Statele Unite, au deschis calea unei formule de multipolarism vestic. Multiplicarea perspectivelor în cadrul blocului de securitate al NATO și atitudinile de partizanat manifest practicate de unele țări europene în relația cu Rusia pot fi explicate și prin persistența unei moșteniri hibride. Proiectele de democratizare al căror promotor au fost Statele Unite în ultimele două decenii au implicat și numeroase derogări de la ecuațiile războiului clasic. Aceste formule de conflictualitate hibridă, uneori neasumate, au determinat costuri organizaționale și structurale certe. În același timp, procesele de modernizare au influențat inclusiv dinamica democrațiilor mature. Descentralizarea și ascensiunea unor actori privați care preiau treptat rolul structurilor guvernamentale în inițierea, desfășurarea și conceperea războaielor clasice sau hibride

Ascensiunea
abordărilor
comprehensive
și cea a
războiului hibrid
nu vor echivala
cu sfârșitul
războiului
tradițional,
dar vor tinde
să alimenteze
peisaje
strategice
multipolare și
multimodale.

au facilitat, și în cazul SUA, o variație în liniile și strategiile de securitate. Pe termen lung, difuzarea influenței decizionale către palierul privat și autonomizarea unor industrii strategice, foarte probabil, vor genera riscuri de hibridizare.

Privatizarea și hibridizarea marilor blocuri de securitate deschid și ipoteze adiacente privind entitățile maligne. Ascensiunea mijloacelor neconvenționale de conflict și militarizarea globalizării nu vor rămâne fără efect asupra dinamicii fenomenului terorist sau al mișcărilor antistatale sau antidemocratice. Pe acest fond se detașează câteva interogații: *Privatizarea problematicii de securitate va aduce și o privatizare a riscurilor și, mai cu seamă, a războaielor hibride? Militarizarea globalizării și transformarea elementelor de cultură și informație în instrumentar al conflictualității hibride vor facilita geneza unor noi forme de terorism? Statele din estul Europei vor face obiectul unor acte de secesiune sau de declin democratic, pe fondul multiplicării intereselor economice și de influență ale unor entități private?*

Ascensiunea abordărilor comprehensive și cea a războiului hibrid nu vor echivala cu sfârșitul războiului tradițional, dar vor tinde să alimenteze peisaje strategice multipolare și multimodale. Concomitent, proliferarea entităților nestatale cu potențial strategic și multiplicarea polilor de influență în interiorul blocurilor majore vor reclama noi mijloace de reglementare și asigurare a echilibrelor de securitate, regionale și globale.

BIBLIOGRAFIE

1. ***, *The National Defense Strategy of the United States of America*, martie 2005, <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/nds/nds2005.pdf>.
2. ***, *Strategic Foresight Analysis 2017 Report*, Allied Command Transformation, 2017, http://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/171004_sfa_2017_report_hr.pdf.
3. Mary Ellen Connell, Ryan Evans, *Russia's „Ambiguous Warfare” and Implications for the U.S. Marine Corps*, https://www.cna.org/cna_files/pdf/dop-2015-u-010447-final.pdf.
4. Brian D. Cotter, *De-Escalation and Hybrid War. Mutually Supporting Strategies or Dangerous Brinkmanship?*, în *The Three Swords Magazine*, 31/2017.
5. Brian P. Fleming, *The Hybrid Threat Concept: Contemporary War, Military Planning and the Advent of Unrestricted Operational Art*, US Army Command and General Staff College, 2011.
6. Russell W. Glenn, *Thoughts on „Hybrid” Conflict*, în *Small Wars Journal*, 2009, <http://smallwarsjournal.com/blog/journal/docs-temp/188-glenn.pdf>.

7. Frank G. Hoffman, *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars*, Potomac Institute for Policy Studies, 2007.
8. Samuel P. Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, New Delhi: Penguin Books, 1997.
9. Michael Kofman, Roger McDermott, *No Return to Cold War in Russia's New Military Doctrine*, în *Eurasia Review*, 2015, <https://www.eurasiareview.com/03022015-no-return-cold-war-russias-new-military-doctrine-analysis/>.
10. Daniel Lerner, *The Passing of Traditional Society: Modernizing the Middle East*, NY: Free Press, 1958.
11. Steven Levitsky, Lucan A. Way, *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes after the Cold War*, NY: Cambridge University Press, 2010.
12. James N. Mattis, *Frank Hoffman, Future Warfare: The Rise of Hybrid Wars*, *Proceedings Magazine*, noiembrie 2005, vol. 132.
13. Piers Robinson, *The CNN effect reconsidered: mapping a research agenda for the future*, *Media, War & Conflict*, 4(1), 2011.

DIMENSIUNEA CIBERNETICĂ A SPAȚIULUI DE LUPTĂ

Colonel ing. Dan POMÎRLEANU

Direcția Topografică Militară „General de divizie Constantin Barozzi”

Spațiul cibernetic este considerat de către Alianța Nord-Atlantică, începând din 2016 (Summitul NATO de la Varșovia), un domeniu operațional. De la un simplu calculator conectat la internet până la servere dintre cele mai sofisticate, spațiul cibernetic este vital pentru securitatea oricărei națiuni.

În acest context, NATO sprijină statele membre în scopul consolidării capacităților cibernetică ale acestora pentru a răspunde eficient amenințărilor prezente și posibile. Despre aceste amenințări, vulnerabilități și riscuri ne vorbește articolul de față, autorul descriind spațiul cibernetic, principalii actori care operează în cadrul acestuia, precum și importanța cunoașterii cât mai aproape de realitate a capacităților adversarului.

Cuvinte cheie: spațiu cibernetic, superioritate informațională, vulnerabilitate, securitate națională, mediu de operare.

Introducere

Progresul tehnologic din ultimele decenii a facilitat apariția unor modalități variate de transmitere a informațiilor, influențând, intrinsec, luarea deciziilor în mediul militar. Această realitate, pozitivă în semnificația ei, prezintă, totodată, o vulnerabilitate legată de protejarea infrastructurii, de mecanismele de securitate care trebuie activate pentru a avea un management eficient al informațiilor. Astfel, a luat ființă un nou mediu de operare, în care efectele acțiunilor au un impact tot mai crescut asupra capacității de acțiune în mediul fizic. Acesta este *spațiul cibernetic*, a cărui importanță este recunoscută și în declarațiile recente ale Secretarului general al NATO, Jens Stoltenberg, care a insistat ca operațiile în spațiul cibernetic să fie la fel de eficiente ca cele din spațiile terestru, maritim și aerian, deoarece orice criză, în zilele noastre, are și o componentă cibernetică¹.

Scopul acestui articol este de a evidenția particularitățile amenințărilor cibernetică, percepute ca o nouă dimensiune a spațiului de luptă, plecând de la definiția spațiului cibernetic și descrierea principalilor actori care pot opera în cadrul acestuia.

Dimensiunile spațiului de luptă

Succesul operațiilor întrunite depinde de modul de integrare a elementelor de forță implicate. Această conexiune permite coordonarea și sincronizarea acțiunilor elementelor de forță în concordanță cu prioritățile stabilite sub o singură comandă. Deoarece managementul spațiului de luptă este considerat un element cheie al acțiunilor de luptă întrunite, se impune cunoașterea componentelor spațiului de luptă și a modului de interacțiune dintre acestea pentru toți actorii ce împart același spațiu de operații.

Spațiul de luptă cuprinde toate aspectele din zona de operații întrunite în care se desfășoară acțiunile militare, având o arie de desfășurare pe cinci dimensiuni: maritimă, terestră, aeriană, spațială și cibernetică. O dimensiune trebuie înțeleasă ca un spațiu caracterizat

Spațiul de luptă cuprinde toate aspectele din zona de operații întrunite în care se desfășoară acțiunile militare, având o arie de desfășurare pe cinci dimensiuni: maritimă, terestră, aeriană, spațială și cibernetică.

¹ Marea Britanie, Forces Network, News, 2018, disponibil la: <https://www.forces.net/news/nato-calls-taliban-join-ceasefire>.

Atingerea superiorității informaționale este esențială, deoarece reprezintă unul dintre principiile de bază ale războiului bazat pe rețea (Network Centric Warfare – NCW), noua teorie a războiului din era informațională, ce creează un avantaj decisiv în spațiul de luptă.

de detalii specifice și guvernat de propriile reguli. Dar, nici una din aceste dimensiuni ale spațiului de luptă nu poate fi luată în considerare în mod izolat, întrucât există o permanentă interrelaționare. De exemplu, dacă ne referim la dimensiunea cibernetică, aceasta necesită un management eficient pentru a exploata avantajele oferite de progresul tehnologic din domeniul tehnologiei informației. Managementul informațiilor permite circulația și exploatarea informațiilor la momentul și locul potrivit în sprijinul deciziilor și pentru maximizarea libertății de acțiune. Sincronizarea cu operațiile informaționale și cu cele de intelligence (Intelligence, Surveillance and Reconnaissance – ISR) permite comandanților să câștige și să mențină superioritatea informațională. Aceasta este dată de avantajul operațional rezultat atât din culegerea, prelucrarea și diseminarea unui flux neîntrerupt al informațiilor, cât și din obturarea acțiunilor adversarului². Atingerea superiorității informaționale este esențială, deoarece reprezintă unul dintre principiile de bază ale războiului bazat pe rețea (Network Centric Warfare – NCW), noua teorie a războiului din era informațională, ce creează un avantaj decisiv în spațiul de luptă.

Ce este spațiul cibernetic?

Spațiul cibernetic constă într-o multitudine de rețele, nodurile aferente, precum și datele sistem care asigură funcționarea acestora. Chiar dacă nu toate nodurile și rețelele sunt interconectate, se manifestă totuși o tendință de creștere a gradului de interconectare. Rețelele pot fi izolate intenționat prin intermediul diferitelor protocoale de acces sau chiar printr-o izolare fizică.

Definirea formală a spațiului cibernetic diferă între autori, dicționare sau organizații. O astfel de definiție, publicată în anul 2010, îl descrie ca fiind „mediul în care informația digitală este comunicată prin rețele de calculatoare”³. La nivel național, în *Strategia de securitate cibernetică a României*, spațiul cibernetic este definit ca „mediul virtual, generat de infrastructurile cibernetice, incluzând conținutul informațional procesat, stocat sau transmis, precum și acțiunile derulate de utilizatori în acesta”⁴.

² Statele Unite ale Americii, *Joint Publication 3-13. Information operations*, Department of Defence, 2014, p. 84.

³ Statele Unite ale Americii, *Joint Publication 1-02. Dictionary of Military and Associated Terms*, Department of Defence, 2010.

⁴ România, *Hotărârea de Guvern nr. 271/2013 pentru aprobarea Strategiei de securitate cibernetică a României și a Planului de acțiune la nivel național privind implementarea Sistemului național de securitate cibernetică*.

Spațiul cibernetic este alcătuit din trei elemente: *rețeaua fizică*, *rețeaua logică* și *identitatea cibernetică* (eng: cyber-persona)⁵, fiecare dintre acestea reprezentând și o direcție separată, pe care se pot desfășura acțiuni cibernetice.

Rețeaua fizică este definită de o componentă geografică și de componentele rețelei fizice. Partea geografică se referă la localizarea în spațiul terestru, maritim, aerian în care se află elementele ce compun rețeaua fizică. Chiar dacă în spațiul cibernetic granițele geografice dintre țări își pierd din importanță, acestea putând fi traversate cu viteza luminii, fără niciun control, există totuși elemente legate de componente fizice în care se poate manifesta suveranitatea. Componentele rețelei fizice constau în hardware, software și infrastructură (legături prin cablu, wireless, satelitare, optice) care sprijină rețeaua și conectorii fizici ai acesteia (cabluri, rutere, switch-uri, servere, calculatoare). Însă, pentru asigurarea securității și a integrității se folosesc construcții logice. Componenta fizică a spațiului cibernetic este principala țintă pentru *SIGINT (Signals Intelligence)*, *MASSINT (Measurement and Signature Intelligence)*, *OSINT (Open Source Intelligence)* și *HUMINT (Human Intelligence)*⁶. De asemenea, reprezintă stratul de analiză primar pentru *GEOINT (Geospatial Intelligence)*, acest domeniu fiind în măsură să contribuie cu alegerea țintelor în spațiul cibernetic.

Rețeaua logică este alcătuită din acele elemente relaționate între ele într-un mod abstractizat față de rețeaua fizică. Un astfel de exemplu poate fi orice bază de date stocată în diverse locații și care este văzută de utilizatori ca o singură entitate.

Componenta de identitate cibernetică reprezintă un nivel mai înalt de abstractizare față de rețeaua logică. Aceasta folosește regulile din rețeaua logică pentru a dezvolta o reprezentare digitală a identității unui utilizator individual sau a unei entități în spațiul cibernetic. Această componentă constă, de fapt, în utilizatorii conectați la rețea. O identitate cibernetică poate fi relaționată cu o persoană reală, definită de date biografice, cont de email, adresă IP (Internet Protocol), numere de telefon sau adrese web. Însă, o singură persoană poate avea multiple identități cibernetice. Pe de altă parte, o singură identitate cibernetică poate fi asociată cu mai mulți utilizatori reali. Consecința acestor asocieri este că, în spațiul cibernetic, devin dificile atribuirea responsabilităților și stabilirea țintelor. Astfel, având în vedere

⁵ Statele Unite ale Americii, *Joint Publication 3-12. Cyberspace operations*, Department of Defence, 2013.

⁶ *Ibidem*.

Spațiul cibernetic este alcătuit din trei elemente: rețeaua fizică, rețeaua logică și identitatea cibernetică, fiecare dintre acestea reprezentând și o direcție separată, pe care se pot desfășura acțiuni cibernetice.

Componenta de identitate cibernetică folosește regulile din rețeaua logică pentru a dezvolta o reprezentare digitală a identității unui utilizator individual sau a unei entități în spațiul cibernetic. Această componentă constă, de fapt, în utilizatorii conectați la rețea.

Spațiul cibernetic este definit prin agregarea de echipamente electro-magnetice care sunt plasate în cele patru domenii fizice și conectate fie prin cabluri, fie prin conexiuni fără fir prin intermediul spectrului electromagnetic, cu scopul de a stoca, prelucra și interschimba informații pentru a sprijini dimensiunea umană cognitivă și pentru a influența obiectele electro-mecanice amplasate în spațiul fizic.

că identitățile cibernetică pot fi dispuse în mai multe locații virtuale, este nevoie de capacități avansate de culegere de informații și de analiză pentru evaluarea situației și crearea efectului dorit.

Putem conchide că, în relație cu celelalte domenii fizice ale mediului operațional, spațiul cibernetic coexistă la nivel fizic cu dimensiunile clasice – terestru, maritim, aerian, spațial. Mai mult decât atât, spațiul cibernetic este definit prin agregarea de echipamente electro-magnetice care sunt plasate în cele patru domenii fizice și conectate fie prin cabluri, fie prin conexiuni fără fir prin intermediul spectrului electromagnetic, cu scopul de a stoca, prelucra și interschimba informații pentru a sprijini dimensiunea umană cognitivă și pentru a influența obiectele electro-mecanice amplasate în spațiul fizic. Astfel, spațiul cibernetic se bazează nu doar pe conexiunile prin cablu pentru a schimba date (Computer Network Operations – CNO), ci și pe conexiunile prin spectrul electromagnetic (Electronic Warfare – EW).

Actori în spațiul cibernetic

Principalii actori care ar putea opera în spațiul cibernetic variază de la statali la individuali, astfel⁷:

- **Actorii statali** – au cel mai ridicat potențial de a crea efecte datorită accesului la resurse materiale și umane. Aceștia pot fi identificați atât printre adversarii tradiționali, dar este posibilă și implicarea aliaților tradiționali. Pentru atingerea scopurilor, operațiile în spațiul cibernetic pot fi executate direct sau prin intermediul unor terți.
- **Actorii transnaționali** – sunt constituiți din organizații oficiale și neoficiale care nu sunt limitate geografic de granițe naționale. Aceștia folosesc spațiul cibernetic pentru a colecta resurse financiare, pentru recrutare, planificare și atacuri teroriste directe în acest mediu.
- **Organizațiile criminale** – sustrag informații pentru folosul propriu sau pentru a le vinde ulterior. Acestea pot fi folosite ca surrogat de către actorii statali sau transnaționali pentru a executa propriile operații cibernetică.
- **Actori individuali sau grupurile mici** – pot accesa ilegal rețele de calculatoare sau sisteme individuale. Intențiile, în acest caz, au o largă varietate, de la identificarea unor vulnerabilități

⁷ Ibidem, p. 19.

din provocare profesională până la producerea unor daune sau răspândirea de mesaje în scop politic sau social.

- **Intrușii** – sunt angajații care provoacă pierderi angajatorului în mod intenționat sau accidental.

Caracteristici ale amenințărilor cibernetică

Spațiul cibernetic devine subiect al agresiunilor chiar în timp de pace, în măsura în care se urmărește identificarea vulnerabilităților sau/și culegerea de informații. Astfel, operațiile cibernetică reprezintă un cadru mai accesibil pentru acțiunile de spionaj, subversiune sau sabotaj. Principalele particularități ale amenințărilor cibernetică se referă la accesibilitatea de la distanță a țintelor, la efectul asimetric, aspectul temporal, anonimitatea actorilor, precum și la versatilitatea acestora.

Distanța de la care se poate acționa permite desfășurarea operațiilor cibernetică atât la nivel local, cât și la nivel global datorită caracterului de independență a activităților cibernetică față de granițele administrative. Prin urmare, pot fi desfășurate operații cibernetică care au efecte într-un spațiu fizic fără intruziunea forțelor în acel spațiu⁸.

Efectul asimetric este dat de accesibilitatea la spațiul cibernetic atât a organizațiilor de toate dimensiunile, cât și a persoanelor, privite individual. Astfel, organizații mici sau indivizi care au capacitate tehnică și o motivație necesară pot susține atacuri cu efecte la scară mare, chiar strategice. Un astfel de exemplu îl reprezintă atacul cibernetic asupra Estoniei din primăvara anului 2007, în care hackeri și grupuri de hackeri au afectat, timp de trei săptămâni, funcționarea facilităților din domeniile utilităților și telecomunicațiilor. Impactul a constat în perturbarea socială și financiară în cadrul societății estoniene. Pe lângă acestea, poate cea mai importantă consecință a fost că atacurile cibernetică la nivel de stat au fost incluse în agenda NATO. Ca urmare, la Summit-ul NATO de la Varșovia din anul 2016, spațiul cibernetic a fost declarat domeniu operațional, alături de domeniile tradiționale – terestru, aerian, maritim și spațial. În plus, recent, una dintre deciziile Summitului NATO de la Bruxelles din iulie 2018 prevede înființarea unui Centru de operații în spațiul cibernetic, la Bruxelles, ca parte a Structurii de comandă a NATO⁹.

Aspectul temporal al acțiunilor în spațiul cibernetic are două caracteristici. Pe de o parte, timpul necesar pentru pregătirea atacurilor

⁸ United Kingdom, *Cyber primer*, Ministry of Defence, Development, concepts and doctrine centre, 2013, p. 22.

⁹ NATO, *Brussels Summit Declaration, issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 11-12 July 2018*.

La Summit-ul NATO de la Varșovia din anul 2016, spațiul cibernetic a fost declarat domeniu operațional, alături de domeniile tradiționale – terestru, aerian, maritim și spațial. În plus, recent, una dintre deciziile Summitului NATO de la Bruxelles din iulie 2018 prevede înființarea unui Centru de operații în spațiul cibernetic, la Bruxelles, ca parte a Structurii de comandă a NATO.

Atacurile nerecunoscute și cu autori neidentificați reduc riscul politic și perspectiva unor eventuale represalii. Din punctul de vedere al victimelor unor acțiuni în spațiul cibernetic, este dificilă o eventuală reacție, din cauza incertitudinii în identificarea autorilor.

poate fi scurt, mai ales atunci când calea de acces, anonimitatea, efectele colaterale sau complexitatea țintei nu constituie o preocupare. Totodată, durata pregătirii poate fi mai lungă atunci când acești factori trebuie luați în considerare. Pe de altă parte, efectul activităților în spațiul cibernetic poate fi instant sau întârziat intenționat. Această caracteristică oferă o flexibilitate ridicată în adaptarea la tempoul operațiilor întrunite în ansamblu. Astfel, atunci când accesul la ținte este foarte dificil, neputând fi garantat la momentul potrivit, se poate opta pentru efectul întârziat.

O altă caracteristică a activităților în spațiul cibernetic este definită de anonimitate. Deoarece aceste activități sunt dificil de urmărit și de localizat, în ciuda îmbunătățirilor tehnologice, cele mai multe atacuri cibernetice pot fi dezmințite. Astfel, atacurile nerecunoscute și cu autori neidentificați reduc riscul politic și perspectiva unor eventuale represalii. Din punctul de vedere al victimelor unor acțiuni în spațiul cibernetic, este dificilă o eventuală reacție, din cauza incertitudinii în identificarea autorilor.

Acțiunile cibernetice se mai caracterizează prin versatilitate, deoarece impactul poate fi reversibil sau adaptat, astfel încât gradul de afectare a serviciilor este variabil, la alegerea autorului. De exemplu, un atac cibernetic care întrerupe alimentarea cu energie a unei facilități industriale poate fi oprit, iar alimentarea poate fi reluată. Această caracteristică poate reduce distrugerile colaterale, ceea ce face ca atacurile cibernetice să fie oarecum acceptate din punct de vedere politic și social.

Utilizarea capabilităților cibernetice în operațiuni multinaționale diferă față de cooperarea în mediile fizice. Astfel, dacă, în domeniile fizice, planificarea operațională se referă mai mult la capabilități fizice, în domeniul cibernetic integrarea se concentrează mai mult pe efectele contribuțiilor naționale decât pe capabilitățile înseși¹⁰.

Influența operațiilor în spațiul cibernetic

Spațiul cibernetic a ajuns la acel stadiu de dezvoltare care permite ca un număr însemnat de activități din domeniile politic, economic, social sau militar să fie dependente de acesta, devenind, astfel, vulnerabile la întreruperile în funcționare, precum și la distrugerea acestuia. Importanța operațiilor cibernetice este în creștere

¹⁰ Sorin Ducaru, *NATO advances in its new operational domain: cyberspace*, FifthDomain, 5 iulie 2018, disponibil la adresa <https://www.fifthdomain.com/opinion/2018/07/05/nato-advances-in-its-new-operational-domain-cyberspace/>.

datorită relevanței pe care spațiul cibernetic o are în sistemele de comandă și control, dar și a dependenței de rețelele neprotejate (civile), cum ar fi Internetul public.

Spre deosebire de domeniile fizice, în spațiul cibernetic, forțele proprii și cele adverse se pot mișca cu viteze variind de la viteza sunetului la cea a luminii, ceea ce face dificilă urmărirea și aprecierea situației. O forță cibernetică se poate deplasa dintr-o parte în alta a globului într-un interval de timp de ordinul milisecundelor, acoperind, practic, toate nivelurile de operare, de la tactic la strategic. Chiar dacă se pot face delimitări geografice pentru spațiul cibernetic în funcție de limitele terestre, aeriene, spațiale sau de legăturile dintr-un anumit nod, această natură a spațiului cibernetic creează dificultăți în stabilirea unui nivel de comandă (tactic, operațional, strategic). De asemenea, intercalarea spațiului cibernetic în toate domeniile fizice determină o serie de obstacole în ceea ce privește comanda și controlul forțelor cibernetice de către principalele categorii de forțe (terestră, aeriană, navală).

Influența acțiunilor în spațiul cibernetic este generată de comanda și controlul la toate nivelurile de decizie. Comanda și controlul la nivel operațional reprezintă principalul mijloc prin care comandantul organizează și sincronizează activitățile diverselor categorii de forțe pentru atingerea obiectivelor strategice. Dar, un sistem de comandă și control nu poate fi eficient fără un sistem C4 (comandă, control, comunicații, calculatoare) bine dezvoltat și care acoperă întregul teatru de operații.

Sistemele de comandă și control se bazează pe sisteme de calcul și comunicații, software și alte servicii care se interconectează nu doar prin intermediul cablurilor pentru a transmite date, ci și cu ajutorul comunicațiilor fără fir. Deoarece aceste sisteme sunt conectate și la alte sisteme informaționale globale, se poate afirma că sunt parte a spațiului cibernetic. Prin urmare, evenimentele care apar în spațiul cibernetic pot afecta, pozitiv sau negativ, sistemele de comandă și control, aspect ce va avea efecte asupra funcției de comandă și control pe care comandantul o exercită asupra forțelor subordonate.

Pe lângă C2, și alte funcții operaționale depind de un sistem C4 eficient, printre acestea numărându-se logistica, protecția și intelligence-ul. De exemplu, în doctrina de informații pentru operații întrunite din SUA¹¹ se subliniază că este importantă existența unei arhitecturi de partajare a produselor intelligence și că aceasta trebuie să funcționeze pe rețeaua informațională globală (Global Information Grid).

¹¹ Statele Unite ale Americii, *Joint Publication 2-0. Joint Intelligence*, loc. cit.

O forță cibernetică se poate deplasa dintr-o parte în alta a globului într-un interval de timp de ordinul milisecundelor, acoperind, practic, toate nivelurile de operare, de la tactic la strategic.

Chiar dacă se pot face delimitări geografice pentru spațiul cibernetic în funcție de limitele terestre, aeriene, spațiale sau de legăturile dintr-un anumit nod, această natură a spațiului cibernetic creează dificultăți în stabilirea unui nivel de comandă (tactic, operațional, strategic).

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

Spațiul cibernetic asigură un mecanism de influențare a unui sau a mai multor funcții operaționale ale unui adversar, astfel putând fi atacat, direct sau indirect, centrul de greutate al acestuia.

Cinci dintre cele șase funcții operaționale – C2, intelligence, conducerea focului, sprijinul logistic și protecția operațională – sunt dependente, într-o mare măsură, de accesul la spațiul cibernetic, precum și la acțiunile care se manifestă în cadrul acestuia.

Astfel, acțiunile care au loc în spațiul cibernetic au un impact și asupra procesului de intelligence. Similar, sistemele de conducere a focului trebuie să interacționeze pentru o coordonare eficientă¹², ceea ce creează o vulnerabilitate la evenimentele din spațiul cibernetic.

Protecția operațională implică integrarea mai multor componente pentru a proteja eficiența surselor de putere militară și non-militară. Aceste componente includ intelligence pentru avertizare, protecția sistemelor informaționale, a rachetelor și a altor facilități cheie, toate fiind dependente de sisteme C2 pentru a funcționa individual și colectiv, astfel fiind afectate de acțiunile din spațiul cibernetic. O altă funcție operațională care se dezvoltă prin automatizare și includerea elementelor de tehnologia informațiilor este sprijinul logistic. De asemenea, sistemele informaționale logistice automate pot fi influențate de evenimentele din spațiul cibernetic.

În concluzie, cinci dintre cele șase funcții operaționale – C2, intelligence, conducerea focului, sprijinul logistic și protecția operațională – sunt dependente, într-o mare măsură, de accesul la spațiul cibernetic, precum și la acțiunile care se manifestă în cadrul acestuia. Astfel, dacă nu se are în vedere întreținerea, operarea și protejarea porțiunii din spațiul cibernetic care asigură intercomunicarea diverselor sisteme, poate apărea riscul afectării uneia sau a mai multor funcții operaționale, ceea ce amenință atingerea obiectivelor operaționale și strategice.

Un alt efect al dependenței funcțiilor operaționale de spațiul cibernetic îl are analiza din acest punct de vedere a adversarului. Așa cum am menționat, spațiul cibernetic asigură un mecanism de influențare a unui sau a mai multor funcții operaționale ale unui adversar, astfel putând fi atacat, direct sau indirect, centrul de greutate al acestuia. De aceea, este necesară analizarea capacităților adversarului de a opera în spațiul cibernetic și de a lua în considerare propriile capacități pentru a acționa împotriva acestuia în spațiul cibernetic și pentru a crește șansa îndeplinirii obiectivelor operaționale și strategice.

Concluzii

Era informațională a dat naștere unor noi principii de ducere a acțiunilor de luptă pe baza interconectivității dintre actorii și echipamentele angajate în spațiul de luptă. Un element cheie în crearea unui avantaj față de adversar îl constituie atingerea superiorității

¹² Michael C. Elliot, *Operational command and control of joint task force cyberspace operations*, Raport de cercetare. Naval War College, Newport, SUA, 2008, disponibil la: <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a484515.pdf>.

ROMANIA
1978-2018 LABORATOR INTERNETULUI

informaționale. În acest sens, este esențial un management viabil al informațiilor, astfel încât informația potrivită să fie transmisă la persoana potrivită și la momentul oportun într-o formă utilizabilă, pentru a facilita înțelegerea situației și luarea deciziei.

Componenta fizică a spațiului cibernetic reprezintă principala țintă pentru SIGINT, MASSINT, OSINT și HUMINT, precum și stratul primar de analiză pentru GEOINT.

Atât operațiile informaționale, cât și cele din spațiul cibernetic se desfășoară și pe timp de pace, la nivel local, precum și la nivel global, fără a fi nevoie de prezența fizică în spațiul vizat. Posibilitatea de a crea efecte cu viteze ce ating chiar viteza luminii pune în dificultate stabilirea unui nivel de comandă pentru operațiile cibernetic (tactic, operațional, strategic), precum și crearea unui model de comandă și control în raport cu principalele categorii de forțe (terestră, aeriană, navală).

Având în vedere tendința de interconectare a comunicațiilor militare cu cele globale, acțiunile în spațiul cibernetic afectează cele mai multe dintre funcțiile operaționale, cu precădere C2, intelligence, conducerea focului, sprijinul logistic și protecția operațională.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

1. ***, România, *Hotărârea de Guvern nr. 271/2013 pentru aprobarea Strategiei de securitate cibernetică a României și a Planului de acțiune la nivel național privind implementarea Sistemului național de securitate cibernetică*.
2. ***, Statele Unite ale Americii, *Air force doctrine document 3-12. Cyberspace operations*, Department of Defence, 2011.
3. ***, Statele Unite ale Americii, *FM 3-13. Information operations: doctrine, tactics, techniques, and procedures*, Department of Defence, 2003.
4. ***, Statele Unite ale Americii, *Joint Publication 3-13. Information operations*, Department of Defence, 2014.
5. ***, *The Development, Concepts and Doctrine Centre, Battlespace Management – JDP 3-70*, Ministry of Defence, United Kingdom, Shrivenham, 2008.
6. Christopher Andrew, Richard J. Aldrich și Wesley K. Wark, *Secret intelligence. A reader*, Routledge Publication, Oxon, 2009.
7. Michael C. Elliot, *Operational command and control of joint task force cyberspace operations*, Raport de cercetare. Naval War College, Newport, SUA, 2008.
8. Daniel T. Kuehl, *From cyberspace to cyberpower*, Center for technology and national security policy, SUA.

SISTEMUL DE CONDUCERE AL APĂRĂRII CBRN ÎN ARMATA ROMÂNIEI

Locotenent-colonel conf.univ.dr. Alexandru HERCIU

Departamentul Forțe Terestre din cadrul Facultății de comandă și stat major,
Universitatea Națională de Apărare „Carol I”, București

Operațiile militare sunt planificate, pregătite și executate, de regulă, în condițiile existenței pericolelor, riscurilor și amenințărilor CBRN (chimic, bacteriologic, radiologic și nuclear). În conflictul hibrid – caracterizat prin riscuri complexe de securitate prezente în mediul operațional –, gama pericolelor CBRN este amplificată de posibilitatea executării de atacuri de forțe neconvenționale și neregulate/asimetrice, nu numai în ceea ce privește forțele convenționale, ci și asupra populației civile din zona de conflict, pentru a atinge obiectivul final care constă în retragerea unei forțe multinaționale extraregionale.

Pe baza acestor considerente, forțele implicate în conflicte hibride, sprijinite de forțele de apărare CBRN specializate, trebuie să poată gestiona posibilele incidente în zona de operații prin aplicarea măsurilor adecvate pentru a limita consecințele incidentelor CBRN, pentru a salva viața personalului militar și a civililor, să limiteze efectele și să contribuie la restabilirea factorilor de mediu afectați.

Cuvinte cheie: apărare CBRN, comandă și control, forță multinațională, protecția forței, planificarea operației.

Motto:

„Structurile de conducere ale apărării CBRN – chimic, bacteriologic, radiologic și nuclear trebuie să fie pe deplin integrate în procesul de planificare al statului major la toate nivelurile de comandă pe timpul operațiilor militare. Acestea asigură consiliere de specialitate comandanților pentru a sprijini procesul de luare a deciziei și pregătirea informativă a mediului de luptă. Fiecare compartiment al statului major trebuie să aibă personal cu expertiză în domeniul apărării CBRN care să contribuie la realizarea planurilor de contingență pentru incidentele CBRN și care să contribuie la planificarea și evaluarea sarcinilor funcționale”¹.

Comanda este autoritatea cu care este investită o persoană pentru a influența evenimente și pentru a da ordine subordonaților referitoare la implementarea deciziilor, iar aceasta poate fi exersată de un comandant sau de o altă persoană, în numele acestuia.

Aspecte generale privind comanda și controlul CBRN

Comanda este actul prin care comandantul, în temeiul legilor și al regulamentelor militare, își exercită autoritatea asupra subordonaților în virtutea gradului pe care îl are și a numirii sale în funcție. Comanda include autoritatea, responsabilitatea și răspunderea pentru întrebuințarea efectivă a forței, utilizând resursele la dispoziție, și pentru planificarea angajării, organizării, direcționării, coordonării și controlului forțelor militare pentru îndeplinirea misiunii primite.

În termeni generali, comanda este autoritatea cu care este investită o persoană pentru a influența evenimente și pentru a da ordine subordonaților referitoare la implementarea deciziilor, iar aceasta poate fi exersată de un comandant sau de o altă persoană, în numele acestuia².

Comandantul reprezintă o persoană din cadrul forțelor armate investită cu autoritatea pentru conducerea, coordonarea și controlul forțelor militare³. Persoana investită cu această autoritate trebuie să demonstreze calități care sunt inter-relaționate⁴: valențe de lider (leadership), capacitate de decizie (incluzând managementul și asumarea riscului) și capacitate de exercitare a controlului.

¹ Allied Joint Doctrine for Chemical, Biological, Radiological, and Nuclear Defence, Edition A, Version 1, NATO STANDARDIZATION AGENCY (NSA), martie 2012, pp. 3-7.

² Doctrina Armatei României, București, 2012, p. 116.

³ Manualul de tactică generală a forțelor terestre, București, 2013, p. 30.

⁴ Doctrina Armatei României, op. cit.

Controlul poate fi definit ca fiind procesul prin care comandantul, ajutat de statul său major, organizează, direcționează și coordonează activitatea forțelor repartizate pentru implementarea deciziilor și ordinelor. Elementul de bază al controlului este feedback-ul.

Controlul este complementar comenzii și reflectă autoritatea exercitată de către comandant. Controlul poate fi definit ca fiind procesul prin care comandantul, ajutat de statul său major, organizează, direcționează și coordonează activitatea forțelor repartizate pentru implementarea deciziilor și ordinelor. Elementul de bază al controlului este feedback-ul⁵. Controlul este obligatoriu în comandă și reprezintă reglementarea limitelor cadrului operațional în care forțele și funcțiunile de luptă trebuie să fie direcționate pentru îndeplinirea misiunii în sensul trasat prin intenția exprimată a comandantului.

Protecția împotriva incidentelor CBRN este vitală în cadrul NATO și în țările partenere. *Specialiștii din arma apărare CBRN* asigură sprijinul necesar comandantului și statului major în vederea îndeplinirii responsabilităților pe linie de comandă necesare în vederea îndeplinirii misiunilor în medii CBRN la toate nivelurile artei militare: *strategic, operativ și tactic*. Domeniile în care personalul specializat de apărare CBRN consiliază comandantul și statul major sunt: informații militare, operații, resurse, comunicații și informatică.

Apărarea CBRN este o componentă esențială a procesului de planificare. Comandanții de la toate nivelurile trebuie să fie capabili să îndeplinească misiunea în condiții/medii CBRN. Pentru aceasta, specialiștii CBRN sunt implicați în procesul de planificare încă din faza inițială pentru a evalua pericolul și a stabili oportunitățile măsurilor CBRN ce trebuie aplicate pentru protecția forței. Coordinarea comandanților subordonați în vederea păstrării „echilibrului” între cerințele operaționale și riscurile CBRN este inclusă în concepția operațiilor și în ordinul de operație emis pentru a scoate în evidență caracterul special al operației respective.

În conformitate cu *Manualul apărării CBRN în operații*, la fiecare eșalon tactic și nivel al artei militare (strategic, operativ, tactic) trebuie să existe specialiști din arma apărare CBRN responsabili de elaborarea și aplicarea măsurilor de apărare CBRN. Responsabilitățile specialiștilor de apărare CBRN necesită încadrarea de ofițeri și subofițeri pregătiți ca experți în domeniu, ceea ce impune un număr minim de funcții pentru a asigura sprijinul permanent pe timpul operațiilor la fiecare nivel.

Elemente de comandă și control CBRN

Pentru situația apariției unui risc generat de pericolele CBRN pe timpul desfășurării forțelor sau în teatrul de operații, la nivel strategic este necesară existența unei celule CBRN încadrate cu ofițeri superiori, specialiști în domeniul apărării CBRN.

Pe timpul planificării operației, aceștia participă activ pentru realizarea pregătirii informative a spațiului de luptă CBRN, a estimării

⁵ *Ibidem*, p. 117.

Activitatea celulei CBRN pe linie de specialitate la nivel strategic este integrată efortului general pentru planificarea operației și recomandă cursuri de acțiune în scopul limitării vulnerabilității și asigurării libertății de acțiune și mobilității forțelor proprii.

vulnerabilității și amenințărilor conform situației din zona de operații, recomandă informațiile necesare pentru întocmirea listei cu *Cerințele de informații prioritare/Priority Intelligence Requirements – PIR* și a listei cu *Cerințele cu informații critice ale comandantului/Commander's Critical Information Requirements – CCIR*. Activitatea celulei CBRN pe linie de specialitate la nivel strategic este integrată efortului general pentru planificarea operației și recomandă cursuri de acțiune în scopul limitării vulnerabilității și asigurării libertății de acțiune și mobilității forțelor proprii. Unul dintre aspectele cele mai importante este cel de planificare a operațiilor pentru managementul consecințelor CBRN în cooperare cu alți actori relevanți din teatrul de operații cu atribuții în acest sens.

Pe timpul pregătirii și executării operațiilor, personalul celulei verifică și raportează, în colaborare cu personalul medical, despre prezența pericolelor CBRN și asigură consilierea și recomandările privind efectele incidentului și implicațiile aplicării măsurilor de apărare CBRN corespunzătoare asupra operațiilor: „*Centrele de avertizare și raportare CBRN trebuie să funcționeze la toate nivelurile de comandă. Funcțiile și responsabilitățile avertizării și raportării CBRN nu trebuie confundate cu relațiile ierarhice sau procesul de planificare al statului major. (...) Comandanții și statele majore de la toate nivelurile trebuie să evalueze impactul incidentelor CBRN asupra planurilor și deciziilor prin folosirea de informații CBRN prompte, corecte și verificate. Avertizarea și raportarea CBRN reprezintă procesul prin care rapoartele CBRN sunt transmise ierarhic, iar unitățile sunt avertizate privind pericolele rezultate și ariile prognozate ca fiind periculoase. Procesul este coordonat ierarhic de către centrele de analiză și prognoză CBRN de la toate nivelurile*”⁶.

La acest nivel se administrează Sistemul de avertizare și raportare CBRN (CBRN W&RS) în cadrul căruia se colectează, evaluează, actualizează și distribuie informațiile referitoare la incidentul CBRN, se realizează prognozarea pericolelor CBRN și efectul probabil al acestora asupra operațiilor. În situația producerii incidentului CBRN, coordonează activitatea statului major pentru estimarea impactului generat asupra forței și propune variante de continuare a operațiilor.

La nivel operativ, planificarea apărării CBRN este parte componentă a planificării operației întrunite și reprezintă un proces continuu, dinamic și complex de analiză și evaluare a pericolelor, riscurilor și amenințărilor CBRN, a capacităților și intențiilor inamicului, a vulnerabilității forțelor proprii, a variabilelor mediului operațional

⁶ *Allied Joint Doctrine for Chemical, Biological, Radiological, and Nuclear Defence*, op. cit., pp. 3-7.

Pentru elaborarea Concepției de operații, specialiștii în arma apărare CBRN revăd și actualizează estimarea pe linia armeei, punând accentul pe factorii care se consideră că vor afecta cursurile de acțiune și consecințele prognozate.

și ale misiunii și determină modalitățile de angajare eficientă a structurilor specializate în scopul realizării scopurilor/obiectivelor stabilite, asigurând, totodată, sincronizarea acestora în timp și în spațiu cu operațiile forțelor sprijinite.

Pentru elaborarea *Concepției de operații*, specialiștii în arma apărare CBRN revăd și actualizează estimarea pe linia armeei, punând accentul pe factorii care se consideră că vor afecta cursurile de acțiune și consecințele prognozate.

Din punctul de vedere al apărării CBRN, *executarea* operației întrunite include executarea operațiilor de sprijin CBRN declanșate și executate potrivit planului și proiectarea operațiilor de sprijin CBRN viitoare. Pentru ca operațiile de sprijin CBRN să se realizeze cu succes, *coordonarea și controlul* trebuie să fie eficiente. Specificul acțiunilor unor eșaloane în general mici de apărare CBRN care desfășoară acțiuni în întreaga zonă de operații întrunite îngreunează coordonarea și controlul acțiunilor datorită faptului că, în multe situații, distanțele depășesc posibilitățile sistemului de legătură organic; în acest context, apreciez că planurile și ordinele de operație trebuie să stabilească relații de organizare și cooperare simple și un sistem de legătură stabil între marile unități/unitățile sprijinite și subunitățile de apărare CBRN care realizează sprijinul CBRN, concretizate/transmise sub formă de precizări către comandanții structurilor de apărare CBRN.

La nivel tactic, specialiștii în armă aplică principiile apărării CBRN: prevenirea contaminării, protecția și recuperarea forței. Pentru aceasta, ei realizează managementul informațiilor CBRN (Sistemul de Avertizare și Raportare CBRN – SARCBRN), asigură realizarea protecției individuale și colective a forțelor, conduc și execută acțiuni de recuperare ca parte a procesului de management al consecințelor CBRN (CBRN-CM). La nivelul marilor unități tactice, celula CBRN coordonează repartizarea subunităților de apărare CBRN marilor unități subordonate, atât în zona operațiilor în adâncime, la contact, dar cu precădere în zona de sprijin general a diviziei – în spate, având la bază factorii MIFT-TC⁷.

Celula CBRN informează și consiliază permanent comandantul marii unități tactice pe probleme de specialitate. Acesta trebuie să ia toate deciziile în ceea ce privește sprijinul CBRN în cadrul zonei sale de responsabilitate și trebuie să coordoneze/ajusteze prioritățile de sprijin CBRN al operațiilor în funcție de nivelul amenințării CBRN, de timpul și de forțele specializate avute la dispoziție.

Personalului specializat CBRN îi revine rolul asigurării în timp oportun a informațiilor despre situația CBRN curentă și colaborării permanente cu celelalte compartimente ale statului major pentru informarea

⁷ MIFT-TC – misiune, inamic, forțe proprii, teren, timp la dispoziție, civili.

permanentă cu privire la schimbările de situație relevante din punct de vedere CBRN, cu celula CBRN/Forța Întrunită, cu structurile de apărare CBRN subordonate și cu marile unități tactice adiacente.

Considerații finale

Amenințând, uneori, cu extincția prin efecte de amploare profund antiumană, psihologică și spațială, fenomenul CBRN actual determină o viziune nouă asupra evaluării riscurilor, consecințelor de masă, a asigurării sprijinului operațiilor și protecției forțelor, precum și a populației civile expuse în condiții de nesiguranță sau a producerii/existenței unor zone/suprafețe mari de contaminare chimică, biologică, radiologică sau nucleară prin extinderea acțiunilor de luptă în zone urbane dens populate.

Având în vedere elementele de analiză prezentate, apreciez că, în actualul context de securitate, operațiile militare se desfășoară, de regulă, în condiții/medii CBRN. Din acest punct de vedere, consider necesară înființarea celulelor CBRN la toate eșaloanele și nivelurile structurilor din Armata României, activitatea acestor module CBRN fiind esențială pentru conducerea acțiunilor desfășurate în cadrul Sistemului de avertizare și raportare și a forțelor de sprijin de luptă de apărare CBRN (SARCBRN și F.Spr.Ap.CBRN) pe timpul operației.

În etapa de planificare operațională a sprijinului, scopul principal al specialiștilor vizează integrarea structurilor, articularea SARCBRN, precum și distribuția echilibrată/proportională a forțelor de sprijin specializat la dispoziție pe baza analizei situației și a misiunii. Transformarea *condițiilor* în *medii CBRN* presupune reacția graduală, promptă și eficientă a structurilor, conform schemei planificate sau într-o altă variantă impusă de situația concretă. Astfel, pot fi generate opțiuni și acțiuni pe care celula CBRN le va evalua și organiza continuu pentru îndeplinirea misiunii, aceea de menținere a capacităților acționale ale forțelor proprii care desfășoară operația în medii CBRN.

Cunoașterea, influențarea, modelarea și dominarea mediului special CBRN pentru atingerea scopurilor propuse pot fi realizate numai prin configurarea corespunzătoare a structurilor de conducere și a celor acționale, precum și a definirii corecte a relațiilor dintre acestea. Rolul esențial ar reveni elementului de comandă-control CBRN ca element integrator-coordonator.

BIBLIOGRAFIE

1. *Allied Joint Doctrine for Chemical, Biological, Radiological, and Nuclear Defence*, Edition A, Version 1.
2. *Doctrina Armatei României*, București, 2012.
3. *Manualul apărării CBRN în operații*, București, 2011.
4. *Manualul de tactică generală a forțelor terestre*, București, 2013.

Cunoașterea, influențarea, modelarea și dominarea mediului special CBRN pentru atingerea scopurilor propuse pot fi realizate numai prin configurarea corespunzătoare a structurilor de conducere și a celor acționale, precum și a definirii corecte a relațiilor dintre acestea.

DESCURAJARE PRIN REZILIENȚĂ. NATO, NAȚIUNILE ȘI PROVOCĂRILE RELATIVE LA A FI PREGĂTIT

Dr. Guillaume LASCONJARIAS

Cercetător la Colegiul de Apărare al NATO

Articolul prezintă aspecte definitorii ale aplicării rezilienței în societatea civilă, în activitatea guvernelor și în instituțiile militare. După o descriere succintă a rezilienței, autorul se oprește asupra Planului de acțiune pentru creșterea capacității de reacție, a cărui forță de reacție rapidă trebuie să fie aptă să se disloce rapid pe teritoriul Alianței Nord-Atlantice sau în afara acestuia, pentru derularea misiunilor încredințate.

Autorul punctează perspectiva NATO în ceea ce privește reziliența prin reliefa elementelor de menținere a capacității generale a unui stat sau a unei națiuni de a-și desfășura activitățile într-un mediu normal și sigur. În acest sens, autorul apreciază că accentul trebuie pus pe consolidarea pregătirii societății civile pentru ca aceasta să aibă încredere în NATO și în valorile fundamentale pe care Alianța le construiește.

Cuvinte: descurajare, război convențional, atac armat, abordare cuprinzătoare, refugiați.

Opiniile exprimate aparțin autorului, nereprezentând opiniile Colegiului de Apărare al NATO sau ale Organizației Tratatului Atlanticului de Nord.

Articolul a fost publicat, în original, în *Eisenhower Paper*, Departamentul de Cercetare, Colegiul de Apărare al NATO, Roma, nr. 7, mai 2017, a se vedea <http://www.ndc.nato.int/news/news.php?icode=1060>

Traducere realizată de **Diana-Cristiana LUPU**.

Motto:

„Pentru a îndeplini mai eficient obiectivele prezentului Tratat, Părțile, separat sau împreună, prin intermediul auto-ajutorării și al sprijinului reciproc continue, își vor menține și dezvolta capacitatea individuală și colectivă de rezistență în fața unui atac armat”¹.

Citind documentul fondator al NATO, respectiv Tratatul de la Washington, devine evident că membrii fondatori se gândiseră deja la principiul rezilienței. Prin angajamentul de a fi pregătiți și capabili să facă față oricărui șoc cu care ar putea fi confrunțați (la vremea respectivă, evident, sub forma unui atac armat), Alianții erau conștienți de faptul că a fi puternic, individual, însemna o sursă de putere pentru Alianță, în ansamblul său. Și, pentru că națiunile nu ar fi pregătite doar individual, ci beneficiază și de protecție suplimentară, potrivit principiului apărării colective, aceasta ar face ca descurajarea să fie o realitate.

Surprinzător, abia la Summitul de la Varșovia din iulie 2016, șefii de stat și de guvern au adoptat o declarație oficială în care se obligau să „continue să îmbunătățească [...] reziliența împotriva întregului spectru de amenințări, inclusiv amenințări hibride, din orice direcție. Reziliența este o bază esențială pentru descurajare și apărare credibile, precum și pentru îndeplinirea eficientă a principalelor misiuni ale Alianței”². Oricum, ideea fusese lansată cel puțin din 2014, odată cu apariția unor noi amenințări și provocări cărora NATO trebuia să le răspundă. O lucrare importantă, publicată înaintea Summitului de la Varșovia, menită a sugera idei noi părților interesate și diplomaților, făcea următoarea propunere: „ca parte a unei strategii generale a Occidentului, obiectivele NATO ar trebui să fie a descuraja, a îndigui, a răspunde și a rămâne rezilient în raport cu eforturile militare violente și perturbatoare ale altora”³. Descurajarea și reziliența par a fi două

¹ NATO, Articolul 3 al *Tratatului de la Washington*, 1949.

² NATO, „*Commitment to Enhance Resilience*”, declarația șefilor de stat și de guvern, Varșovia, 8 iulie 2016, http://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133180.htm.

³ Franklin D. Kramer, Hans Binnendijk și Daniel S. Hamilton, *NATO's New Strategy: Stability Generation*, Atlantic Council and Center for Transatlantic Relations, Washington D.C., septembrie 2015, http://www.atlanticcouncil.org/images/publications/Na-TOs_new_strategy_web.pdf.

Descurajarea și reziliența par a fi două fețe ale aceleiași monede: în timp ce prima cuprinde dimensiunea militară în general (atât cea convențională, cât și cea nucleară), precum și mijloacele și capacitatea de a răspunde unei amenințări externe, reziliența are în vedere, cu precădere, pregătirea civililor, ceea ce contribuie fundamental la îndeplinirea misiunilor de către militari.

fețe ale aceleiași monede: în timp ce prima cuprinde dimensiunea militară în general (atât cea convențională, cât și cea nucleară), precum și mijloacele și capacitatea de a răspunde unei amenințări externe, reziliența are în vedere, cu precădere, pregătirea civililor, ceea ce contribuie fundamental la îndeplinirea misiunilor de către militari. Cu alte cuvinte, reducerea vulnerabilității societăților limitează probabilitatea unui atac, descurajarea fiind astfel consolidată.

În timp ce există o multitudine de publicații detaliate privitoare la descurajare, reziliența pare a fi „copilul nou-venit în oraș”. În relație cu forțele armate, guvernarea și societatea civilă, este necesar ca aceasta să fie examinată în ansamblu, cu scopul de a identifica motivele pentru care aceasta contează în mod special astăzi, într-un mediu de securitate schimbător și mult mai incert. Privită în alt mod, reziliența este „tema pentru acasă” asupra căreia fiecare națiune trebuie să se concentreze cu atenție, pentru a fi eficientă ca Aliat de încredere.

O definiție succintă a rezilienței

Așa cum se întâmplă adesea cu un concept foarte popular, dar complex, nu există o definiție unanim acceptată a rezilienței. Termenul își are originea în știința materialelor și fizică, unde reziliența este abilitatea unui material de a-și „reveni la forma și dimensiunea inițiale, după deformarea cauzată, în special, de o forță compresoare”⁴. Acesta a fost, apoi, însușit de ecologie, definind „măsura abilității unui ecosistem de a absorbi schimbările și de a continua să existe”⁵, iar, ulterior, a fost utilizat de Emmy Werner, un psiholog american al dezvoltării, care a introdus conceptul în domeniul psihologiei umane, în 1982⁶. Ca urmare, conceptul a devenit atât de atrăgător, încât s-a răspândit în diverse discipline, ajungând în domeniul studiilor legate de securitate, cu sensul general de a fi capabil de „revenire – bounce back” după o perturbare.

Chiar și în absența unei definiții unanim acceptate, reziliența este, în general, înțeleasă ca „abilitatea unei comunități, serviciu, domeniu sau infrastructură de a detecta, preveni și, dacă este necesar, a rezista,

⁴ Merriam-Webster Dictionary, „Resilience”. Bram Stoker utilizează termenul în „Dracula” (1897): „Este, cu adevărat, minunat câtă reziliență este în natura umană. Odată înlăturată orice cauză obstructivă, indiferent de natura sa, chiar și prin moarte, ne întoarcem la principiile speranței și plăcerii”.

⁵ C.S. Holling, „Resilience and Stability of Ecological Systems”, Annual Review of Ecology and Systematics 4/1973, pp.1-23.

⁶ A se vedea rezultatele în Emmy Werner & Ruth Smith, *Overcoming the Odds. High Risk Children from Birth to Adulthood*, Cornell University Press, Ithaca-London, 1992.

a face față și a-și reveni după provocări perturbatoare”⁷. Reziliența nu se referă numai la entități fizice – servicii sau infrastructură –, ci și la societate, în general; aceasta subliniază capabilitatea unei organizații, fie de a continua să funcționeze în condiții severe, fie de a se restabili, cât mai repede posibil, după o sincopă sau întârziere. În lumea academică, încă sunt dezbateri pe tema tipurilor de reziliență: cea mai simplă conceptualizare este aceea că reziliența definește abilitatea de restabilire ca și când nu a existat niciodată un eveniment perturbator (scenariul „bounce back”). Altele prioritizează abilitatea sistemului nu numai de a se recupera, ci și de a învăța din ceea ce s-a întâmplat, cu scopul de a se adapta și de a evita probabilitatea atacurilor viitoare („adaptare”)⁸. În fiecare dintre cazuri, reziliența este un proces și o strategie, având ca obiectiv evaluarea, menținerea și injectarea resurselor într-un sistem, pentru a-l menține în stare de funcționare, atunci când este confruntat cu schimbarea internă sau externă. Desigur, în funcție de sistem – infrastructură sau societate, resursele și instrumentele necesare rezilienței nu sunt aceleași, dar se subsumează „culturii, atitudinilor și valorilor organizației”⁹.

Aceasta explică de ce reziliența a dobândit o așa de mare importanță pentru experții în securitate: „Popularitatea conceptului de reziliență [...] este strâns legată de apariția unei lumi a riscurilor, mai degrabă decât a amenințărilor: Confrunțați cu o varietate de riscuri – de la dezastrele naturale și avarierea infrastructurii critice la atacuri teroriste –, factorii de decizie politică au recunoscut că nu toate dezastrele pot fi evitate și că securitatea nu poate fi niciodată pe deplin asigurată. În consecință, accentul a fost mutat de la prevenirea, descurajarea și protecția împotriva amenințărilor la atenuarea consecințelor, în cazul producerii unui dezastru”¹⁰. Reziliența vizează, așadar, pregătirea – ceea ce înseamnă gândirea, planificarea și exercițiul pentru a „absorbi, reveni și, apoi, adapta la evenimente adverse”¹¹.

⁷ Potrivid definiției existente în U.K. Civil Protection Lexicon, versiunea 2.1.1, revizuită în februarie 2013, <https://www.gov.uk/government/publications/emergency-res.1.ponder-interoperability-lexicon>.

⁸ Myriam Dunn Cavelty, *Resilience in Security Policy: Present and Future*, ETH Zürich, CSS Analysis, nr. 142, octombrie 2013, p. 2.

⁹ Trusted Information Sharing Network for Critical Infrastructure Resilience (TISN). *National Organisational Resilience Framework Workshop: The Outcomes*. 5-7 decembrie 2007, Mt. Macedon Victoria, Australia, p. 6.

¹⁰ Corinne Bara și Gabriel Brönnimann, *Resilience. Trends in Policy and Research*, ETH Zürich, Centre for Security Studies (CSS), aprilie 2011, p. 6.

¹¹ National Research Council, *Disaster Resilience: A National Imperative*, Washington, D.C., The National Academies Press, 2012, p. 1.

Reziliența este, în general, înțeleasă ca „abilitatea unei comunități, serviciu, domeniu sau infrastructură de a detecta, preveni și, dacă este necesar, a rezista, a face față și a-și reveni după provocări perturbatoare”. Reziliența nu se referă numai la entități fizice – servicii sau infrastructură –, ci și la societate, în general; aceasta subliniază capabilitatea unei organizații, fie de a continua să funcționeze în condiții severe, fie de a se restabili, cât mai repede posibil, după o sincopă sau întârziere.

Prima reacție a NATO la adresa agresivității Rusiei în Ucraina a avut un marcant caracter politic și a fost foarte convențională. La Summitul din Tăra Galilor din septembrie 2014, șefii de stat și de guvern au repriorizat apărarea colectivă, ca mod de a face față unei Rusii revanșarde, nerenunțând la celelalte două misiuni principale, prezente în Conceptul Strategic din 2010, respectiv managementul crizelor și securitatea prin cooperare.

Răspunsul la noi amenințări într-o manieră tradițională

Reziliența poate fi văzută ca o misiune obligatorie a națiunilor, în pregătirea acestora pentru a face față unei noi categorii de amenințări. Începând cu anul 2014 și cu revenirea Rusiei pe scena internațională ca un actor agresiv, s-a scris și s-a spus foarte mult despre „*noul caracter al războiului*” dus de Rusia lui Putin. Utilizând o combinație de mijloace proprii războiului convențional și neconvențional, precum și întregul spectru de operații, Rusia a pus în practică o strategie hibridă ce reprezintă o provocare pentru națiunile și societățile – inclusiv guvernarea și normele – occidentale, în ciuda superiorității economice, tehnologice, informaționale și militare a acestora. Valorificând orice mijloc pentru a submina credibilitatea adversarului, această formă hibridă de război implică maniere diverse, de la utilizarea războiului prin reprezentanți, a grupărilor teroriste, a criminalității cibernetice și a „*omuleților verzi*” până la șantajul energetic, amenințarea cu forța armată și manevrele militare care se extind la invazia completă a unui stat suveran. Conjugarea mijloacelor cinetice și necinetice este sprijinită de un război informațional inteligent și foarte eficient. Ucraina este studiul de caz pentru aceste tactici, din 2014. În aceeași ordine de idei, în prezent, există multe publicații și alte documente care analizează vulnerabilitățile critice ale națiunilor și mijloacele de protecție proprii împotriva acestor amenințări¹².

Prima reacție a NATO la adresa agresivității Rusiei în Ucraina a avut un marcant caracter politic și a fost foarte convențională. La Summitul din Tăra Galilor din septembrie 2014, șefii de stat și de guvern au repriorizat apărarea colectivă, ca mod de a face față unei Rusii revanșarde, nerenunțând la celelalte două misiuni principale, prezente în Conceptul Strategic din 2010, respectiv managementul crizelor și securitatea prin cooperare. În termenii Secretarului general al NATO,

¹² A se vedea, de exemplu, Keir Giles, *Handbook of Russian Information Warfare*, Rome, NDC, 2016, <http://www.ndc.nato.int/download/downloads.php?icode=506> sau Guillaume Lasconjarias și Jeffrey A. Larsen (eds.), *NATO's Response to Hybrid Threats*, Roma, NDC Forum Paper 24, 2015, <http://www.ndc.nato.int/download/downloads.php?icode=471>.

Unele națiuni au depus un efort considerabil pentru identificarea infrastructurii critice naționale și, apoi, pentru conceperea unor moduri de protecție a acesteia. S-a început cu găsirea unor moduri de a proteja populația împotriva calamităților și dezastrelor, urmate de extinderea ariei de acțiune pentru a include orice tip de risc. În SUA, principalul actor instituțional în acest domeniu este, actualmente, Departamentul de Securitate Națională – *Department of Homeland Security* (a se vedea, de exemplu, *National Research Council, Disaster Resilience: A National Imperative*, Washington, D.C., The National Academies Press, 2012 sau, mai important, *the US Presidential Policy Directive/PPD-8, Subject: „National Preparedness”*, The White House, 2011).

Jens Stoltenberg, „*NATO nu caută confruntarea, nu ne dorim un nou Război Rece. Războiul Rece este istorie și ar trebui să rămână istorie. Cu toate acestea, trebuie să fim capabili să ne apărăm și protejăm Alianții și într-un mediu de securitate cu mai multe provocări*”¹³. Alianții au adoptat *Planul de acțiune pentru creșterea capacității de reacție – Readiness Action Plan (RAP)*, ca mijloc de „*abordare atât a nevoii continue de asigurare a Alianților, cât și a adaptării posturii militare strategice a Alianței [prin] prezența aeriană, terestră și maritimă continuă și activitate militară semnificativă în partea estică a Alianței, ambele asigurate prin rotație*”¹⁴. Piesa centrală a RAP este o forță de reacție rapidă – *Very High Readiness Joint Task Force (VJTF)*, o forță la nivel de brigadă – având forțe aeriene, pentru operații speciale (FOS) și sprijin maritim – care se presupune că este capabilă de a se disloca oriunde (pe teritoriul Alianței sau în afara acestuia), în câteva zile, pentru a desfășura o gamă largă de misiuni și a stabili o criză incipientă. Vizibilitatea VJTF îi conferă acesteia o adevărată dimensiune politică, întărind, de asemenea, măsurile de reasigurare pur militare. Cu toate acestea, practic, cel mai semnificativ rezultat al Summitului din 2014 a fost angajamentul de alocare a 2% din PIB pentru apărare (inclusiv 20% pentru înlocuirea tehnicii și echipamentelor), cu scopul de a pune capăt celor trei decenii de eroziune progresivă a bugetelor apărării în majoritatea statelor europene membre ale NATO.

Perioada de 18 luni, dintre cele două Summituri, a fost marcată de o activitate intensă, deoarece Alianții au încercat să facă trecerea de la declarațiile politice la aplicarea lor practică. Obiectivul a fost acela de a demonstra că Alianții sunt hotărâți în angajamentul lor de a apăra și proteja teritoriul și populațiile Alianței, prin mijloace militare și de altă natură, și că apărarea colectivă nu este doar o mantră, ci o realitate. Obiectivul privitor la VJTF este ca aceasta să aibă capacitate operațională deplină, până în 2017, consolidând *Forța de Răspuns a NATO – NATO Response Force*, până la efectivul de 40.000. În plus, prin dislocarea, pe bază de rotație, a unor batalioane multinaționale în fiecare dintre cele trei State Baltice și în Polonia (ceea ce este cunoscut drept *Prezența aliată consolidată înaintată – Enhanced Forward Presence*), NATO pune, cu siguranță, în aplicare primul set de măsuri pentru a-și demonstra angajamentul și a spori, astfel, descurajarea.

¹³ Jens Stoltenberg, *Doorstep Statement at the Warsaw Summit*, 8 iulie 2016, http://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_133260.htm.

¹⁴ Comunicatul Summitului NATO, Newport, 6 septembrie 2014.

Alianții au adoptat Planul de acțiune pentru creșterea capacității de reacție – Readiness Action Plan (RAP), ca mijloc de „*abordare atât a nevoii continue de asigurare a Alianților, cât și a adaptării posturii militare strategice a Alianței [prin] prezența aeriană, terestră și maritimă continuă și activitate militară semnificativă în partea estică a Alianței, ambele asigurate prin rotație*”.

Confruntarea cu provocările interne

Cu toate acestea, în timp ce forțele armate încearcă să abordeze complexitatea misiunilor proprii, voci din sfera academică susțin, cu fermitate, nevoia de a depăși răspunsurile convenționale imediate, impulsivând diversele componente care constituie o postură de descurajare credibilă. Argumentele aduse în sprijinul acestei idei sunt acelea că, împotriva amenințărilor hibride și a noilor provocări generate de imigranți ilegali, ISIS, atacuri cibernetice, terorism și alte catastrofe, un răspuns eminentemente convențional este necesar, dar insuficient. Acest raționament duce la concluzia logică potrivit căreia amenințări care vizează toate componentele societăților noastre occidentale nu pot fi abordate, într-un mod semnificativ, decât la nivelul întregii societăți.

Într-un articol de notorietate, intitulat, corespunzător, „Apărarea arterelor societății – Defending the Arteries of Society”, autorii identifică noua realitate inconfortabilă a cărei țintă este reprezentată, actualmente, de societățile noastre deschise: „Practicanții războiului hibrid sunt adesea mai puțini intenționați să ia în stăpânire și să dețină teritoriul decât să distrugă sau să perturbe capacitatea de funcționare a societăților. Adversarii care doresc să dăuneze unei societăți se uită la nodurile cheie unde se conectează infrastructurile critice. [...] Atunci când tipul de război se schimbă, trebuie să se schimbe și modul de apărare. Sunt necesare, urgent, noi abordări care să extindă eforturile tradiționale relative la protecția teritoriului și descurajare, pentru a include abordările moderne privitoare la reziliență. [...] Forțele armate își păstrează relevanța, dar multe dintre cerințele critice aparțin domeniului civil. Răspunsurile hibride necesită aranjamente care să includă atât organizațiile guvernamentale civile, cât și entități cheie din sectorul privat”¹⁵. În respectiva analiză, Kramer, Binnendijk și Hamilton scot în evidență nu numai noile tipuri de amenințări, ci și provocările implicate de contracararea acestor amenințări, aspectul dominant fiind acela că am lăsat garda jos și am slăbit societățile noastre prin reducerea investițiilor în apărare, în ansamblu. Tăierile masive ale bugetelor apărării, de la sfârșitul Războiului Rece, și trecerea în domeniul civil a unor mijloace ce aparțineau mai demult domeniului militar sau erau în proprietatea statului, înseamnă că forțele noastre armate se bazează pe mijloace civile, incapabile de a se susține sau de a face față unei potențiale perturbări majore.

¹⁵ Franklin Kramer, Hans Binnendijk și Dan Hamilton, „Defend the Arteries of Society”, US News and World Report, 9 iunie 2015, <http://www.usnews.com/opinion/blogs/world-report/2015/06/09/russia-ukraine-and-the-rise-of-hybrid-warfare>.

Adevărul este că națiunile NATO, considerând că sunt în pace în Europa, au continuat să reducă bugetele și resursele forțelor armate, devenind, astfel, dependente de mijloace civile. Exemple familiare pot fi găsite cu ușurință, unul dintre acestea fiind rețeaua de transport și comunicații din Europa. În prezent, forțele armate NATO se bazează pe mijloace civile pentru mișcare și transport. Tipic, în operațiile de amploare, aproximativ 90% din transportul militar este efectuat utilizând mijloace civile, aparținând sectorului privat. Peste 50% dintre comunicațiile cu scop militar sunt transmise cu ajutorul sateliților civili. 75% din sprijinul națiunii gazdă pentru forțele NATO este asigurat prin infrastructura comercială și serviciile locale¹⁶. Odată cu privatizarea unor resurse și infrastructuri deținute anterior de stat, națiunile s-au exclus, efectiv, de la a contribui la procesul de luare a deciziilor, care este, în prezent, orientat, în primul rând, de profit – în special când se decide eliminarea redundanțelor. Acest proces a fost însoțit de apariția unor noi tehnologii, în care guvernul și statele joacă un rol minor sau nu au niciun rol, ceea ce explică creșterea rapidă a vulnerabilităților occidentale la atacuri externe și perturbări interne.

Reziliența începe acasă

Din cauza combinației dintre amenințările hibride și transformarea societăților și economiilor noastre, ceea ce este în joc este proprietatea națională și posibilitatea ca un stat sau un guvern să continue să funcționeze, în cazul în care se confruntă cu o criză. În acest context, reziliența NATO se concentrează mai puțin pe societatea ca atare, cât pe elementele esențiale de menținere a capacității generale a unui stat sau a unei națiuni de a își desfășura activitatea normală – de exemplu, evitând perturbările economice și societale printr-o infrastructură și guvernare rezilientă. Definiția de lucru a NATO consideră reziliența ca fiind capacitatea de a proteja guvernul și entitățile guvernamentale, precum și serviciile esențiale care ajută la protejarea populației și garantează sprijinul civil pentru operațiunile militare. În acest sens, scopul este de a consolida „pregătirea civilă”, pentru a se proteja mai bine împotriva riscului de afectare a capacității guvernamentale de a controla evenimentele. Este vorba nu doar de păstrarea încrederii populației, ci și de aderarea la valorile fundamentale pe care se construiește Alianța – unde contractul social cere guvernului să se îngrijească de poporul său.

¹⁶ NATO, Resilience and Article 3, 22 iunie 2016, http://www.nato.int/cps/fr/natohq/topics_132722.htm?selectedLocale=en.

Definiția de lucru a NATO consideră reziliența ca fiind capacitatea de a proteja guvernul și entitățile guvernamentale, precum și serviciile esențiale care ajută la protejarea populației și garantează sprijinul civil pentru operațiunile militare. În acest sens, scopul este de a consolida „pregătirea civilă”, pentru a se proteja mai bine împotriva riscului de afectare a capacității guvernamentale de a controla evenimentele.

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

Din nou, aceasta nu reprezintă nimic nou pentru NATO și statele sale membre, așa cum este indicat și în Articolul 3 al Tratatului de la Washington. În timpul Războiului Rece, până la sfârșitul anilor '80, NATO a avut politici și planuri pentru ceea ce s-a numit „Planificarea pregătirii civile și a pregătirii pentru situații de urgență civile – Civil Preparedness and Civil Emergency Planning”. Alianța avea opt agenții civile de urgență, acoperind transportul maritim, transportul de suprafață din interitoriul teritoriului, aviația, asigurările, aprovizionarea, petrolul și mișcările refugiaților¹⁷. Ideea de bază era asigurarea faptului că, în caz că era necesar, comandanții NATO se puteau baza pe mijloacele civile și pe piețele comerciale, asigurarea faptului că mișcările refugiaților puteau fi coordonate și separate de operațiunile militare, asigurarea continuității operațiunilor civile esențiale; toate acestea pentru a se asigura că operațiile militare se puteau desfășura fără riscul căderii „frontului de acasă”.

Desigur, după aproximativ două decenii de oportunități pierdute, în condițiile în care această expertiză inestimabilă a fost fie demontată, fie a încetat să existe, este timpul ca reziliența să fie reconstruită ca o „îndatorire strategică”¹⁸. Toată lumea trebuie să recunoască faptul că această îndatorire începe acasă, în fiecare dintre națiuni, societățile și guvernele noastre fiind, în primul rând, conștiente de propriile vulnerabilități, pentru ca mai apoi să depună eforturi pentru a le elimina¹⁹. Din cauza interdependențelor existente între sectoarele militar, civil și privat, este necesară revizuirea cadrului și a concepției, potrivit epocii actuale²⁰.

NATO a pus deja bazele îmbunătățirilor necesare, cu ocazia întâlnirii miniștrilor apărării din statele membre ale NATO, din februarie 2016,

¹⁷ Mai precis: - Defence Shipping Authority; - Agency for Coordination of Inland Surface Transport in Europe; - Southern Europe Transport Organisation; - Civil Aviation Agency; - Inter-Allied Insurance Organisation; - Central Supply Agency; - NATO Wartime Oil Organisation; - NATO Refugee Agency.

¹⁸ Ralph D. Thiele, *Building Resilience Readiness against Hybrid Threats – A Cooperative European Union/NATO Perspective*, ISPSW Strategy Series, nr. 449, septembrie 2016, p. 2.

¹⁹ Piret Pernik și Tomas Jermalavičius, „Resilience as Part of NATO’s Strategy: Deterrence by Denial and Cyber Defense”, *Forward Resilience: Protecting Society in an Interconnected World Working Paper Series*, SAIS and Center for Transatlantic Relations, 2016, p. 3, <http://transatlanticrelations.org/wp-content/uploads/2016/12/Resilience-forward-book-pernik-jermalavicius-final.pdf>.

²⁰ HQ SACT, „Building Resilience across the Alliance”, Food for Thought Paper, 14 ianuarie 2016.

ROMANIA
1918-2018 | SĂRBĂTORIN ÎMBUNĂTĂȚIRII

existând o înțelegere comună cu privire la sectoarele care trebuie să devină reziliente²¹. Au fost identificate șapte domenii (sisteme sau capacități) critice:

- *Continuitatea guvernării – Continuity of Government;*
- *Aprovizionarea rezilientă cu energie – Resilient Energy Supplies;*
- *Servicii de comunicații civile reziliente – Resilient Civil Communications Services;*
- *Aprovizionarea rezilientă cu hrană și apă – Resilient Food and Water Supplies;*
- *Abilitatea de a face față unor mișcări de proporții ale populației – Ability to Deal with Large Scale Population Movements;*
- *Abilitatea de a face față unui număr mare de victime – Ability to Deal with Mass Casualties;*
- *Sisteme civile de transport reziliente – Resilient Civilian Transportation Systems.*

Toate acestea își au suportul politic în angajamentul de îmbunătățire a rezilienței – „Commitment to Enhance Resilience”, adoptat la Varșovia. Acesta stabilește reziliența ca bază pentru descurajarea eficientă prin restricționare, nereferindu-se numai la constituirea unei forme de apărare mai bine integrată, suprapuse, redundante, cuprinzătoare și, totuși, flexibilă, ci și la abilitatea de a convinge potențialul adversar sau competitor de faptul că atacul este sortit eșecului.

Reziliența ca subiect nou în programa de formare profesională a cadrelor militare – professional military education (PME)?

Deoarece reziliența este, în primul rând, o îndatorire națională, NATO are un rol de coordonare, fiind interesat de integrarea viziunilor relative la reziliență ale membrilor și partenerilor. Cu alte cuvinte, NATO contribuie la specificarea cerințelor, dar implementarea concretă a acestora se face de către națiuni. În concluzie, o bună politică de reziliență poate fi defalcată pe șase sarcini principale,

²¹ Pentru secțiunea următoare, a se vedea Lorenz Meyer-Minnemann, „Resilience and Alliance Security: The Warsaw Commitment to Enhance Resilience”, *Forward Resilience: Protecting Society in an Interconnected World Working Paper Series*, SAIS and Center for Transatlantic Relations, 2016, p. 2, <http://transatlanticrelations.org/wp-content/uploads/2016/12/resilience-forward-book-meyer-er-minnemann-final.pdf>. See also Jeffrey Larsen, *Responding to Catastrophic Threats: Consequence Management and Policies*, New York, Palgrave Macmillan, 2013.

NATO a pus
deja bazele
îmbunătățirilor
necesare, cu
ocazia întâlnirii
miniștrilor
apărării din
statele membre
ale NATO,
din februarie
2016, existând
o înțelegere
comună cu
privire la
sectoarele care
trebuie să devină
reziliente.

de la identificarea vulnerabilităților critice la implementarea măsurilor obligatorii și planificarea în caz de incertitudine:

- Investirea timpului și implicarea resurselor în evaluarea vulnerabilităților naționale – de exemplu, infrastructură și diferite tipuri de rețele. Unul dintre cele mai bune exemple este concentrarea pe infrastructura energetică și rețele cibernetice, dar aceasta reprezintă doar vârful icebergului;
- Dezvoltarea unei politici coerente, dincolo de granițe, concentrată, în general, pe „modelarea, planificarea și managementul rezilienței, într-un mod coerent și coordonat”²². Aceasta trebuie să țină seamă de două dimensiuni. Prima este domeniul fizic – „problemele hardware” – vor consolida și îmbunătăți redundanța și robustețea infrastructurii și a rețelelor existente. A doua dimensiune, care este, prin natura sa, mai amplă și mai complexă, vizează dezvoltarea rezilienței în rândul propriei populații, luând ca exemplu ceea ce francezii numesc „esprit de défense”. Aceasta se referă, cu precădere, la educație și informare, la toate nivelurile și în toate dimensiunile;
- Modificarea, schimbarea și evoluția legislației în anumite domenii, în special prin acordarea unei mai mari flexibilități guvernelor și administrațiilor naționale în abordarea noțiunii de criză; și evitarea separării alb-negru între ceea ce se poate face în timp de pace și în timp de război;
- Îmbunătățirea abilității de a încheia parteneriate cu sectorul civil și/sau privat. Aceasta înseamnă că fiecare actor trebuie să fie conștient de ceea ce este neapărat necesar și că trebuie să existe canale de comunicare între cei implicați, fără a impune nicio constrângere libertății antreprenoriale;
- Revizuirea, modernizarea și actualizarea documentelor de planificare, cu scopul de a inventaria noile amenințări și a începe pregătirea privitoare la răspuns, arătând reziliență;
- Conectarea și legătura cu alte organizații, pentru valorificarea diferitelor capacități, în special în domeniul economic și social. Desigur, pentru NATO, aceasta înseamnă dezvoltarea, și în viitor, a legăturilor și relațiilor cu Uniunea Europeană, așa cum a fost deja acceptată prin semnarea Declarației comune

²² HQ SACT, „Building Resilience across the Alliance”, p. 6.

de la Varșovia. Fiecare dintre aceste activități va necesita un nivel adecvat de înțelegere, care deja a fost, parțial, luat în considerare de câteva națiuni în programele instituțiilor militare de învățământ naționale – profesional military education (PME), chiar dacă tendința inevitabilă a „coșului de fum – stove-pipe” ne conduce la uitarea faptului că reziliența este un subiect „crosscurricular – across-the-board”, care unește toate domeniile și funcțiile. La fel este situația și în cazul descurajării, motiv pentru care devine clar faptul că ambele trebuie reconsiderate și avute în vedere ca două fețe ale aceleiași monede.

Desigur, pot fi aduse în atenție complexitățile și dificultățile privitoare la „predarea” adecvată a rezilienței. Ceea ce înseamnă că, atât timp cât este considerată un subiect de mare importanță, aceasta trebuie tratată în mod corespunzător, iar programele educaționale trebuie să o contextualizeze, prin reintroducerea elementelor de bază ale politicii de descurajare – care, de asemenea, au dispărut în ultimele două decade. Este nevoie ca studenții noștri să fie sensibilizați – la toate nivelurile, și nu numai cei din domeniul militar, dar și cei din sfera diplomației sau a funcționarilor publici – cu privire la faptul că reziliența și descurajarea sunt aspecte fundamentale ale unei politici de apărare echilibrate. Deciziile politice ar putea da un impuls adecvat în acest sens: de exemplu, Alianța NATO ar putea decide să își reînnoiască angajamentul cu privire la agențiile pe care NATO le-a avut în trecut, existând posibilitatea ca această dimensiune să fie extinsă și la nivelul UE.

Dezvoltând, în continuare, conceptul, în încercarea de a conecta mai bine descurajarea și reziliența, ar putea exista trei cerințe diferite și distincte. Prima, și cea mai evidentă, este aceea de a ajunge la o nouă înțelegere a rezilienței noastre, în cazul confruntării cu amenințări nucleare sau legate de armele de distrugere în masă. Războiul Rece oferă o multitudine de studii de caz, în special cu privire la pregătirea pentru o „iarnă nucleară”. Unii experți din mediul academic au readus, recent, domeniul în atenție, gândindu-se cum ar putea arăta un posibil conflict nuclear limitat²³. A doua cerință este abilitatea de a rezista unui conflict convențional, stat contra stat, și de a-l depăși – o opțiune care a fost dată uitării, odată cu dividendele păcii

²³ Jeffrey Larsen și Kerry Kartchner, *On Limited Nuclear War in the 21st Century*, Stanford, Stanford University Press, 2014.

Este nevoie ca studenții noștri să fie sensibilizați – la toate nivelurile, și nu numai cei din domeniul militar, dar și cei din sfera diplomației sau a funcționarilor publici – cu privire la faptul că reziliența și descurajarea sunt aspecte fundamentale ale unei politici de apărare echilibrate.

Istoria pune la dispoziție studii de caz foarte bune; în timpul Războiului Rece, Alianța și statele membre au practicat contra-propaganda, utilizând campanii de informare menite a influența opinia publică să se țină departe de infiltrarea comunistă a mediului intelectual occidental și s-au angajat în activități agresive de contraspionaj și similare. În epoca noastră postmodernă, acest lucru este mult mai problematic.

și sfârșitul Războiului Rece. Aceasta a reprezentat zona de confort a NATO și a asigurat continuitatea serviciilor pentru Forțele NATO dislocate oriunde pe teritoriul Alianței, ceea ce însemna, automat, continuitatea guvernării și a serviciilor națiunii gazdă. Promisiunea făcută la Varșovia îndeplinește, parțial, această cerință. În fine, cea de a treia cerință, în cazul confruntării cu amenințări hibride și măsuri diplomatice, efortul este, din nou, al fiecărei națiuni, pentru a se asigura că va fi capabilă să facă față atacurilor asupra valorilor sale, precum și asupra modelului său economic și social. Din nou, istoria pune la dispoziție studii de caz foarte bune; în timpul Războiului Rece, Alianța și statele membre au practicat contra-propaganda, utilizând campanii de informare menite a influența opinia publică să se țină departe de infiltrarea comunistă a mediului intelectual occidental și s-au angajat în activități agresive de contraspionaj și similare. În epoca noastră postmodernă, acest lucru este mult mai problematic.

Din nou, soluții pot fi găsite în unele dintre practicile cu care țările NATO se luptă în ultima decadă și cărora le-au dat un răspuns comun. Cel mai evident exemplu este așa-numita „*abordare cuprinzătoare – Comprehensive Approach*”, care a reprezentat alfa și omega operațiilor noastre peste hotare, în Irak și Afganistan, unde forțele armate au reprezentat doar o componentă a mediului general de securitate și apărare. Dacă se consideră că reziliența ar putea fi, de asemenea, văzută – fără ocolișuri – ca o modalitate de a acționa cuprinzător acasă, este, cu siguranță, important să reevidențiem ceea ce a reprezentat odată centrul gândirii, planificării și operațiilor noastre.

Departate de a fi un stereotip sau un cuvânt cheie suplimentar, reziliența a devenit o noțiune de bază, nu numai pentru statele membre ale NATO, ci și pentru statele partenere NATO. Pornind de la nevoia de a-și reveni și a se recupera rapid după orice fel de șoc, conceptul se adresează, în prezent, aspectelor uitate odată, referitoare la abilitatea de a continua funcționarea, chiar și în situații dificile. În timp ce definiția de lucru a NATO evidențiază continuitatea serviciilor guvernamentale și a serviciilor de bază pentru populație, cu scopul de a sprijini forțele armate, atunci când sunt angajate în operații, reziliența reprezintă mult mai mult decât această definiție. Acest aspect este deosebit de surprinzător, dacă luăm în considerare faptul că majoritatea cercetărilor recente în domeniul rezilienței limitează conceptul la infrastructură și rețele – cu precădere, cibernetice,

dar nu numai. Există un acord cu privire la impactul financiar asupra bugetelor, deja sever diminuate, de apărare și asupra interesului de a încerca remedierea problemelor, prin includerea sectorului privat. Cu toate acestea, sunt puține publicațiile care menționează faptul că aceste costuri, în termeni „*hardware*”, ar putea fi foarte limitate, în comparație cu acelea legate de aspectele psihologice ale rezilienței, cum ar fi schimbarea mentalității și consolidarea unui nou spirit defensiv. O mai bună educație a elitelor noastre este, așadar, nu doar o datorie printre multe altele: este o obligație, dacă intenționăm să facem față nivelului actual al amenințărilor și provocărilor, ceea ce necesită oameni inteligenți și bine informați. În această comunitate, forțele armate, prin formarea profesională a cadrelor militare existente și prin abilitatea unică de a modifica programa de studiu, pentru a face față mediului de securitate în continuă schimbare, reprezintă nu numai un model, ci stabilesc anumite standarde și planuri. Este, așadar, important ca eforturile depuse de forțele noastre armate să aibă ecou și să servească, de asemenea, la iluminarea funcționarilor publici și a tuturor actorilor implicați în siguranța și securitatea națiunilor lor.

O mai bună educație a elitelor noastre este, așadar, nu doar o datorie printre multe altele: este o obligație, dacă intenționăm să facem față nivelului actual al amenințărilor și provocărilor, ceea ce necesită oameni inteligenți și bine informați.

STRATEGIA NATO REFERITOARE LA PUTEREA AERIANĂ ÎNTRUNITĂ

Forțele aeriene ale NATO trebuie să fie capabile să se apere împotriva competitorilor similari și să anticipeze rolul tot mai important al mijloacelor cibernetice și al celor spațiale, potrivit noii strategii privitoare la puterea aeriană întrunită, devenită publică la 26 iunie 2018. Chiar dacă puterea aeriană are, de decenii, un rol central în apărarea colectivă a NATO și în managementul crizelor, această strategie este prima de acest gen, de la înființarea NATO, în 1949.

Noua strategie prezintă mediul de securitate, actual și viitor, în care este posibil să opereze forțele aeriene aliate. Admițând că este posibil ca deceniile de operații aeriene incontestabile să se apropie de sfârșit, strategia atrage atenția asupra faptului că sistemele de apărare aeriană moderne, precum și războiul cibernetic și cel electronic ar putea avea un impact semnificativ asupra operațiilor aeriene ale NATO. Documentul precizează, de asemenea, rolul forțelor speciale, al unităților maritime și cibernetice, în sprijinul puterii aeriene, concretizat în furnizarea de informații, sprijin pentru atac și evaluări post-acțiune.

Strategia NATO susține faptul că forțele aeriene aliate trebuie să fie capabile să desfășoare acțiuni în toate tipurile de teren și în toate mediile, inclusiv într-un spațiu aerian foarte bine apărat și congestionat. În condițiile continuării operațiilor aeriene actuale ale NATO, documentul oferă un model pentru dezvoltarea doctrinelor puterii aeriene și a capabilităților. Ultimul document comparabil, strategia maritimă a Alianței, a fost făcut public în 2011.

Cuvinte cheie: strategie, putere aeriană, spațiu cibernetic, război electronic, operații întrunite.

Articol apărut în *NATO News*, sub titlul *NATO'S Joint Air Power Strategy. NATO Unveils New Joint Air Power Strategy*, pe site-ul https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156374.htm, 26 iunie 2018.

Traducere realizată de **Diana-Cristiana LUPU**.

INTRODUCERE

1. Puterea Aeriană Întrunită a NATO (NATO Joint Air Power – JAP) are un rol foarte important, contribuind la îndeplinirea a trei misiuni principale ale NATO – apărare colectivă, management al crizelor și securitate prin cooperare –, incluzând postura consolidată de descurajare și apărare a Alianței, eforturile NATO legate de proiectarea stabilității și rolul jucat de NATO în lupta comunității internaționale împotriva terorismului. O abordare echilibrată și inovativă a JAP, care să înțeleagă, să accepte și să reducă riscurile, va furniza o capacitate militară coerentă, contribuind la dezvoltarea unei posturi NATO credibile și flexibile.

DEFINIREA PUTERII AERIENE ÎNTRUNITE

2. Punând laolaltă capabilitățile colective și capacitatea forțelor aeriene, terestre, maritime și a celor pentru operații speciale, JAP reprezintă abilitatea de a coordona, controla și exploata domeniul aerian, pentru realizarea obiectivelor Alianței¹.

PRINCIPALELE CARACTERISTICI ALE PUTERII AERIENE ÎNTRUNITE

3. Atributele de bază ale puterii aeriene, care sunt unice și contribuie la obținerea unei game largi de efecte, sunt viteza, raza de acțiune și înălțimea. Viteza permite puterii aeriene să exploateze timpul și să controleze tempoul. Nefiind, în mod normal, dependente de condițiile din teren, capabilitățile aeropurtate au o rază de acțiune de neegalat, ceea ce permite puterii aeriene să își angajeze capabilitățile la distanță, inclusiv în adâncimea teritoriului inamic și în locații izolate. Înălțimea face posibilă exploatarea dintr-o perspectivă ce conferă avantaje de necotenstat. Omniprezența, agilitatea și concentrarea

¹ În definiția JAP, termenul *întrunit/ Joint* este definit ca fiind „activitățile, operațiile și organizațiile în care participă cel puțin două categorii de forțe” – NATO Term Database.

Alianța se confruntă cu amenințări și provocări, din partea actorilor statali și nestatali, forțelor armate, terorismului, precum și generate de atacurile hibride și cibernetice, care sunt mai diverse, complexe, rapide și solicitante decât în orice moment de până acum, de la încheierea Războiului Rece.

sunt calități adiționale care sunt posibile sau sunt optimizate de către cele trei atribute de bază. Combinarea acestora conferă un mare grad de flexibilitate puterii aeriene, Alianța având astfel la dispoziție unul dintre instrumentele cu cea mai rapidă reacție și ale cărui efecte sunt cel mai ușor de măsurat. Ca aplicare a puterii cu utilizarea eficientă a resurselor, JAP facilitează managementul riscurilor, la un nivel înalt, pentru realizarea obiectivelor Alianței.

- Pe lângă punctele sale forte, puterea aeriană are limitările sale, cum ar fi impermanența², limitările cu privire la încărcătura utilă și anumite vulnerabilități. Prin urmare, dezvoltarea viitoarei capacități de putere aeriană, sprijinită de gândirea inovatoare și valorificând beneficiile progresului tehnologic, ar trebui să urmărească reducerea respectivelor limitări și a efectelor acestora.

MEDIUL DE SECURITATE ȘI CEL OPERAȚIONAL

- Alianța se confruntă cu amenințări și provocări, din partea actorilor statali și nestatali, forțelor armate, terorismului, precum și generate de atacurile hibride și cibernetice, care sunt mai diverse, complexe, rapide și solicitante decât în orice moment de până acum, de la încheierea Războiului Rece. Această imagine diversificată este, în plus, complicată de accesul facil la tehnologie, capacitatea de a limita sau a restricționa accesul și manevrabilitatea, precum și capacitatea de a perturba rețelele de comandă și control (C2). Viitoarele provocări și amenințări vor fi transnaționale și multidimensionale, prin natura lor, având, foarte probabil, consecințe pe termen lung pentru pacea, securitatea și stabilitatea în regiunea euroatlantică. Mai mult, pentru prima dată de la încheierea Războiului Rece, Alianța trebuie să fie capabilă să desfășoare operații împotriva oricărui actor de tip similar. Drept urmare, e posibil ca mediul operațional viitor să fie unul în care superioritatea aeriană să nu poată fi asigurată de la începutul operațiilor și nici, odată obținută, să poată fi menținută.

² Impermanența este o limitare impusă de asistența de la sol, limitările umane sau reînarmare.

- Domeniile de ducere a războiului sunt legate inextricabil. În viitor, aceste interdependențe se vor accentua. Așadar, JAP va fi, din ce în ce mai mult, în măsură să influențeze respectivele domenii și, la rândul său, să fie afectată de acestea. Din acest motiv, NATO va trebui să angajeze JAP în moduri flexibile și interoperabile, iar JAP va trebui să fie perfect integrată operațiilor din alte domenii.

- Având în vedere că spațiul aerian și cel cosmic acoperă întreg globul, Alianța trebuie să fie în măsură să angajeze capacități JAP în și în jurul tuturor tipurilor posibile de terenuri și medii. Dezvoltarea, proliferarea și integrarea rachetelor balistice și de croazieră adversare, a sistemelor avansate de apărare aeriană, sistemelor de război cibernetic și electronic vor schimba dinamica operațiilor aeriene ale Alianței, care, în trecutul recent, au fost desfășurate în condiții permissive. Forțele vor trebui să fie capabile să opereze, în pofida existenței și proliferării unor astfel de capacități, ceea ce ar putea avea ca efect medii de amenințare care să varieze de la permisiv la extrem de contestat.

- Mediile viitoare vor deveni mai congestionate, identificarea amicului sau inamicului devenind o provocare. Cum activitățile aeriene militare împart același spațiu aerian cu activitățile aeriene civile, coordonarea și integrarea spațiului aerian civil-militar va continua să fie esențială pentru reducerea riscurilor și menținerea unui mediu aerian sigur și securizat. Mai mult, JAP trebuie să fie capabilă să se adapteze la schimbările progresive privitoare la normele globale, luând în considerare, în același timp, interesele naționale specifice și sensibilitățile națiunilor membre ale Alianței și recunoscându-le, după caz, pe cele ale partenerilor de alianță. Având în vedere tendința de desfășurare a acțiunilor din timpul conflictelor în zone intens populate, detectarea și angajarea, în conformitate cu Legea Conflictului Armat, vor reprezenta, din ce în ce mai mult, o provocare, ținând cont de proliferarea urbanizării și de apariția mega-orașelor.

- Progresul tehnologic generează posibilități de dezvoltare și îmbunătățire a exploatarea spectrului electromagnetic (EMS) de către Alianță. Cu toate acestea, din cauza riscurilor din ce în ce mai mari cu privire la interferența sau degradarea acestuia, ca, de altfel, și a faptului că adversarii vor întreprinde acțiuni

Având în vedere că spațiul aerian și cel cosmic acoperă întreg globul, Alianța trebuie să fie în măsură să angajeze capacități JAP în și în jurul tuturor tipurilor posibile de terenuri și medii.

Sistemele dislocate sau operate de la distanță, precum și operațiile de sprijin vor utiliza o infrastructură vastă, în rețea, care, la rândul său, este necesar a fi inclusă în prevenire, detectare, reziliență, recuperare și apărare, în caz de atacuri cibernetice sub orice formă.

împotriva sistemelor informaționale, emitenților și senzorilor, cu scopul de a perturba acțiunile aliate, este, de asemenea, necesar să fie dezvoltate abordări inovatoare, pentru reducerea vulnerabilității Alianței în domeniul EMS.

10. În viitor, utilizarea cu succes a JAP va depinde, din ce în ce mai mult, de un mediu în rețea robust și securizat, incluzând rețele integrate și interoperabile care vor permite exploatarea la capacitate maximă a JAP. Sistemele dislocate sau operate de la distanță, precum și operațiile de sprijin vor utiliza o infrastructură vastă, în rețea, care, la rândul său, este necesar a fi inclusă în prevenire, detectare, reziliență, recuperare și apărare, în caz de atacuri cibernetice sub orice formă³. Protecția rețelei va deveni la fel de importantă ca protecția platformei. Forțele vor trebui, de asemenea, să se protejeze împotriva manipulării datelor și informațiilor, drept care ar trebui să fie în măsură să valideze și verifice datele, pentru a se asigura că acestea sunt precise, sigure și că provin de la surse de încredere.
11. Dependența crescândă a forțelor Alianței de capacități cibernetice și spațiale reprezintă atât o vulnerabilitate, adversarii putând neutraliza capacitățile critice ale NATO prin degradare, restricționare sau distrugere, dar și o oportunitate pentru Alianță de a integra astfel de capacități cu JAP, cu scopul de a produce efecte cinetice și necinetice. Atât reziliența, cât și exploatarea unor astfel de capacități devin, așadar, cerințe foarte importante, pe care dezvoltarea ulterioară ar trebui să le ia în considerare.

SPRIJINUL PUTERII AERIENE ÎNTRUNITE PENTRU OBIECTIVELE NATO

12. JAP este un instrument foarte important pentru îndeplinirea celor trei misiuni principale ale NATO și a altor obiective politice. Astfel, JAP pune la dispoziția decidenților opțiuni scalabile

³ Acestea includ: criminalitatea în rețea și amenințările cibernetice (fie spionaj sau sabotaj), inclusiv phishing, furtul de identitate și urmărirea cibernetică, precum și înșelăciunile financiare și sustragerea sau utilizarea necorespunzătoare a informațiilor clasificate. De asemenea, includ atacuri la adresa tehnologiei informației NATO și a sistemelor tehnologice operaționale, precum și la adresa software în rețea ale sistemelor și platformelor de arme ale Alianței.

Sprijinul JAP pentru misiunea de apărare colectivă include, nefiind limitat la acestea, descurajarea convențională, acțiunile convenționale, apărarea integrată aeriană și antirachetă, precum și descurajarea nucleară.

și agile. Capabilitatea NATO de consultare, comandă și control face legătura dintre intenția politică și misiunile militare, fiind un element esențial al obiectivelor politice și misiunilor militare. Aceasta include furnizarea de indicații și avertizări, cu scopul de a îmbunătăți cunoașterea și înțelegerea, în sprijinul procesului decizional. Structura prezentată în cele ce urmează articulează modul în care JAP sprijină cele trei misiuni fundamentale și îndeplinirea obiectivelor politice, atât în prezent, cât și în viitor.

13. **Apărare colectivă.** Sprijinul JAP pentru misiunea de apărare colectivă include, nefiind limitat la acestea, descurajarea convențională, acțiunile convenționale, apărarea integrată aeriană și antirachetă, precum și descurajarea nucleară. JAP sprijină cerințele politice și militare cu privire la conștientizarea situației, punând la dispoziția nivelului politic mijloace agile pentru schimbarea rapidă a posturii, escaladare sau dezangajare, prin măsuri adecvate, după caz. JAP protejează și apără teritoriul NATO, populația și forțele armate de atacuri, inclusiv rachete balistice. JAP furnizează, de asemenea, capacitatea pentru operații care pot îndigui sau întârzia un adversar, atunci când Alianța este fie surprinsă, fie angajată în altă parte. Facilitat prin atributele de viteză și rază de acțiune, sprijinul pentru operații, cum ar fi transportul strategic și alimentarea în zbor, JAP contribuie la legătura transatlantică, demonstrarea solidarității și coeziunii, precum și asistența pentru reasigurarea și întărirea aliaților într-o manieră agilă și adecvată. Mai mult, contribuția JAP, atât la acțiunile convenționale, cât și la descurajarea nucleară, furnizează posibilități de abordare a provocărilor legate de confruntarea unui adversar posesor de capacități nucleare, în timp de pace, criză sau conflict.
14. **Managementul crizelor.** JAP pune la dispoziția conducerii politice opțiuni militare flexibile, pentru abordarea întregului spectru al crizelor – de la operații de mică la cele de mare intensitate – înaintea, în timpul și după criză sau conflict. O criză urgentă, care necesită un răspuns imediat, pentru recâștigarea inițiativei, va implica, deseori, JAP ca element principal. De asemenea, JAP furnizează o capacitate solidă în sprijinul prevenirii crizelor sau al intervenției rapide la distanță, prin transportul strategic, alimentare în zbor, și asistență pentru informații, supraveghere

JAP joacă un rol important în proiectia stabilității și constituirea rezilienței partenerilor cu privire la puterea aeriană. În plus, JAP contribuie la dezvoltarea capacității (Capacity Building), prin dezvoltarea capabilității de sprijin a națiunii gazdă, utilizarea spațiului aerian civil-militar, relații militar-militar, schimb de informații și interoperabilitate cu partenerii NATO și alte organizații internaționale, cum ar fi Uniunea Europeană.

și recunoaștere întrunită (*Joint Information, Surveillance and Reconnaissance – JISR*). Flexibilitatea și agilitatea acesteia permit demonstrarea oportună a hotărârii și intenției NATO, deseori ca parte a abordării cuprinzătoare (*Comprehensive Approach*) a NATO. Mai mult, aceasta sprijină monitorizarea evenimentelor internaționale, colectarea datelor și procesul decizional, înainte, în timpul și după criză. JAP furnizează mobilitate și suport operațional pentru stabilizare și reconstrucție pe termen lung, într-un mediu complex.

15. **Securitate prin cooperare.** JAP joacă un rol important în proiectia stabilității și constituirea rezilienței partenerilor cu privire la puterea aeriană. În plus, JAP contribuie la dezvoltarea capacității (*Capacity Building*), prin dezvoltarea capabilității de sprijin a națiunii gazdă, utilizarea spațiului aerian civil-militar, relații militar-militar, schimb de informații și interoperabilitate cu partenerii NATO și alte organizații internaționale, cum ar fi Uniunea Europeană. Coordonarea traficului aerian și managementul spațiului aerian, împreună cu organizațiile civile, reprezintă activități permanente ce fac posibile operațiile aeriene. Cât privește interfața NATO cu organizațiile civile și autoritățile naționale, în legătură cu apărarea împotriva rachetelor balistice, aceasta trebuie să fie privită în conexiune cu planurile și politicile aprobate de Consiliu cu privire la abordarea consecințelor interceptării și angajării rachetelor balistice. În ultimul rând, atributele flexibile ale JAP sprijină controlul armamentelor, dezarmarea și neproliferarea, incluzând posibilitatea de a verifica și monitoriza conformitatea cu acordurile de utilizare a JISR.

PRINCIPALELE ROLURI ALE PUTERII AERIENE ÎNTRUNITĂ ȘI UTILIZAREA ACESTEIA ÎNTR-UN MEDIU CU DOMENII MULTIPLE

Roluri principale

16. Rolurile principale interdependente ale JAP sunt contracararea atacurilor aeriene, mobilitatea aeriană și contribuția la JISR. Fiecare dintre aceste roluri, posibile și sincronizate printr-o rețea C2 securizată, este necesar pentru îndeplinirea funcțiilor de bază ale JAP – coordonarea, controlul și exploatarea aerului –

cea ce furnizează nivelului politic instrumentele pentru îndeplinirea sau sprijinirea obiectivelor Alianței. Controlul spațiului aerian este gradul necesar de libertate în domeniul aerian, util pentru exploatarea spațiului aerian. Acesta permite protecția intereselor, populației, teritoriului, forțelor și infrastructurii Alianței. Exploatarea aerului reprezintă utilizarea domeniului aerian pentru maximizarea îndeplinirii obiectivelor Alianței. Echilibrul corect între rolurile principale este dependent de aplicarea specifică a JAP în sprijinul misiunilor fundamentale ale NATO. Cu toate acestea, menținerea unei capacități durabile și robuste, în relație cu fiecare dintre rolurile principale, este esențială pentru asigurarea flexibilității posibilităților de răspuns avute la dispoziție de NATO.

17. Nivelul dorit de control al spațiului aerian într-un anumit loc/timp este, în principal, obținut prin opoziția față de puterea aeriană a adversarului, prin operații de contracarare aeriană. Aceste operații, care pot fi ofensive sau defensive, cinetice și necinetice, în natura lor, sunt esențiale pentru a permite libertatea de manevră a forțelor aeriene și a celor cu baza la sol, în toate domeniile.
18. Influența decisivă a JAP poate fi exercitată prin intermediul rolului său de atac, care poate fi executat foarte rapid. Atacul are capacitatea de a genera efecte, de la nivelul tactic la cel strategic, prin amenințarea cu forța sau prin utilizarea acesteia, prin mijloace cinetice și necinetice, incluzând capabilitățile de descurajare convențională sau nucleară.
19. Viteza și adecvarea JAP susțin o gamă largă de funcții ale mobilității aeriene, în sprijinul misiunilor fundamentale ale NATO. Asemenea funcții includ dislocarea, susținerea, relocarea și recuperarea personalului militar și civil, precum și a materialelor, inclusiv a celor angajate în operațiile speciale.
20. Este fundamentală a câștiga și menține cunoașterea situațională și strategică, pentru a sprijini procesul proactiv de luare a deciziei, un grad ridicat de flexibilitate și eficiența. Contribuția continuă a JAP la JISR permite colectarea rapidă a informațiilor, conștientizarea și înțelegerea necesare pentru procesul de luare a deciziilor, planificare, pregătire și execuție a operațiilor, la orice nivel.

Nivelul dorit de control al spațiului aerian într-un anumit loc/timp este, în principal, obținut prin opoziția față de puterea aeriană a adversarului, prin operații de contracarare aeriană. Aceste operații, care pot fi ofensive sau defensive, cinetice și necinetice, în natura lor, sunt esențiale pentru a permite libertatea de manevră a forțelor aeriene și a celor cu baza la sol, în toate domeniile.

JAP contribuie la operațiile terestre, maritime și speciale, prin obținerea și menținerea gradului dorit de control al spațiului aerian, cu scopul de a influența exploatarea acestuia. Aceasta permite libertatea de manevră în domeniile terestru și maritim.

Implicarea puterii aeriene întrunită într-un mediu cu domenii multiple

21. Gradul crescut de complexitate a războiului modern face necesar ca NATO să fie pregătit pentru a lupta ca o forță întrunită, într-un mediu cu amenințări multiple, cu scopul de a obține efectele dorite în toate domeniile și la toate nivelurile, strategic, operațional și tactic. Coordonarea, controlul și exploatarea spațiului aerian sunt esențiale pentru succesul operațiilor aliate și întrunită. Având în vedere că JAP include elemente ce operează în domeniile aerian, maritim, terestru și cibernetic, sprijinite de cel spațial, aceasta reprezintă una dintre cele mai importante cerințe pentru integrarea operațiilor din domenii multiple, incluzând capacitatea de a executa C2 din aer.
22. JAP contribuie la operațiile terestre, maritime și speciale, prin obținerea și menținerea gradului dorit de control al spațiului aerian, cu scopul de a influența exploatarea acestuia. Aceasta permite libertatea de manevră în domeniile terestru și maritim. La rândul său, JAP se bazează pe capacitățile terestre, maritime, cibernetice și de operații speciale, care ajută la colectarea datelor, și asigură sprijin angajării, atribuirii acțiunilor și confirmării efectelor operațiilor aeriene la sol, în aer, pe mare și în spațiul cibernetic, în plus față de furnizarea sprijinului pentru infrastructura critică. Bazele strategice, transportul strategic, alimentarea în zbor, precum și manevra maritimă și mobilitatea permit dislocarea și susținerea unor forțe întrunită la distanțe strategice, precum și exploatarea atributelor puterii aeriene.
23. Abilitatea de a înțelege și, prin urmare, de a opera eficient în mediul cibernetic este esențială în războiul modern. JAP se bazează și se va baza în continuare, din ce în ce mai mult, pe o rețea de informații modernă, rezilientă, la niveluri multiple, care ar putea fi puse în pericol de actori statali și nestatali. Dependența crescută de capacitățile domeniului cibernetic poate reprezenta o vulnerabilitate pentru adversari, care ar putea afecta această capacitate esențială prin activități cibernetice sau cinetice. Cu toate acestea, JAP trebuie să fie suficient de robustă și rezilientă pentru a opera într-un domeniu cibernetic

degradat sau restricționat. Mai mult, contribuțiile naționale la operațiile cibernetice pot extinde aplicarea eficientă a JAP. Integrarea efectivă a domeniului cibernetic în operațiile JAP va facilita abordarea Alianței în domenii multiple, într-o manieră sinergică, având atât efecte cinetice, cât și necinetice.

24. Există dependențe foarte mari între capacitățile JAP și cele naționale cu baza în spațiu, chiar dacă acestea nu sunt nici deținute, nici controlate de NATO. JAP se bazează pe funcțiile multiple furnizate de mijloacele spațiale, incluzând, dar nelimitându-se la avertizare timpurie și oportună, ISR din spațiu, comunicații prin satelit și informații cu privire la poziție, navigație și sincronizare. Dependența de aer și spațiu face necesară luarea în considerare, de către JAP, a mediului spațial, în special a vulnerabilităților sistemelor cu baza în spațiu. Cu toate acestea, având în vedere că JAP trebuie să poată fi implicat, indiferent de calitatea sprijinului spațial sau fără niciun sprijin, cerințele și vulnerabilitățile spațiului sunt elemente esențiale a fi luate în considerare pe timpul planificării operațiilor NATO, constituind, așadar, motoare ale dezvoltării capacităților.

PUTEREA AERIANĂ ÎNTRUNITĂ – ELEMENTE ESENȚIALE PENTRU TRANSFORMARE, CAPABILITĂȚI ȘI CAPACITĂȚI

25. Transformarea JAP va include următoarele elemente esențiale: Interoperabilitate și Integrare; C2; Infrastructură și Logistică; Educație și Instrucție, Inovare și Adaptare; Comunicare Strategică (StratCom). Aceste elemente esențiale conturează modul în care transformarea JAP va contribui la îndeplinirea obiectivelor politice și evidențiază necesitatea adaptării continue în întreg spectrul Doctrină; Organizare; Instruire; Bază materială; Conducere; Personal; Infrastructură și Interoperabilitate (*Doctrine; Organisation; Training; Material; Leadership; Personnel; Facilities; and Interoperability – DOTMLPFI*). Având în vedere complexitatea JAP, trebuie ca acest spectru să fie extins, pentru a include capacitățile și capacitățile necesare pentru C2, Inovare și Adaptare, StratCom, precum și Politică și Concepte.
26. Exprimat în termeni de necesități relative la capacități și capacități în acest spectru extins, respectivul demers va asigura

Transformarea JAP va include următoarele elemente esențiale: Interoperabilitate și Integrare; C2; Infrastructură și Logistică; Educație și Instrucție, Inovare și Adaptare; Comunicare Strategică (StratCom).

Pentru a pune în aplicare, cu eficiență, prezenta strategie și pentru a sublinia interdependența domeniilor, doctrina NATO trebuie să abordeze provocările viitoare, ceea ce necesită integrarea diferitelor domenii: coordonare civili-militari, capabilități și activități ale actorului statal similar, medii degradate, activități asimetrice/hibride, proliferare și urbanizare.

relevanța, eficiența și utilitatea JAP, atât în prezent, cât și în viitor, în toate stadiile situațiilor de pace, criză și conflict, nu numai în medii permissive, ci și în cele disputate. Aceste necesități de capabilități și capacități sunt detaliate într-un document adițional prezentei strategii – *NATO Joint Air Power Capability and Capacity Needs*⁴, cu scopul de a sprijini identificarea acțiunilor necesare implementării Strategiei Puterii Aeriene Întrunite, cu accent pe planificarea apărării.

Doctrină

27. Pentru a pune în aplicare, cu eficiență, prezenta strategie și pentru a sublinia interdependența domeniilor, doctrina NATO trebuie să abordeze provocările viitoare, ceea ce necesită integrarea diferitelor domenii: coordonare civili-militari, capabilități și activități ale actorului statal similar, medii degradate, activități asimetrice/hibride, proliferare și urbanizare. Având în vedere contextul provocărilor și viteza operațiilor în mediile de securitate actuale și viitoare, coordonarea și sincronizarea C2, incluzând interoperabilitatea doctrinară, vor fi esențiale pentru a permite integrarea, în timp util și fără probleme, a activităților ofensive și defensive, precum și a tuturor celorlalte roluri ale JAP.

Organizare

28. Organizarea operațională a NATO trebuie să fie agilă, rezilientă, scalabilă și adaptabilă, cu scopul de a sprijini deplin tranziția, fără probleme, de la starea de pace la cea de conflict sau, în cel mai rău caz, surprinderea strategică. Structura organizațională trebuie să facă posibilă utilizarea, cu persistență, a capabilităților NATO și a celor naționale, într-o abordare federativă, pentru realizarea obiectivelor Alianței. Structura trebuie să fie capabilă să pună laolaltă toate elementele JAP, într-un cadru coordonat și coerent, sub umbrela unor structuri C2 robuste, reziliente și interoperabile, conectate într-un mod securizat și adaptabile.

⁴ *NATO Joint Air Power Capability and Capacity Needs* – un document NATO neclasificat, al cărui scop este de a furniza informații pentru ciclurile și deciziile implicate de procesul de planificare a apărării în NATO (*NATO Defence Planning Process – NDPP*).

Instruire

29. Punerea în aplicare, cu succes, a acestei strategii va necesita educație, instruire și exerciții adecvate, la toate nivelurile, de la cel individual, la cel organizațional. Sincronizarea puterii aeriene într-o campanie întrunită va necesita adaptarea Politicii NATO pentru Educație, Instrucție, Exerciții și Evaluare (*NATO Education, Training, Exercise and Evaluation Policy*), pentru a include competențe comune, cu scopul de a asigura o înțelegere comună a tuturor aspectelor instrumentului militar al puterii și de a dezvolta capabilități interinstituționale, interguvernamentale și multinaționale. Instrucția și Operaționalizarea (*Training and Readiness*) ar trebui să includă aspecte ale războiului de mare intensitate împotriva unui actor statal similar, în mediu degradat, în toate domeniile. Un accent deosebit ar trebui pus pe spațiu, domeniul cibernetic, operații EMS, amenințări asimetrice și hibride, precum și pe coordonarea civili-militari. Interoperabilitatea datorată abilităților lingvistice și interculturalității, inclusiv înțelegerea strategică federativă, prin utilizarea expertizei regionale specifice, vor veni în sprijinul abilității JAP de a opera eficient în domeniul forței întrunite.
30. Va fi necesar ca programele de educație și instrucție certificate NATO să fie utilizate pentru o mai bună integrare a capitalului uman cu capabilitățile JAP fără pilot și/sau autonome⁵. Educația trebuie să valorifice oportunitățile de integrare a tehnologiei în operațiile întrunite și să contribuie la dezvoltarea unor noi concepții, doctrine și cadre legale.
31. Mediile de instrucție viitoare trebuie să valorifice progresul tehnologic pentru a echilibra oportunitățile reale, virtuale și constructive și să exploateze potențialul pentru a permite instrucția sintetică persistentă în medii complexe. Un mediu real de instruire va încorpora o mare varietate de caracteristici, precum organizațiile militare, civile, politice, guvernamentale și neguvernamentale, totodată menținând principiul „*antrenează-te precum lupți*”. NATO trebuie să fie capabil să adapteze rapid mediul de instrucție, pentru a încorpora lecțiile învățate și rezultatele activității de informații.

⁵ Nivelul permis de autonomie este supus aprobării politice.

Mediile de instrucție viitoare trebuie să valorifice progresul tehnologic pentru a echilibra oportunitățile reale, virtuale și constructive și să exploateze potențialul pentru a permite instrucția sintetică persistentă în medii complexe.

Bază materială (inclusiv Infrastructură și Logistică)

32. Complexitatea coordonării și operării într-un mediu din ce în ce mai urbanizat reprezintă o provocare cu privire la distincția dintre combatanți și necombatanți. Capabilitățile JAP trebuie să permită detectarea, distincția, identificarea și urmărirea într-un astfel de mediu, precum și fuzionarea și corelarea informațiilor, cu scopul de a îmbunătăți cunoașterea situațională la toate nivelurile.
33. Având în vedere costurile pe parcursul ciclului de viață⁶ al capabilităților moderne, precum și provocările din ce în ce mai mari privitoare la securitatea lanțurilor de aprovizionare la nivel global, este necesar să se dezvolte logistica și capabilitățile de achiziționare inovative. Cu toate acestea, chiar dacă NATO utilizează tehnologia cu avantaje maxime și dezvoltă o amprentă mai mică și eficientă din punctul de vedere al costurilor, va fi esențial să se țină cont de cantitate, pentru a se asigura că rămâne o capacitate suficientă executării tuturor rolurilor JAP. Cât privește dezvoltarea capabilităților pe termen mediu și lung, ar trebui adoptată o abordare subtilă și echilibrată între cantitate și calitate.
34. Managementul datelor și capabilitățile de rețea vor necesita o infrastructură sigură, acestea trebuind să fie capabile de a procesa volume foarte mari de date. Eficiența JAP este îmbunătățită în conexiune cu aceste capabilități. Sistemele, procedurile și platformele asociate JAP trebuie să fie agile, flexibile și scalabile, pentru a gestiona cerința emergentă și a menține reziliența într-un mediu de operare degradat sau restricționat, incluzând atacul cibernetic.
35. Abordarea inovativă a JAP cu privire la procesele implicate de logistică și achiziții necesită sprijinul eficient, rentabil, scalabil și rapid, incluzând lanțuri logistice dedicate care facilitează poziționarea adecvată și în timp util. Aceasta trebuie să fie flexibilă,

⁶ În acest caz, costurile ciclului de viață sunt definite ca suma tuturor costurilor recurente și nerecurente, de-a lungul întregului ciclu de viață sau într-o perioadă specifică, a unui bun, serviciu, structură sau sistem. Sunt incluse prețul de achiziție, costul de instalare, costurile de operare, costurile de mentenanță și modernizare și valoarea reziduală la sfârșitul perioadei de proprietate sau a duratei de viață utilă.

pentru a răspunde necesităților asociate îndeplinirii diferitelor misiuni de bază într-o gamă de climate și medii dificile. Capabilitățile de proiectare modulară interschimbabilă, stocurile de componente de schimb, precum și echipamentele standardizate ce pot fi ușor reparate din cadrul Alianței vor îmbunătăți sprijinul pentru JAP.

36. Tehnologia inovativă de calitate înaltă oferă Alianței opțiunea de a lua în considerare reducerea mărimii amprentei logistice viitoare. Anvergura geografică a Alianței necesită o abordare orientată spre viitor și adaptată situației, cu privire la dezvoltarea aprovizionării adecvate și a rețelelor de transport necesare pentru a sprijini toate misiunile fundamentale ale NATO. Aceasta înseamnă că liniile de comunicații ar trebui să fie monitorizate la nivel global, precum și securizate în domeniul cibernetic, terestru, maritim și aerian. Stabilirea unor acorduri cu privire la tranzit, baze și acces în porturi, utilizarea rețelelor de drumuri naționale și îmbunătățirea capabilității de tranziție a personalului și materialelor între moduri de transport multiple vor fi aspecte de importanță majoră pentru îndeplinirea obiectivelor militare. Tehnologiile emergente oferă Alianței opțiunea de a lua în considerare amprenta logistică necesară, precum și valorificarea automatizării pentru o viteză crescută a operațiilor logistice.

Conducere

37. Cum JAP este parte a răspunsului NATO pentru fiecare dintre misiunile sale fundamentale, conducerea ar trebui să adopte incluziunea tuturor aspectelor JAP, să se asigure că puterea aeriană este integrată, de la începutul procesului de planificare a campaniei, și să înțeleagă capabilitățile și limitările din domenii multiple, atunci când dezvoltă planuri de campanie cuprinzătoare. Aceasta va necesita o înțelegere profundă a susținerii puterii aeriene și articularea acesteia pentru factorii de decizie cheie. În plus, va fi necesar ca liderii NATO să ia în considerare potențialitatea unui conflict între actori similari (*peer-to-peer*) și riscurile asociate de uzură, provocările asociate cu evoluția securității și cu mediul operațional dinamic, rolul tehnologiei în sprijinirea procesului decizional proactiv și accelerat, precum și legătura dintre StratCom și aplicarea JAP.

Va fi necesar ca liderii NATO să ia în considerare potențialitatea unui conflict între actori similari (peer-to-peer) și riscurile asociate de uzură, provocările asociate cu evoluția securității și cu mediul operațional dinamic, rolul tehnologiei în sprijinirea procesului decizional proactiv și accelerat, precum și legătura dintre StratCom și aplicarea JAP.

Personal

38. Pentru a pune în aplicare prezenta strategie și a da posibilitatea structurilor de comandă și de forță ale NATO (*NATO Command and Force Structures*) să-și îndeplinească toate rolurile fundamentale, va fi necesar suficient personal, după cum este prevăzut în organizarea la pace (*Peacetime Establishment*) și organizarea la criză (*Crisis Establishment*). Personalul trebuie să fie capabil să își desfășoare activitatea într-un mediu multicultural și să înțeleagă rolul campaniei întrunită. Având în vedere importanța deosebită a factorilor de sprijin JAP, cum ar fi mijloacele spațiale, cibernetice și operațiile EMS, se anticipează o creștere a cererii de experți în materie pe domeniile menționate, cerere care va trebui să fie luată în considerare.

Infrastructură

39. JAP depinde de o bază adecvată și sigură. De la bine stabilită la austeră, respectiva bază este necesară pentru găzduirea forțelor necesare îndeplinirii tuturor obiectivelor legate de dislocare, operare și susținere. Prin urmare, o capacitate necesară este reprezentată de coordonarea optimă între autoritățile civile și militare, incluzând accesul, în comun, la spațiul aerian și la infrastructură.

40. Infrastructura, capacitatea și liniile de comunicație logistică strategice ale JAP trebuie să fie protejate pentru a fi capabile să sprijine activități simultane multiple, incluzând sprijinul pentru misiunile operaționale și de instruire. Aceasta trebuie să includă capacitatea de a menține funcționalitatea într-un spațiu operațional dificil și în toate condițiile climatice anticipate.

Interoperabilitate

41. Realizată prin intermediul unei doctrine comune, a unor proceduri și mijloace tehnice comune, și optimizată prin intermediul cunoștințelor privitoare la cultură, interoperabilitatea⁷ cuprinde întregul spectru DOTMLPFI extins și este esențială pentru succesul JAP. Întrucât aliații și partenerii vor pune la dispoziția

⁷ Interoperabilitatea este definită în AAP-6 ca fiind „abilitatea de a acționa împreună într-un mod coerent, eficace și eficient, pentru a realiza obiectivele tactice, operaționale și strategice ale Alianței”.

NATO capabilități având diferite niveluri, ca generație și tehnologie, integrarea modernizărilor la sistemele de comunicații, identificare și informare, inclusiv procesele de validare și verificare, vor fi de mare importanță pentru a permite o mai bună interoperabilitate.

42. Utilizarea flexibilă a spațiului aerian, în comun cu actori civili, inclusiv utilizarea duală, civil-militară, a infrastructurii în timp de pace, o mai bună cunoaștere culturală, atât în context întrunit, cât și în cel multinațional, standardele comune și exploatarea eficientă a spațiului și a spațiului cibernetic sunt esențiale pentru capabilitățile JAP ale NATO și pentru integrare. JAP trebuie să ia în considerare programele, în desfășurare, de modernizare ale aviației civile și impactul acestora asupra abilității JAP a NATO de a avea acces și de a opera într-un astfel de spațiu aerian.

43. Forțele JAP interdependente și integrate funcțional necesită capabilități persistente pentru a organiza relaționarea federativă. Aceasta va face posibil ca resursele să fie utilizate în modul cel mai eficient, ca efectele asupra forțelor și capabilităților adversarului să fie maximizate, iar riscurile privitoare la pierderi colaterale și fratricid să fie minimizate. Rețelele federative, sistemele cu arhitectură deschisă, procedurile standardizate, baza materială standardizată, instrucția standardizată a personalului, precum și capabilitățile modulare de tip conectare și utilizare (*plug-and-play*) vor îmbunătăți interoperabilitatea, reducând vulnerabilitățile relative la un singur punct de avarie (*single point of failure*). Pentru realizarea nivelului dorit de integrare, fără a genera vulnerabilități, Alianța trebuie să completeze interoperabilitatea prin criptare, segmentare și segregare.

Elemente altele decât DOTMLPFI

44. În plus față de aspectele tratate ca aparținând DOTMLPFI, următoarele elemente adiționale esențiale trebuie luate în considerare.

Comandă și Control

45. Abilitatea de a comanda și a controla JAP, bazată pe capacitatea umană, suplimentată și asistată de tehnologia informației, este o capacitate indispensabilă pentru asigurarea nivelului de flexibilitate și agilitate necesar implicării eficiente a JAP.

Utilizarea flexibilă a spațiului aerian, în comun cu actori civili, inclusiv utilizarea duală, civil-militară, a infrastructurii în timp de pace, o mai bună cunoaștere culturală, atât în context întrunit, cât și în cel multinațional, standardele comune și exploatarea eficientă a spațiului și a spațiului cibernetic sunt esențiale pentru capabilitățile JAP ale NATO și pentru integrare.

NATO trebuie să depună eforturi în vederea dezvoltării unor politici mai bune destinate colaborării, integrării și parteneriatului cu alte națiuni, pentru a se asigura că informațiile pertinente pot fi partajate în timp util.

Viitoarele rețele trebuie să sprijine colectarea, procesarea și distribuirea unor cantități semnificative de date, pentru a facilita comanda și controlul oportune ale JAP. Capabilitatea de comandă și control ale spațiului aerian întrunit (Joint Air C2) și structurile de comandă aferente, un grad mare de interoperabilitate și dislocabilitate, incluzând proceduri, instrucție și exerciții, vor fi esențiale pentru capabilități și structuri Joint Air C2 de rețea sustenabile, eficiente și accesibile. În mediul de securitate actual și viitor, sunt necesare sisteme C2 reziliente, interoperabile și redundante, pentru sprijinirea liderilor în procesul decizional și pentru înțelegerea, în timp util, a provocărilor complexe.

46. Pentru a se adapta ușor la situațiile în schimbare rapidă, capabilitățile *Joint Air C2* trebuie să fie apte să sincronizeze și coordoneze eforturile unei game largi de entități, oferind o direcție militară și îndrumare, prin unitatea de comandă. Capabilitățile *Joint Air C2* trebuie, de asemenea, să faciliteze coordonarea strânsă cu autoritățile competente ale aviației civile pe timpul tranziției de la pace la criză sau conflict.
47. Cunoașterea și înțelegerea în amănunt și de durată a situației sunt necesare pentru un proces decizional eficient și informat, înaintea, în timpul și după terminarea crizei. Așadar, este necesar ca ISR agil și coordonat pe mai multe domenii, cu o structură permanentă *Joint Air C2* care să îi supravegheze activitatea, să fie o misiune permanentă a NATO. Alianța ar trebui să posede capabilitatea de a analiza și a disemina rapid diferite produse JISR care pot fi făcute publice unei audiențe multinaționale. NATO trebuie să depună eforturi în vederea dezvoltării unor politici mai bune destinate colaborării, integrării și parteneriatului cu alte națiuni, pentru a se asigura că informațiile pertinente pot fi partajate în timp util. Mai mult, pentru o mai bună acuratețe, capabilitățile de recunoaștere și supraveghere trebuie să fie adaptate și să valorifice tehnologiile rentabile.

Politică și concepții

48. Pentru a pune, eficient, strategia în practică, NATO trebuie să identifice, adapteze și îmbunătățească politicile și concepțiile privitoare la JAP, cum ar fi cele de utilizare în comun a aeronavelor (*aircraft cross-servicing*), precum și cele referitoare

la spațiul cosmic, exploatarea EMS și circulația resurselor în interiorul granițelor Alianței. În paralel, abilitatea Alianței de a face schimb de date oferite de intelligence și de informații este optimizată prin intermediul politicilor, care vor furniza intelligence și informații adecvate, corecte, în timp util, pentru a sprijini procesele de luare a deciziei în domeniul aerian, în NATO. Cu toate acestea, va fi esențial ca aliații să rămână fermi în ceea ce privește implementarea și aderarea la respectivele politici.

Inovare și adaptare

49. JAP ar trebui să evolueze prin intermediul a două tipuri de inovare: inovare conceptuală, pentru a îmbunătăți și optimiza utilizarea structurilor organizaționale și interoperabilitatea resurselor existente și a celor noi; inovare tehnologică, pentru a crea, menține și extinde avantajele față de adversari. JAP ar trebui să exploateze o piață a inovării comerciale și să valorifice inovarea finanțată la nivel guvernamental.
50. Progresul noilor tehnologii în domeniul luptei împotriva amenințărilor emergente poate necesita investiții în avans pentru a asigura rentabilitatea pe termen lung. JAP trebuie să fie capabil să utilizeze capabilități scalabile, sustenabile și multirol, pentru a produce toată gama necesară de efecte. Progresele în învățarea prin intermediul mașinilor, interfețele om-mașină și datele *cloud*, toate oferă potențialul de a permite evoluția JAP într-o construcție multi-domeniu, bazată pe informație. Învățarea prin intermediul mașinilor generează economii potențiale semnificative față de învățarea prin intermediul omului, în ceea ce privește costul, viteza și eficiența. Interfața om-mașină optimizată și utilizarea datelor *cloud* oferă potențialul unor capabilități ce cuprind forțe mixte constituite de sisteme acționate de om sau automate.
51. JAP ar trebui să continue să exploateze capabilitățile cu costuri potențiale mai mici, direcționând energia în sprijinul operațiilor de contraatac aerian și sistemelor fără pilot și/sau autonome, în toate rolurile fundamentale. Menținerea avantajului tehnologic poate reduce riscurile, prin furnizarea exactă a efectelor. Cu toate acestea, chiar dacă se utilizează, cu avantaje maxime, tehnologii avansate, trebuie menținută o cantitate suficientă

Învățarea prin intermediul mașinilor generează economii potențiale semnificative față de învățarea prin intermediul omului, în ceea ce privește costul, viteza și eficiența. Interfața om-mașină optimizată și utilizarea datelor cloud oferă potențialul unor capabilități ce cuprind forțe mixte constituite de sisteme acționate de om sau automate.

Pe lângă necesitatea de reziliență, JAP trebuie să își dezvolte capacitatea de recuperare din acțiuni ostile și să își mențină capacitățile operaționale într-un mediu dificil. Mai mult, JAP trebuie să poată continua să opereze într-un mediu contaminat chimic, biologic, radiologic și nuclear.

de mijloace, inclusiv tehnologie mai puțin avansată, cum ar fi grupările de drone (*swarming drones*), pentru îndeplinirea tuturor rolurilor JAP. Achiziționarea de capacități comerciale avansate, în special capacități în rețea, trebuie să se realizeze într-o manieră flexibilă și la timp, punând în balanță potențialele economii de costuri și riscurile de intruziune cibernetică în lanțul de aprovizionare.

52. Pe lângă necesitatea de reziliență, JAP trebuie să își dezvolte capacitatea de recuperare din acțiuni ostile și să își mențină capacitățile operaționale într-un mediu dificil. Mai mult, capacitățile JAP trebuie să poată continua să opereze într-un mediu contaminat chimic, biologic, radiologic și nuclear. Capacitățile JAP trebuie să exploateze și să opereze în EMS. În plus, capacitățile *Joint Air C2*, JISR, precum și capacitățile individuale trebuie să țină cont de interferențele cibernetice. De asemenea, reziliența în fața amenințărilor asimetrice/hibride, inclusiv dispozitivele explozive improvizate și apărarea stratificată, reprezintă domenii de capacități de importanță deosebită pentru JAP.

Comunicare strategică

53. Atributele fundamentale ale puterii aeriene furnizează Alianței un set de răspunsuri la amenințări și crize, având un grad mare de flexibilitate și scalabilitate. Utilizarea acesteia este extrem de vizibilă și, foarte frecvent, prima opțiune de armă cinetică; este, de asemenea, deseori, primul element militar care este dislocat pentru descurajarea potențialilor adversari sau pentru reasigurarea aliaților. În esență, implicarea forței aeriene trimite mesaje și este, așadar, foarte important ca aspectele legate de comunicare să fie luate, deplin, în considerare și integrate în planificarea și execuția operațiilor aeriene. *StratCom* bine planificată și coordonată crește eficiența operațională a puterii aeriene; acționând ca un amplificator al capacităților puterii aeriene și efectelor lor, aceasta poate genera un efect cognitiv de amploare asupra adversarului, cu scopul de a-l descuraja și/sau a-i submina dorința de a lupta. Prin urmare, câștigarea războiului informațional poate fi la fel de importantă ca și câștigarea războiului în spațiul aerian.

54. Integrarea *StratCom* în operațiile puterii aeriene este, de asemenea, esențială pentru combaterea dezinformării și pentru menținerea libertății de acțiune. Cu cât puterea aeriană devine mai proeminentă într-o operație, cu atât este mai probabil ca aceasta să fie ținta unor campanii de dezinformare, destinate distorsionării sau malignizării intenției Alianței și/sau calității de execuție. Adversarii, în special cei din mediul asimetric, sunt extrem de conștienți de impactul puterii aeriene, care este, deseori, esențial pentru succes. Așadar, limitarea utilizării sale va fi un element central al operațiilor informaționale ale adversarului; evident, acestea vor include afirmații cu privire la victimele civile sau exploatarea unor evenimente în care sunt implicate victime civile. NATO nu își poate permite să aibă capacități aparținând puterii aeriene limitate inutil, ceea ce crește importanța luării în considerare a aspectelor de comunicare în planificarea și execuția operațiilor aeriene. *StratCom* eficientă este o cerință foarte importantă în mediile diplomatice și informaționale, cu scopul de a proteja libertatea de acțiune a NATO în spațiul aerian, astfel încât Alianța să poată maximiza efectele capacităților sale aeropurtate.

Integrarea *StratCom* în operațiile puterii aeriene este esențială pentru combaterea dezinformării și pentru menținerea libertății de acțiune.

CONSIDERAȚII TEORETICE ÎN SPRIJINUL ÎNȚELEGERII PROVOCĂRII DE SECURITATE CONSTITUITĂ DE CRIZA EUROPEANĂ A REFUGIAȚILOR ȘI MIGRANȚILOR ILEGALI

Dr. Alexandra SARCINSCHI

*Cercetător științific gradul II,
Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate,
Universitatea Națională de Apărare „Carol I”*

Premisa de la care autorul pornește în acest demers este aceea că înțelegerea deplină a provocărilor de securitate constituite de criza europeană a refugiaților și migranților ilegali este îngreunată de existența unei confuzii la nivel conceptual între termenii „refugiat” și „migrant ilegal”, ignorată de o parte a mass-mediei care preferă diseminarea unor mesaje de impact în detrimentul statisticilor oficiale.

Pe de o parte, prin articolul de față vom încerca să clarificăm aspectele legate de terminologia specifică analizei crizei, iar pe de altă parte, vom realiza o radiografie succintă a fenomenului ce, în opinia autorului, are mai multe fațete de studiat: de la datele statistice, modelele de migrație și reprezentarea psihosocială a refugiaților și imigranților până la politicile și strategiile destinate gestionării crizei.

Cuvinte cheie: criză, migranți ilegali, solicitanți de azil, eroare fundamentală de atribuire, radicalizare.

Introducere

În ultimii cinci ani, Europa a devenit scenă pentru accentuarea unor tendințe ce nu au fost prevăzute la ultimul val de extindere al Uniunii Europene. Printre acestea, cele mai importante sunt: reaparitia în prim-planul discursului politic de securitate a hard security, intensificarea acțiunilor de tip hibrid de proveniență estică destinate destabilizării spațiului UE, dezvoltarea așa-numitelor democrații iliberale și, nu în ultimul rând, declanșarea și amplificarea crizei europene a refugiaților și migranților ilegali.

În articolul de față, ne vom opri asupra acestei ultime tendințe enunțate, deoarece ea constituie una dintre cele mai intense provocări la adresa securității europene, în toate dimensiunile sale, cu repercusiuni importante pe termen mediu și lung. În acest sens, vom analiza succint multiplele fațete ale crizei, de la dimensiunea conceptuală (deoarece folosirea și diseminarea fără acribie a termenilor specifici dă naștere la confuzii în explicarea fenomenului) la cea a provocărilor de securitate (atât la adresa țărilor și instituțiilor europene, cât și la adresa populației de refugiați și migranți ilegali).

Refugiați, solicitanți de azil, migranți

Începând cu anul 2015, țările membre ale Uniunii Europene au înregistrat o creștere semnificativă a numărului de refugiați și treceri ilegale de frontieră, ca urmare a crizelor umanitare de pe continentul asiatic și cel african, însă numărul acestora a scăzut în anul 2017. Scăderea din ultimul an este semnificativă, astfel că au apărut voci, precum cea a parlamentarului european Guy Verhofstadt, care afirmă că nu ne mai confruntăm cu o criză a migrației, ci cu „o criză politică pusă pe seama migranților”¹. Dacă afirmația sa ar fi adevărată, ar însemna că problema celor sosiți deja în țările membre ale UE este rezolvată, iar Uniunea dispune de cele mai bune instrumente de gestionare. Din păcate, situația este departe de a fi așa, Uniunea fiind încă în curs de adaptare a politicilor și sistemelor sale pentru a putea răspunde

Începând cu anul 2015, țările membre ale Uniunii Europene au înregistrat o creștere semnificativă a numărului de refugiați și treceri ilegale de frontieră, ca urmare a crizelor umanitare de pe continentul asiatic și cel african, însă numărul acestora a scăzut în anul 2017.

¹ Conform postării pe Twitter a lui Guy Verhofstadt din data de 03.07.2018, URL: <https://twitter.com/guyverhofstadt/status/1014087561730580480>, accesat la 05.07.2018.

Statisticile elaborate de ONU arată că, în ciuda imaginii construite de mass-media și a creșterii în cifre absolute în ultimii ani a numărului refugiaților, aceștia reprezintă o mică parte din populația totală de migranți, aproximativ 10%.

acestei provocări. În plus, statisticile sunt înșelătoare, deoarece multe dintre organizațiile dedicate problematicii migrației nu fac o distincție clară între imigrant, pe de o parte, și refugiat și solicitant de azil, pe de altă parte, contopind datele despre aceste categorii în statistici comune.

Statisticile elaborate de ONU arată că, în ciuda imaginii construite de mass-media și a creșterii în cifre absolute în ultimii ani a numărului refugiaților, aceștia reprezintă o mică parte din populația totală de migranți, aproximativ 10%.² Mai mult, spre deosebire de cazul migranților internaționali, Europa se află pe locul trei în lume în ceea ce privește numărul total de refugiați, după Asia și Africa, deși expunerea media a acestei probleme creează o percepție eronată asupra locului ocupat de continentul european în topul intrărilor de refugiați. Totuși, pentru Europa, a cărei populație este de peste 740 de milioane de locuitori³, dintre care peste 500 de milioane în țările membre ale UE⁴, cele aproximativ 2,6 milioane de treceri ilegale de frontieră începând cu anul 2015 reprezintă un număr semnificativ de imigranți și potențiali refugiați⁵.

Suprapunerea completă a termenilor imigrant și refugiat nu este corectă din punct de vedere terminologic.

Sociologia și geografia umană operează cu următoarea definiție a migrației: „fenomen ce constă în deplasarea unor mulțimi de persoane dintr-o arie teritorială în alta, urmată de schimbarea domiciliului și/sau de încadrarea într-o formă de activitate în zona de sosire”⁶. În explicarea fenomenului, acestui reper teoretic i se alătură și normele internaționale. Astfel, ONU definește migrantul ca individ care a locuit într-o țară străină pentru mai mult de un an, indiferent de cauze (voluntar sau involuntar) și de mijloace (legale sau ilegale)

² United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, *Population facts*, No. 5/2017, p. 2, URL: http://www.un.org/en/development/desa/population/publications/pdf/popfacts/PopFacts_2017-5.pdf, accesat la 15.06.2018.

³ Website-ul Worldometers, URL: <http://www.worldometers.info/world-population/europe-population>, accesat la 10.07.2018.

⁴ Eurostat, *Population and population change statistics*, URL: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Population_and_population_change_statistics, accesat la 15.06.2018.

⁵ Conform statisticilor publicate de Frontex (URL: <https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-map>), dacă, în anul 2014, numărul trecerilor ilegale de frontieră a fost de 282.923, în 2015 acesta a crescut la 1.822.175, iar în următorii ani a început să scadă: 2016 – 511.046, 2017 – 204.718, 2018 (ianuarie-mai) – 45.219 treceri ilegale de frontieră.

⁶ Traian Rotariu, „Migrație”, în *Dicționar de sociologie*, Cătălin Zamfir și Lazăr Vlăsceanu (coord.), Editura Babel, București, 1998, pp. 351-353.

În context european, termenul de migrant ilegal este folosit fără a i se acorda o conotație negativă și este definit ca „un cetățean al unei țări terțe prezent pe teritoriul unui stat Schengen care nu îndeplinește sau nu mai îndeplinește condițiile de intrare prevăzute în Codul Frontierelor Schengen sau alte condiții de intrare, ședere sau rezidență în acel stat membru”.

Termenul de refugiat este definit în baza Cartei ONU, a Declarației Universale a Drepturilor Omului și a celorlalte documente existente până la acea dată (1951), în Convenția de la Geneva privind statutul refugiaților.

folosite pentru a migra⁷. În ceea ce privește accepțiunea europeană, migrantul este definit ca persoană care fie își stabilește rezidența uzuală pe teritoriul unui stat membru pentru o perioadă care este sau intenționează să fie de cel puțin 12 luni (anterior a fost rezident al unui alt stat membru sau țară terță), fie a fost rezident pe teritoriul unui stat membru, a renunțat la rezidența obișnuită pe teritoriul unui stat membru pentru o perioadă care este sau intenționează să fie de cel puțin 12 luni⁸.

Principala tipologie utilizată folosește criteriul legalității: migrant cu statut legal (migrant care a intrat legal în țară și rămâne acolo respectând criteriile și normele de admitere); migrant ilegal sau cu statut ilegal (persoană care nu are statut legal în țara de tranzit sau țara de destinație, nerespectând una dintre condițiile de intrare sau având viza expirată). În cazul Organizației Internaționale pentru Migrație (OIM), sintagma „cu statut ilegal” este preferată atributului „illegal”, deoarece acesta din urmă are conotație penală și este văzut ca „negând umanitatea migranților”⁹. Totuși, în context european, termenul de migrant ilegal este folosit fără a i se acorda o conotație negativă și este definit ca „un cetățean al unei țări terțe prezent pe teritoriul unui stat Schengen care nu îndeplinește sau nu mai îndeplinește condițiile de intrare prevăzute în Codul Frontierelor Schengen sau alte condiții de intrare, ședere sau rezidență în acel stat membru”¹⁰.

OIM introduce și elementul de constrângere în definirea unui alt tip de migrație – migrația forțată. Aceasta este definită ca mișcare migratorie în care există un element de coerciție, inclusiv amenințarea la adresa vieții, fie din cauze naturale, fie din cauze antropice (de exemplu, refugiații și persoanele dislocate intern, persoanele dislocate din cauza dezastrelor naturale sau ecologice, chimice sau nucleare, a foametei sau chiar a proiectelor de dezvoltare)¹¹.

Ajungem, așadar, la problematica refugiaților.

⁷ David Bartram, Maritsa V. Poros și Pierre Monforte, *Key Concepts in Migration*, SAGE Publications Ltd., 2014, pp. 4-8.

⁸ European Commission, *European Migration Network (EMN) Glossary of terms relating to Asylum and Migration*, octombrie 2014, p. 5, URL: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/glossary/index_a_en, accesat la 06.02.2018.

⁹ Organizația Internațională pentru Migrație, Biroul în România, *Glosar asupra Migrației, Seria Drept Internațional al Migrației*, nr. 25, 2011, URL: <https://www.oim.ro/ro/resurse/glosar>, accesat la 06.02.2018.

¹⁰ European Commission, *lucr. cit.*, octombrie 2014, p. 172.

¹¹ Richard Perruchoud, Jillyanne Redpath-Cross (coord.), „Forced Migration”, în *International Organization for Migration Glossary on Migration 2nd Edition*, 2011, URL: <https://www.west-info.eu/files/iom.pdf>, accesat la 06.02.2018.

Declarația de la New York (ONU, 2016) folosește sintagma „refugiați și migranți”, stabilind că reprezintă categorii distincte care „se confruntă cu o încercare disperată”. Recunoașterea specială a acestui statut este datorată faptului că au nevoie de sanctuar în altă parte decât „acasă” (întoarcerea prezintă un pericol major la viața lor), iar negarea azilului poate avea consecințe mortale.

Termenul de refugiat este definit în baza Cartei ONU, a Declarației Universale a Drepturilor Omului și a celorlalte documente existente până la acea dată (1951), în Convenția de la Geneva privind statutul refugiaților¹². Articolul 1, ce definește refugiatul, a fost amendat în Protocolul din anul 1967, însă cel de-al doilea paragraf rămâne esența sa și a fost preluat parțial și în glosarele de termeni propuse de OIM sau Comisia Europeană, cu deosebirea că, la nivel european, este subliniată condiția apartenenței persoanei la o țară terță sau chiar a existenței statutului de apatrid¹³. Din păcate, unii refugiați nu se pot întoarce în țara de origine sau nu doresc acest lucru, mai ales atunci când principalele cauze ale plecării au fost războiul sau violențele etnice, religioase sau tribale.

Așadar, refugiații fac parte sau nu din categoria migranților?

Declarația de la New York (ONU, 2016) folosește sintagma „refugiați și migranți”, stabilind că reprezintă categorii distincte care „se confruntă cu o încercare disperată”¹⁴. Recunoașterea specială a acestui statut este datorată faptului că au nevoie de sanctuar în altă parte decât „acasă” (întoarcerea prezintă un pericol major la viața lor), iar negarea azilului poate avea consecințe mortale¹⁵.

Din păcate, eludarea diferenței dintre cei doi termeni, refugiat și migrant (imigrant), abate atenția de la statutul special al acestei prime categorii stabilit prin legislația internațională și poate diminua

¹² Conform UNHCR, *Convenția privind statutul refugiaților, încheiată la Geneva la 28 iulie 1951* (textul actului publicat în *Monitorul Oficial* nr. 148/17 iulie 1991, URL: http://www.unhcr.org/ro/wp-content/uploads/sites/23/2016/12/1951_Convention_ROM.pdf, accesat la 06.02.2018), termenul de *refugiat* va fi aplicat oricărui individ „(1) care a fost considerat astfel potrivit aranjamentelor din 12 mai 1926 și 30 iunie 1928 sau potrivit Convențiilor din 28 octombrie 1933 și din 10 februarie 1938 și Protocolului din 14 septembrie 1939 sau ca urmare a aplicării Constituției Organizației Internaționale pentru Refugiați. Hotărârile de neadmitere ca refugiat luate de Organizația Internațională pentru Refugiați în timpul mandatului său nu constituie o piedică pentru acordarea calității de refugiat persoanelor care îndeplinesc condițiile prevăzute de paragraful 2 din prezenta secțiune; (2) care, în urma unor evenimente survenite înainte de 1 ianuarie 1951 și unor temeri justificate de a fi persecutată din cauza rasei, religiei, naționalității, apartenenței la un anumit grup social sau opiniilor sale politice, se află în afara țării a cărei cetățenie o are și care nu poate sau, datorită acestei temeri, nu dorește protecția acestei țări; sau care, neavând nicio cetățenie și găsindu-se în afara țării în care avea reședința obișnuită ca urmare a unor astfel de evenimente, nu poate sau, datorită respectivei temeri, nu dorește să se reîntoarcă. În cazul unei persoane care are mai multe cetățenii, expresia țara a cărei cetățenie o are vizează fiecare dintre țările a cărei cetățenie o are”.

¹³ European Commission, *lucr. cit.*, octombrie 2014, p. 230.

¹⁴ UN, General Assembly, *Resolution adopted by the General Assembly on 19 September 2016. New York Declaration for Refugees and Migrants*, A/RES/71/1, URL: http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_71_1.pdf, accesat la 06.02.2018.

¹⁵ UNHCR, *Refugees and Migrants – Frequently Asked Questions*, 16 martie 2016, URL: <http://www.unhcr.org/afr/news/latest/2016/3/56e95c676/refugees-migrants-frequently-asked-questions-faqs.html>.

Declarația Universală a Drepturilor Omului, Convenția de la Geneva privind statutul refugiaților (1951) și Protocolul referitor la statutul refugiaților (1967) stabilesc cadrul general pentru elaborarea legislației naționale în ceea ce privește azilul.

semnificativ sprijinul populației din țările de destinație, dar și politicile de protecție destinate refugiaților. Refugiul în fața pericolului și solicitarea azilului sunt drepturi general valabile, nu solicitări ilegale, așa cum ar putea fi considerate din cauza unei confuzii terminologice (între refugiați și migranții ilegali). Problematika este cu atât mai complicată, cu cât înțelegem faptul că nici alegerea migranților nu este întotdeauna însoțită de liber arbitru, în unele cazuri, accesul persoanei sau al familiei acesteia la condiții decente de trai depinzând de decizia de a pleca în altă țară. Definiția formulată de OIM pentru termenul migrație forțată nu este îndeajuns de comprehensibilă astfel încât să permită renunțarea la distincția dintre refugiat și migrant, deoarece nu avem o definiție universal acceptată și reglementată la nivel internațional. Așadar, ONU folosește și promovează utilizarea sintagmei „refugiați și migranți”, însă acest lucru nu este valabil pentru toate organizațiile internaționale, în special cele statistice incluzând și refugiații și solicitanții de azil în seriile de date referitoare la migrația internațională.

Un alt termen util analizei crizei refugiaților și migranților ilegali este azil. Din nou, Declarația Universală a Drepturilor Omului, Convenția de la Geneva privind statutul refugiaților (1951) și Protocolul referitor la statutul refugiaților (1967) stabilesc cadrul general pentru elaborarea legislației naționale în ceea ce privește azilul. Definiția dată de UE azilului face trimitere la Convenția de la Geneva, în baza căreia persoana respectivă cere protecție: „formă de protecție acordată de un stat pe teritoriul său, bazată pe principiul nereturnării și pe drepturile recunoscute pe plan internațional sau național, ce se acordă unei persoane care nu poate solicita protecție în țara de cetățenie și/sau de reședință, în special din teama de a fi persecutată din motive de rasă, religie, naționalitate, apartenență la un anumit grup social sau opinii politice”¹⁶. Înainte ca o persoană să primească azil, aceasta trebuie să primească statutul de refugiat sau să beneficieze de protecție subsidiară¹⁷.

Problematika azilului a preocupat Uniunea Europeană încă din anii '90, când au fost inițiate demersurile pentru dezvoltarea și implementarea Sistemului European Comun de Azil (SECA). Totuși, din anul 1999, când acest sistem a fost implementat, și până în 2015, când a fost înregistrat cel mai mare val de refugiați și migranți ilegali, Europa nu fusese supusă unei astfel de presiuni migratorii, astfel că,

¹⁶ European Commission, *lucr. cit.*

¹⁷ European Commission, *Who qualifies for international protection*, f.a., URL: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/asylum/refugee-status_en, accesat la 06.02.2018.

După declanșarea crizei refugiaților și migranților ilegali, UE a implementat Agenda europeană privind migrația (2015), ce include o serie de măsuri imediate pentru gestionarea fenomenului migrației, în ansamblul său, cu mai puține referiri directe la solicitanții de azil și refugiați.

deși SECA a fost permanent îmbunătățit, ultimii doi ani au pus sub semnul întrebării integritatea sistemului¹⁸.

După declanșarea crizei refugiaților și migranților ilegali, UE a implementat Agenda europeană privind migrația (2015), ce include o serie de măsuri imediate pentru gestionarea fenomenului migrației, în ansamblul său, cu mai puține referiri directe la solicitanții de azil și refugiați. Totuși, chiar și instituțiile europene sunt de acord că Uniunea ar trebui să treacă de la sisteme de răspuns ad-hoc la un cadru stabil de gestionare a acestei probleme și, mai mult, să armonizeze diferențele existente între statele membre nu doar în ceea ce privește condițiile de primire a imigranților, ci și de recunoaștere a statutului de refugiat. Ultima întâlnire la nivel înalt pe această temă (28-29 iunie 2018, Bruxelles) nu a fost finalizată cu un angajament ferm al țărilor membre de a instala structuri permanente pentru primirea imigranților, indicând, așadar, o tendință de a abandona dezideratul umanitar ce a deschis larg porțile Uniunii pentru primirea și gestionarea fluxului de migranți ilegali.

Între refugiu în fața terorii și atracția lumii dezvoltate

Un articol publicat în anul 1993 în *Annual Review of Sociology* aduce în atenție o întrebare sensibilă: nu cumva importanța sporită acordată protecției refugiaților de către organizațiile internaționale este un indicator al slăbiciunii statului națiune?¹⁹.

Într-o abordare globalistă, introdusă în studiul migrației de către sociologul Saskia Sassen în anul 1988²⁰, sunt stabilite câteva distincții între refugiați și imigranți în funcție de direcția de mișcare a acestora – migrație de la centru către periferie și în interiorul centrului, migranți

¹⁸ Comisia Europeană, *Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor cu privire la rezultatele Agendei europene privind migrația*, Bruxelles, 27.09.2017, URL: http://www.cdep.ro/afaceri_europene/CE/2017/COM_2017_558_RO_ACTE_f.pdf, accesat la 08.06.2018.

¹⁹ Jeremy Hein, „Refugees, Immigrants, and the State”, în *Annual Review of Sociology*, vol. 19, august 1993, pp. 43-59.

²⁰ Conform lui Ilie Bădescu [Ilie Bădescu, „Migrația internațională ca problemă socială. Studiu de caz: migranții pentru muncă în Italia”, în Dorel Abraham (coord.), *Studiu privind „Afirmarea identității și integrarea socio-culturală a emigranților conaționali pentru muncă în zonele metropolitane din Spania și Italia”*, București, 2008, URL: <http://sociologia-azi.ro/wp-content/uploads/2013/10/Raport-final-studiu-Migratie-Spania-si-Italia.pdf>, accesat la 09.02.2018], abia în anul 1988 teoria sistemului internațional, elaborată de Immanuel Wallerstein, a fost folosită în analiza migrației internaționale. Lucrarea la care face referire prof. Bădescu este Saskia Sassen, *The Mobility of Labor and Capital. A Study in International Investment and Labor Flow*, Cambridge University Press, 1988.

dinspre periferie către centru și în interiorul periferiei²¹ –, bazându-se pe decalajele structurale existente între cele trei arii ale sistemului mondial (centru, semiperiferie, periferie) în domeniul salarizării, prețurilor și randamentului muncii. Articolul citat supune dezbaterii și teoria push-pull a migrației internaționale²², distingând între migrația planificată și fluxurile spontane de refugiați, între compoziția rețelelor de imigranți și refugiați²³. Folosind ca exemplu criza refugiaților și intervențiile ONU din Africa și Asia începând cu anii '70, este invocată o trăsătură comună a imigranților și refugiaților: înainte de a deveni imigranți sau refugiați, populația respectivă se deplasează intern, iar după ce ajung în țara de destinație încep, de obicei, o migrație secundară, în căutarea unor condiții mai bune de trai sau cu intenția de a se alătura unei comunități mai mari de refugiați. Mai mult, rețelele care ajută la deplasarea imigranților și a refugiaților sunt similare, formate din prieteni sau persoane cu aceleași caracteristici socio-culturale, exceptând cazurile facilitatorilor poziționați dincolo de lege și a traficantilor de ființe umane.

Se observă că, deși perspectiva realistă presupunea inițial că imigranții și refugiații sunt categorii distincte, dezvoltările de tipul acestui model push-pull sugerează o apropiere semnificativă între ele²⁴. Pe de altă parte, originea sa, teoria din 1885 a lui Ravenstein, nu mai poate fi confirmată în întregime în prezent, în special în ceea ce privește legile migrației²⁵.

Un alt model explicativ care include deopotrivă imigranții și refugiații este cel al lui Anthony H. Richmond (1988), conform căruia nu se poate face o distincție clară între determinările economice și cele socio-politice ale mișcării populației, fiind necesară o abordare

²¹ *Ibidem*, pp. 44-45.

²² Teorie elaborată în anul 1885 de Ernst Georg Ravenstein (1834-1913), conform căreia migrația se desfășoară potrivit unui model „push-pull”, ceea ce înseamnă că, dacă într-un loc există condiții nefavorabile de trai, locuitorii vor fi „împinși” (push) să emigreze, iar condițiile favorabile din alt loc îi „atrage” (pull).

²³ Jeremy Hein, *op. cit.*, p. 49.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ De exemplu, legea „feminității” migrației, care afirmă că bărbații migrează mai puțin decât femeile, este invalidată de statisticile ONU ce arată, încă din anul 1990, o creștere a numărului populației migratoare masculine. Astfel, în anul 2017, din totalul de 257.715.525 de migranți în întreaga lume, 48,36% au fost femei și 51,64% bărbați. Sursa: UN Department of Economic and Social Affairs, Population Division, *Workbook: UN Migrant Stock by Age 2017. Table 1. International migrant stock at mid-year by age and sex and by major area, region, country or area, 1990-2017*, 2017, URL: <http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/estimates15.shtml>, accesat la 11.06.2018.

Într-o abordare globalistă, introdusă în studiul migrației de către sociologul Saskia Sassen în anul 1988, sunt stabilite câteva distincții între refugiați și imigranți în funcție de direcția de mișcare a acestora – migrație de la centru către periferie și în interiorul centrului, migranți dinspre periferie către centru și în interiorul periferiei.

Este evident că, dincolo de o abordare teoretică a problemei refugiaților și migranților, Europa este scena a două fenomene importante: pe de o parte, creșterea atractivității țărilor europene pentru populațiile din zonele de conflict și/sau paupere, iar pe de altă parte, corelat acestui prim fenomen, renașterea naționalismului, în special a celui extremist, al cărui discurs se opune fenomenului menționat anterior.

cu mai multe variabile²⁶. În opinia lui, există foarte puține exemple în care cauzele migrației pot fi doar economice sau doar politice, în lumea modernă deciziile indivizilor fiind influențate de o multitudine de actori (state, corporații multinaționale, organizații internaționale, lideri religioși etc.) și factori interrelaționați și cu acoperire globală (sociali, economici, religioși, etnici, politici etc.).

O altă concluzie a lui Richmond este că nu poate fi susținută nici ideea distincției între mișcarea voluntară și cea involuntară de populație, propunând distincția între migrația proactivă și cea reactivă, deoarece individul uman este în permanență influențat prin coerciție directă, opinii manipulate sau sisteme de valori. Despre refugiați, Richmond afirmă că aceștia reprezintă prototipul migranților politici, chiar dacă „*circumstanțele istorice în care a fost formulată definiția legală a <refugiatului> în protocolul ONU îi limitează aplicabilitatea la sistemul mondial contemporan*”²⁷, însă nu demonstrează această ultimă afirmație.

Interesant este faptul că, anterior cu un deceniu declanșării crizei refugiaților și migranților ilegali în Europa, într-o altă lucrare a sa, Richmond afirmă că tematica refugiaților va constitui și în viitorul previzibil o problemă serioasă a cărei soluție nu poate fi pe termen scurt²⁸.

Soluțiile aduse în atenție sunt generale și unilaterale, deoarece se adresează doar cauzelor și populației care reacționează la factorii respectivi, fiind pierdut din vedere un aspect deosebit de important: țara de destinație și populația acesteia, care va reacționa la un alt tip de constrângeri structurale și facilitatori structurali atât interni (politici publice, resurse destinate gestionării fluxurilor de refugiați etc.), cât și externi (fluxurile de refugiați și migranți ilegali, condițiile impuse de organizațiile internaționale etc.).

Când lumi diferite se întâlnesc: eroarea fundamentală de atribuire și problematica refugiaților și a migranților ilegali

Este evident că, dincolo de o abordare teoretică a problemei refugiaților și migranților, Europa este scena a două fenomene importante: pe de o parte, creșterea atractivității țărilor europene pentru populațiile din zonele de conflict și/sau paupere, iar pe de altă parte, corelat

²⁶ Anthony H. Richmond, „*Sociological Theories of International Migration: The Case of Refugees*”, în *Current Sociology*, Sage Publications, vol. 36, nr. 2, 1988, pp. 7-25.

²⁷ *Ibidem*, p. 16.

²⁸ Anthony H. Richmond, *Globalization and the Refugee Crisis*, CRS Working Paper Series, nr. 1, York University, 2005, p. 10.

acestui prim fenomen, renașterea naționalismului, în special a celui extremist, al cărui discurs se opune fenomenului menționat anterior. Se află față în față două civilizații care par a acționa după un tipar inspirat din lucrarea lui Samuel P. Huntington, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*²⁹, în care, cu cât sporesc mai mult interacțiunile dintre Vestul creștin și lumea islamică, cu atât vor crește și tensiunile dintre ele.

Cu toate acestea, teoria lui Huntington este considerată de unii autori ca fiind construită pe baza unei erori fundamentale de atribuire³⁰: Vestul este dedicat ideii de stat-națiune și principiilor democrației, iar lumea musulmană este consacrată religiei, fără deschidere la idei precum pluralism și libertate.

În acest cadru, David Brooks, profesor asociat la Universitatea Yale și jurnalist la The New York Times, îl contrazice pe politologul american și afirmă că raționamentul lui reprezintă o eroare fundamentală de atribuire cauzată de context: Huntington afirmă că musulmanii nu doresc pacea și pluralismul așa cum sunt înțelese în lumea occidentală, dar Brooks infirmă și susține că aceste principii au existat și există și în rândul populației adepți a Islamului, ele neavând circumstanțele necesare pentru a deveni vizibile. În actualele circumstanțe, în țările majoritar musulmane a fost activat, cu sprijinul unor factori endogeni sau exogeni, un alt set de identități, la fel de valoroase și autentice precum cele religioase³¹.

Opinia lui Brooks este că atât populațiile occidentale, cât și cele din lumea musulmană prețuiesc drepturile și libertățile fundamentale, dar în context cultural propriu, ceea ce face ca însuși Huntington să fie victima acestei erori fundamentale de atribuire și, completându-l pe Brooks, al stereotipurilor.

Teoria lui Huntington, precum și ipoteza că sporirea contactelor între cele două civilizații va accentua conflictualitatea par a fi sprijinite de faptul că între cele două luări de poziție (Huntington – 1997 și Brooks – 2011), în țările Europei (am inclus aici și Federația Rusă, deoarece peste 70% din populație locuiește în partea europeană

Se află față în față două civilizații care par a acționa după un tipar inspirat din lucrarea lui Samuel P. Huntington, „*Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*”, în care, cu cât sporesc mai mult interacțiunile dintre Vestul creștin și lumea islamică, cu atât vor crește și tensiunile dintre ele. Cu toate acestea, teoria lui Huntington este considerată de unii autori ca fiind construită pe baza unei erori fundamentale de atribuire.

²⁹ Samuel P. Huntington, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, Editura Antet, Oradea, 1998.

³⁰ Teoria atribuirii studiază „*mecanismul prin care noi evaluăm comportamentul nostru și al celorlalți în funcție de cauzele percepute de noi; ea are în vedere modul în care explicăm comportamentul uman pe baza unor informații despre persoana în cauză, pe care le prelucrăm într-o manieră proprie*”. Conform Elena Zamfir, „*Atribuire*”, în Cătălin Zamfir și Lazăr Vlăsceanu (coord.), *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1998, pp. 55-57.

³¹ David Brooks, „*Huntington's Clash Revisited*”, în *The New York Times*, 03.03.2011, URL: <http://www.nytimes.com/2011/03/04/opinion/04brooks.html>, accesat la 23.05.2018.

David Brooks
îl contrazice
pe politologul
american:
Huntington
afirmă că
musulmanii nu
doresc pacea
și pluralismul
așa cum sunt
înțelese în lumea
occidentală, dar
Brooks infirmă
și susține că
aceste principii
au existat și
există și în
rândul populației
adepte a
Islamului,
ele neavând
circumstanțele
necesare pentru
a deveni vizibile.

a țării³², deși trimiterele geografice o plasează în Asia) au avut loc 13 atacuri teroriste revendicate de extremiști islamisti, 4 în SUA și 3 în Turcia. În perioada 2011 și 2015 s-au desfășurat 11 astfel de atentate în țările menționate, iar începând cu 2015, când se consideră a fi declanșată și criza refugiaților și migranților ilegali, numărul atentatelor a crescut la 39 în doar 3 ani (1 ianuarie 2015 – 31 decembrie 2017)³³. Acest tip de teorii simpliste, care atribuie evenimentelor dramatice și celor catastrofice acțiunile anumitor grupuri centrate pe distrugerea și, apoi, dominarea restului lumii, sunt făcute publice chiar și în diverse declarații oficiale (prim-ministrul maghiar, Viktor Orban, declara, în martie 2017, că refugiații sunt „calul troian al terorismului”).

Există însă și cazuri opuse. De exemplu, studiul lui Kenneth E. Miller, *5 Myths About Refugees* (Cinci mituri despre refugiați – t.a.), publicat în *Psychology Today* (ediția on-line), se oprește asupra principalei țări de destinație pentru actualul val de refugiați și migranți ilegali, Germania, și asupra celor mai numeroase populații implicate (sirieni, irakieni și afgani)³⁴. Autorul concluzionează că, în ciuda amplitudinii luate de mesajele transmise de politicienii de extremă dreapta, statisticile arată că refugiații sunt mai puțin dispuși să se implice în activități criminale față de nativii societăților din țările de destinație. Mai mult, nu doar că anumite categorii din populația locală sunt mai predispuse la comportamente deviate decât refugiații, ci și că refugiații se tem mai mult decât gazdele lor, deoarece, începând cu sfârșitul lui 2014, numărul atacurilor împotriva adăposturilor pentru refugiați s-a triplat³⁵.

În ceea ce privește atacurile teroriste care au modificat în mare parte reprezentarea psihosocială asupra problemelor cu care se confruntă țările membre și UE în sine, anchetele oficiale ce au urmat și ale căror concluzii au fost publicate în presă au arătat că respectivele atacuri au fost realizate de cetățeni francezi, belgieni sau danezi de origine terță, aflați la a doua sau a treia generație în acele țări, care au fost beneficiari ai sistemului educațional occidental și se presupune că s-au integrat

³² Conform statisticilor publicate de ONU, la 1 iulie 2017, densitatea populației era de 16,2 persoane/km² în Europa de Est (33,5 persoane/km² în Europa), iar în Rusia de 8,8 persoane/km². Sursa: *UN Department of Economic and Social Affairs, Population Division, World Population Prospects: The 2017 Revision, custom data acquired via website*, 2017, URL: <https://esa.un.org/unpd/wpp/DataQuery>, accesat la 12.03.2018.

³³ O statistică realizată pe baza sintezelor preluate din presa internațională și enciclopedii online (BBC, *The Express* și *The Guardian*, Marea Britanie; Fox News, SUA; Esri, furnizor internațional de software de sistem geografic; Wikipedia, enciclopedie online cu acces liber).

³⁴ Kenneth E. Miller, „5 Myths About Refugees”, în *Psychology Today*, 23.01.2017, <https://www.psychologytoday.com/blog/the-refugee-experience/201701/5-myths-about-refugees>, accesat la 07.03.2017.

³⁵ *Ibidem*.

în societățile respective, însă, de fapt, au fost racolați și radicalizați de diverse organizații teroriste, în special de Statul Islamic (SI)³⁶.

Într-o analiză anterioară³⁷ pe tema reprezentării psihosociale a amenințărilor la adresa țărilor membre și a Uniunii Europene, am arătat că percepția riscului terorist în țările cu un mare număr de refugiați și solicitanți de azil (Germania, Franța, Suedia³⁸) este mai redusă decât în țările în care numărul acestora este semnificativ mai mic și ale căror guverne s-au opus implementării sistemului cotelor de transfer și relocare a refugiaților din UE (Ungaria și Polonia)³⁹. Se observă că reprezentarea terorismului și a imigrației, corelate ca principale două probleme cu care se confruntă UE, sunt în scădere începând cu sfârșitul lui 2015, respectiv începutul lui 2016, în creștere fiind preocuparea pentru problemele socio-economice, după cum arată și seria Eurobarometru, realizată de Comisia Europeană⁴⁰.

Fenomenul migrației ilegale și al refugiaților – instrument de negociere politică

Conform unui studiu realizat de Myria Georgiou și Rafal Zaborowski (Școala Londoneză pentru Științe Economice și Politice), de la conștientizarea declanșării crizei europene a refugiaților și migranților ilegali (2015) și până la începutul anului 2016, au putut fi identificate

³⁶ Manni Crone, Maja Felicia Falkentoft și Teemu Tammikko, *European citizens, not refugees, behind most terrorist attacks in Europe. The terrorist-migration nexus and ways forward for Schengen border policies*, Danish Institute for International Studies, Copenhaga, 2017, URL: http://pure.dii.dk/ws/files/910914/Report_05_Europes_Refugee_Crisis_Web.pdf, accesat la 12.02.2018; Peter Bergen, „Bergen: A pattern in terror – second generation, homegrown”, *CNN*, 24 mai 2017, URL: <https://edition.cnn.com/2017/05/24/opinions/homegrown-terrorism-opinion-bergen/index.html>, accesat la 06.03.2018; Krishnadev Calamur, „Are Immigrants Prone to Crime and Terrorism? Donald Trump portrays immigration as a threat to public safety, but research paints a very different picture”, în *The Atlantic*, 15 iunie 2016, URL: <https://www.theatlantic.com/news/archive/2016/06/immigrants-and-crime/486884>, accesat la 06.03.2018.

³⁷ Această temă am prezentat-o pe larg în capitolul „Tendințe în migrația internațională și fluxurile de refugiați și solicitanți de azil”, în *Evaluare strategică 2017: noi provocări într-o lume tot mai fracturată*, coord. Florian Cîrciumaru, Editura U.N.Ap. „Carol I”, București, 2018 și în „Multiple perspective, o singură realitate? Cazul refugiaților din Europa”, în *Impact Strategic*, nr. 1/2017, pp. 31-43.

³⁸ UNHCR Statistics, *The World in Numbers*, 2015, <http://popstats.unhcr.org/en/overview>, accesat la 07.03.2017.

³⁹ Conform statisticilor publicate de PEW Research Center, *Spring 2016 Global Attitudes Survey*, 2017, <http://assets.pewresearch.org/wp-content/uploads/sites/2/2016/07/14095942/Pew-Research-Center-EU-Refugees-and-National-Identity-Report-FINAL-July-11-2016.pdf>, accesat la 12.03.2017.

⁴⁰ European Commission, *Standard Eurobarometer*, numerele 78/2012-88/2018, <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/index#p=1&instruments=STANDARD&yearFrom=1974&yearTo=2017>, accesat la 11.03.2018.

trei etape în reflectarea crizei în mass-media europene: toleranță atentă (iulie 2015), umanitarism extatic (septembrie 2015) și teamă și nevoie de securitate (noiembrie 2015)⁴¹.

În etapa inițială, „prima pagină” a fost ocupată atât de tragediile de pe Marea Mediterană, cât și de decizia Consiliului European de a reloca refugiații din Grecia și Italia și decizia Ungariei de a construi un gard la granița cu Serbia. A fost, astfel, construită o imagine a Europei care dorește să ajute refugiații, însă este atentă la potențialele consecințe negative ale crizei⁴².

În cea de-a doua etapă, narațiunea media s-a modificat radical, fiind accentuată componenta emoțională, iar Europa apare ca un spațiu al solidarității în fața dramei solicitanților de azil.

În fine, cea de-a treia etapă este marcată de atacurile teroriste din Paris (noiembrie 2015), iar articolele referitoare la refugiați se referă nu la măsurile de ajutorare, ci la cele defensive, în timp ce Europa apare ca fiind în stare de șoc provocată de acțiunile atribuite refugiaților⁴³.

Studiul menționat poate fi completat cu câteva observații referitoare la perioada ianuarie 2017 – iunie 2018, când fenomenul migrației ilegale și al refugiaților a devenit chiar armă pentru unele țări implicate, care, prin diverse amenințări, doresc rezolvarea unor probleme de alt tip, contribuind la fragmentarea voinței politice comune ce ar trebui să existe în ceea ce privește gestionarea crizei. Un exemplu este cazul Turciei care, constituind o importantă poartă de intrare către Europa pentru fluxul de migranți ilegali⁴⁴, amenința cu anularea unilaterală a Declarației privind stoparea fluxurilor de migrație ilegală dinspre Turcia spre UE (18 martie 2016) dacă nu va deveni membru al Uniunii Europene⁴⁵ ca urmare a acuzelor ce i se aduc referitoare la încălcarea drepturilor omului și nerespectarea statului de drept.

Anularea acordului ar însemna liber acces al migranților ilegali către țările europene, însă, până în prezent, Turcia a reușit să asigure condiții

⁴¹ Myria Georgiou, Rafal Zaborowski, *Media Coverage of the „Refugee Crisis”: A Cross-European Perspective*, Council of Europe Report, 2017, p. 8, URL: <https://rm.coe.int/1680706b00>, accesat la 19.04.2018.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ Conform statisticilor ONU, Turcia găzduia, la sfârșitul anului 2017, peste 3.500.000 de refugiați și migranți ilegali. Sursa: UNHCR, *Fact Sheet Turkey*, octombrie 2017, URL: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/UNHCRTurkeyFactSheet-October2017.pdf>, accesat la 14.02.2018.

⁴⁵ Andrei Ionașcu, *Turcia respinge orice altă variantă în afara integrării depline în Uniunea Europeană*, 19.01.2018, Mediafax, URL: <http://www.mediafax.ro/externe/turcia-respinge-orice-alta-varianta-in-afara-integrarii-depline-in-uniunea-europeana-16934297>, accesat la 19.01.2018.

îmbunătățite de primire și să deschidă canale organizate, sigure și legale pentru refugiații sirieni către Europa⁴⁶.

Nici Italia nu și-a păstrat retorica umanitară avută la începutul crizei. De când alegerile parlamentare din acest an au fost câștigate de Mișcarea 5 Stele, un partid extremist care se opune primirii refugiaților și migranților ilegali, au fost luate măsuri împotriva acestui fenomen: de la interzicerea acostării unor nave umanitare cu migranți în oricare din porturile sale⁴⁷ la refuzul de a semna textul referitor la securitate și liber schimb al Concluziilor Consiliului European (28-29 iunie 2018) dacă nu îi sunt îndeplinite cerințele referitoare la gestionarea fluxului de imigranți veniți pe Marea Mediterană⁴⁸.

Deși un pas înainte în gestionarea crizei, concluziile acestei întâlniri au reprezentat totuși un compromis între viziunea idealistă, umanitară și cea practică: a fost subliniată necesitatea de a identifica și diferenția migranții ilegali ce vor fi returnați de cei cu nevoie de protecție internațională cărora li se va aplica principiul solidarității⁴⁹. În prezent, preluarea președinției Consiliului UE de către Austria pune sub semnul întrebării sensul în care va evolua gestionarea acestei crize: spre dimensiunea umanitară sau, conform declarațiilor oficialilor austrieci⁵⁰, spre o soluție radicală ce ar conduce la anularea solicitărilor de azil în Europa, ceea ce contravine prevederilor Convenției de la Geneva privind statutul refugiaților.

Este evident faptul că, în ceea ce privește gestionarea fenomenului migrației ilegale și a refugiaților, nu există un model unic ce ar putea fi aplicat în toate țările europene. UE prevede obiectivul integrării persoanelor terțe, însă fără ca normele europene să ceară în mod

⁴⁶ European Commission, *Factsheets Compilation 2016-2017*, European Agenda on Migration Factsheets, p. 43, 2017.

⁴⁷ Teodora Marinescu, *Ambarcațiunea cu peste 600 de imigranți, respinsă de Italia, a ajuns în portul din Valencia*, 17.06.2018, Mediafax, URL: <http://www.mediafax.ro/externe/ambarcatiunea-cu-peste-600-de-imigranti-respinsa-de-italia-a-ajuns-in-portul-din-valencia-17258019>, accesat la 17.06.2019; Mihai Drăghici, *Echipajul navei umanitare Lifeline anunță că nu a primit autorizație pentru a ajunge în Malta*, 26.06.2018, Mediafax, URL: <http://www.mediafax.ro/externe/echipajul-navei-umanitare-lifeline-anunta-ca-nu-a-primit-autorizatie-pentru-a-ajunge-in-malta-17307306>, accesat la 26.06.2018.

⁴⁸ Gabriela Baczyńska, Noah Barkin, Richard Lough, *EU cuts migration deal after marathon talks, differences remain*, 28.06.2018, Thomson Reuters, URL: <https://www.reuters.com/article/us-eu-summit/italy-blocks-eu-summit-agreement-until-migration-demands-met-idUSKBN1JN3AP?il=0>, accesat la 28.06.2018.

⁴⁹ EU, *European Council*, 28-29/06/2018, URL: <http://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2018/06/28-29>, accesat la 29.06.2018.

⁵⁰ I. B., „Viena: Trebuie anulate solicitările de azil în Europa”, HotNews, 10.07.2018, URL: <https://www.hotnews.ro/stiri-international-22558789-viena-trebuie-anulate-solicit-rile-azil-europa.htm>, accesat la 10.07.2018.

În prezent, preluarea președinției Consiliului UE de către Austria pune sub semnul întrebării sensul în care va evolua gestionarea acestei crize: spre dimensiunea umanitară sau, conform declarațiilor oficialilor austrieci, spre o soluție radicală ce ar conduce la anularea solicitărilor de azil în Europa, ceea ce contravine prevederilor Convenției de la Geneva privind statutul refugiaților.

Într-un lanț cauzal, incapacitatea de a integra imigranții va duce mai departe la noi provocări atât pentru țara de destinație, cât și pentru cea de origine. Integrarea constituie un proces dificil și îndelungat, deoarece refugiații și migranții ilegali, în cele mai multe cazuri, doresc să își mențină intacte și să își afirme identitatea etnică și culturală, respingând tradițiile țării de destinație.

expres armonizarea legislației și reglementărilor naționale în domeniu, ci doar în ceea ce privește gestionarea fluxurilor de refugiați și migranți. În anul 2016, Parlamentul European a adoptat o procedură strategică referitoare la situația în Marea Mediterană și la nevoia de „abordare holistică” a problemei migrației⁵¹.

Ulterior, problemele au devenit evidente prin expunerea lacunelor sistemului european de azil, a solidarității comunitare ce nu funcționează în fața valurilor de refugiați și migranți ilegali, dar și în ceea ce privește protecția frontierelor externe. Acestea sunt doar câteva dintre provocările cu care UE se confruntă în prezent, astfel că opinăm că va fi deosebit de dificil pentru țările membre să identifice, să fie de acord și să implementeze o politică unică în ceea ce privește integrarea refugiaților și gestionarea populației de imigranți ilegali.

Riscuri posibile pe termen mediu și lung

Amploarea crizei refugiaților și migranților ilegali a fost sporită și de „incapacitatea colectivă de a recunoaște și diminua rapid circumstanțele în deteriorare dintr-o anumită regiune și de a preveni apariția crizei care poate conduce la migrație de masă”⁵². Într-un lanț cauzal, incapacitatea de a integra imigranții va duce mai departe la noi provocări atât pentru țara de destinație, cât și pentru cea de origine. Integrarea constituie un proces dificil și îndelungat, deoarece refugiații și migranții ilegali, în cele mai multe cazuri, doresc să își mențină intacte și să își afirme identitatea etnică și culturală, respingând tradițiile țării de destinație. Bineînțeles, nu este vorba despre asimilare bazată pe aculturație, ci, mai degrabă de integrarea în sensul promovat de UE, de proces dinamic, biunivoc de acomodare mutuală a tuturor migranților și rezidenților din țările respective⁵³. În acest caz, crește permeabilitatea migranților la radicalizare, ceea ce, într-un cerc vicios, va conduce la sporirea tensiunilor în societatea de destinație și, posibil, între aceasta și țara de origine și, ulterior, la perpetuarea eșecului în integrarea migranților.

⁵¹ European Parliament, *The situation in the Mediterranean and the need for a holistic EU approach to migration*, Strasbourg, 12 aprilie 2016, URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P8-TA-2016-0102+0+DOC+XML+V0//EN&language=EN>, accesat la 14.03.2018.

⁵² Allied Command Transformation, *Strategic Foresight Analysis. 2017 Report*, NATO, 2017, p. 37, URL: http://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/171004_sfa_2017_report_hr.pdf, accesat la 07.03.2018.

⁵³ European Migration Network, *Asylum and Migration Glossary 3.0*, octombrie 2014, p. 163, URL: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/networks/european_migration_network/docs/emn-glossary-en-version.pdf, accesat la 06.02.2018.

În acest sens, aducem în dezbatere problematica discrepanței dintre aspirații și realitate în țara de destinație. Un rezultat al unei astfel de situații este cel semnalat de către mass-media europeană: dorința de reîntoarcere a solicitanților de azil în țara de origine. O astfel de tendință a existat în Finlanda, unde mii de refugiați au decis să-și anuleze solicitările de azil și să se întoarcă acasă voluntar⁵⁴, și Germania, unde taberele insalubre, mâncarea scumpă, ajutoarele financiare insuficiente și procesul greoi de analiză a solicitării de azil îi determină pe refugiați să dorească reîntoarcerea acasă⁵⁵.

Un alt efect este creșterea potențialului de radicalizare a populației de migranți ilegali, solicitanți de azil și refugiați prin suprapunerea peste nemulțumirile vieții cotidiene a mesajelor propagandiste ale formațiunilor jihadistice. Anul 2018 a debutat cu publicarea în mass-media a trei seturi de materiale pe această temă, dar fără a face referire directă la criza refugiaților: unul al grupului britanic de intelligence Jane's (februarie)⁵⁶, unul al serviciilor secrete italiene (februarie)⁵⁷ și o declarație a directorului executiv al Europol, Rob Wainwright (martie)⁵⁸.

Astfel, într-un raport dedicat dezvoltării riscului terorist în Europa, Centrul pentru terorism și insurgență Jane's concluzionează că, într-un orizont de timp de 5 la 10 ani, țările de pe continent se vor confrunta cu o amenințare sporită a terorismului provenită de la persoanele condamnate de orientare radicală, luptătorii străini reînțorși în țările de origine și alte persoane reînțorșe care au legături directe cu SI. Raportul nu face referire la „teroriștii infiltrați” în fluxurile de refugiați, despre care s-a discutat în mass-media europeană în perioada 2015-2016, ci la „luptătorii străini reînțorși acasă, care vor aduce cu ei capabilități, rigoare ideologică și un nou suflu de extremism rețelelor islamiste radicale din Europa”⁵⁹.

⁵⁴ Roxana Măciucă, *Mii de refugiați irakieni pleacă din Finlanda și se întorc în țara lor*, Mediafax, 13.02.2016, URL: <http://www.mediafax.ro/externe/mii-de-refugiati-irakieni-pleaca-din-finlanda-si-se-intoarc-in-tara-lor-15073865>, accesat la 10.07.2018.

⁵⁵ Ioana Bojan, *Tot mai mulți refugiați irakieni se întorc în țara lor, dezamăgiți de viața în Germania*, Mediafax, 28 ianuarie 2016, URL: <http://www.mediafax.ro/externe/tot-mai-multi-refugiati-se-intoarc-in-irak-dezamagiti-de-viata-in-germania-am-cheltuit-11-000-de-dolari-si-ne-am-intors-acasa-cu-mana-goala-15002659>.

⁵⁶ Jane's, *Terror Risks in Europe to Increase in 2018 as Islamic State's Foreign Fighters Return*, 13.02.2018, URL: <http://www.janes.com/article/77853/terror-risks-in-europe-to-increase-in-2018-as-islamic-state-s-foreign-fighters-return-jane-s-by-ihs-markit-says>, accesat la 15.03.2018.

⁵⁷ ANSA, „Concrete” jihadi risk in Italy – intelligence, 20.02.2018, URL: http://www.ansa.it/english/news/2018/02/20/concrete-jihadi-risk-in-italy-intelligence-4_6bb00fab-cd63-4d91-a9d3-d0531d39b0f9.html, accesat la 15.03.2018.

⁵⁸ Rob Wainwright apud Europost, *Thousand Dedicated Jihadists Waiting to Return to Europe*, 21.03.2018, URL: <http://www.europost.eu/article?id=22290>, accesat la 21.03.2018.

⁵⁹ Jane's, art. cit., 2018.

Într-un raport dedicat dezvoltării riscului terorist în Europa, Centrul pentru terorism și insurgență Jane's concluzionează că, într-un orizont de timp de 5 la 10 ani, țările de pe continent se vor confrunta cu o amenințare sporită a terorismului provenită de la persoanele condamnate de orientare radicală, luptătorii străini reînțorși în țările de origine și alte persoane reînțorșe care au legături directe cu SI.

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

În anul 2016, au avut loc 3.533 de atacuri la adresa căminelor pentru refugiați și imigranți, 217 atacuri împotriva organizațiilor și voluntarilor care ajută refugiații și 560 de cazuri soldate cu răniri de persoane. La sfârșitul lui 2017, au fost înregistrate 251 de atacuri ale extremiștilor de dreapta și alte 995 de atacuri motivate politic asupra adăposturilor de imigranți și refugiați, din care 169 violente.

Tot la luptătorii străini face referire și raportul serviciilor secrete italiene, care notează că amenințarea terorismului jihadist este „concretă și prezentă”⁶⁰, Italia fiind ținta propagandei ostile a SI și a indivizilor radicalizați, inclusiv a unor „islamonauți” vorbitori de italiană (se face trimitere la așa-numiții „internauți”, utilizatori abili și consecvenți ai internetului). Și în acest caz, este subliniat pericolul reprezentat de teroriștii „crescuți” în Italia, cu motivații și inspirație autonome sau conduși de către „directorii de teroare”⁶¹.

Cea de-a treia sursă pusă în dezbatere, declarația directorului executiv al Europol, face referire la luptătorii străini și cetățenii europeni radicalizați în țara de origine. Printre problemele semnalate de Rob Wainwright sunt următoarele: Aproximativ 30.000 de persoane din Europa sunt potențiali membri ai unei rețele teroriste, majoritatea radicalizați prin internet și inspirați de SI (aceasta nu înseamnă că acționează la comanda organizației); peste 1.000 de luptători străini așteaptă să se întoarcă în Europa și, nu în ultimul rând, peste 6.000 de europeni au plecat, începând cu anul 2014, pentru a se alătura grupărilor militante, iar o treime sunt încă necunoscuți⁶².

În acest context, este necesar să aducem în dezbatere și o altă fațetă a problemicii crizei europene a refugiaților și migranților ilegali, anume cea a extremismului îndreptat împotriva acestor categorii de populație. Anterior, am făcut referire la articolul psihologului Kenneth E. Miller și la sondajele referitoare la opinia populației din țara de destinație față de musulmani. Cel puțin în Germania, țara europeană cel mai vizată de către solicitanții de azil, în ultimii doi ani a fost înregistrat un număr considerabil de atacuri împotriva imigranților. Astfel, în anul 2016, au avut loc 3.533 de atacuri la adresa căminelor pentru refugiați și imigranți (2.545 de atacuri asupra persoanelor din această categorie și 988 de atacuri asupra locuințelor lor), 217 atacuri împotriva organizațiilor și voluntarilor care ajută refugiații și 560 de cazuri soldate cu răniri de persoane⁶³. La sfârșitul lui 2017, au fost înregistrate 251 de atacuri ale extremiștilor de dreapta și alte 995 de atacuri motivate politic asupra adăposturilor de imigranți și refugiați, din care 169 violente⁶⁴.

⁶⁰ ANSA, art. cit., 2018.

⁶¹ Ibidem.

⁶² Europol, art. cit., 2018.

⁶³ BBC, Germany hate crime: Nearly 10 attacks a day on migrants, 26.02.2017, URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-39096833>, accesat la 18.02.2018.

⁶⁴ Daily Sabah, Far-right violence against refugees persists in Germany, 25.12.2017, URL: <https://dailysabah.com/europe/2017/12/26/far-right-violence-against-refugees-persists-in-germany>, accesat la 18.02.2018.

Analizele prezentate sunt deosebit de importante pentru înțelegerea unei părți a gamei provocărilor de securitate la adresa țărilor europene ce sunt generate de această criză. Pe de o parte, provocările atrag atenția asupra problemicii grave a luptătorilor străini, iar pe de altă parte, trimit la ipoteza că atât cetățenii europeni, cât și refugiații și imigranții pot fi la fel de ușor manipulați de propaganda jihadistă, întrucât cauzele de bază ale extremismului sunt, de cele mai multe ori, sociale, deși refugiații fug tocmai din zonele în care organizațiile teroriste operează. Cu toate acestea, până a fi atrași de organizațiile extremiste, atât migranții ilegali, cât și solicitanții de azil și refugiații pot fi folosiți ca „armă” într-un potențial război psihologic dus de Statul Islamic, în care victime sunt deopotrivă aceștia și cetățenii europeni.

Considerații finale

Problematica gestionării fluxului de refugiați și migranți ilegali a dat naștere, în Europa, unei crize ce a dezvăluit că unitatea europeană nu este de neclintit. Nu doar că unele țări membre au refuzat să implementeze sistemul de transfer și relocare (Polonia, Slovacia, Ungaria), dar au construit garduri la frontiere (Ungaria cu Serbia și Croația; Macedonia cu Grecia) sau chiar le-au închis temporar (Croația cu Bosnia și Herțegovina, Croația cu Serbia). În plus, a devenit evidentă tendința de polarizare a discursului politic dinspre o zonă a pluralismului liberal către una a așa-numitului iliberalism reprezentat de ascensiunea extremei dreapta.

Europenii au fost influențați nu doar de acest discurs, ci și de confuziile terminologice promovate de o parte din mass-media, dar și din sondajele de opinie realizate de diverse institute specializate. După cum am arătat anterior, imaginea negativă a refugiaților a fost creată și prin asocierea lor cu termenul de migrant ilegal, deoarece nu a permis publicului să înțeleagă distincția dintre cei a căror viață este amenințată de război și persecuții și cei care urmăresc condiții economice mai bune.

De asemenea, imaginea publicului asupra crizei refugiaților și migranților ilegali a fost construită parțial prin prejudecăți, stereotipuri și teorii ale conspirației, ceea ce a condus și va genera, în continuare, radicalizarea populației din țara de destinație, după cum s-a văzut și în reflectarea crizei în mass-media europene, de la afirmarea principiilor umanitare la teamă și chiar măsuri defensive. Nici populația de refugiați și imigranți nu este ocolită de pericolul radicalizării ca urmare

Imaginea negativă a refugiaților a fost creată și prin asocierea lor cu termenul de migrant ilegal, deoarece nu a permis publicului să înțeleagă distincția dintre cei a căror viață este amenințată de război și persecuții și cei care urmăresc condiții economice mai bune.

a discrepanței existente între aspirațiile lor și condițiile obiective pe care le vor întâlni în taberele dedicate și în țările de destinație.

Uniunea Europeană și țările membre se vor confrunta în următorii ani cu problema integrării refugiaților și imigranților care, deși ar putea părea o șansă acordată țărilor cu populație îmbătrânită și în scădere, nu va fi ușor de gestionat, având în vedere toate problemele enunțate mai sus. Integrarea societală va presupune ca ambele sisteme (populația țării gazdă și populația de refugiați și imigranți) să sufere mutații în plan comunicațional, funcțional, cultural și normativ, însă, având în vedere faptul că normele și valorile celor două sisteme sunt atât de diferite între ele, provocarea majoră va consta în optimizarea lor. Până la atingerea acestui nivel de integrare, considerăm că un prim pas ce ar putea fi realizat este cel al încercării de adaptare reciprocă a celor două populații, deoarece accesul nerestricționat la informație, în special la cea de natură științifică, gestionat în mod eficient de către autoritățile naționale și europene, ar putea acționa ca un catalizator al spargerii barierelor prejudecăților și stereotipurilor asociate.

BIBLIOGRAFIE

1. ***, Allied Command Transformation, *Strategic Foresight Analysis. 2017 Report*, NATO, 2017, URL: http://www.act.nato.int/images/stories/media/doclibrary/171004_sfa_2017_report_hr.pdf.
2. ***, ANSA, „Concrete” jihadi risk in Italy – intelligence, 20.02.2018, URL: <http://www.ansa.it/english/news/2018/02/20/concrete-jihadi-risk-in-italy-intelligence-46bb00fab-cd63-4d91-a9d3-d0531d39b0f9.html>.
3. ***, Comisia Europeană, *Comunicare a Comisiei către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor cu privire la rezultatele Agendei europene privind migrația*, Bruxelles, 27.09.2017, URL: http://www.cdep.ro/afaceri_europene/CE/2017/COM_2017_558_RO_ACTE_f.pdf.
4. ***, Comisia Europeană, *European Migration Network (EMN) Glossary of terms relating to Asylum and Migration*, October 2014, URL: https://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/networks/european_migration_network/glossary/index_a_en.
5. ***, Jane's, *Terror Risks in Europe to Increase in 2018 as Islamic State's Foreign Fighters Return*, 13.02.2018, URL: <http://www.janes.com/article/77853/terror-risks-in-europe-to-increase-in-2018-as-islamic-state-s-foreign-fighters-return-jane-s-by-ihs-markit-says>.
6. ***, Organizația Internațională pentru Migrație, Biroul în România, *Glosar asupra Migrației, Seria Drept Internațional al Migrației Nr. 25*, 2011, URL: <https://www.oim.ro/ro/resurse/glosar>.

7. ***, UNHCR, *Convenție privind statutul refugiaților, încheiată la Geneva la 28 iulie 1951*, textul actului publicat în Monitorul Oficial nr. 148/17 iulie 1991, URL: http://www.unhcr.org/ro/wp-content/uploads/sites/23/2016/12/1951_Convention_ROM.pdf.
8. ***, UN, General Assembly, *Resolution adopted by the General Assembly on 19 September 2016. New York Declaration for Refugees and Migrants, A/RES/71/1*, URL: http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_71_1.pdf.
9. Dorel Abraham (coord.), *Studiu privind „Afirmarea identității și integrarea socio-culturală a emigranților conaționali pentru muncă în zonele metropolitane din Spania și Italia”*, București, 2008, URL: <http://sociologia-azi.ro/wp-content/uploads/2013/10/Raport-final-studiu-Migratie-Spania-si-Italia.pdf>.
10. David Bartram, Maritsa V. Poros și Pierre Monforte, *Key Concepts in Migration*, SAGE Publications Ltd., 2014.
11. David Brooks, „Huntington's Clash Revisited”, în *New York Times*, 03.03.2011, URL: <http://www.nytimes.com/2011/03/04/opinion/04brooks.html>.
12. Myria Georgiou, Rafal Zaborowski, *Media Coverage of the „Refugee Crisis”: A Cross-European Perspective*, Council of Europe Report, 2017, URL: <https://rm.coe.int/1680706b00>.
13. Jeremy Hein, „Refugees, Immigrants, and the State”, în *Annual Review of Sociology*, vol. 19, august 1993.
14. Samuel P. Huntington, *Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale*, Editura Antet, Oradea, 1998.
15. Kenneth E. Miller, „5 Myths About Refugees”, în *Psychology Today*, 23.01.2017, <https://www.psychologytoday.com/blog/the-refugee-experience/201701/5-myths-about-refugees/>.
16. Richard Perruchoud, Jillyanne Redpath-Cross (coord.), *International Organization for Migration Glossary on Migration 2nd Edition*, 2011, URL: <https://www.west-info.eu/files/iom.pdf>.
17. Anthony H. Richmond, „Sociological Theories of International Migration: The Case of Refugees”, în *Current Sociology*, Sage Publications, vol. 36, nr. 2, 1988.
18. Anthony H. Richmond, *Globalization and the Refugee Crisis*, CRS Working Paper Series, No. 1, York University, 2005.
19. Cătălin Zamfir și Lazăr Vlăsceanu (coord.), *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1998.

SPAȚIUL CIBERNETIC ÎN ARMENIA: LIMITE ȘI CAZURI DE ÎNCĂLCARE A SECURITĂȚII CIBERNETICE

Drd. Hasmik GRIGORYAN

*Cercetător în cadrul Universității din Dublin,
Școala de Drept și Guvernare*

Autorul articolului tratează succint câteva aspecte de interes referitoare la spațiul cibernetic în Armenia, în special în calitatea sa de importantă platformă de informare și exprimare a societății civile.

La început, sunt definite spațiul cibernetic și securitatea cibernetică.

Apoi, sunt menționate o serie de amenințări survenite la adresa spațiului cibernetic, subliniindu-se faptul că statul a înregistrat diverse cazuri de încălcări ale protecției datelor, precum și de blocare sau de eliminare a unor conținuturi de pe platformele digitale.

În continuare, autorul prezintă cadrul legal privind securitatea cibernetică și protecția datelor, precum și o serie de atacuri cibernetice survenite la adresa unor reprezentanți ai societății civile sau vizând organizații internaționale și instituții de stat.

În încheiere, este evidențiată necesitatea unor reforme ale cadrului legislativ al sectorului securității cibernetic.

Cuvinte cheie: spațiu cibernetic, securitate cibernetică, hacking, protecția datelor personale, control cibernetic.

Traducere realizată de **Iulia SINGER**.

Introducere

Spațiul digital reprezintă una dintre platformele în cadrul cărora sectorul societății civile realizează schimburi de informații sau abordează diverse problematice politice sau sociale. Potrivit lui Deibert și Rohozinski¹, instrumentele digitale sunt cele mai rapide și ajung și cel mai departe, efectele lor putând fi fără precedent. Totuși, în același timp, aceleași instrumente digitale pot fi controlate de guvern² sau un anumit conținut nedorit al acestora poate fi blocat³.

Armenia este unul dintre statele post-sovietice în care societatea civilă folosește în mod activ instrumentele digitale. Totuși, statul este clasat destul de jos în privința securității cibernetică. În 2017, se afla pe locul 111 din 165 de state în Global Security Index. De asemenea, statul a înregistrat și diverse cazuri de încălcări ale protecției datelor, precum și de blocare sau de eliminare a unor conținuturi de pe platformele digitale.

În articolul de față, voi defini, la început, spațiul cibernetic și securitatea cibernetică. Apoi voi proceda la explicarea cadrului legal relativ la securitatea cibernetică în Armenia, precum și cazurile de *hacking* sau control cibernetic în Armenia.

Vocile libertății în spațiul cibernetic

Spațiul cibernetic a devenit un instrument important pentru oamenii din sectoarele civil și politic. Oamenii din diferite state nedemocrate au reușit să obțină informații alternative sau să se mobilizeze politic, datorită internetului și tehnologiilor moderne. De exemplu, în Moldova, după alegerile parlamentare contestate, populația statului s-a mobilizat

¹ R. Deibert și R. Rohozinski, *Control and Subversion in Russian Cyberspace*, 2010, pe site-ul <https://www.semanticscholar.org/paper/2-Control-and-Subversion-in-Russian-Cyberspace-Deibert-Rohozinski/48b550fe0dc602ea7e0a9d4f8f395d9ede34ae66?tab=abstract>, accesat la 27 iulie 2018.

² R. Deibert, *Cyber-security*, în M., D. Cavelti și T. Balzacq (ed), *Routledge Handbook of Security Studies* Routledge, London, pp. 172-182, 2016.

³ P.N. Howard, S.D. Agarwal și M.M. Hussain, *When Do States Disconnect Their Digital Networks? Regime Responses to the Political Uses of Social Media*, în *The Communication Review*, 14(3), 2011, pp. 216-232.

Global Security Index, care măsoară aspectele juridice, tehnice și organizaționale ale securității cibernetice ale unui stat, a plasat Armenia pe locul 111 din 165 de țări în ceea ce privește angajamentul său față de securitatea cibernetică în anul 2017.

prin intermediul Twitter-ului și al altor rețele sociale de mesagerie⁴. În mod similar, protestele sociale din Armenia au devenit virale în țară și în lumea întreagă prin intermediul Twitter-ului⁵.

Cu toate acestea, deși instrumentele digitale servesc drept platformă pentru distribuirea de informații și ridicarea de probleme sociale sau politice de către actorii societății civile, există și unele riscuri și probleme legate de securitate în legătură cu spațiul cibernetic. Preocuparea lui Deibert și Rohozinski⁶ era dacă spațiul digital este o tehnologie a libertății sau o tehnologie de control. Conform indicelui Global Cybersecurity pentru anul 2017, amenințările la adresa rețelelor de calculatoare sunt grave și s-au schimbat de la amenințări relativ mici la amenințări mai dăunătoare. Global Security Index, care măsoară aspectele juridice, tehnice și organizaționale ale securității cibernetice ale unui stat, a plasat Armenia pe locul 111 din 165 de țări în ceea ce privește angajamentul său față de securitatea cibernetică în anul 2017. Spațiul cibernetic al Armeniei, într-o țară în care nu a fost încă parcursă calea tranziției spre democrație, este unul dintre cele mai fragile sectoare. În următoarea secțiune, voi defini problema securității cibernetice și a liniei dintre libertăți și controlul cibernetic.

Spațiul cibernetic și securitatea cibernetică

Deibert⁷ definește spațiul cibernetic drept platforma de telecomunicații electronice digitale. Acesta înseamnă mai mult decât „Internetul” și include întregul sistem de informații, sisteme de comunicații și dispozitive în rețea. Spațiul cibernetic a pătruns în prezent în toate aspectele societății, economiei și politicii⁸. Bayuk și colaboratorii⁹ scriu că securitatea cibernetică se referă la capacitatea de a controla accesul la sistemele de rețea și la informațiile pe care le conțin. Acolo unde acest control este stabilit eficient, spațiul cibernetic

⁴ E. Barry, ‘Protests in Moldova Explode, With Help of Twitter’, în *The New York Times*, 8 aprilie 2009, pe site-ul <https://www.nytimes.com/2009/04/08/world/europe/08moldova.html>, accesat la 30 iulie 2018.

⁵ H. Grigoryan, ‘Small Electric Yerevan Spark – A Big Challenge for the Armenian Government’, în *Huffington Post*, 12 iulie 2015 pe site-ul https://www.huffingtonpost.com/st-gallen-symposium/small-electric-yerevan-sp_b_7782904.html, accesat la 30 iulie 2018.

⁶ R. Deibert și R. Rohozinski, *Liberation vs. Control: The Future of Cyberspace*, în *Journal of Democracy*, 21 (4), 2010, pp. 43-57.

⁷ R. Deibert, *loc. cit.*, pp. 172-182.

⁸ *Ibidem*, p. 172.

⁹ J.L. Bayuk, J. Healey, P. Rohmeyer, M.H. Sachs, J. Schmidt și J. Weiss, *Cyber Security Policy Guidebook*, John Wile & Sons Incorporated, New Jersey, 2012.

Guvernele au devenit o parte a spațiului cibernetic, în care pot utiliza instrumentele cibernetice sau pot interveni în activitățile organizate în platforma digitală.

este considerat o infrastructură digitală fiabilă, rezistentă și demnă de încredere. Cu toate acestea, în cazul în care controalele de securitate cibernetice sunt absente, incomplete sau slab proiectate, spațiul cibernetic este considerat un domeniu fragil și fără lege¹⁰.

Guvernele au devenit, de asemenea, o parte a spațiului cibernetic, în care pot utiliza instrumentele cibernetice sau pot interveni în activitățile organizate în platforma digitală. Howard, Agarwal și Hussain¹¹ scriu că statele pot interveni în rețelele digitale prin închiderea site-urilor politice, în mod alternativ, pot bloca accesul la conținut neplăcut și, în cele mai extreme cazuri, pot opri accesul la întreaga rețea online și mobilă. Deibert¹² scrie că întreruperea rețelei poate perturba organizarea politică sau serviciile guvernamentale esențiale. Guvernele pot lua măsuri pentru a controla serviciile, instrumentele și platformele utilizate de oricine pe care l-ar percepe ca adversar amenințător. Măsurile pot fi luate prin adoptarea unor legi care să interzică publicarea anumitor tipuri de conținut, punerea în aplicare a unor notificări de retragere, transmise către companii, pentru a elimina conținutul necorespunzător. Guvernul le poate cere companiilor de telecomunicații și celor de furnizori de servicii Internet (ISP) să instaleze „uși secrete” speciale, care să le permită autorităților și serviciilor de informații accesul direct la datele utilizatorilor. Între timp, unele guverne filtrează accesul la conținutul care încalcă drepturile de autor, îndeamnă la ură sau violență, alte țări filtrează accesul la conținut dedicat drepturilor minorităților, mișcărilor religioase, opoziției politice și grupurilor pentru drepturile omului¹³. Guvernele, invocând chestiuni de securitate națională, pot justifica blocarea conținutului și serviciilor pe internet¹⁴.

¹⁰ J.L. Bayuk, J. Healey, P. Rohmeyer, M.H. Sachs, J. Schmidt și J. Weiss, *Cyber Security Policy Guidebook*, John Wile & Sons Incorporated, New Jersey, 2012.

¹¹ P.N. Howard, S.D. Agarwal și M.M. Hussain, *When Do States Disconnect Their Digital Networks? Regime Responses to the Political Uses of Social Media*, în *The Communication Review*, 14(3), 2011, pp. 216-232.

¹² R. Deibert, *Cyber-security*, *loc. cit.*, pp. 172-182.

¹³ *Ibidem*, pp. 174-175.

¹⁴ R. Deibert și R. Rohozinski, *Control and Subversion in Russian Cyberspace*, 2010, pe site-ul <https://www.semanticscholar.org/paper/2-Control-and-Subversion-in-Russian-Cyberspace-Deibert-Rohozinski/48b550fe0dc602ea7e0a9d4f8f395d9ede34ae66?tab=abstract>, accesat la 27 iulie 2018, p. 25.

Aceleași tehnologii care au dat voce activiștilor democrați care trăiesc în regimuri care nu sunt libere pot fi exploatare de conducătorii asupritori. Există diferite forme de control social în care informațiile pot fi urmărite.

Howard, Agarwal și Hussain¹⁵ au construit o bază de date de incidente, care arată cazuri în care regimurile au depășit stadiul de simplă supraveghere a anumitor site-uri web sau utilizatori și, de fapt, au deconectat punctele de schimb de Internet sau au blocat cantități semnificative de anumite tipuri de trafic. Și, deși este mult mai dificil să se controleze în mod regulat mediile digitale, au existat diverse ocazii în care guvernele au dezactivat o serie de părți la scară mai mică sau semnificative ale infrastructurii lor naționale de informații¹⁶.

Așa cum au scris Deibert și Rohozinski¹⁷, tehnologiile cibernetice sunt o putere specială care s-a dezvoltat odată cu inovația socială. Comunicarea este unul dintre instrumentele eficiente care au facilitat democratizarea comunicării. Este singura tehnologie din istorie care a crescut cu o asemenea viteză și s-a răspândit atât de mult din punct de vedere geografic într-un timp atât de scurt. Inovațiile în domeniul comunicațiilor electronice au avut efecte fără precedent și de mare amploare. Cu toate acestea, în același timp, aceleași tehnologii care au dat voce activiștilor democrați care trăiesc în regimuri care nu sunt libere pot fi exploatare de conducătorii asupritori. Există diferite forme de control social în care informațiile pot fi urmărite¹⁸. Guvernele din diverse regimuri pot asigura securitatea cibernetică, cu toate acestea, securitatea cibernetică poate fi încălcată, fie prin instrumente legale, fie prin limitarea libertății pe net.

Spațiul cibernetic în Armenia

Se înregistrează o creștere rapidă a sectorului tehnologiei informației (IT) în Armenia. Sectorul IT s-a extins cu o medie de peste 20% pe an în deceniul precedent, devenind, de fapt, sectorul cu cea mai rapidă creștere a economiei armene¹⁹. Cu toate acestea, în ciuda faptului că sectorul IT privat se dezvoltă destul de repede în țară, există diferite probleme de securitate cibernetică.

¹⁵ P.N. Howard, S.D. Agarwal și M.M. Hussain, *op. cit.*

¹⁶ *Ibidem.*

¹⁷ *Ibidem.*

¹⁸ R. Deibert și R. Rohozinski, *op. cit.*, pp. 43-57.

¹⁹ S. Harutyunyan, 'Armenian IT Growth Hits Record High', *Radio Freedom*, 21 iulie 2017, pe site-ul <https://www.azatutyun.am/a/28631299.html>, accesat la 30 iulie 2018.

În ciuda creșterii din sectorul IT și a numărului utilizatorilor de internet, securitatea cibernetică nu este protejată în Armenia.

Legătura Armeniei cu linia de internet este destul de fragilă. Armenia este conectată extern prin Georgia și Iran. Poarta de acces cu Georgia permite Armeniei să se conecteze cu segmentele rusești și europene ale Internetului prin legături terestre și rute submarine din Marea Neagră, în timp ce accesul spre Iran este limitat și folosit ca opțiune de rezervă²⁰. O astfel de conexiune externă limitată a făcut ca Armenia să rămână fără conexiune la Internet pentru câteva ore bune. Sistemul de comunicații al Armeniei a rămas fără servicii de internet pe 28 martie 2011 timp de 5 ore, atunci când cablul subteran a fost tăiat accidental în Georgia²¹.

În Armenia post-sovietică, numărul utilizatorilor de Internet a crescut treptat. În ultimii ani, numărul de utilizatori a crescut semnificativ. Conform datelor furnizate de Banca Mondială, numărul persoanelor care utilizează Internetul a crescut covârșitor. În 2008, doar 6,2% din populație folosea Internetul, însă numărul a crescut în următorii ani. În 2014, 54,6% utilizau Internetul, iar în 2016 deja 67% s-au conectat la Internet.

Dar, în ciuda creșterii din sectorul IT și a numărului utilizatorilor de Internet, securitatea cibernetică nu este protejată în Armenia. Nanyan²² scrie că, până în 2009, website-urile de stat ale Armeniei au fost deservite de organizații private. După incidentele de *hacking* din 2009, asigurarea acestora a fost transferată Serviciului Național de Stat al Republicii Armenia. Cu toate acestea, conceptul de securitate a informației a fost pus în aplicare numai pentru asigurarea nivelului de securitate al site-urilor web la nivel de stat. Conceptul actual de securitate a informațiilor nu a inclus și sectorul privat din Armenia²³.

Incidentele de *hacking* au continuat și în următorii ani. După cum arată sursa de știri armeană Ampop.am, pe 29 ianuarie 2011, din cauza atacurilor de *hacking*, au fost sparte aproximativ 300 de site-uri care au fost înregistrate pe domenii .am. În primul rând, hackerii au vizat serverul companiei Smart Systems din Armenia și apoi site-urile web care sunt deservite prin serviciile de *hosting* ale companiei. Site-urile vizate aparțineau în cea mai mare parte persoanelor fizice, precum și organizațiilor particulare. După 2011, în următorii 6 ani, s-au raportat

²⁰ Digital Report, 'Armenia: State of Affairs Report', 18 aprilie 2018, pe site-ul <https://digital.report/armenia-state-of-affairs-report/>, 31 iulie 2018.

²¹ ***, 'Georgia Woman, 75, Charged with Cutting Off Armenia from the Internet', în *Huffington Post*, 4 iunie 2011, pe site-ul https://www.huffingtonpost.com/2011/04/06/georgian-woman-armenia-internet-_n_845834.html, accesat la 27 iulie 2018

²² G. Nanyan, 'Cyber Attack: Security of Information in Armenia', în *Jnews*, 28 februarie 2011, pe site-ul http://www.jnews.am/Cyber_Attack, accesat la 27 iulie 2018 (în limba armeană).

²³ *Ibidem.*

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

Unul dintre primii pași spre legalizarea sau includerea spațiului cibernetic ca parte importantă a unei politici de stat de către guvernul Armeniei a fost adoptarea Concepției de securitate a informațiilor. Aceasta prevede că trebuie să fie asigurat dreptul la secretul datelor personale, telefoanelor și e-mail-urilor tuturor persoanelor.

4.000 de incidente de *hacking*. Potrivit raportului Cyber Gates²⁴, în anul 2011, au existat 452 de cazuri de site-uri atacate de hackeri, 970 în 2012, 611 în 2016 și 223 în 2017.

Cadrul legal în Armenia

Există o lipsă de cadre juridice care să se ocupe de securitatea cibernetică sau aspecte precum protecția datelor în Armenia. În plus, documentele existente, care acoperă problema securității cibernetică, parțial se contrazic reciproc. Unul dintre primii pași spre legalizarea sau includerea spațiului cibernetic ca parte importantă a unei politici de stat de către guvernul Armeniei a fost adoptarea Concepției de securitate a informațiilor. Concepția de securitate a informațiilor, adoptată prin Ordinul Președintelui Republicii Armenia din 26 iunie 2009, include câteva prevederi referitoare la protecția datelor. Concepția prevede că trebuie să fie asigurat dreptul la secretul datelor personale, telefoanelor și e-mail-urilor tuturor persoanelor. Cu toate acestea, trebuie remarcat faptul că însăși Concepția s-a axat pe importanța securității informațiilor și pe dreptul persoanelor de a primi informații demne de încredere.

Protecția datelor este, de asemenea, consacrată în Constituția Armeniei. Conform articolului 33 din Constituție: „*Oricine are dreptul la libertatea și secretul corespondenței, al convorbirilor telefonice și al altor mijloace de comunicare*”. Articolul 33 prevede restricții numai prin lege, inclusiv în cazuri precum securitatea statului, bunăstarea economică a țării. Pedepsirea criminalității informatice este inclusă în Codul Penal al Armeniei. Articolul 251 din Codul Penal stipulează că: „*accesarea informațiilor stocate într-un sistem informatic, într-o rețea sau pe suporturi de stocare, care fac parte sau reprezintă întregul sistem informatic protejat de lege, fără permisiune ... se pedepsește cu amendă în valoare de 200 până la 400 de salarii minime sau muncă în folosul comunității, timp de 6 luni până la 1 an, sau cu închisoare de până la 2 ani*”.

Dar, deși atacurile cibernetică sunt incriminate în Armenia, strategia și modul de a rezolva sau de a asigura securitatea persoanelor sunt destul de slabe. În ciuda faptului că protecția datelor cu caracter personal este inclusă în Concepția de securitate a informațiilor din Armenia, Legea Republicii Armenia privind protecția datelor cu caracter personal din iunie 2015 include limitări foarte slabe privind transferul datelor

²⁴ ***, 'Cyber Attacks Information', în Cyber Gates, 2018, pe site-ul https://www.cybergates.org/am/resources/statistics/#subscribe_attack, accesat la 27 iulie 2018 (în limba armeană).

cu caracter personal către părți sau state terțe. În plus, articolul 26 din lege permite „*transferarea datelor cu caracter personal către terți sau acordarea accesului la date fără consimțământul subiectului datelor personale*” în anumite cazuri. De exemplu, datele cu caracter personal pot fi transferate fără obținerea consimțământului subiectului dacă acest lucru este prevăzut de lege sau de acorduri interstatale. În mod similar, articolul 27 prevede că „*datele personale pot fi transferate în altă țară prin consimțământul persoanei vizate sau în cazul în care transferul de date provine din scopul prelucrării datelor cu caracter personal și/sau este necesar pentru punerea în aplicare a acestor scopuri*”.

Un alt pas pentru a include problema securității cibernetică s-a făcut abia în cursul anului 2017. Autoritățile armene au adoptat Strategia securității cibernetică în decembrie 2017. Strategia are o imagine de ansamblu generalizată asupra necesității securității cibernetică, totuși, sursele de amenințare cibernetică nu sunt menționate, la fel și felul în care va fi asigurată securitatea cibernetică. Dar trebuie remarcat faptul că Strategia recunoaște că legislația armeană trebuie îndeplinită în direcția securității cibernetică pe baza experienței internaționale.

Sanțiuni limitate pentru încălcarea protecției datelor

Este demn de remarcat faptul că problema protecției datelor a fost adusă în discuție de Uniunea Europeană (UE). Armenia, în cadrul programului Parteneriatului estic, cooperează cu UE pentru a obține un regim fără vize, iar protecția datelor este unul dintre domeniile în care UE așteaptă reforme. Conform monitorizării ACGRC 2017, contrar practicilor UE, există sancțiuni limitate pentru încălcarea protecției datelor în Armenia. În cadrul noului Acord de parteneriat cuprinzător și consolidat cu Armenia, UE se așteaptă la reforme și la instituirea unei autorități naționale de protecție a datelor sau la delegarea responsabilității privind supravegherea protecției datelor către o anumită instituție guvernamentală²⁵.

Serviciul de control al frontierei (EDS) din Armenia conține unele dintre cele mai multe date personale, inclusiv cele provenind din traficul transfrontalier de pasageri. Conform Raportului Fundațiilor

²⁵ S. Grigoryan și N. Israyelyan, *Monitoring Report: Agreement between the European Union and the Republic of Armenia on the Facilitation of the Issuance of Visas (4th monitoring)*. ENC Analysis, 2017, pe site-ul <http://www.encycouncil.org/wp-content/uploads/2018/07/Analysis-of-the-Facilitation-of-the-Issuance-of-Visas-as-part-of-EU-Armenia-Relations.pdf>, accesat la 27 iulie 2018, p. 43.

Conform monitorizării ACGRC 2017, contrar practicilor UE, există sancțiuni limitate pentru încălcarea protecției datelor în Armenia. În cadrul noului Acord de parteneriat cuprinzător și consolidat cu Armenia, UE se așteaptă la reforme și la instituirea unei autorități naționale de protecție a datelor sau la delegarea responsabilității privind supravegherea protecției datelor către o anumită instituție guvernamentală.

pentru o Societate Deschisă, Departamentul de Control al Frontierei al Serviciului Federal de Securitate al Federației Ruse are acces la EDS-ul Serviciului de Control al Frontierelor din Armenia, ceea ce înseamnă că Serviciul Federal de Securitate al Federației Ruse poate vedea cine a trecut frontiera armeană în ultimele șapte ani, prin care punct de trecere, în ce direcție, ID-ul utilizat, mijloacele de transport și călătoriile companiei că persoana utilizată. Raportul subliniază, de asemenea, o contradicție. Conform deciziei guvernului Armeniei, numai agențiile guvernamentale din Republica Armenia pot avea acces la EDS-ul Serviciului de control la frontieră; și nu sunt incluse nicio organizație sau un serviciu străin. Potrivit lui Ioannisyanyan²⁶, Serviciul de Securitate Națională explică accesul Federației Ruse la date făcând referire la acordul din 1992 dintre Armenia și Rusia privind „Statutul și activitatea trupelor de frontieră ale Federației Ruse pe teritoriul Armeniei”, fără a menționa vreo prevedere specifică. Cu toate acestea, este evident că acordul din 1992 nu poate conține nicio prevedere referitoare la sistemul electronic creat în 2006 și, de asemenea, Acordul din 1992 (articolul 6) prevede că polițiștii ruși de frontieră îndeplinesc doar rolul de a le permite trecerea frontierei oamenilor, vehiculelor, încărcăturilor, mărfurilor și altor elemente, la punctele de control de la frontierele cu Turcia și Iran²⁷.

Aceste limitări ale cadrului juridic au pus în pericol datele cu caracter personal și dreptul la liberă circulație și mobilitate în Armenia.

Cazuri de atacuri cibernetice

În afară de cadrul legal și de încălcarea sistemului de frontieră, există și diferite măsuri de *hacking* sau altfel de măsuri de control care sunt implementate în spațiul cibernetic al Armeniei. Potrivit lui Nimmo²⁸, spațiul online din Armenia este vulnerabil în fața manipularilor și dezinformărilor. Au existat diverse rapoarte care au indicat cazuri în care au fost vizați reprezentanți ai societății civile, jurnaliști și experți din Armenia. Potrivit lui Giragosian²⁹, în aprilie 2017, cu mai puțin

²⁶ D. Ioannisyanyan, 'Russian Federal Security Service Has Access to Personal Data of Armenian Citizens', în *Lragir.am*, 2016, pe site-ul <https://www.lragir.am/en/2016/12/05/36591>, accesat la 27 iulie 2018.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ B. Nimmo, 'Fakes, Bots, and Blockings in Armenia', în *Digital Sherlocks*, 2017, pe site-ul <https://medium.com/dfrlab/fakes-bots-and-blockings-in-armenia-44a4c87ebc46>, accesat la 29 iulie 2018.

²⁹ R. Giragosian, 'Disinformation Resilience in Central and Eastern Europe', în *PrismUa.org*, 2018, pe site-ul <http://prismua.org/en/dri-cee/>, accesat la 29 iulie 2018.

de 12 ore înainte de începerea votului pentru alegerile parlamentare din Armenia, au fost suspendate conturile Twitter ale unor experți independenți și jurnaliști care se constituiseră în surse de știri obiective. Printre conturile Twitter afectate au fost și cele aparținând șefului Centrului Analitic pentru Globalizare și Cooperare Regională, Stepan Grigorian (@StepanGrig), portalului de știri online CivilNet (@CivilNetTV), agenției de știri online Hetq (@Hetq_Trace) și jurnalistului independent Gegham Vardanyan (@Reporteram). Conturile au fost reactivate după ce diferiți utilizatori online din organizațiile societății civile au semnalat această problemă Centrului de asistență Twitter³⁰. După cum scrie Nimmo³¹, deși motivul suspendării conturilor nu este clar, au existat numeroase cazuri și în alte domenii, în care întreprinderile conturilor se presupune că au fost declanșate de atacurile provocate de roboți, care au trimis plângeri multiple cu privire la activitățile conturilor.

Suspendarea conturilor Twitter în timpul alegerilor parlamentare din 2017 și hacking-ul conturilor și site-urilor web nu sunt noi în Armenia. Conform raportului Freedom House 2017, în timpul protestelor din iulie 2016 din Armenia, Facebook-ul a fost indisponibil timp de o oră la mai mulți furnizori de servicii de Internet. Între timp, Facebook-ul este principala platformă folosită de armeni pentru a face schimb de informații politice și sociale³². Blocarea site-urilor web și a surselor de știri s-a produs și în data de 1 martie 2008, în timpul protestelor în masă³³.

Au existat și cazuri în care platformele internaționale au eliminat un conținut al unor activiști civili armeni. De exemplu, în mai 2015, un episod al unui serial online satirizând răspunsul poliției la protestele de la Erevan, produs de SOS TV, a fost eliminat de YouTube. Poliția Republicii Armenia l-a raportat pe YouTube, pentru a fi înlăturat, pe motiv că includea un clip al unui reportaj de știri care încălca drepturile de autor. Polițiștii i-au trimis ulterior pe autorii serialului online, SOS TV, în judecată, argumentând că videoclipul submina onoarea și demnitatea poliției³⁴.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ B. Nimmo, *op. cit.*

³² G. Vardanyan, 'Precedent: Blocked Facebook', în *media.am*, 17 iulie 2016, pe site-ul <https://www.media.am/facebook-blocked-in-armenia>, accesat la 30 iulie 2018 (în limba armeană).

³³ *Ibidem*.

³⁴ ***, *Freedom on the Net 2017*, Freedom House, 2017, Armenia, pe site-ul <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2017/armenia>, accesat la 31 iulie 2018.

[...] În aprilie 2017, cu mai puțin de 12 ore înainte de începerea votului pentru alegerile parlamentare din Armenia, au fost suspendate conturile Twitter ale unor experți independenți și jurnaliști care se constituiseră în surse de știri obiective.

În mai 2015, un episod al unui serial online satirizând răspunsul poliției la protestele de la Erevan, produs de SOS TV, a fost eliminat de YouTube. Poliția Republicii Armenia l-a raportat pe YouTube, pentru a fi înlăturat, pe motiv că includea un clip al unui reportaj de știri care încălca drepturile de autor.

La sfârșitul lunii martie 2017, s-a răspândit un e-mail care părea a fi un document oficial al Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID). În realitate, documentul electronic a fost o scrisoare falsă, care avea drept scop răspândirea dezinformării conform căreia SUA intervin în procesul electoral și sprijină partidele de opoziție din Armenia.

Site-urile web ale organizațiilor societății civile sunt, și ele, sparte ocazional. Potrivit raportului European Values (2018), ONG-ul Union of Informed Citizens, care detectează informații false publicate în presa armeană, a fost spart. În timpul protestelor revoluționare din aprilie-mai din Armenia, drona ONG-ului care a făcut fotografiile ale protestelor a fost deturnată.

Un alt incident de atacuri cibernetice s-a produs în aprilie și apoi din nou în vara anului 2018, când funcționarea sursei de știri online armenie Factor TV, care încearcă să ofere publicului armean o sursă de știri imparțială și alternativă, a fost blocată pe canalul YouTube. ONG-ul Factor Information Center ONG promovează libertatea de exprimare și difuzează știri prin canalul său YouTube. Cu toate acestea, în iunie 2018 a fost înregistrat deja al doilea caz de blocare a canalului de către YouTube.

Cazuri referitoare la organizații internaționale sau instituții de stat

Organizațiile internaționale și organismele de stat sunt adesea folosite pentru răspândirea informațiilor false. Poate că perioada alegerilor parlamentare din 2017 din Armenia a reprezentat unul dintre cele mai active momente pentru atacurile cibernetice și fraudele pe Internet. La sfârșitul lunii martie, s-a răspândit un e-mail care părea a fi un document oficial al Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID). În realitate, documentul electronic a fost o scrisoare falsă, care avea drept scop răspândirea dezinformării conform căreia SUA intervin în procesul electoral și sprijină partidele de opoziție din Armenia. Scrisoarea a fost demontată de Ambasada SUA în Armenia, care a scos în evidență greșelile gramaticale și ortografice din text³⁵.

Un alt caz a fost cel legat de Poliția Republicii Armenia. În lunile de vară din 2016, a apărut un virus pe Internetul armean. La intrarea pe un site web, pagina era redirecționată și apărea un mesaj din partea Poliției Armeniei. Mesajul părea destul de real, având însemnele poliției armenie. Acesta afirma că respectivul computer și accesul la Internet erau blocate și se solicita plata unei amenzi. Ulterior, Poliția Armeniei a anunțat că nu ea era cea care difuzase informațiile și a anunțat evitarea plătirii amenzi³⁶.

35 B. Nimmo, *op. cit.*

36 Digital Report, 'Armenia: State of Affairs Report', 18 aprilie 2018, pe site-ul <https://digital.report/armenia-state-of-affairs-report/>, 31 iulie 2018.

Concluzii

În Armenia, este nevoie de reforme ale cadrului legislativ al sectorului securității cibernetice. Principala Strategie referitoare la securitatea cibernetică a fost adoptată recent, în decembrie 2017. În același timp, deși conceptele legate de securitatea cibernetică stipulează faptul că trebuie asigurată protecția datelor, Legea privind protecția datelor personale permite transferul datelor de la indivizi la terțe părți.

Există un număr mare de cazuri de hacking în Armenia. În același timp, există cazuri în care autoritățile armenie controlează Internetul sau se străduiesc să restricționeze conținutul materialelor publicate sau difuzate de către actorii societății civile pe teritoriul statului. În aprilie 2017, în timpul alegerilor parlamentare, au fost suspendate temporar relațiile experților independenți armenie, precum și sursele de știri. În același timp, au existat și cazuri în care autoritățile au blocat difuzarea unui anumit conținut online de către organizații ale societății civile.

Cazurile de hacking sau de impunere a unor limite asupra conținutului, precum și problema protecției datelor constituie, de fapt, nu numai o chestiune cibernetică, ci și o amenințare pentru indivizi, deoarece, ocazional, oamenii află că sunt sub supravegherea autorităților statului. Autoritățile Armeniei trebuie să-și continue activitatea în vederea implementării nou adoptatei Strategii de securitate cibernetică, în vederea asigurării securității și libertăților cetățenilor săi.

Referințe

1. ***, *Concepția privind securitatea informațională*, adoptat prin Ordin al Președintelui Republicii Armenia pe 26 iunie 2009, pe site-ul <http://www.arlis.am/DocumentView.aspx?docID=52559>, accesat la 27 iulie 2018.
2. ***, *Constituția Republicii Armenia*, pe site-ul oficial al Adunării Naționale a Republicii Armenia <http://www.parliament.am/parliament.php?id=constitution&lang=eng>, accesat la 29 iulie 2018.
3. ***, 'Cyber Attacks Information', în *Cyber Gates*, 2018, pe site-ul https://www.cybergates.org/am/resources/statistics/#subscribe_attack, accesat la 27 iulie 2018 (în limba armeană).
4. ***, *European Values Report. The Prague Manual. How to Tailor National Strategy Using Lessons Learned from Countering Kremlin's Hostile Subversive Operations in Central and Eastern Europe*, 2018,

- pe site-ul <http://www.europeanvalues.net/vyzkum/prague-manual/>, accesat la 30 iulie 2018.
5. ***, *Freedom on the Net 2017*, Freedom House, 2017, Armenia, pe site-ul <https://freedomhouse.org/report/freedom-net/2017/armenia>, accesat la 31 iulie 2018.
 6. ***, 'Georgia Woman, 75, Charged with Cutting Off Armenia from the Internet', în *Huffington Post*, 4 iunie 2011, pe site-ul https://www.huffingtonpost.com/2011/04/06/georgian-woman-armenia-internet-n_845834.html, accesat la 27 iulie 2018
 7. ***, *Legea Republicii Armenia privind protecția datelor personale*, din 13 iunie 2015, pe site-ul http://www.foi.am/u_files/file/Personaldataprotectionlaw_ENG.pdf, accesat la 27 iulie 2018.
 8. ***, *Strategia privind securitatea cibernetică*, adoptată prin Ordin al Guvernului Republicii Armenia, în decembrie 2017, pe site-ul <https://www.e-draft.am/projects/581/about>, accesat la 27 iulie 2018 (în limba armeană).
 9. J.L. Bayuk, J. Healey, P. Rohmeyer, M.H. Sachs, J. Schmidt și J. Weiss, *Cyber Security Policy Guidebook*, John Wiley & Sons Incorporated, New Jersey, 2012.
 10. E. Barry, 'Protests in Moldova Explode, With Help of Twitter', în *The New York Times*, 8 aprilie 2009, pe site-ul <https://www.nytimes.com/2009/04/08/world/europe/08moldova.html>, accesat la 30 iulie 2018.
 11. S. Deheryan și A. Gevorgyan, 'Threats in Cyberspace of Armenia', *Ampop.am*, 11 iunie 2017, pe site-ul <http://ampop.am/cyber-security-issues-in-armenia/>, accesat la 27 iulie 2018 (în limba armeană).
 12. R. Deibert, *Cyber-security*, în M., D. Cavelti și T. Balzacq (ed), *Routledge Handbook of Security Studies* Routledge, London, 2016, pp. 172-182.
 13. R. Deibert și R. Rohozinski, *Control and Subversion in Russian Cyberspace*, 2010, pe site-ul <https://www.semanticscholar.org/paper/2-Control-and-Subversion-in-Russian-Cyberspace-Deibert-Rohozinski/48b550fe0dc602ea7e0a9d4f8f395d9ede34ae66?tab=abstract>, accesat la 27 iulie 2018.
 14. R. Deibert și R. Rohozinski, *Liberation vs. Control: The Future of Cyberspace*, în *Journal of Democracy*, 21 (4), 2010, pp. 43-57.
 15. Digital Report, 'Armenia: State of Affairs Report', 18 aprilie 2018, pe site-ul <https://digital.report/armenia-state-of-affairs-report/>, 31 iulie 2018.
 16. H. Grigoryan, 'Small Electric Yerevan Spark – A Big Challenge for the Armenian Government', în *Huffington Post*, 12 iulie 2015 pe site-ul https://www.huffingtonpost.com/st-gallen-symposium/small-electric-yerevan-sp_b_7782904.html, accesat la 30 iulie 2018.
 17. R. Giragosian, 'Disinformation Resilience in Central and Eastern Europe', în *PrismUa.org*, 2018, pe site-ul <http://prismua.org/en/dri-cee/>, accesat la 29 iulie 2018.

18. S. Grigoryan și N. Israyelyan, *Monitoring Report: Agreement between the European Union and the Republic of Armenia on the Facilitation of the Issuance of Visas (4th monitoring)*. ENC Analysis, 2017, pe site-ul <http://www.encyouncil.org/wp-content/uploads/2018/07/Analysis-of-the-Facilitation-of-the-Issuance-of-Visas-as-part-of-EU-Armenia-Relations.pdf>, accesat la 27 iulie 2018.
19. S. Harutyunan, 'Armenian IT Growth Hits Record High', *Radio Freedom*, 21 iulie 2017, pe site-ul <https://www.azatutyun.am/a/28631299.html>, accesat la 30 iulie 2018.
20. P.N. Howard, S.D. Agarwal și M.M. Hussain, *When Do States Disconnect Their Digital Networks? Regime Responses to the Political Uses of Social Media*, în *The Communication Review*, 14(3), 2011, pp. 216-232.
21. International Telecommunication Union (ITU), *Global Cybersecurity Index 2017*, pe site-ul https://www.itu.int/dms_pub/itu-d/opb/str/D-STR-GCI.01-2017-PDF-E.pdf, accesat la 27 iulie 2018.
22. D. Ioannisyanyan, 'Russian Federal Security Service Has Access to Personal Data of Armenian Citizens', în *Lragir.am*, 2016, pe site-ul <https://www.lragir.am/en/2016/12/05/36591>, accesat la 27 iulie 2018.
23. Y. Israyelyan, 'A Virus Has Been Spread on Armenian Internet Under the Name of the Police', în *Digital Report*, 6 august 2016, pe site-ul <https://digital.report/v-armyanskom-internete-poyavilsya-virus/>, accesat la 27 iulie 2018 (în limba rusă).
24. G. Nanyan, 'Cyber Attack: Security of Information in Armenia', în *Jnews*, 28 februarie 2011, pe site-ul http://www.jnews.am/Cyber_Attack, accesat la 27 iulie 2018 (în limba armeană).
25. B. Nimmo, 'Fakes, Bots, and Blockings in Armenia', în *Digital Sherlocks*, 2017, pe site-ul <https://medium.com/dfrlab/fakes-bots-and-blockings-in-armenia-44a4c87ebc46>, accesat la 29 iulie 2018.
26. Open Society Foundations, Armenia Report (n.d.), 'Personal Data Protection Issues in Armenia and Georgia', pe site-ul http://www.osf.am/wp-content/uploads/2017/01/Article-5-RT-Personal-data_eng.pdf, accesat la 27 iulie 2018.
27. G. Vardanyan, 'Precedent: Blocked Facebook', în *media.am*, 17 iulie 2016, pe site-ul <https://www.media.am/facebook-blocked-in-armenia>, accesat la 30 iulie 2018 (în limba armeană).
28. World Bank (n.d.), *Individuals Using the Internet (% of population) | Data*, pe site-ul <https://data.worldbank.org/indicator/IT.NET.USER.ZS?locations=PG-AM>, accesat la 29 iulie 2018.

STRÂMOTORILE – SURSĂ A PUTERII MARITIME ȘI A CONTROLULUI SISTEMIC ÎN ISTORIE –

Mihai SANDU

*Doctorand în științe politice și relații internaționale,
consilier parlamentar în Camera Deputaților*

Articolul abordează importanța strategică a strâmtorilor maritime în ecuația de putere a statelor aflate în proximitatea mărilor. Autorul oferă câteva exemple din istoria mai veche sau mai nouă a lumii, accentuând primordialitatea controlului maritim deținut de o țară cu deschidere la mare sau la o strâmtoare. Astfel, din Antichitate până în epoca globalizării, puterea unui stat este generată și de supremația maritimă, sens în care autorul își argumentează ideile printr-o serie de exemple de state cu potențial maritim ce au reușit să se dezvolte din punct de vedere economic, militar și politic.

Trecând printr-o radiografie a hegemoniei statelor europene asupra mărilor, autorul aduce în prim-plan cele cinci cicluri de dominație sistemică ale profesorului polonez George Modelski, acestea ilustrând însemnătatea ponderii maritime în organizarea și evoluția unui stat, atât din perspectiva securității, cât și din cea a politică și economică.

Cuvinte: monopol comercial, Cartagina, colonii, strâmători maritime, soft power.

Introducere

Strâmtoarele maritime, ca și canalele maritime sau fluviale, reprezintă elemente de importanță majoră pentru relațiile politice, economice sau de securitate încă din cele mai vechi timpuri, fiind o parte integrată a calculelor legate de ecuațiile de putere și de securitate atât în cadru unilateral sau bilateral, cât și în ceea ce privește aspecte multilaterale ale contextului geopolitic al lumii.

Încă de la primele puteri maritime existente, strâmtoarele au reprezentat puncte de interes, pe de o parte, ca mijloc de comunicare între două mări sau oceane, iar pe de altă parte, ca un avantaj pe care îl prezentau prin întinderea redusă, ce oferea exclusivitate sau primordialitate puterii aflate în control asupra strâmtoării, impunând taxe ori solicitând altfel de beneficii în schimbul accesului. Situația devine cu atât mai complicată odată cu apropierea epocii moderne și cu existența marilor imperii maritime și coloniale, care depindeau de strâmtoari pentru a-și păstra controlul în colonii, pentru a transporta mărfuri sau sclavi, dar și pentru a-și menține departe competitorii.

Evoluând, ecuațiile de putere au ajuns să cuprindă cadrul regional extins și chiar arhitectura globală. După cum au surprins numeroși teoreticieni și analiști din domeniu, deținerea controlului asupra unor puncte precum strâmtoarele maritime ori a altor canale maritime similare a influențat în mod decisiv, în repetate rânduri, poziția de hegemon regional sau sistemic al puterii dominante în epocă, de la dominația portugheză și olandeză din epoca marilor expediții geografice până la instaurarea *Pax Britannica* și a *Pax Americana*.

Marea în istorie

Dintotdeauna, poziția unui stat și puterea deținută de acesta au depins de accesul pe care acesta îl are, fie că vorbim de accesul la resurse, de poziția pe care o are în raport cu ceilalți actori și, poate mai ales, de poziția geografică și de variantele multiple pe care aceasta le oferă. Înainte de a putea defini politica unui stat, aceasta este determinată de cadrul extern în care se situează. Din acest punct de vedere, existența unei mări sau a unui ocean, dincolo de avantajele de acces pe care le oferă, creează premisele pentru direcția de dezvoltare și în funcție de poziția pe care o are în raport cu alți actori.

Încă de la primele puteri maritime existente, strâmtoarele au reprezentat puncte de interes, pe de o parte, ca mijloc de comunicare între două mări sau oceane, iar pe de altă parte, ca un avantaj pe care îl prezentau prin întinderea redusă, ce oferea exclusivitate sau primordialitate puterii aflate în control asupra strâmtoării, impunând taxe ori solicitând altfel de beneficii în schimbul accesului.

Istoria a adus cu sine mai multe căi prin care statele și-au maximizat profiturile, fie că vorbim în termeni politici, culturali ori economici. Prin intermediul accesului maritim, un stat a putut să își extindă mult mai ușor și mult mai departe influența și puterea, fructificându-și potențialul militar, economic ori chiar cultural.

Ca o paralelă cu lumea de astăzi sau cu lumea similară cu civilizația, veche de doar câteva milenii, lumea preistorică ținea cont de aspecte pur geografice, care pot fi traduse cu ușurință, astăzi, în rațiuni geopolitice care să elimine însă rațiuni ce țin de frontiere statale sau de diferențieri etnice. Cu atât mai mult, cu cât globalizarea, astăzi, „anulează granițele, regiunile și deosebirile geografice”¹, după cum afirmă și Robert D. Kaplan într-o analiză a lui Marshall Hodgson, cercetător care, în secolul XX, înfățișa atât lumea din Antichitate și Evul Mediu, cât și pe cea din prezent într-o manieră fluidă, care explică răspândirea unor culturi ori religii în funcție de elemente geografice dintre cele mai simple, după cum influența economică și cea politică de astăzi pot ține cont, uneori, de aceleași aspecte². Într-o astfel de logică, în care nu statele, cât mai ales regiunile sunt legate prin determinante geografice, de relief, rolul unor puncte nodale precum strâmtoarele sau canalele maritime devine cu atât mai interesant și determinant. Cum am putea vorbi de răspândirea și, ulterior, de oprirea islamului în Peninsula Iberică fără Gibraltar, de dezvoltarea influențelor Imperiului Otoman și de importurile culturale otomane din Balcani fără Bosfor și Dardanele ori de răspândirea influenței chineze, nu cea directă, politică, ci mai ales cea culturală, fără a influența Malacca? Însuși faptul că astfel de state controlau, influențau sau erau controlate ori doar influențate de puncte strategice precum strâmtoarele maritime a putut duce, încă din cele mai vechi timpuri, la răspândirea unor influențe dintre cele mai diverse, inclusiv pornind de la călătoriile facilitate de acestea, cu atât mai mult dacă ne referim la negoț.

Desigur, istoria a adus cu sine mai multe căi prin care statele și-au maximizat profiturile, fie că vorbim în termeni politici, culturali ori economici. Prin intermediul accesului maritim, un stat a putut să își extindă mult mai ușor și mult mai departe influența și puterea, fructificându-și potențialul militar, economic ori chiar cultural. Cele mai bune exemple sunt civilizațiile europene în Evul Mediu, care, beneficiind de un avans tehnologic și militar considerabil, au dobândit controlul asupra altor regiuni prin cucerirea ori extinderea dominației în primul rând asupra zonelor de coastă, uneori nefiind nevoie de altceva. Spania, Portugalia, Olanda, Franța și, mai ales, Marea Britanie au căpătat controlul asupra zonelor de coastă fie prin orașe deja existente, fie prin întemeierea unor noi așezări, creând avanposturi de-a lungul rutelor comerciale maritime ori deschizând noi piețe de desfacere sau de exploatare și prelucrare³.

¹ Robert D. Kaplan, *Războiul Geografiei*, Editura Litera, București, 2014, p. 94.

² *Ibidem*.

³ Joshua S. Goldstein, Jon C. Pevehouse, *International Relations – Brief 2006-2007 Edition*, Pearson Longman, New York, 2007, p. 26.

Bineînțeles că putem merge cu analiza chiar mai departe în istorie, Antichitatea oferind, la rândul său, o serie de exemple cât se poate de relevante. Imperiul Roman ajunge la maxima sa expansiune odată cu obținerea unui control total asupra bazinului Mării Mediterane, însă nu acesta constituie cel mai bun exemplu pentru influența cadrului maritim asupra maximizării puterii statale. Cele mai bune exemple din acest punct de vedere sunt Cartagina și orașele grecești, care au excelat nu prin controlul unor teritorii vaste, ci prin dominație maritimă, în special comercială, exercitată prin anumite puncte, orașe-stat, mici regate sau chiar colonii, poziționate în puncte special alese și care au influențat direct arhitectura comercială și politică a Mării Mediterane și, în cazul grecilor, și a Mării Negre. Iar exemplul Cartaginei sau al orașelor grecești ține și de rolul strâmtoarelor maritime și de modul în care cele două exemple timpurii de *soft power* le-au înțeles importanța. Nu este deloc întâmplător, din această perspectivă, faptul că grecii au întemeiat orașul Bizanț, Istanbulul de astăzi, exact pe Strâmtoarea Bosfor, în vreme ce cartaginezii au căutat să cucerească și să mențină controlul asupra Peninsulei Iberice și a zonei Marocului de astăzi, controlând astfel Gibraltarul. Ambele s-au folosit la maximum de potențialul pe care controlul maritim îl aducea și ambele au influențat, din acest punct de vedere, dezvoltarea ulterioară a Imperiului Roman care s-a concentrat pe cucerirea celor două zone menționate.

Dacă ne îndreptăm atenția înspre un alt leagăn al civilizației antice, în zona asiatică extremă, principala putere, Imperiul Chinez, *Sera Maior* cum era numit de către romani, își întemeiease în mare măsură puterea exterioară pe baza unui acces maritim larg și a unui control eficient al țărmurilor. Dezvoltarea Chinei ca mare putere încă din Antichitatea timpurie se leagă în mod deosebit de înflorirea comerțului și de sistemul economic bine pus la punct. Orientarea de timpuriu spre comerț exterior, definitivată în primul rând prin *Drumul Mătăsii*⁴, a contribuit nu doar la înflorirea civilizației chineze și la dezvoltare economică, dar și la exportul puterii sale și la întărirea securității prin crearea de legături comerciale cu alte state.

Antichitatea oferă însă doar un preambul al istoriei mărilor și al importanței politice și comerciale a acestora. În microcosmosurile Mării Mediterane ori al Mării Chinei de Sud, accesul maritim și controlul mărilor contau doar într-o măsură relativ restrânsă și se legau îndeosebi de comerțul regional. E drept că, pentru istoricii și teoreticienii vremii, strâmtoarele erau văzute ca surse pentru cele două mări interioare

⁴ Ștefan Mășu, *Puterea Economică în Istoria Lumii*, Editura Rao, București, 2014, pp. 81-82.

Dezvoltarea Chinei ca mare putere încă din Antichitatea timpurie se leagă în mod deosebit de înflorirea comerțului și de sistemul economic bine pus la punct.

Spre deosebire de Imperiul Chinez, entitate care domina Asia de Sud-Est printr-o formațiune puternic consolidată intern, Europa era caracterizată de o fragmentare politică ce a forțat statele să caute, odată cu perioada marilor expediții maritime, puncte de control economic, religios ori geopolitic de care să se poată folosi pentru a câștiga inclusiv competiția internă de pe continent.

pentru universul greco-roman – Marea Neagră și Marea Mediterană. Gibraltarul era, pentru înțelepții vremii, cum este cazul lui Plinius cel Bătrân, drept izvor pentru mări și, prin extensie, sursă pentru modul în care mările se transformau în putere, mai ales pentru un hegemon precum Imperiul Roman⁵.

Potențialul strâmtorilor devine remarcat în Evul Mediu

Evul Mediu a fost cel care a marcat deschiderea către mare și către importanța spațiului maritim nu doar din punct de vedere comercial, ci și strategic. Este evident faptul că progresul tehnologic făcuse ca traversarea Strâmtorii Gibraltar să fie posibilă și fără riscurile comportate până atunci. Cu toate acestea, Gibraltarul nu a reprezentat o miză pentru o perioadă foarte îndelungată, însă a devenit punctul de pornire nu atât pentru extinderea dominației europene în plan mondial, cât pentru interconectarea lumii vechi cu cea nouă, ca și pentru conectarea porturilor mediteraneene de cele din nordul Europei. Motivația care a amânat acest lucru a fost lipsa unui stimulent comercial, lipsa ambițiilor comerciale la scară largă⁶.

Pe de altă parte, spre deosebire de Imperiul Chinez, entitate care domina Asia de Sud-Est printr-o formațiune puternic consolidată intern, Europa era caracterizată de o fragmentare politică ce a forțat statele să caute, odată cu perioada marilor expediții maritime, puncte de control economic, religios ori geopolitic de care să se poată folosi pentru a câștiga inclusiv competiția internă de pe continent⁷. Mai ales dacă vorbim de state mici sau care nu aveau acces la competiția strict continentală, cum este exemplul Marii Britanii, șansa pe care dominația globală le-o oferea în planul competiției europene a devenit o prioritate. Cazurile cele mai bune, din acest punct de vedere, și cu efecte maxime în perioada respectivă sunt Portugalia, Olanda și Marea Britanie.

În ceea ce privește situația unei mări, în general, controlul asupra unui teritoriu litoral cât mai amplu nu reprezintă cheia către dominație regională ori maritimă, după cum nu o face în mod obligatoriu nici superioritatea navală în plan militar ori comercial. Atât economic, cât și politic, dominația regională este oferită, în contextul maritim, de controlul asupra unor puncte sau poziții strategice, care țin de comunicarea spațiului maritim cu alt spațiu maritim sau de deschiderea

⁵ Plinius cel Bătrân, *Naturalis Historia. Enciclopedia cunoștințelor din Antichitate, Vol. I – Cosmologia. Geografia*, Editura Polirom, Iași, 2001, p. 135 (IV.93).

⁶ Lincoln Paine, *Marea și civilizația. O istorie maritimă a lumii*, Editura Polirom, Iași, 2015, p. 279.

⁷ Niall Ferguson, *Civilizația. Vestul și Restul*, Editura Polirom, Iași, 2011, p. 51.

unei posibilități de a întreprinde conexiuni, prin spațiul fluvial, cu zone aflate la mare distanță⁸.

Din acest punct de vedere, apele închise, în categoria cărora cel mai bun exemplu este cel al Mării Caspice, prezintă o serie de dezavantaje ce complică suplimentar relațiile din regiunea litorală sau posibilitățile comerciale și politice avute la dispoziție de statele litorale. În cazul Mării Caspice, situată într-o zonă cu multe frământări geopolitice, însă foarte bogată în hidrocarburi, statele din zonă au întâmpinat dintotdeauna dificultăți considerabile în a-și fructifica potențialul economic datorită transportului. Fiind vorba de o *mare* închisă, hidrocarburile trebuie transportate atât pe mare, cât și pe uscat, dar situația din urmă presupune înțelegeri prealabile cu statele care vor fi tranzitate⁹.

Pornind de aici, principala întrebare se referă la modul în care geografia maritimă a influențat din start ecuațiile comerciale și politice ale unui stat, inclusiv în ceea ce privește securitatea statului respectiv și, poate mai important, legat de extinderea puterii acestuia în plan mondial dincolo de cadrul direct al siguranței aprovizionărilor și exporturilor ori al construirii și menținerii legăturilor cu alte state.

Strâmtorile și marea. Ilustrări academice

Poate cea mai interesantă radiografie a dominației statelor europene în plan mondial în funcție de controlul mărilor îi aparține polonezului George Modelski, cel care identifică cinci cicluri de dominație sistemică în funcție de controlul exercitat, pe rând, de Portugalia, Țările de Jos, Marea Britanie de două ori și, într-un final, Statele Unite ale Americii. Pentru Modelski, portughezii domină odată cu expediția lui Vasco da Gama în Oceanul Indian, olandezii preiau controlul după cucerirea Portugaliei de către Spania și simultan cu înființarea Companiei olandeze a Indiilor de Est. Urmează două cicluri britanice, determinate de controlul Angliei asupra Strâmtorii Gibraltar odată cu Pacea de la Utrecht din 1713 și, ulterior, de Războiul de Independență american, care a determinat concentrarea britanicilor asupra posesiunilor din Africa și Asia. În fine, după Primul Război Mondial, apare ciclul american¹⁰.

⁸ Gherghina Olaru, *Black Sea – Region of Cooperation and Confrontation. Brief History*, în George Cristian Maior, Sergei Konoplyov (Ed.), *Strategic Knowledge in the Wider Black Sea Area*, Editura Rao, București, 2011, p. 77.

⁹ Rosemarie Forsythe, *The Politics of Oil in The Caucasus and Central Asia*, Adelphi Paper, Halstan and Co. Ltd., New Jersey & Amersham, Bucks, 1996, p. 44.

¹⁰ Andrei Miroiu, *Evoluția sistemului internațional până la 1914*, în Andrei Miroiu, Radu-Sebastian Ungureanu (Coord.), *Manual de Relații Internaționale*, Editura Polirom, Iași, 2006, p. 16.

Poate cea mai interesantă radiografie a dominației statelor europene în plan mondial în funcție de controlul mărilor îi aparține polonezului George Modelski, cel care identifică cinci cicluri de dominație sistemică în funcție de controlul exercitat, pe rând, de Portugalia, Țările de Jos, Marea Britanie de două ori și, într-un final, Statele Unite ale Americii.

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

În completarea lui Modelski, fostul ofițer de marină americană Alfred Thayer Mahan vorbește de modul în care „stăpânirea lumii nu se face prin deținerea de teritorii, ci prin controlul asupra principalelor rute comerciale și prin stăpânirea principalelor puncte de pe traseul lor – insule, canale, strâmtoari, puncte de aprovizionare”¹¹.

Susținător al expansiunii americane, Mahan publică, în 1890, lucrarea sa de căpătâi, *Influența puterii navale asupra istoriei*, în care susține și argumentează importanța puterii maritime, în primul rând prin modul în care aceasta influențează economia și comerțul, atât prin protejarea propriului comerț, dependent de mări pentru rutele la mare distanță și de tonaje mari, a coloniilor și a puterilor aliate ori aflate în stare de dependență, însă și pentru blocarea și sabotarea comerțului inamicului. Tot Mahan indică și punctele strategice de care depinde controlul mărilor, respectiv Strâmtoarele Gibraltar și Hormuz, Canalul de Suez și portul Aden, pentru ruta Atlantic-Golful Persic prin Mediterana, canalul Panama pentru ruta Atlantic-Pacific și Strâmtoarea Malacca pentru ruta Golful Persic-Oceanul Indian-Asia de Sud-Est-Pacificul de Vest¹².

Cicurile de dominație globală

Ciclul portughez indicat de Modelski vine în momentul în care, odată cu expedițiile maritime, europenii depășesc cadrul specific din Antichitate și își încep adevărata expansiune la nivel mondial. Evident, portughezii rivalizau puternic la acel moment cu spaniolii, cei care, prin expedițiile lui Cristofor Columb, își începeau expansiunea în Americi. Avantajul portughezilor a fost însă dat de existența deja a unor rețele comerciale cu zona africană și asiatică pe uscat, care, odată cu deschiderea rutei maritime, au cunoscut un avânt semnificativ. Pe de altă parte, portughezii au identificat, în zona Oceanului Indian și a Asiei de Sud-Est, o serie de porturi comerciale situate în zone de inflexiune sau, din contră, la confluența mai multor rețele comerciale deja existente. Prin aceasta, ei au înțeles nu doar importanța unor centre de împachetare sau desfacere pentru maximizarea profitului comercial, ci și avantajele comerțului maritim, care înlătura orice intermediari ce ar fi putut percepe taxe ori procente din profit. În plus, prin controlul pe care ajung să îl dețină asupra unor puncte precum portul Macau, dar mai ales a Strâmtoarii Malacca, prin orașul-port Melaka, portughezii sunt primii care profită de controlul unui nod comercial pentru a-i da o coloratură strategică¹³.

¹¹ Andrei Miroiu, *Teoriile geopolitice clasice*, în Andrei Miroiu, Radu-Sebastian Ungureanu (Coord.), *op. cit.*, pp. 73-74.

¹² Lincoln Paine, *op. cit.*, pp. 448.

¹³ Niall Ferguson, *Civilizația...*, *op. cit.*, p. 48.

Cel de-al doilea ciclu vine într-un moment în care expansiunea maritimă devenise deja o realitate, însă în contextul unor momente cheie, momente de turnură ce au schimbat în mod aproape direct istoria. În primul rând, evenimentul care a anunțat lungile cicluri britanice ce au urmat îl reprezintă înfrângerea *Invincibilei Armada* a regelui spaniol Filip al II-lea în largul coastelor britanice. Înfrângerea imensei flote spaniole a blocat hegemonia spaniolă și a permis Țărilor de Jos, exemplul concludent de *soft power* în Evul Mediu european, să devină principala putere datorită controlului asupra piețelor de desfacere din colonii prin flota aproape exclusiv comercială deținută, cu atât mai mult în contextul unei Europe istovite de conflicte lungi, al Italiei sau al Germaniei divizate în orașe-stat și frământări politice masive și, poate mai ales, în urma Războiului de 30 de ani.

În plus, în 1602, olandezii vin cu „ideea de a oferi drepturi de monopol comercial unor companii pe acțiuni, în schimbul unor părți din profiturile lor și ca urmare a înțelegerii ca respectivele companii să acționeze ca subcontractanți navali împotriva puterilor rivale, astfel luând naștere Compania Olandeză a Indiilor de Est, printre primele corporații capitaliste”¹⁴. Ca și în cazul portughezilor, olandezii ajung să controleze puncte nodale maritime, care le permite, treptat, să ajungă la supremație comercială. Cel mai bun exemplu este, și aici, cel al Strâmtoarii Malacca, pe care olandezii ajung să o domine prin controlul asupra Indoneziei, să o controleze și să o înființeze efectiv, aducând organizarea administrativ-teritorială într-un teritoriu care nu cunoscuse, până la acel moment, așa ceva și mută sediul Companiei Indiilor Orientale în ceea ce avea să devină Jakarta¹⁵. Profitând de controlul asupra Indoneziei, Țările de Jos ajung să controleze nu doar Malacca, ci întreg șiragul de strâmtoari și mări pe care arhipelagul indonezian îl acoperă, de la Strâmtoarea Makassar și Marea Molucelor la accesul către toate gurile Mării Chinei de Sud.

Este momentul în care olandezii capătă monopolul asupra întregului comerț cu mirodenii care trece prin Malacca și se îndreaptă spre Europa. În prealabil însă, Marea Britanie ajunsese în control total asupra subcontinentului indian, fapt ce nu doar că îi oferea monopol pe comerțul cu textile, dar obliga Țările de Jos să accepte o împărțire a dominației comerciale și maritime cu Marea Britanie. Împărțirea oferea ambelor părți monopolul asupra unor direcții comerciale, însă deschidea și calea Marii Britanii către dominație mondială.

¹⁴ *Ibidem*, p. 50.

¹⁵ Silviu Neguț, *Introducere în Geopolitică*, Editura Meteor Press, București, 2009, p. 53.

ROMANIA
1918-2018 | SABĂTORII ÎN REBELIA

În 1602, olandezii vin cu „ideea de a oferi drepturi de monopol comercial unor companii pe acțiuni, în schimbul unor părți din profiturile lor și ca urmare a înțelegerii ca respectivele companii să acționeze ca subcontractanți navali împotriva puterilor rivale, astfel luând naștere Compania Olandeză a Indiilor de Est, printre primele corporații capitaliste”.

Marea Britanie a fost prima putere mondială care a înțeles conceptul de securitate și modul în care poate să îl livreze posesiunilor sale de pe întregul glob, pornind de la dezvoltarea economică: „A investit sume uriașe pentru dezvoltarea unei rețele globale moderne de comunicații. A diseminat și a pus în aplicare principiile statului de drept în zone foarte întinse. Chiar dacă a dus multe războaie mici, Imperiul a menținut pacea mondială la un nivel neegalat vreodată”.

Flota britanică, în plină ascensiune ca urmare a înfrângerii Invincibilei Armada a lui Filip al II-lea al Spaniei, se răspândește rapid pe toată lungimea rutelor comerciale dinspre Oceanul Indian în Europa și ajunge să domine inclusiv Malacca, indirect, forțându-i pe olandezi să redirecționeze către britanici comerțul cu textile venit din China, prin Marea Chinei de Sud, ca urmare a înțelegerii comerciale încheiate¹⁶.

De ce au acceptat Țările de Jos atât de ușor o astfel de împărțire? În primul rând, pentru că aveau nevoie ca Marea Britanie să stea departe de Malacca și să permită olandezilor să domine în continuare comerțul cu mirodenii. În al doilea rând, poate mai important, Pacea de la Utrecht din 1713 aduce în controlul Marii Britanii Strâmtoarea Gibraltar, care presupunea accesul în Marea Mediterană. Acesta este, de altfel, momentul în care Marea Britanie se instalează confortabil la cârma lumii maritime și, odată cu aceasta, în poziția de hegemon al sistemului mondial. Urmează, așa cum spune și Modelski, două cicluri britanice succesive, care nu pot fi înlăturate decât odată cu prăbușirea colonialismului britanic de după Primul Război Mondial și, mai ales, odată cu creșterea fulminantă a puterii americane, sub influența directă a *Doctrinei Monroe* și a teoriilor lui Alfred Thayer Mahan¹⁷.

Instaurarea dominației britanice a prilejuit apariția, pentru prima dată, a ideii unei păci mondiale generate de dominația sistemică a unei puteri. Conceptul de *Pax Britannica* și echivalentul său ulterior, *Pax Americana*, se leagă în mod direct de controlul total pe care mărilor îl aduceau asupra hărții la nivel mondial. Cum Marea Britanie era stăpâna absolută a mărilor, instaurarea *Pax Britannica* venise întocmai din faptul că, pe de o parte, nimeni nu îi putea contesta supremația maritimă, pe de altă parte, pentru că își asigurase o legătură oarecum prietenoasă cu coloniile.

Marea Britanie a fost prima putere mondială care a înțeles conceptul de securitate și modul în care poate să îl livreze posesiunilor sale de pe întregul glob, pornind de la dezvoltarea economică: „A investit sume uriașe pentru dezvoltarea unei rețele globale moderne de comunicații. A diseminat și a pus în aplicare principiile statului de drept în zone foarte întinse. Chiar dacă a dus multe războaie mici, Imperiul a menținut pacea mondială la un nivel neegalat vreodată”¹⁸.

¹⁶ Niall Ferguson, *Imperiul. Cum a creat Marea Britanie lumea modernă*, Editura Polirom, Iași, 2018, p. 42.

¹⁷ Andrei Miroiu, *Evoluția sistemului internațional până la 1914*, op. cit., p. 16.

¹⁸ *Ibidem*, p. 306.

Pax Americana și arhitectura prezentului

Sfârșitul *Pax Britannica* începe să fie simțit treptat, odată cu creșterea și cu dezvoltarea independentă tot mai evidente ale Statelor Unite ale Americii. Mai ales după Războiul Civil, Statele Unite ajung într-un moment de stabilitate internă, care le permite cu ușurință să gândească și în afara granițelor, cu atât mai mult sub influența *Doctrinei Monroe*, proclamată în 1823. Aceasta presupunea nici mai mult nici mai puțin decât extinderea influenței americane în întreaga emisferă vestică. Respingând cu amenințarea repercusiunilor orice formă de intervenționism din partea statelor europene în politica Statelor Unite, Monroe transformă Oceanul Atlantic într-un câmp de bătălie pentru zonele de influență ale Statelor Unite și ale puterilor europene, cu Marea Britanie în prim-plan. America începe să își extindă influența și să își stabilească propria rețea comercială în regiune și, de acolo, în plan global¹⁹. Mai mult, odată cu inventarea, de către președintele American Theodore Roosevelt, a „*dreptului general de intervenție al unei națiuni civilizate*”²⁰. În prealabil, SUA încep să simtă gustul succesului pe mare și, profitând de revoluția din Panama asupra stăpânirii columbiene, își impun suveranitatea asupra zonei Canalului Panama, punct strategic pentru Statele Unite pe tot parcursul următorului secol²¹. Din nou, exact așa cum spusese Mahan, dominația asupra mărilor este atinsă prin controlul punctelor de inflexiune, iar odată cu mărilor, se instaurează în dominația mondială.

Astăzi, ne situăm într-o lume în care contextul extern și arhitectura de securitate la nivel internațional sunt pe cale să atingă punctul maxim de fierbere. Politica americană din ultimele două decenii a arătat că *Pax Americana* poate continua doar în condițiile în care alți actori, în plină ascensiune, ajung să contribuie, la rândul lor, la menținerea acesteia. Ceea ce se poate traduce într-o formă de final a *Pax Americana* așa cum am cunoscut-o în ultimul secol. Emergența unor state precum India, China sau Brazilia se traduce într-o concurență acerbă pe care lumea occidentală, care a dominat politica și economia mondială de până acum, trebuie să o înțeleagă și să o transforme într-o formă de coabitare pe care, oricum, globalizarea în sine a impus-o deja de foarte mult timp.

Sub aceste impulsuri politice și economice, mărilor au devenit astăzi veritabile autostrăzi comerciale brăzdate de careuri pe o tablă de șah

¹⁹ Henry Kissinger, *Diplomația*, Editura Bic ALL, București, 2007, p. 30.

²⁰ *Ibidem*, p. 33.

²¹ *Ibidem*.

Respingând cu amenințarea repercusiunilor orice formă de intervenționism din partea statelor europene în politica Statelor Unite, Monroe transformă Oceanul Atlantic într-un câmp de bătălie pentru zonele de influență ale Statelor Unite și ale puterilor europene, cu Marea Britanie în prim-plan. America începe să își extindă influența și să își stabilească propria rețea comercială în regiune și, de acolo, în plan global.

Strâmtoarea Bosfor arată ca un veritabil gât militar și strategic în special pentru Federația Rusă, care depinde de Turcia, stat membru al NATO, însă cu un regim autocratic care o pune tot mai mult într-o poziție antagonică față de aliații occidentali, pentru a-și putea exporta puterea militară și strategică.

geopolitică și militară. Prezența unui portavion însoțit de crucișătoare și distrugătoare într-un anumit punct de pe glob este sinonimă, astăzi, cu prezența unui fort militar în secolele XVIII-XIX. În tot acest peisaj complicat de securitate, strâmtoarele maritime, ceea ce înseamnă ele astăzi, confirmă, într-o manieră categorică, de ce controlul acestora a determinat în trecut cicluri de dominație regională și globală. Strâmtoarea Gibraltar reprezintă, în continuare, principalul punct de tranzit maritim pentru Europa și nordul Africii. Golful Aden și Strâmtoarea Hormuz rămân printre focarele de securitate mondială tocmai pentru că, în contextul unui Orient Mijlociu inflamabil, complicat și nesigur, afectează tranzitul masiv de economie și energie pe care le găzduiesc. Strâmtoarea Bosfor arată ca un veritabil gât militar și strategic în special pentru Federația Rusă, care depinde de Turcia, stat membru al NATO, însă cu un regim autocratic care o pune tot mai mult într-o poziție antagonică față de aliații occidentali, pentru a-și putea exporta puterea militară și strategică. Iar Strâmtoarea Malacca, alături de Strâmtoarele „surori” Sunda, Lombok și Makassar, însă și de Marea Chinei de Sud, asigură legătura dintre Oceanul Indian și Oceanul Pacific și conexiunea dintre mai multe lumi. Pe aici trece peste jumătate din comerțul global anual, o treime din traficul maritim, în general, la nivel mondial și, poate mai important, un imens tranzit energetic – „două treimi din aprovizionările cu energie ale Coreei de Sud, aproape 60% din aprovizionările cu energie ale Japoniei și Taiwanului și 80% din importurile de țiței ale Chinei”²².

Concluzii

În trecut, dominația asupra strâmtoarelor și asupra altor puncte cheie într-o arhitectură maritimă în curs de exploatare a adus, implicit, dominația globală pentru un stat sau altul. Încă de la primele puteri maritime existente, strâmtoarele au devenit puncte de interes prin simplul fapt că reprezintă un mod unic de comunicare între două mări. Unicitatea acestora este dublată și de întinderea redusă, oferind un avantaj pentru cel care o controlează atât din perspectivă militară și politică, precum și în plan economic. Cel care deținea controlul putea oricând să interzică altor vase trecerea, dacă scopul nu îi era convenabil, iar în ceea ce privește vasele comerciale, acesta putea oricând încerca să își fructifice poziția într-o exclusivitate asupra anumitor mărfuri ori să impună taxe pentru a permite trecerea.

²² Robert D. Kaplan, *Marea Chinei de Sud și sfârșitul stabilității în Pacific*, Editura Litera, București, 2016, p. 26.

Desigur că, pentru a putea deține și, mai ales, a menține acest avantaj, era nevoie și de o semnificativă putere militară, ca și de un sistem politic de alianțe sau protectorate prin care să poată apăra și controla strâmtoarea și pentru a putea descuraja și intimida atât eventualii rivali, cât și potențialii aliați. De aici derivă, în cel mai primordial sens, implicarea relațiilor de putere și a ecuațiilor de securitate, cel care deținea controlul, ca și cei care vizau avantaje de pe urma strâmtoarelor respective recurgând încă de timpuriu la calcule complicate dictate de interes.

Evoluând, ecuațiile au ajuns să cuprindă, treptat, mai mult decât statele din proximitatea strâmtoarelor, acaparând cadrul regional extins și, ulterior, dezvoltarea relațiilor internaționale, ajungând să influențeze, într-o manieră semnificativă, anumite aspecte globale. Astăzi, marea este sinonimă cu însăși globalizarea, iar în planul arhitecturii de securitate, strâmtoarele pot deveni la fel de ușor vulnerabilități și aturii, situându-se, fără nicio îndoială, în rândul principalilor actori-regizori care joacă și dictează nivelul de joc pe scena mondială.

BIBLIOGRAFIE

1. Niall Ferguson, *Civilizația. Vestul și Restul*, Editura Polirom, Iași, 2011.
2. Niall Ferguson, *Imperiul. Cum a creat Marea Britanie lumea modernă*, Editura Polirom, Iași, 2018.
3. Rosemarie Forsythe, *The Politics of Oil in The Caucasus and Central Asia*, Adelphi Paper, Halstan and Co. Ltd, New Jersey & Amersham, Bucks, 1996.
4. Joshua S. Goldstein, Jon C. Pevehouse, *International Relations – Brief 2006-2007 Edition*, Pearson Longman, New York, 2007.
5. Robert D. Kaplan, *Marea Chinei de Sud și sfârșitul stabilității în Pacific*, Editura Litera, București, 2016.
6. Robert D. Kaplan, *Războarea Geografiei*, Editura Litera, București, 2014.
7. Henry Kissinger, *Diplomația*, Editura Bic ALL, București, 2007.
8. George Cristian Maior, Sergei Konoplyov (Ed.), *Strategic Knowledge in the Wider Black Sea Area*, Editura Rao, București, 2011.
9. Ștefan Mășu, *Puterea Economică în Istoria Lumii*, Editura Rao, București, 2014.
10. Andrei Miroiu, Radu-Sebastian Ungureanu (Coord.), *Manual de Relații Internaționale*, Editura Polirom, Iași, 2006.
11. Silviu Neguț, *Introducere în Geopolitică*, Editura Meteor Press, București, 2009.
12. Lincoln Paine, *Marea și civilizația. O istorie maritimă a lumii*, Editura Polirom, Iași, 2015.

ADAPTAREA STRUCTURII DE COMANDĂ A NATO CREȘTEREA DEPENDENȚEI ALIANȚEI DE STRUCTURA DE FORȚE A STATELOR MEMBRE

Colonel (r.) dr. Crăișor-Constantin IONIȚĂ

Membriu al Consiliului Director al Asociației Ofițerilor în Rezervă din România (AORR) și reprezentant al AORR la Confederația Interaliată a Ofițerilor în Rezervă (CIOR); expert internațional-asociat la Institutul polonez Central-European de Cercetare și Analiză Strategică (CIRSA)

Criza ucraineană din 2014 poate fi considerată un moment crucial pentru securitatea Alianței Nord-Atlantice, dar și o oportunitate importantă pentru NATO de a-și stabili strategia pentru anii următori. Această criză demonstrează, încă o dată, că, într-o lume aflată în continuă schimbare, NATO trebuie să se adapteze în mod continuu pentru a fi o Alianță mai agilă, receptivă și inovatoare, protejând în același timp toți membrii săi împotriva oricăror riscuri și amenințări.

O măsură adaptivă se referă la asigurarea faptului că structura de comandă a NATO (NATO Command Structure – NCS) trebuie să rămână robustă și agilă, pentru a putea conduce eficient toate elementele de putere aliate care să contracareze provocările pe care Alianța le-ar întâlni în întregul spectru de misiuni. În acest sens, Summit-ul de la Varșovia din 2016 a stabilit, ca sarcină, necesitatea de a fi efectuată o evaluare funcțională a structurii actuale de comandă și control, având în vedere ca factor principal de revizuire atât mediul de securitate schimbat și în continuă evoluție, precum și cerințele generale crescute.

Cuvinte cheie: adaptarea NCS, modernizarea Alianței, structura de comandă a NATO, SHAPE, categorii de forțe.

Introducere

După încheierea Războiului Rece, structura de comandă a NATO a fost redusă permanent și modificată substanțial. Atunci, NATO avea mai mult de 20.000 de posturi în structura sa de comandă, în 33 de comandamente diferite. În structura actuală, numărul posturilor a fost redus la mai puțin de 7.000 de funcții, distribuite în doar șapte comandamente operaționale. Astfel, structura de comandă a devenit mult mai suplă și simplă decât înainte, reflectând percepția că tensiunile inițiale s-au diminuat. Doar că acum, când Europa se confruntă cu un mediu de securitate mult mai provocator, NATO trebuie să-și intensifice eforturile, făcând mai mult atât pentru apărarea colectivă a continentului, cât și pentru securitatea comună mondială, prin proiectarea stabilității și combaterea terorismului. Astfel, este necesar să-și adapteze permanent structura de comandă și să dezvolte noi capacități funcționale în cadrul acesteia, pentru a aborda, spre exemplu, amenințările cibernetice.

Se poate afirma, fără tăgadă, că, în mai puțin de 10 ani de la Summit-ul NATO de la Lisabona, din 2010, actualul context strategic de securitate s-a modificat substanțial față de perioada în care Alianța a decis să facă ultima schimbare în structura sa de comandă (NATO Command Structure – NCS) și de când a fost aprobat actualul Concept strategic aliat.

Aceste schimbări au fost necesare ca răspuns la cele mai recente evoluții pe scena internațională: reapariția Federației Ruse ca actor global și tendința acesteia de a controla Europa; sporirea instabilității în Africa și Orientul Mijlociu; o nouă față a terorismului internațional; fenomenul migraționist din Africa și Asia către Europa; radicalizarea unei părți a populațiilor europene până la extremism; reapariția urii între popoare; populismul politicianilor europeni; „războiul politico-civil” din SUA sau redefinirea Uniunii Europene prin conceptul „Europa cu două viteze”.

Mai mult, mediul de securitate internațional este alterat de dezvoltarea rapidă și creșterea proliferării noilor tehnologii inclusiv în mediul militar (de la UAV-uri la rețelele sociale), precum și de accesul

Una dintre măsurile privind modernizarea Alianței, aprobate de șefii de state și de guverne la Summit-ul NATO de la Varșovia, din 2016, a reprezentat-o analiza rolului și locului structurii actuale de comandă aliate și adaptarea acesteia pentru a deveni robustă, agilă și corespunzătoare scopului propus.

În perioada 1994-1997, ca urmare a dezvoltării noilor programe de cooperare cu foştii adversari din Europa şi Orientul Mijlociu, precum Parteneriatul pentru Pace (Partnership for Peace – PfP) şi Dialogul Mediteranean (Mediterranean Dialogue – MD), structurile militare de comandă ale Alianţei s-au redus de la 64 la 20, căpătând un pronunţat caracter regional.

uşor al oricărui actor statal sau nestatal la dezvoltările ştiinţei şi tehnicii moderne.

Toate aceste noi schimbări ale contextului strategic subliniază necesitatea adaptării organizaţiilor de securitate internaţionale şi regionale, precum şi a statelor membre ale acestora, pentru a face faţă multitudinii de riscuri şi ameninţări care evoluează permanent. Această adaptare include şi abilitatea Alianţei Nord-Atlantice de a răspunde prin abordări strategice diferite şi folosind noi tipuri de capabilităţi.

Una dintre măsurile privind modernizarea Alianţei, aprobate de şefii de state şi de guverne la Summit-ul NATO de la Varşovia, din 2016, a reprezentat-o analiza rolului şi locului structurii actuale de comandă aliate şi adaptarea acesteia pentru a deveni robustă, agilă şi corespunzătoare scopului propus. NATO are nevoie, pentru viitor, de o structură de comandă care să sprijine cerinţele Alianţei de a conduce, în mod efectiv, toate cele trei misiuni de bază stabilite: apărare colectivă, managementul crizelor şi securitate prin cooperare¹.

Istoricul modificărilor structurii de comandă şi de forţe ale NATO după terminarea Războiului Rece

Nu este prima dată când Alianţa îşi adaptează structura de comandă pentru a face faţă riscurilor şi ameninţărilor concrete la adresa securităţii comune şi a-şi îndeplini misiunile stabilite. După destrămarea Uniunii Sovietice şi dezintegrarea Tratatului de la Varşovia, au avut loc cinci mari schimbări în structura militară de comandă aliată, una dintre acestea incluzând şi reforma conducerii politico-militare a NATO.

Astfel, în perioada 1994-1997, ca urmare a dezvoltării noilor programe de cooperare cu foştii adversari din Europa şi Orientul Mijlociu, precum Parteneriatul pentru Pace (Partnership for Peace – PfP) şi Dialogul Mediteranean (Mediterranean Dialogue – MD), structurile militare de comandă ale Alianţei s-au redus de la 64 la 20, căpătând un pronunţat caracter regional.

Deciziile luate la Summit-ul NATO de la Praga, din 2002, au continuat reducerea acestor comandamente, considerat un obiectiv major al transformării Alianţei Nord-Atlantice. Astfel, în perioada 2002-2003, numărul acestora a ajuns la un total de 11, plus şase centre

¹ „NATO Chiefs of Defence inaugural meeting in new NATO Headquarters focuses on Deterrence and Defence, Modernisation and Projecting Stability”, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_154736.htm?selectedLocale=en, 16 mai 2018, accesat la 25 iunie 2018.

de conducere a aviaţiei (Combined Air Operations Centre – CAOC), în cadrul cărora a fost experimentat, la nivel operativ, conceptul de *comandament întrunit şi multinaţional dislocabil temporar (terestru)*, denumit *CJTF HQ (Combined Joint Task Force Headquarters)*, pentru conducerea operaţiilor întrinite în teatrele de operaţii aflate în afara zonei de responsabilitate a Comandantului Suprem Aliat pentru Europa (Supreme Allied Commander for Europe – SACEUR).

La Summit-ul de la Riga, din 2006, s-au elaborat noi decizii politico-militare care au modificat optica de comandă şi control a operaţiilor conduse de către NATO şi au dus la apariţia de noi politici şi strategii – *Directiva politică generală (Comprehensive Political Guidance – CPG)* şi *Directiva Ministerială 2006 (Ministerial Guidance 06)* –, prin care s-a stabilit şi noul nivel de ambiţie aliat. Ca urmare, în perioada 2006-2009, comandamentele militare aliate existente s-au transformat din structuri de tip „J” – *Joint (întrunit)* în structuri integrate funcţionale, iar numărul CAOC-urilor s-a redus la patru (din care două statice şi două dislocabile)².

Ca urmare a crizei economice la nivel mondial, Summit-ul NATO aniversar de la Strassbourg-Kiel, din 2009, a adoptat implementarea unei noi structuri de comandă aliate, redusă şi îmbunătăţită, care să asigure realizarea nivelului de ambiţie al Alianţei Nord-Atlantice. Aprobarea politică a avut la bază şi recenta experienţă operaţională rezultată din operaţiile desfăşurate de NATO în Balcanii de Vest, Irak şi Afganistan, precum şi consecinţele retragerii reprezentanţilor ruşi din comandamentele aliate ca urmare a evenimentelor din Georgia, care au arătat că deficitul major al structurii de comandă militare aliate ar consta în lipsa capacităţii de a disloca elemente înaintate de comandă-control – C2 întrunit. Începând cu 01 august 2010, numărul de posturi din cadrul comandamentelor aliate a fost redus cu 30%, iar nivelul operativ a căpătat un pronunţat caracter funcţional (şi nu regional, cum era înainte), capabil să conducă operaţii din locaţiile statice sau prin trimiterea unui *element dislocabil întrunit de stat major (Deployable Joint Staff Element – DJSE)* în teatrul de operaţii. Astfel, s-a renunţat la vechiul concept CJTF HQ. Totodată, s-a accentuat dependenţa NCS de Structura de forţe aliată (NATO Force Structure

² Vezi în *NATO Handbook*, NATO HQ, Bruxelles, 2009, pp. 23-34.

Summit-ul NATO aniversar de la Strassbourg-Kiel, din 2009, a adoptat implementarea unei noi structuri de comandă aliate, redusă şi îmbunătăţită, care să asigure realizarea nivelului de ambiţie al Alianţei Nord-Atlantice.

Summit-ul NATO de la Lisabona, din 2010, a adus cu sine un nou Concept strategic aliat, cu titlul „Angajare activă, apărare modernă”, care a stabilit un mecanism de răspuns la crize mai flexibil și mai credibil, în care răspunderea să fie împărțită, în mod egal, între NCS și statele membre, prin creșterea dependenței de NFS.

– NFS), prin obligarea statelor membre să pună la dispoziția Alianței, în caz de criză majoră, a unor comandamente naționale de tip *Joint* sau ale categoriilor de forțe.

Accentuarea crizei economico-financiare mondiale a impus națiunilor membre o nouă reconsiderare a acestei structuri de comandă militară, care să fie mai eficientă, mai suplă și, desigur, mai redusă din punctul de vedere al numărului de posturi, fapt ce a determinat diminuarea și mai mare a contribuției naționale la fondurile comune ale NATO. Pe lângă acutizarea crizei economice, reintegrarea Franței în structura militară aliată, precum și primirea a două noi state membre – Albania și Croația –, care urmau să contribuie la fondurile comune sau să încadreze posturile aprobate, au obligat Secretarul general (SecGen) al NATO să anunțe, la îndemnul unor state membre dezvoltate, necesitatea reformării depline a conducerii întregii Alianțe Nord-Atlantice, incluzând aici și NCS. Noua structură de comandă aliată se dorea să fie mai agilă, mai flexibilă și mai bine adaptată noilor provocări, incluzându-le pe cele tip Articol 5. Noua inițiativă a SecGen a cuprins atât reformarea Cartierului General al NATO, prin modificări majore în cadrul Statului Major Internațional (International Staff – IS) și a celui Militar Internațional (International Military Staff – IMS), cât și reformarea agențiilor aliate, prin reducerea acestora de la 14 la patru, cât numără în prezent.

Summit-ul NATO de la Lisabona, din 2010, a adus cu sine un nou Concept strategic aliat, cu titlul „Angajare activă, apărare modernă”, care a stabilit un mecanism de răspuns la crize mai flexibil și mai credibil, în care răspunderea să fie împărțită, în mod egal, între NCS și statele membre, prin creșterea dependenței de NFS. Un an mai târziu, noua *Directivă politică 2011* a precizat obligativitatea îndeplinirii nivelului de ambiție aliat stabilit în 2006, chiar cu un număr redus de comandamente NATO. Ca urmare, s-a impus reforma structurii de comandă a NATO, precum și revederea modului de conducere și întrebuintare a forțelor aliate în operațiile conduse de Alianță. Astfel, în cadrul NCS s-a realizat, începând cu 01.12.2012, restructurarea și reducerea comandamentelor militare de la 11 la șapte și a numărului total de posturi cu încă 35%. Totodată, s-a introdus un nou concept privind conducerea forțelor NATO în operații – *Comandamentul modular al forțelor întrunite (Joint Task Force HQ – JTF HQ)*³.

³ Toate aceste modificări majore în structura de comandă și de forțe a NATO, precum și în modul de conducere a operațiilor aliate au fost descrise de autor în revista *Gândirea militară românească*, în numerele 2, 3, 4 și 6/2004, 2/2010, 4 și 5/2011, 6/2013.

Actuala Structură de comandă aliată a fost aprobată la Summit-ul NATO de la Chicago, în 2012, și a prevăzut implementarea ei în perioada 2013-2015. Între timp, la nivel european și mondial, situația de securitate s-a deteriorat drastic, având loc criza din Peninsula Crimeea, războiul hibrid ruso-ucrainean, incluzând atacuri informaționale și cibernetice, expansiunea Statului Islamic al Irakului și Levantului (Islamic State of Iraq and Syria – ISIS) în Orientul Mijlociu și Nordul Africii (Middle East and North Africa – MENA) prin acțiuni hibride, atacurile teroriste și migrația masivă ilegală în Europa, precum și războiul civil din Siria, evenimente care au obligat Alianța Nord-Atlantică să reconsidere necesitatea adaptării sale pentru a face față noilor riscuri și amenințări.

Adaptarea Structurii de comandă aliate

Pe timpul reuniunilor șefilor apărării din statele membre, ce s-au desfășurat în lunile ianuarie și mai 2018, precum și a miniștrilor aliați ai apărării, din februarie și iunie ale aceluiași an, modernizarea Alianței s-a dezbătut și nuanțat, îndeosebi prin adaptarea Structurii de comandă a NATO, iar decizia finală s-a luat la Summit-ul de la Bruxelles, din 11-12 iulie 2018. Cu acest prilej, șefii de state și de guverne din cele 29 de state membre au decis să adapteze și să consolideze comandamentele militare aliate, pe care le consideră „coloana vertebrală a Alianței”⁴.

Încă din faza de analiză și discuții a adaptării NCS, unele state membre dezvoltate, precum Franța, SUA sau Germania, au ridicat problema menținerii *statu-quo*ului actual privind numărul de comandamente existente sau poziționarea acestora. Prin urmare, nici modificarea structurii bugetului comun actual sau a sumelor cheltuite de națiunile-cadru pe teritoriul cărora se află aceste comandamente nu au fost acceptate. În concluzie, nu s-a luat în calcul realizarea unei noi Structuri de comandă NATO, la final rămânând tot șapte comandamente militare aliate de nivel strategic și operativ, în locațiile de dispunere la pace aprobate în 2012.

⁴ *Declarația Summit-ului de la Bruxelles*, dată de șefii de state și de guverne ale statelor aliate, la 11 iulie 2018, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm?selectedLocale=en, accesat la 12.07.2018.

Deşi Structura de comandă aliată nu a suferit modificări prin creşterea numărului de comandamente, a crescut *numărul de funcţii din cadrul acestora*. Această creştere, cu peste 1.200 de posturi⁵, reprezintă cea mai mare augmentare a personalului în NATO de la încheierea Războiului Rece şi a fost considerată necesară pentru a încorpora, în cadrul comandamentelor de la toate nivelurile de comandă, funcţiile apărute ca urmare a noilor sarcini rezultate din lecţiile învăţate pe timpul desfăşurării unor operaţii, precum cea din Libia, astfel: *echipe de sprijin contra-hibrid, experţi pe operaţii cibernetice, contra-propagandă, securitate energetică, integrarea forţelor şi capacităţilor aliate, obţinerea efectelor întrunite, evaluarea operaţiilor (Damage Assesment – DA), dezvoltarea cunoştinţelor operaţiilor (Knowledge Development – KD) sau întrebuintarea femeilor în luptă (în cadrul conceptului Gender Perspective).*

Din perspectiva operaţiilor cibernetice, la nivelul SHAPE se va dezvolta un *Centru pentru Operaţii în Spaţiul Cibernetic (Cyberspace Operations Centre – CyOC)*, iar *elemente de legătură se vor stabili la nivelul fiecărui comandament de nivel întrunit*. Tot la comandamentele forţei întrunite se vor constitui *Echipe de Integrare a Forţelor şi Capabilităţilor (Capabilities and Force Integration Team)* pentru a da posibilitatea NCS să oficializeze relaţii cu alte entităţi. La nivelul tuturor comandamentelor militare se vor integra *Elementele de Efort Întrunit (Joint Effort Element)*.

Toate comandamentele militare vor fi statice (şi nu dislocabile, cum era prevăzut până acum), iar operaţiile de nivel tactic vor fi conduse şi executate de către NFS, renunţându-se, astfel, la conceptul JTF HQ. Cu toate acestea, toţi comandanţii aliaţi vor avea autoritatea de a pregăti şi disloca elemente de comandament pentru a asigura comanda şi controlul sau legătura cu NFS şi/sau forţele naţiunii-gazdă, iar rolul, responsabilităţile şi autoritatea comandamentelor categoriilor de forţe aliate vor fi consolidate.

Principalele modificări⁶ sunt prezentate în *figura nr. 1*.

⁵ Conferinţa de presă susţinută de Secretarul general al NATO, Jens Stoltenberg, la finalul Summit-ului NATO de la Bruxelles, 2018, https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_156733.htm, accesat la 24.09.2018.

⁶ Propunere discutată pe timpul reuniunii miniştrilor apărării din ţările membre ale NATO (Defence Ministerial Meeting – DefMin), ce s-a desfăşurat în noul sediu al Cartierului General al NATO de la Bruxelles, Belgia, în perioada 06-08 iunie 2018, https://www.nato.int/cps/en/natohq/events_155176.htm, accesat la 20.06.2018.

Din perspectiva operaţiilor cibernetice, la nivelul SHAPE se va dezvolta un Centru pentru Operaţii în Spaţiul Cibernetic (Cyberspace Operations Centre – CyOC), iar elemente de legătură se vor stabili la nivelul fiecărui comandament de nivel întrunit.

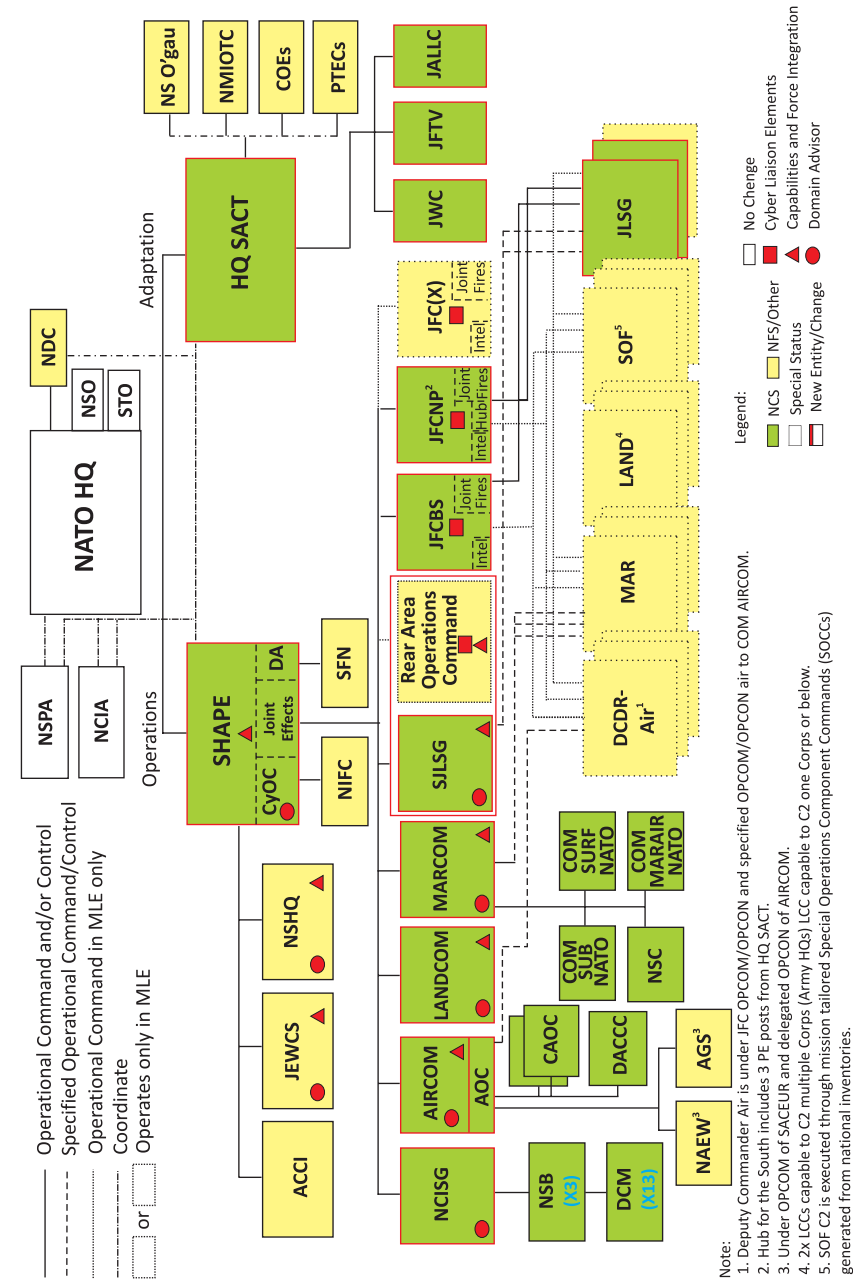

Figura nr. 1: Modificări apărute în structurile de comandă şi de forţe ale NATO

Pentru a asigura o apărare de 360° a întregului teritoriu și a tuturor națiunilor membre ale Alianței Nord-Atlantice, decidenții aliați au luat în discuție necesitatea constituirii unui al treilea Comandament al Forței Întrunite, denumit JFC Norfolk – inițial denumit JFC (x) –, care să asigure legătura transatlantică și să răspundă de Oceanul Atlantic și de cele două state membre nord-americe (Canada și SUA).

Mai mult, *se revine la caracterul regional* al comandamentelor de tip JFC, acestea urmând să aibă responsabilități specifice protecției și apărării direcțiilor strategice stabilite pentru NATO doar din locațiile de dislocare la pace, având zone de responsabilitate (Regional Focus) prestabilite. Astfel, JFC Brunssum va fi responsabil pentru *direcțiile strategice (NSD) „EST” și „NORD”*, iar JFC Napoli va răspunde de *direcția strategică „SUD”*, operaționalizând în acest an o structură specifică pentru această misiune – *Punct Central Regional pentru Zona de Sud (Regional Hub for the South)*.

Pentru a asigura o apărare de 360° a întregului teritoriu și a tuturor națiunilor membre ale Alianței Nord-Atlantice, decidenții aliați au luat în discuție necesitatea constituirii unui *al treilea Comandament al Forței Întrunite, denumit JFC Norfolk* – inițial denumit JFC (x) –, care să asigure legătura transatlantică și să răspundă de Oceanul Atlantic și de cele două state membre nord-americe (Canada și SUA). Acest comandament întrunit va fi asigurat de SUA, dislocat la Norfolk, în Virginia, și va face parte din NFS.

De asemenea, un nou *Comandament Aliat pentru Operații în Zona de Spate (Rear Area Operations Command – RAOC)*, care să se suprapună Grupului de Sprijin Logistic Întrunit (Joint Logistic Support Group – JLSG) de la SHAPE, s-a stabilit a se constitui tot în cadrul NFS, ca urmare a lecțiilor învățate din ultimele operații conduse de NATO, îndeosebi în Afganistan și Kosovo. Acesta va fi pus la dispoziție de către Germania, în localitatea Ulm, și va avea incluse, de asemenea, elemente de legătură ale operațiilor în spațiul cibernetic. Misiunea sa va consta în consolidarea și prepoziționarea logisticii necesare dislocării forțelor în Europa, împreună cu SJLSG (Standing Joint Logistics Support Group) de la SHAPE.

Modificări în Structura de forțe a NATO și în relaționarea acesteia cu Structura de comandă aliată

NATO Force Structure – NFS a suferit, la rândul ei, mai multe modificări după criza din Ucraina. Astfel, la Summit-ul NATO din Țara Galilor, din 2014, au fost adăugate două noi comandamente

terestre ce pot fi puse la dispoziția Alianței: Comandamentul Multinațional de Corp de Armată de Nord-Est (Multinational Corps North-East – MNC-NE), de nivel trei stele, constituit trilateral de Germania, Danemarca și Polonia și aflat în subordinea JFC Brunssum, dislocat la Szczecin, în Polonia, și Comandamentul Multinațional de Divizie de Sud-Est (Multinational Division South-East – MND-SE), de nivel două stele, aflat în subordinea JFC Napoli, stabilit la București, în România. De asemenea, a fost modificat și întărit conceptul Forței de Răspuns a NATO (Enhanced NATO Response Force – eNRF), prin adăugarea unei componente deosebit de rapide, de nivel brigadă luptătoare (Very High Joint Task Force – VJTF).

Ca urmare a creșterii pericolului înarmării Federației Ruse în enclava Kaliningrad și în Peninsula Crimeea, Summit-ul NATO de la Varșovia, din 2016, a crescut prezența comandamentelor și forțelor aliate pe teritoriul statelor membre de la granița de est a Europei, prin constituirea unor capacități noi, precum: Comandamentul Multinațional de Divizie din Nord-Est (Multinational Division North-East – MND-NE), situat la Elbląg, în Polonia, Brigada Multinațională de Sud-Est (Multinational Brigade South-East – MNBDE-SE), dispusă la Craiova, în România, și patru Grupări de nivel Batalion (Battle Group – BG), poziționate în Polonia și Țările Baltice, având aproximativ 4.500 de luptători.

Pentru că pericolul rusesc la granița est-europeană a crescut în ultima perioadă de timp, iar exercițiile operativ-strategice ale Comunității Statelor Independente (CSI) s-au înmulțit în mod îngrijorător și s-au desfășurat în toate zonele din apropierea Europei, la Summit-ul de la Bruxelles s-a decis modificarea Structurii de forțe aliate și întărirea inter-relaționării acesteia cu NCS. De fapt, se poate afirma că Structura de forțe a NATO este cea mai afectată de noile măsuri de adaptare și modernizare a Alianței Nord-Atlantice, aceste modificări fiind solicitate imperativ de cei doi Comandanți Strategici aliați (SACEUR și SACT), ca urmare a luării în considerare a posibilității ca NATO să execute o operație întrunită majoră în Europa, extinsă pe mai multe direcții operative (Extended Major Joint Operations – MJO+).

Ca urmare a creșterii pericolului înarmării Federației Ruse în enclava Kaliningrad și în Peninsula Crimeea, Summit-ul NATO de la Varșovia, din 2016, a crescut prezența comandamentelor și forțelor aliate pe teritoriul statelor membre de la granița de est a Europei, prin constituirea unor capacități noi.

Pe timpul desfășurării reuniunii miniștrilor aliați ai apărării, la 7 iunie 2018, miniștrii apărării din Belgia, Danemarca și Olanda au semnat un Memorandum de înțelegere pentru crearea unui Comandament Mixt pentru Componenta de Operații Speciale.

Deci, care să necesite mai multe capacități terestre de valoare Corp de Armată întărit și sprijinite de mijloace aeriene, navale și de Forțe pentru Operații Speciale corespunzătoare.

Astfel, pe lângă apariția celor două comandamente prezentate – JFC Norfolk și RAOC – și pentru care s-au purtat discuții aprinse între aliați, mai ales între SUA, Franța și Germania, pentru includerea lor în NCS, s-a stabilit constituirea a trei noi Comandamente de Componente Terestre (Land Component Command – LCC), care să fie alocate fiecărui JFC. Două dintre aceste LCC vor fi de nivel Comandamente de Armată (patru stele), capabile să conducă mai multe Corpuri de Armată, iar al treilea de nivel Comandament de Corp de Armată (trei stele). Pentru cele două comandamente de armată, Spania, Turcia și Polonia și-au anunțat posibilitatea constituirii lor, prin creșterea nivelului Comandamentelor de Corp de Armată pe care le dețin în Planul NATO de rotire a forțelor pe termen lung (Long Term Rotational Plan – LRTP). În urma discuțiilor aprinse ce s-au purtat în cadrul Alianței, propunerile Turciei și Poloniei nu au fost acceptate, urmând ca alte state membre să vină cu noi propuneri. Pentru Comandamentul de Corp de Armată, România și-a anunțat disponibilitatea de a-l constitui, iar propunerea a fost acceptată în unanimitate.

Mai mult, pe timpul desfășurării reuniunii miniștrilor aliați ai apărării (Defence Ministerial Meeting – DefMin), la 07 iunie 2018, miniștrii apărării din Belgia, Danemarca și Olanda au semnat un Memorandum de înțelegere (Memorandum of Understanding – MoU) pentru crearea unui Comandament Mixt pentru Componenta de Operații Speciale (Composite Special Operations Component Command – C-SOCC). După operaționalizare, C-SOCC va participa în cadrul eNRF și va putea să sprijine operațiile aliate sau alte misiuni ale Alianței. Așa cum afirmă doamna Rose Gottemoeller, adjunctul Secretarului general al NATO: „Acest comandament, stabilit trilateral, reprezintă o importantă inițiativă prin care să se reamintească aliaților că Forțele pentru

Operații Speciale operează astăzi din ce în ce mai mult într-un context multinațional”⁷.

Scrisoarea de intenție a celor trei țări membre a fost trimisă Consiliului Nord-Atlantic în luna februarie 2017. Acest comandament va atinge capacitatea operațională inițială în 2019 și pe cea finală în 2021, sub coordonarea Comandamentului NATO al Forțelor pentru Operații Speciale (NATO Special Operations Command – NSHQ) de la SHAPE. NSHQ sa va asigura că noul comandament va fi stabilit pe baza standardelor NATO și cu respectarea doctrinei aliate pentru operații speciale.

Totodată, la Summit-ul de la Bruxelles s-a decis crearea unui Comandament Multinațional de Divizie al regiunii Baltice, constituit de Danemarca, Estonia și Letonia, precum și asigurarea, de către Italia, pe principiul rotațional, a unui Comandament de Divizie pentru zona de sud.

O altă modificare în cadrul NFS va consta în ridicarea gradului de pregătire pentru operații (*readiness*) a capacităților de apărare aliate, prin adoptarea unei noi inițiative, denumită „4 x 30”. Această inițiativă nu implică dezvoltarea unor noi forțe în cadrul statelor membre, ci scăderea timpului necesar pentru ajungerea la nivelul de „gata de luptă” a unor capacități și punerea lor la dispoziția Alianței până la 30 de zile, adițional, din pachetul de forțe (Pool of Forces). Astfel, aliații s-au angajat ca, până în anul 2020, să poată pune la dispoziția NATO, în caz de conflict major în Europa, un număr de „30 de batalioane mecanizate grele sau medii, 30 de escadrile de aviație și 30 de nave mari de luptă”⁸.

Prin adoptarea acestei inițiative, se dorește punerea la dispoziția SACEUR a unui pachet adițional de forțe întrunite care să poată face față unei acțiuni ofensive adverse cu obiectiv limitat, în timp scurt

⁷ Alocuțiune adresată de adjunctul Secretarului general al NATO, doamna Rose Gottemoeller, pe timpul reuniunii DefMin din 07 iunie 2018, postată pe site-ul https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_155347.htm, accesat la 28.06.2018.

⁸ Conferința de presă susținută de Secretarul general al NATO, Jens Stoltenberg, la finalul DefMin din 07 iunie 2018, postată pe site-ul https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_155264.htm, accesat la 28.06.2018.

O altă modificare în cadrul NFS va consta în ridicarea gradului de pregătire pentru operații (*readiness*) a capacităților de apărare aliate, prin adoptarea unei noi inițiative, denumită „4 x 30”.

și în oricare parte a Europei, aflate în responsabilitatea comandanților strategici aliați. Și asta pentru că, la nivel strategic, se consideră că actualul eNRF poate fi folosit numai pe o singură direcție strategică, lăsând celelalte direcții neacoperite de forțele NATO.

Ca urmare, chiar dacă nu vorbim de o creștere a numărului de capacități ale NATO puse la dispoziție de statele membre, această inițiativă reprezintă o modificare în calitatea NFS, creându-se o nouă grupare de forțe rapidă, dislocabilă și întrunită, care să descurajeze orice viitor agresor de a ataca spațiul euroatlantic.

Mai mult, inițiativa va putea institui o cultură de *readiness* în cadrul Alianței Nord-Atlantice, asigurând pregătirea și dotarea forțelor aliate pentru desfășurarea oricărui tip de operație militară condusă de NATO la locul destinat și la timpul oportun.

Concluzii

Întreaga adaptare a structurilor de comandă și de forțe aliate se dorește a fi o nouă reformă prin care Alianța Nord-Atlantică se modernizează și devine transparentă, agilă, eficientă și funcțională. Această reformă reprezintă, totodată, un pas înainte pentru întărirea securității colective și responsabilizarea tuturor statelor membre.

Adaptarea NCS are o importanță majoră pe agenda de lucru a factorilor decizionali aliați și, deci, i se acordă primul loc în efortul de implementare pentru perioada 2019-2021. Discuțiile pentru finalizarea *Planului detaliat de implementare (Detailed Implementation Plan – DIP)* sunt încă aprinse și neconcludente, iar acordul privind executarea acestui plan s-a stabilit la Summit-ul de la Bruxelles. Dar, mai sunt încă dispute în ceea ce privește locația celor două Comandamente de Armată și includerea JFC Norfolk și a RAOC în Structura de comandă aliată și nu în cea de forțe.

Este un lucru extraordinar că România se menține în rândul aliaților care participă, în mod proactiv, la întărirea prezenței Alianței la flancul estic european. Chiar dacă și-a asumat un rol complex și greu de realizat privind constituirea unui nou Comandament de Corp

de Armată, această inițiativă demonstrează implicarea Armatei României în asigurarea apărării colective, precum și faptul că România reprezintă un furnizor de securitate în zona de sud-est a Europei.

Referințe bibliografice

1. *Declarația Summit-ului de la Bruxelles*, dată de șefii de state și de guverne a statelor aliate la 11 iulie 2018, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm?selectedLocale=en
2. *NATO Handbook*, NATO HQ, Bruxelles, Belgia, 2009.
3. „*NATO Chiefs of Defence inaugural meeting in new NATO Headquarters focuses on Deterrence and Defence, Modernisation and Projecting Stability*”, articol publicat pe https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_154736.htm?selectedLocale=en

SISTEMUL DE APĂRARE ANTIRACHETĂ AL STATELOR UNITE ALE AMERICII

Colonel dr. Leopold Cerassel LUNGU

Direcția Operații, Statul Major al Apărării

Apariția, în a doua jumătate a secolului al XX-lea, a pericolului atacurilor aeriene executate cu rachete balistice și cu rachete de croazieră a determinat ca Statele Unite ale Americii să-și dezvolte concepte militare de întrebuințare în luptă a structurilor de apărare antirachetă, precum și să-și creeze veritabile capacități și capabilități de apărare antirachetă.

În prezent, sistemul de apărare antirachetă al Statelor Unite ale Americii poate să intercepteze și să distrugă orice tip de rachetă balistică și de croazieră, prin descoperirea, identificarea și urmărirea acestora pe întreaga traiectorie de zbor a lor, precum și prin distrugerea acestora cu sateliții de luptă și cu sistemele de rachete antiaeriene și antirachete dispuse la sol sau la suprafața apei.

Cuvinte cheie: apărare antibalistică, sistem de apărare, interceptare, rachete balistice, substanțe incendiare.

Introducere

Evoluția tehnologică și extinderea numărului de țări deținătoare de armament nuclear au determinat ca statele puternic dezvoltate economic să-și dezvolte propriile capacități de apărare împotriva unor potențiale atacuri aeriene executate cu rachetele balistice.

Preocupările în acest domeniu militar din ultimii ani dovedesc acest fapt și au dus la redeschiderea problemei înarmării nucleare, care, din punctul de vedere al relațiilor internaționale dintre statele lumii, este extrem de sensibilă și foarte controversată. Unul dintre cele mai complexe proiecte realizate îl reprezintă *Sistemul național de apărare antirachetă al Statelor Unite ale Americii* (SUA). Inițiat în anul 1997, proiectul a vizat dezvoltarea unui program în vederea realizării sistemului național de apărare antirachetă, program intitulat 3+3, respectiv trei ani de dezvoltare și experimentare a tehnologiilor (până în anul 2000) și trei ani pentru desfășurarea elementelor sistemului.

În anul 1999, oficialii militari americani au ajuns la concluzia că cea de-a doua etapă trebuie extinsă până în 2005. Prin acest program s-a urmărit crearea componentelor sistemului și desfășurarea într-un prim lot, începând cu anul 2001 și până în 2010, a primilor 100 de interceptori (de regulă, rachete antiaeriene și antibalistice), iar în anul 2010, a altor 100-150 de interceptori, într-un alt lot.

Misiunea de bază a sistemului național de apărare antirachetă este de apărare aeriană a SUA împotriva unei amenințări balistice sau limitarea unui atac cu rachete balistice de la o națiune ostilă¹, precum și împotriva unor lansări neautorizate sau accidentale a rachetelor balistice din partea statelor care posedă armament de distrugere în masă (nuclear, chimic, biologic) sau substanțe incendiare.

Pentru a crea o apărare antirachetă la sol/de la suprafața apei eficientă, stratificată și eşalonată, forțele armate ale Statelor Unite ale Americii folosesc atât sisteme de rachete antibalistice, cât și sisteme de rachete antiaeriene și antirachete.

Misiunea de bază a sistemului național de apărare antirachetă este de apărare aeriană a SUA împotriva unei amenințări balistice sau limitarea unui atac cu rachete balistice de la o națiune ostilă, precum și împotriva unor lansări neautorizate sau accidentale a rachetelor balistice de la statele care posedă armament de distrugere în masă (nuclear, chimic, biologic) sau substanțe incendiare.

¹ R. Kadish, *Reorganization of the Missile Defence Program, Statement before the Senate Armed Services Committee*, Strategic Force Subcommittee, martie, 2003.

În cadrul organizării apărării antibalistice, repartiția forțelor de rachete antiaeriene și antibalistice este făcută astfel încât efectul diferitelor sisteme de rachete antiaeriene și antibalistice să fie în funcție de misiunea de luptă primită, de teren, de obiectivele de apărare antiaeriană și antibalistică și de gradul de amenințare cu rachetele balistice.

Sistemele de rachete antibalistice americane au posibilități tehnice de urmărire, interceptare și nimicire numai a rachetelor balistice care zboară cu viteze hipersonice.

Sistemele de rachete antiaeriene și antirachetă americane au posibilități tehnice de urmărire, interceptare și nimicire a rachetelor balistice care zboară cu viteze supersonice, a rachetelor de croazieră (care zboară cu viteze transonice și subsonice), a platformelor aeriene cu sau fără pilot de cercetare, de luptă și de transport care zboară cu viteze mici, subsonice, transonice și supersonice.

Organizarea apărării antibalistice

Organizarea apărării antibalistice a SUA este influențată de următorii factori:

- evoluția situației aeriene;
- modificări ale misiunii de luptă;
- disponibilitatea sistemelor de rachete antiaeriene și antibalistice, a mijloacelor de conducere și a celor de comunicații și informatică.

În cadrul organizării apărării antibalistice, repartiția forțelor de rachete antiaeriene și antibalistice este făcută astfel încât efectul diferitelor sisteme de rachete antiaeriene și antibalistice să fie în funcție de misiunea de luptă primită, de teren, de obiectivele de apărare antiaeriană și antibalistică și de gradul de amenințare cu rachetele balistice. De asemenea, în cadrul organizării apărării antibalistice un rol prioritar îl au sistemul de sateliți de cercetare și descoperire și sistemul de sateliți defensivi (de apărare).

Scopul organizării apărării antibalistice este de a crea o zonă de apărare antibalistică stratificată, adânc eșalonată și compactă prin întrebuintarea întrunită a mai multor sisteme de rachete antiaeriene și antibalistice (cu bătaie mică, medie, intermediară și mare)².

Un dispozitiv de apărare antiaeriană și antibalistic eterogen va crea posibilitatea sprijinirii reciproce cu foc între entitățile de rachete antiaeriene și antibalistice care apără antiaeriană și antibalistic un obiectiv sau mai multe obiective.

Totodată, sistemul de sateliți de cercetare și descoperire, precum și sistemul de sateliți defensivi au o dispunere cosmică ce acoperă întreaga suprafață planetară și pot detecta, recunoaște, însoți și intercepta, într-un timp foarte scurt, orice tip de rachetă balistică și de croazieră care este lansată de către un potențial adversar.

² Joint Pub 3-01.5, *Doctrine for Theater Missile Defence*, februarie 1996, <http://www.fas.org/spp/starwars/program/index.html>, accesat la 15 decembrie 2012.

Pentru organizarea apărării antibalistice, forțele armate ale SUA au ținut cont de menținerea eficienței și durabilității propriilor sisteme de rachete antiaeriene și antibalistice, a mijloacelor de cercetare prin radiolocație terestre, navale, aeriene și cosmice, precum și a mijloacelor de comunicații și informatice, în condițiile întrebuintării, de către un potențial adversar, a bruiajului electronic.

Dispozitivele de luptă ale sistemelor de apărare antiaeriană și antibalistică eterogene americane sunt dispuse eșalonat în adâncimea dispozitivului strategic al SUA.

Sistemele de rachete antiaeriene și antibalistice cu bătaie mare de tip GBI³ și THAAD⁴ sunt folosite ca sisteme de bază datorită proprietăților lor tehnice deosebite, în special pentru combaterea și nimicirea rachetelor balistice adverse la distanțe și înălțimi foarte mari.

Sistemele de rachete antiaeriene și antibalistice cu bătaie mare de tip PATRIOT completează sistemele de rachete antiaeriene și antibalistice cu bătaie mare de tip GBI și THAAD⁵, fiind sisteme de rachete sol-aer ale căror proprietăți tehnice le conferă posibilitatea combaterii și nimicirii rachetelor balistice adverse la distanțe și înălțimi mari și medii.

Sistemele de rachete antiaeriene și antibalistice cu bătaie medie de tip MEADS⁶ și HAWK⁷ completează apărarea antiaeriană și antibalistică executată cu sistemele de rachete antiaeriene și antibalistice cu bătaie mare de tip GBI, THAAD și PATRIOT, fiind sisteme de rachete sol-aer, ale căror proprietăți tehnice le conferă posibilitatea combaterii și nimicirii rachetelor balistice adverse la distanțe și înălțimi medii și mici.

De asemenea, sistemele de rachete antiaeriene și antibalistice cu bătaie medie de tip MEADS și HAWK au posibilitatea de a completa breșele de apărare aeriană apărute în cadrul zonelor de apărare antiaeriană și antibalistică ale obiectivului sau obiectivelor, precum și de a asigura o protecție antiaeriană și antibalistică adecvată sistemelor de rachete antiaeriene și antibalistice cu bătaie mare de tip GBI, THAAD și PATRIOT pe timpul cât acestea vor executa manevre ale forțelor și mijloacelor proprii.

³ GBI – Ground Based Interceptor – Interceptor antibalistic bazat la sol (rachetă antibalistică cu rază foarte mare de acțiune, lansată din locații fixe, construită în tehnologia „hit to kill”. Exemplu: sistemul de rachete antibalistice AEGIS).

⁴ THAAD – Theater High Altitude Area Defence – Apărarea zonală la altitudine înaltă de teatru.

⁵ <http://www.fas.org/spp/starwars/program/gbi.htm>, accesat la 7 ianuarie 2013.

⁶ MEADS – Medium Air Defence System – Sistem de apărare aeriană la înălțime medie.

⁷ HAWK – Homming All Ways Killer.

Pentru organizarea apărării antibalistice, forțele armate ale SUA au ținut cont de menținerea eficienței și durabilității propriilor sisteme de rachete antiaeriene și antibalistice, a mijloacelor de cercetare prin radiolocație terestre, navale, aeriene și cosmice, precum și a mijloacelor de comunicații și informatice, în condițiile întrebuintării, de către un potențial adversar, a bruiajului electronic.

În cazul utilizării de către adversarul aerian a mijloacelor de bruij electronic, două-trei entități de rachete antiaeriene și antibalistice au zonele lor de nimicire suprapuse, pentru a se putea asigura o corelare a acestor entități de foc.

Când un sistem de rachete antiaeriene și antibalistice cu bătaie medie sau mare este planificat pentru apărarea antibalistică, atunci el va fi dispus pe direcția principală de așteptare a atacului cu rachete balistice adverse.

În cazul utilizării de către adversarul aerian a mijloacelor de bruij electronic, două-trei entități de rachete antiaeriene și antibalistice au zonele lor de nimicire suprapuse, pentru a se putea asigura o corelare a acestor entități de foc.

Folosirea capacității de triunghiulație a sistemelor de rachete antiaeriene și antibalistice determină ca trei entități de rachete sol-aer să aibă zonele de nimicire suprapuse, în măsura în care există și limitări în zona de descoperire a radarelor.

Pentru sistemele de rachete antiaeriene și antibalistice cu bătaie mare și medie sunt folosite cel puțin două aliniamente de combatere și nimicire a rachetelor balistice, care se vor încadra între zonele de nimicire superioare și zonele de nimicire inferioare ale rachetelor balistice adverse.

Prin întrebuițarea sistemelor de rachete antiaeriene și antibalistice eterogene se vor obține următoarele avantaje:

- creșterea puterii de foc a entităților de lansare prin folosirea eficientă a diferitelor capacități de rachete antiaeriene și antibalistice cu bătaie mare și medie;
- compensarea limitelor tehnice ale unui sistem de rachete antiaeriene și antibalistice cu posibilitățile tehnice ale altuia;
- îmbunătățirea capacității de coordonare a conducerii;
- crearea unei înalte flexibilități în apărarea antiaeriană și antibalistică a obiectivului sau obiectivelor apărute antiaerian și antibalistic;
- apărarea antiaeriană și antibalistică reciprocă și nemijlocită a diferitelor sisteme de rachete antiaeriene și antibalistice.

Structura organizatorică a apărării antirachetă la toate cele trei niveluri ale artei militare: strategic, operativ și tactic

În cadrul forțelor armate americane, apărarea aeriană cu baza la sol dispune de o mare flexibilitate organizatorică în vederea îndeplinirii misiunilor ce îi revin.

Marile unități și unitățile de apărare aeriană cu baza la sol pot apăra aerian obiectivele la distanță mică (Short Range), la distanță medie (Medium Range) sau la distanță mare (Long Range), împotriva țintelor aeriene care acționează la altitudine foarte joasă, joasă, medie sau înaltă.

În acest sens, apărarea antirachetă este organizată integrat și la toate cele trei niveluri de operații:

❖ **la nivel strategic**, apărarea antirachetă se află în responsabilitatea Agenției Naționale de Apărare Antirachetă și a sistemelor de sateliți defensivi.

La planificarea și executarea operațiilor de apărare antirachetă strategice și la nivelul teatrului de operații participă Comandamentul Apărării Antiaeriene și Antirachetă al Forțelor Terestre și, în funcție de natura operațiilor, vor participa și brigăzile de rachete antiaeriene și antibalistice de armată sau regimentele de rachete antiaeriene și antibalistice de corp de armată.

❖ **la nivel operativ**, planificarea și ducerea operațiilor de apărare antirachetă sunt executate de către Comandamentul Apărării Antiaeriene și Antirachetă al Forțelor Terestre, prin brigăzile de rachete antiaeriene și antibalistice de armată și regimentele de rachete antiaeriene și antibalistice ale corpurilor de armată, iar în unele situații, și de către batalioanele de artilerie și rachete antiaeriene ale diviziilor de infanterie, tancuri și infanterie marină;

❖ **la nivel tactic**, planificarea și ducerea operațiilor de apărare antirachetă sunt executate de către regimentele de rachete antiaeriene și antibalistice ale corpurilor de armată, precum și de către batalioanele de artilerie și rachete antiaeriene ale diviziilor de infanterie, tancuri și infanterie marină.

La nivel național, apărarea antirachetă a obiectivelor este executată cu următoarele tipuri de sisteme de rachete sol-aer:

- sistemele de rachete antibalistice AEGIS⁸;
- sistemele de rachete antibalistice THAAD;
- sistemele de rachete antiaeriene și antirachetă PATRIOT;
- sistemele de rachete antiaeriene și antirachetă MEADS;
- sistemele de rachete antiaeriene și antirachetă HAWK;
- sistemele de rachete antiaeriene AVENGER.

⁸ Niculae Tabarcia, *Considerații privind conceptul de „Scut Antirachetă” și influența evoluțiilor din acest domeniu asupra balanței de putere la nivel regional și global (I)*, în revista *Gândirea militară românească*, nr. 4, 2014, pp. 80-99.

La planificarea și executarea operațiilor de apărare antirachetă strategice și la nivelul teatrului de operații participă Comandamentul Apărării Antiaeriene și Antirachetă al Forțelor Terestre și, în funcție de natura operațiilor, vor participa și brigăzile de rachete antiaeriene și antibalistice de armată sau regimentele de rachete antiaeriene și antibalistice de corp de armată.

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

Prin apărarea antibalistică zonală se va adopta o apărare antibalistică „de tip fagure” sau „de tip stea”, care este o aplicație specializată a apărării antibalistice în zona de responsabilitate, acolo unde sistemele de apărare aeriană cu baza la sol/de la suprafața apei sunt dislocate într-o configurație zonală, în scopul asigurării combaterii și nimicirii mijloacelor aeriene de atac la o distanță cât mai mare față de obiectivele de apărare aerian.

Posibilitățile de apărare antibalistică a obiectivelor

Sistemele de rachete sol-aer pot asigura trei tipuri de apărare antibalistică de la sol/suprafața apei⁹:

➤ **apărarea antibalistică zonală**, în care niciun obiectiv nu are o prioritate specială, individuală, de apărare antibalistică.

Prin apărarea antibalistică zonală se va adopta o apărare antibalistică „de tip fagure” sau „de tip stea”, care este o aplicație specializată a apărării antibalistice în zona de responsabilitate, acolo unde sistemele de apărare aeriană cu baza la sol/de la suprafața apei sunt dislocate într-o configurație zonală, în scopul asigurării combaterii și nimicirii mijloacelor aeriene de atac la o distanță cât mai mare față de obiectivele de apărare aerian. De asemenea, acest tip de apărare aeriană cu baza la sol/de la suprafața apei asigură cea mai bună acoperire antibalistică a obiectivelor prioritare stabilite prin decizia comandantului forțelor terestre, forțelor navale sau forțelor întrunite din acea zonă;

➤ **apărarea antibalistică circulară sau de tip centură**

Prin apărarea antibalistică circulară sau de tip centură, niciun obiectiv nu are prioritate de apărare antibalistică. Totuși, unitățile de rachete sol-aer sunt dislocate în apărarea antibalistică „de tip centură”, astfel încât să se asigure cea mai bună apărare antibalistică a obiectivelor prioritare stabilite în acea zonă sau raion;

➤ **apărarea antibalistică nemijlocită (punctuală)**

Prin apărarea antiaeriană și antibalistică nemijlocită (punctuală), sistemele de apărare antibalistică sunt destinate pentru apărarea aeriană cu baza la sol/de la suprafața apei a unui obiectiv aflat într-un sector limitat.

Sistemele de apărare aeriană cu baza la sol/de la suprafața apei sunt întrebuintate în mod normal în apărarea antibalistică a obiectivelor vitale ale forțelor terestre, forțelor navale sau forțelor întrunite și/sau a celor mai importante obiective din raioanele logistice.

Apărarea antibalistică nemijlocită este caracterizată de prioritatea de apărare aeriană cu baza la sol/de la suprafața apei, care este atribuită unor obiective specifice. Aceste obiective specifice pot fi mobile sau fixe și pot fi atât instalații din cadrul unui obiectiv, cât și concentrări de forțe și mijloace.

Obiectivelor de apărare antibalistică li se acordă prioritate, în limita sistemelor de rachete antibalistice aflate la dispoziție, care se vor dispune în apropierea acestor obiective, respectiv în față, lateral sau în spatele lor, pe direcția mai probabilă de atac cu rachete balistice.

⁹ R. Kadish, *op. cit.*

ROMANIA
1978-2018 LABORATOR INTERNAȚIONAL

Acest fapt va determina ca, pentru fiecare obiectiv în parte, prioritatea de apărare antibalistică nemijlocită să fie relativă, pentru că aceasta se bazează pe asigurarea apărării aeriene cu baza la sol sau de la suprafața apei a tuturor obiectivelor aflate în limitele zonei de apărare antibalistică respective.

Abordând dintr-o perspectivă sistemică apărarea antibalistică a SUA¹⁰, aceasta poate fi privită ca rezultatul integrării multiplelor capacități de luptă de care dispun forțele armate ale acestui stat pentru a-și exercita voința și influența în toate cele patru medii de luptă (terestru, aerian, naval și cosmic) și include:

- sistemul de informații amplasat în cele patru medii de luptă;
- sistemul de comandă și control în cele patru medii de luptă;
- sistemele de arme, cu baza la sol și de pe navele maritime de luptă (rachetele antibalistice sol-aer și navă-aer);
- sistemele de arme cosmice care acționează în spațiul extra-atmosferic (tunurile cu laser și rachetele antibalistice ce sunt dispuse pe sateliți și roboții cosmici care acționează cu încărcături explozive prin impact cinetic);
- sistemul de generare și regenerare a resursei antibalistice;
- frontierele strategice.

Referitor la frontierele strategice ale apărării antirachetă, acestea reprezintă zonele și/sau regiunile geografice ale Planetei în care sunt dispuse sistemele de rachete antibalistice americane care sporesc importanța sau multiplică efectele de combatere și nimicire ale rachetelor balistice ale unor potențiali adversari ai SUA.

În principiu, este vorba despre amplasarea geografică a sistemelor de rachete antibalistice americane care conferă SUA anumite avantaje în utilizarea spațiului aerian și cosmic, precum și un nivel de securitate aerian superior și pentru acele state aliate care le au pe teritoriul lor.

Rolul și funcționarea componentelor sistemului de apărare antirachetă

Structurile de apărare antirachetă americane îndeplinesc următoarele condiții:

- este asigurat timpul necesar de luare a deciziei corespunzătoare într-un timp optim de către factorii responsabili din cadrul sistemului național de apărare antirachetă de a intercepta

¹⁰ Stefan Thomas Possony, *The strategy of technology*, Electronic edition, California, 1991.

Sistemul de apărare antirachetă este un sistem mobil, cu baza la sol/ de la suprafața apei, în aer și în Cosmos și are un sistem de detecție și urmărire continuu și stabil spațial.

rachetele balistice și rachetele de croazieră care amenință teritoriul național;

- este detectată orice lansare de rachete balistice și de rachete de croazieră ale oricărui potențial adversar și este asigurată urmărirea continuă a traiectoriei balistice a rachetelor balistice și a traiectoriei rectilinii la joasă altitudine a rachetelor de croazieră adverse utilizându-se radarele (senzorii) dispuse la sol, la suprafața apei, în aer și în spațiul cosmic;
- este asigurată cu precizie combaterea și nimicirea rachetelor balistice și a rachetelor de croazieră adverse în oricare dintre fazele traiectoriei de zbor ale acestora.

Sistemul de apărare antirachetă este un sistem mobil, cu baza la sol/ de la suprafața apei, în aer și în Cosmos și are un sistem de detecție și urmărire continuu și stabil spațial.

Acest sistem de apărare antirachetă cuprinde următoarele componente¹¹:

- interceptorii cu baza la sol și de la suprafața apei;
- sistemul de comandă, control, comunicații și managementul luptei;
- sistemul de comunicații și de interceptare în timpul zborului interceptorilor;
- radarele în banda X;
- radarele de avertizare timpurie;
- sistemele de sateliți de cercetare și recunoaștere, de comunicații și de luptă.

Toate elementele sistemului de apărare antirachetă funcționează sinergic, astfel încât pot să acționeze eficient, sigur și optim împotriva unei posibile amenințări cu rachete balistice și cu rachete de croazieră adverse.

❖ **Interceptorii cu baza la sol și de la suprafața apei**

Acest tip de componente sunt reprezentate de către sistemele de arme integrate aparținând sistemului național de apărare antirachetă. Interceptorii cu baza la sol sau de la suprafața apei sunt destinați să intercepteze și să distrugă, prin forța exploziei sau prin forța impactului cinetic, rachetele balistice și rachetele de croazieră care se îndreaptă către obiectivele vizate.

¹¹ Niculae Tabarcia, *Considerații privind conceptul „Scutul Antirachetă” și influența evoluțiilor din acest domeniu asupra balanței de putere la nivel regional și global (II)*, în revista *Gândirea militară românească*, nr. 5, octombrie 2014, pp. 135-153.

Fiecare sistem de rachete antiaeriene și antibalistice are un spațiu de depozitare pentru cel puțin 24 de interceptori, cu posibilitatea de extindere de până la 100 de interceptori. Până la lansare, interceptorii sunt păstrați în silozuri, aflate în adăposturi subterane.

În timpul zborului lor pe traiectorie, interceptorii sunt asigurați cu informații continue de către sistemul de control, comandă și managementul luptei, prin sistemul de comunicații și interceptare, pentru actualizarea permanentă a poziției rachetei balistice sau a rachetei de croazieră adversă în spațiu, oferind, astfel, sistemului de senzori de la bordul interceptorilor posibilitatea ca aceștia să fie dirijați către ținta aeriană repartizată.

Interceptorii cu baza la sol și de la suprafața apei cuprind următoarele componente:

- instalațiile de lansare;
- interceptorii propriu-ziși;
- elementele auxiliare, silozurile de depozitare și alte capacități logistice;
- personalul tehnic necesar.

Fiecare sistem de rachete antiaeriene și antibalistice are un spațiu de depozitare pentru cel puțin 24 de interceptori, cu posibilitatea de extindere de până la 100 de interceptori. Până la lansare, interceptorii sunt păstrați în silozuri, aflate în adăposturi subterane. Lansările de rachete antiaeriene și antibalistice vor fi executate numai dacă teritoriul național este atacat cu rachete balistice sau cu rachete de croazieră.

❖ **Sistemul de control, comandă și de management al luptei**

Acest sistem reprezintă „creierul” sistemului național de apărare antirachetă, întrucât, în eventualitatea unei lansări de rachete balistice sau de croazieră de către un potențial adversar, este pus în funcțiune sistemul de control, comandă și de management al luptei care furnizează informațiile necesare despre situația aeriană către sistemele de cercetare și recunoaștere, sistemele decizionale și sistemele de arme.

Sateliții de cercetare și recunoaștere, precum și radarele aeriene, terestre și navale localizează țintele aeriene și comunică datele despre ele echipelor de luptă, care, la rândul lor, le vor procesa într-un timp oportun și, apoi, vor transmite interceptorilor repartiția acestora.

Sistemul de comandă, control și de management al luptei funcționează prin centrele de primire și transmitere a datelor și informațiilor necesare sistemului național de apărare antirachetă.

❖ **Sistemul de comunicații și de interceptare în timpul zborului interceptorilor**

Acest sistem este constituit din stații mobile și fixe ce sunt dispuse în aer, la sol, la suprafața apei sau în spațiul cosmic și care au misiunea să asigure continuu interceptorilor, în timpul zborului acestora, informații

Radarul în banda X trebuie să exploreze spațiul aerian pe timpul amenințării cu rachete balistice și cu rachete de croazieră, în cazul testărilor, exercițiilor, antrenamentelor sau în cazul executării misiunilor colaterale de sprijin, cum ar fi urme ale unor căderi de obiecte din spațiul cosmic (meteoriți sau obiecte cosmice neidentificate).

despre ținta aeriană, precum și informații necesare sistemului de comandă, control și de management al luptei.

Sistemul de comunicații și interceptare, în timpul zborului interceptorilor, are în componență cel puțin un receptor și un transmițător radio introdus într-o cupolă de protecție a fiecărui interceptor. Acest fapt nu necesită existența în permanență a personalului specializat, care va fi prezent în cadrul dispozitivului de luptă mai mult pentru procesul de mentenanță.

❖ Radarele în banda X

Sunt radare multifuncționale care urmăresc, identifică și clasifică rachetele balistice și rachetele de croazieră adverse. Aceste radare funcționează în înaltă frecvență și utilizează o tehnologie modernă de procesare a semnalelor radar care va duce la îmbunătățirea calității rezoluției țintelor aeriene și va permite o mare capacitate de descoperire, identificare, selecție și urmărire a țintelor aeriene aflate la mică distanță una față de cealaltă.

Radarele în banda X vor asigura, cu informații despre traiectoriile rachetelor balistice și a rachetelor de croazieră, sistemul de control, comandă și de management al luptei.

Raionul de dispunere a radarelor în banda X va include următoarele componente: radarele; facilitățile de comandă și control; capacitățile de generare a puterii de emisie și recepție; facilitățile logistice.

Radarul în banda X trebuie să exploreze spațiul aerian pe timpul amenințării cu rachete balistice și cu rachete de croazieră, în cazul testărilor, exercițiilor, antrenamentelor sau în cazul executării misiunilor colaterale de sprijin, cum ar fi urme ale unor căderi de obiecte din spațiul cosmic (meteoriți sau obiecte cosmice neidentificate).

❖ Radarele de avertizare timpurie

Acest tip de radare sunt radare multifazice de cercetare, descoperire și identificare utilizate în scopul detectării traiectoriilor rachetelor balistice sau a traiectoriilor rachetelor de croazieră îndreptate către teritoriul SUA. Un software perfecționat al acestor radare de avertizare timpurie poate asigura toate necesitățile de cercetare terestră, navală, aeriană și cosmică ale sistemului național de apărare antirachetă.

Sistemul spațial de avertizare timpurie cuprinde și posibilități tehnice de cercetare și recunoaștere în infraroșu și va fi dezvoltat în următorii ani în cadrul sistemului național de apărare antirachetă.

❖ Sistemele de sateliți de cercetare și recunoaștere, de comunicații și de luptă

O serie de sateliți de cercetare și recunoaștere ai SUA asigură posibilitatea de avertizare timpurie a sistemului național de apărare antirachetă.

De asemenea, datele și informațiile despre rachetele balistice și de croazieră adverse, care sunt lansate din orice zonă a Planetei, sunt transmise într-un timp foarte scurt (de ordinul secundelor), prin sistemul de sateliți de comunicații, către sistemul de control, comandă și de management al luptei.

Toate informațiile transmise de către sateliții de cercetare și de recunoaștere asigură estimarea, de către sistemul de control, comandă și managementul luptei, a traiectoriei aeriene posibile a rachetelor balistice adverse în fazele lor ascendente sau a traiectoriei rectilinii și la joasă altitudine a rachetelor de croazieră inamice.

Posibilitățile de interceptare a rachetelor balistice

În concepția specialiștilor militari americani și a unor specialiști militari vest-europeni, rachetele balistice adverse pot fi combătute și nimicite în următoarele cinci faze ale zborului lor pe traiectorie¹²:

- pe timpul fazei de propulsie;
- pe timpul fazei de ascensiune;
- pe timpul fazei intermediare;
- pe timpul fazei de intrare în atmosferă;
- pe timpul fazei de coborâre.

➤ Interceptarea în timpul fazei de propulsie

Forțele aeriene ale SUA au dezvoltat tehnologia „*tunurilor-laser*”, care sunt destinate să distrugă rachetele balistice pe timpul fazei de propulsie.

Un asemenea generator laser poate fi imbarcat într-un avion de tip greu (un Jumbo Jet B-747 ce a fost modificat în acest scop), care va zbura la o altitudine de 10.000-13.000 m deasupra raionului unde este de așteptat să fie efectuate lansări ale rachetelor balistice sau în apropierea acestui raion.

Interceptarea rachetei balistice cu raza laser se va efectua de la o distanță cuprinsă între 200 și 400 km și de la o înălțime cuprinsă între 10-25 km față de locul de lansare a acesteia. Pentru ca racheta balistică să poată fi distrusă la o astfel de distanță, este necesar să se utilizeze

Interceptarea rachetei balistice cu raza laser se va efectua de la o distanță cuprinsă între 200 și 400 km și de la o înălțime cuprinsă între 10-25 km față de locul de lansare a acesteia. Pentru ca racheta balistică să poată fi distrusă la o astfel de distanță, este necesar să se utilizeze un tun-laser chimic de mare putere (circa 3 MW), ce trebuie să ajungă să ilumineze racheta balistică adversă într-un interval de cel puțin cinci secunde de zbor.

¹² www.ediss.org/bmrange.htm. The US Department of Defence uses somewhat different categories.

Forțele navale americane au dotat unele distrugătoare cu sistemul de rachete de interceptare din clasa AEGIS. Acest proiect asigură apărarea împotriva rachetelor balistice care acționează până la o distanță de 3.000 km față de locul de lansare al rachetei antibalistice interceptoare.

un tun-laser chimic de mare putere (circa 3 MW), ce trebuie să ajungă să ilumineze racheta balistică adversă într-un interval de cel puțin cinci secunde de zbor.

Prin acțiunea razei laser se dorește provocarea unei rupturi a structurii exterioare a rachetei balistice, care va fi mărită și de presiunea internă cauzată de vibrațiile ce sunt provocate de funcționarea motorului propulsor al acestei rachete.

Pentru a garanta o apărare antibalistică permanentă și eficientă, sunt necesare două-patru mijloace de zbor de acest tip, dintre care cel puțin două mijloace de zbor trebuie să acționeze simultan.

Pentru aceasta, sunt necesare următoarele condiții tehnice:

- îmbarcarea generatorului într-un volum limitat care să nu permită dispersarea razei laser cauzată de turbulențele atmosferice care pot apărea;
- asigurarea unei precizii maxime pentru identificarea și însoțirea rachetei balistice în zbor, pe timpul celor cinci secunde de combatere și de nimicire a acesteia, compensând, astfel, mișcarea și vibrațiile proprii ale mijlocului de transport aerian;
- rezolvarea problemelor de trepidații în zbor ale avionului B-747.

➤ Interceptarea în timpul fazei de ascensiune

Forțele navale americane au dotat unele distrugătoare cu sistemul de rachete de interceptare din clasa AEGIS. Acest proiect asigură apărarea împotriva rachetelor balistice care acționează până la o distanță de 3.000 km față de locul de lansare al rachetei antibalistice interceptoare.

Zona protejată de sistemul de apărare antibalistică este foarte extinsă și reprezintă aspectul cel mai interesant al posibilității de apărare antibalistică.

În acest fel, un singur distrugător dotat cu sistemul de rachete de interceptare din clasa AEGIS și care este poziționat în Marea Mediterană ar fi suficient pentru a proteja antibalistic aproximativ o zecime din continentul european. De asemenea, forțele terestre americane pot executa combaterea și nimicirea rachetelor balistice cu sistemele de rachete și antibalistice de tip AEGIS¹³ ce pot fi dislocate în teritoriile statelor membre ale NATO, pentru a intercepta, de la sol, țintele aeriene la distanțe de 4.000-5.000 km și la înălțimi de până la 1.000 km față de locul de lansare a rachetelor antibalistice.

¹³ Ion Puricel, *Combaterea rachetelor balistice cu rachetele antiaeriene în operații multinaționale*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007, p. 76.

➤ Interceptarea pe timpul fazei intermediare („Mid Course”)

Primul proiect pentru interceptarea rachetelor balistice în spațiul cosmic a fost inițiat în anii '80 și a fost definit de către președintele american Ronald Reagan – „Inițiativa de Apărare Strategică” (cunoscut și sub numele de „Războiul Stelelor”)¹⁴.

Programul se baza pe posibilitatea de lovire a rachetelor balistice adverse în perioada mare de timp a fazei intermediare de zbor (de aproximativ 20 de minute), cu o mare cantitate de roboți de dimensiuni mici, care să le intercepteze în spațiul orbital al Pământului.

Coliziunea în spațiu la o viteză foarte mare între rachetele balistice și roboți ar oferi garanția distrugerii rachetelor balistice. Asigurarea unei „umbrelor” globale de apărare antibalistică pentru întreaga planetă necesită dispunerea pe orbită a unui număr de aproximativ 1.000 de roboți, cu costuri financiare de exploatare și de mentenanță și perioade de timp foarte mari. Acest fapt a determinat abandonarea proiectului la sfârșitul anilor '80. În prezent, în SUA, tendința actuală este de a se utiliza energia laser și de a se desfășura instalații cosmice cu tunuri-laser în spațiul orbital al Pământului.

➤ Interceptarea în timpul fazei de intrare în atmosferă („Upper Tier”)

Forțele terestre americane sunt dotate cu rachete antiaeriene și antibalistice similare cu cele ale forțelor navale americane, care vor fi însă utilizate pe timpul fazei de intrare în atmosferă a rachetelor balistice. Astfel, forțele terestre americane pot executa combaterea și nimicirea rachetelor balistice cu sistemele de rachete antibalistice de tip AEGIS.

Totodată, un proiect concret de rachete antibalistice, care s-a desfășurat în urmă cu 25 ani, a fost proiectul care poartă numele de THAAD.

Interceptarea se poate realiza la o distanță de până la 670 km, la o altitudine de până la 200 km și la o viteză de 3-4 km/s.

Energia cinetică rezultată din impactul dintre racheta interceptoare și racheta balistică va fi suficientă pentru a pulveriza racheta balistică cu încărcătură convențională sau cu încărcătură de distrugere în masă (nucleară, chimică, biologică) ori cu substanțe incendiare. De asemenea, pentru a nu avea căderi pe sol ale resturilor letale ale componentelor rachetelor balistice adverse nimicite, interceptarea și distrugerea acestora se realizează la înălțimea aflată dincolo de limita atmosferei, adică peste 50 km (spațiul aerian internațional).

¹⁴ *Ibidem*, p. 145.

Coliziunea în spațiu la o viteză foarte mare între rachetele balistice și roboți oferea garanția distrugerii rachetelor balistice. Asigurarea unei „umbrelor” globale de apărare antibalistică pentru întreaga planetă necesită dispunerea pe orbită a unui număr de aproximativ 1.000 de roboți, cu costuri financiare de exploatare și de mentenanță și perioade de timp foarte mari.

Cunoscându-se faptul că sistemul de rachete antibalistice THAAD poate combate și nimici țintele aeriene la înălțimi de până la 200 km, în cazul în care prima misiune de interceptare și nimicire a rachetei balistice eșuează, există posibilitatea lansării, într-un interval de două-trei secunde, a unei alte rachete antibalistice THAAD împotriva aceleiași ținte aeriene.

Cunoscându-se faptul că sistemul de rachete antibalistice THAAD poate combate și nimici țintele aeriene la înălțimi de până la 200 km, în cazul în care prima misiune de interceptare și nimicire a rachetei balistice eșuează, există posibilitatea lansării, într-un interval de două-trei secunde, a unei alte rachete antibalistice THAAD împotriva aceleiași ținte aeriene.

➤ Interceptarea în timpul fazei de coborâre („Lower Tier”)

O mare parte dintre sistemele de apărare aeriană cu baza la sol au posibilitatea să intercepteze rachetele balistice în această ultimă fază de zbor, după cum urmează¹⁵:

- sistemul de apărare antiaeriană și antirachetă american PATRIOT, care a fost întrebuințat pentru prima oară în primul război din Golful Persic, în anul 1991. Este un sistem antiaerian și antirachetă cu bătaie mare și cu precizie ridicată, care, în decursul timpului, a fost modernizat;
- sistemul de apărare antiaeriană și antirachetă MEADS, care este rezultatul cooperării dintre forțele armate ale SUA, Germaniei și Italiei. Sistemul este destinat pentru apărarea antiaeriană și antibalistică a obiectivelor împotriva rachetelor balistice cu rază scurtă, medie și intermediară de acțiune, a rachetelor de croazieră și a avioanelor cu sau fără pilot. Acest sistem de apărare antiaeriană și antirachetă este perceput ca fiind sistemul care umple vidul dintre posibilitățile tehnice ale sistemului de rachete antiaeriene și antirachetă cu bătaie medie HAWK și sistemele de rachete antiaeriene și antirachetă cu bătaie mare PATRIOT;
- sistemul de apărare antiaeriană și antirachetă cu bătaie medie american HAWK este un sistem antiaerian și antirachetă cu bătaie medie, destinat pentru combaterea și nimicirea țintelor aeriene care evoluează la înălțimi medii și joase. Este un sistem de apărare antiaeriană și antirachetă american care poate combate și nimici simultan câte două ținte aeriene, lansând câte una-trei rachete pe fiecare țintă aeriană.

Toate aceste sisteme permit o apărare antiaeriană și antirachetă la înălțimi de 15-200 km. De asemenea, sunt și preocupări pentru îmbunătățirea calității rachetelor antiaeriene și antirachetă care acționează la aceste înălțimi de acțiune ale țintelor aeriene.

¹⁵ Ion Puricel, *op. cit.*, pp. 78-82.

Principalele obiective ale apărării antirachetă într-un teatru de operații (Theater Missile Defense – TMD), concept dezvoltat în SUA, sunt următoarele:

- apărarea antiaeriană și antirachetă a obiectivelor;
- eliminarea efectelor letale rezultate în urma căderii la sol a componentelor de luptă ale rachetelor balistice.

Sistemele de apărare antiaeriană și antirachetă de tip PATRIOT¹⁶ și THAAD au cea mai ridicată calitate a distrugerilor care le pot provoca rachetelor balistice.

Pentru a minimaliza efectele letale ale rachetelor balistice adverse lovite care pot cădea la sol, calitatea necesară a distrugerii acestora se poate obține numai cu armele de tip „Hit-to-Kill” (*lovește ca să nimicești*). Această afirmație este demonstrată prin faptul că, deși probabilitatea de a lovi racheta balistică adversă, undeva de-a lungul fuselajului ei, este mai mare când se folosește o rachetă antirachetă cu o componentă de luptă explozivă cu fragmentare, totuși, supraviețuirea zonelor terestre sau navale apărate antibalistic se asigură mai bine cu rachetele antiaeriene și antibalistice de tipul „lovește ca să nimicești”.

Forțele terestre ale SUA preferă acest tip de arme, întrucât acestea dau dovada de robustețe împotriva unui spectru larg de amenințări aeriene cu componente de luptă convenționale, de distrugere în masă sau cu substanțe incendiare care sunt transportate de către rachetele balistice cu rază mică, medie, intermediară și mare de acțiune.

Prin energia potențial cinetică de distrugere, care este transferată unei ținte aeriene, atât rachetele antiaeriene și antibalistice cu fragmentare, cât și cele de tipul „lovește ca să nimicești”, sunt eficiente în special împotriva rachetelor balistice cu rază mică, medie, intermediară și mare de acțiune.

De asemenea, încărcăturile explozive cu fragmentare, deși pot fi folosite cu succes împotriva rachetelor balistice (care pot avea atât încărcătură convențională, cât și încărcătură nucleară, chimică, biologică sau substanțe incendiare), nu sunt tot atât de eficiente ca cele de tipul „lovește ca să nimicești”. Astfel, unui potențial adversar al SUA îi va fi mult mai dificil să contracareze o rachetă antiaeriană și antirachetă de tipul „lovește ca să nimicești”, păstrând același grad de letalitate, datorită mărimii sau greutateii structurii interne a încărcăturii de luptă a rachetei balistice proprii lansate, prin manevre de evitare a rachetei antiaeriene și antirachetă americane.

¹⁶ *Revue internationale de defense*, nr. 4 din 1980, PATRIOT – Le système de missile sol-air mobile de l’U.S. Army.

Prin energia potențial cinetică de distrugere, care este transferată unei ținte aeriene, atât rachetele antiaeriene și antibalistice cu fragmentare, cât și cele de tipul „lovește ca să nimicești”, sunt eficiente în special împotriva rachetelor balistice cu rază mică, medie, intermediară și mare de acțiune.

Actualul mediu de securitate internațional va determina ca forțele armate ale SUA să abordeze o apărare antirachetă integrată care va consta în contracararea amenințărilor aeriene provenite de la un spectru larg de rachete balistice și de croazieră, indiferent de actorul statal sau nestatal care le deține și le va utiliza, precum și de traiectoria de zbor a acestor rachete.

Concluzii

Dezvoltarea tehnologiei rachetelor balistice și a rachetelor de croazieră, care pot fi vectori purtători de încărcături de luptă convenționale, de distrugere în masă sau de substanțe incendiare, de către actori statali sau nestatali potențiali adversari ai SUA este considerabilă. Astfel, numai în ultimii ani, au fost testate mai multe variante noi de rachete balistice și de rachete de croazieră, care ar fi capabile să lovească teritoriul SUA.

De asemenea, au fost continuate procesele de dezvoltare în domeniul balistic, având ca obiectiv atât creșterea calității, cât și a tipurilor de rachete balistice (cu rază scurtă, medie, intermediară și mare de acțiune).

Datorită proliferării tehnologiei rachetelor balistice și a rachetelor de croazieră, ca și a existenței pericolului de transport de către acești vectori a încărcăturilor de luptă convenționale și, în special, a încărcăturilor de nimicire în masă și a substanțelor incendiare, forțele armate ale SUA au reconsiderat arhitectura sistemului național de apărare antirachetă.

În ultima perioadă, forțele armate americane au dislocat, în frontierele lor strategice, sisteme de rachete antibalistice de tip AEGIS și THAAD, precum și sistemele de rachete antiaeriene și antirachetă de tip PATRIOT, care reprezintă elemente defensive de descurajare împotriva unui atac balistic efectuat de către un potențial adversar.

În actualul mediu de securitate internațional, aceste sisteme de rachete sol-aer, ce sunt dislocate pe frontierele strategice ale SUA, ar putea genera, pe timpul unui eventual conflict, un factor de securitate crescut împotriva atacurilor executate cu rachete balistice, atât pentru teritoriul american, cât și pentru teritoriul statelor aliate care le găzduiesc.

Actualul mediu de securitate internațional va determina ca forțele armate ale SUA să abordeze o apărare antirachetă integrată care va consta în contracararea amenințărilor aeriene provenite de la un spectru larg de rachete balistice și de croazieră, indiferent de actorul statal sau nestatal care le deține și le va utiliza, precum și de traiectoria de zbor a acestor rachete.

Noua arhitectură a apărării antirachetă a SUA va stabili ca prioritate apărarea antirachetă realizată cu sistemele de rachete sol-aer și navă-aer, ținând cont de riscurile mari care au fost generate, în ultima perioadă, de dezvoltarea, în general, a tehnologiilor de fabricație a rachetelor balistice cu rază mică, medie și intermediară de acțiune, precum și a tehnologiilor de fabricație a rachetelor de croazieră.

Simultan cu dezvoltarea și perfecționarea vectorilor de luptă aeriene, de tip rachete balistice și rachete de croazieră, structurile de apărare antirachetă ale forțelor armate americane și-au extins sfera de acțiune și în spațiul cosmic.

De asemenea, forțele terestre și forțele navale americane au fost dotate cu sisteme de rachete antiaeriene și antibalistice capabile să combată și să nimicească cu eficacitate noile tipuri de rachete balistice și de rachete de croazieră adverse.

Actuala arhitectură a sistemului de sateliți de cercetare dislocați în spațiul cosmic, datorită performanțelor lor tehnico-tactice, asigură pentru întreaga gamă de rachete balistice și de croazieră, descoperirea, identificarea și urmărirea acestora pe întreaga traiectorie de zbor a lor, respectiv de la locul de lansare și până la punctele de impact.

Totodată, sistemele de radare terestre și de la suprafața apei care execută cercetarea, descoperirea, identificarea, urmărirea și indicarea țintelor aeriene adverse au caracteristici tehnico-tactice avansate pentru descoperirea și urmărirea rachetelor balistice care evoluează, în general, dintr-o direcție predictibilă, precum și a rachetelor de croazieră care pot evolua din orice direcție și de la înălțimi joase și foarte joase.

Simultan cu dezvoltarea și perfecționarea vectorilor de luptă aeriene, de tip rachete balistice și rachete de croazieră, structurile de apărare antirachetă ale forțelor armate americane și-au extins sfera de acțiune și în spațiul cosmic, avându-se în vedere derularea programului american de apărare antirachetă care este în concordanță cu cerințele războiului modern. Astfel, sistemul de sateliți defensivi americani poate intercepta și nimici, într-un timp foarte scurt, orice tip de rachetă balistică și are un rol important în cadrul sistemului de apărare antirachetă al SUA.

Prin includerea rachetelor balistice și a rachetelor de croazieră printre țintele aeriene prioritare s-a generalizat folosirea rachetelor antiaeriene și antirachete cu viteze inițiale foarte mari, având motoare de startare cu combustibil solid și motoare de marș cu combustibil lichid, care nu necesită operațiuni tehnice de pregătire pentru perioade mari de timp în cadrul fluxurilor tehnologice din cadrul subunităților tehnice (alimentarea cu carburant, oxidant și aer).

De asemenea, aceste tipuri de rachete antiaeriene și antirachete nu necesită un ciclu inițial de pregătire pe instalațiile de lansare de ordinul zecilor de minute, ceea ce reduce considerabil durata timpului de lansare și mărește capacitatea de combatere și nimicire a rachetelor balistice și a rachetelor de croazieră.

Totodată, creșterea capacității nominale de tragere a fost influențată și de creșterea numărului de canale-țintă, atât pentru combaterea și nimicirea țintelor aerodinamice (avioane cu sau fără pilot, elicoptere, rachete aer-sol, proiectile aer-sol, rachete de croazieră și baloane captive cu aer), cât și pentru țintele (rachetele) balistice.

Sistemele de rachete antiaeriene și antirachetă ale forțelor terestre și ale forțelor navale americane au următoarele caracteristici constructive și funcționale:

- au în dotare radare multifuncționale, cu rețele plane de antene fazate, cu balansare electronică (atât în plan orizontal, cât și în plan vertical), permițând cercetarea în permanență a spațiului aerian, descoperirea, identificarea și urmărirea țintelor aeriene (țintele aerodinamice de orice tip, inclusiv rachetele de croazieră, precum și rachetele balistice);
- stațiile de radiolocație de dirijare ale rachetelor antiaeriene și antibalistice sunt realizate în variante multicanal, atât pentru țintele aerodinamice, cât și pentru țintele balistice, dându-se posibilitatea combaterii și nimicirii simultane a mai multor ținte aeriene izolate sau grupate cu una sau mai multe rachete antiaeriene și antibalistice ce sunt lansate împotriva fiecărei ținte aeriene;
- au posibilitatea interfațării cu sistemele de alarmare aeriană timpurie care folosesc radare tridimensionale cu distanțe de descoperire a țintelor aeriene de peste 300 km;
- sunt realizate în variante fixe sau mobile, pe roți sau pe șenile, sau sunt dispuse pe nave maritime de luptă;
- au toată aparatura de comandă, control și de comunicații și informatică containerizată, realizându-se astfel simplificarea operațiilor de transport pe distanțe mari;
- pot fi transportate și pe calea aerului, având posibilități de îmbarcare în avioane de transport greu, ceea ce reduce considerabil timpul de deplasare dintr-o zonă în alta a lumii;
- rachetele antiaeriene și antirachetă sunt păstrate, transportate și lansate, în general, din containere, ceea ce reduce considerabil timpul de reîncărcare a instalațiilor de lansare, precum și simplificarea operațiunilor pentru lansare;
- rachetele antiaeriene și antibalistice sunt prevăzute cu componente de luptă explozive, pentru combaterea și nimicirea țintelor aerodinamice (inclusiv a rachetelor de croazieră), sau cu componente de luptă performante pentru combaterea și nimicirea rachetelor balistice;
- pentru dirijarea rachetelor antiaeriene și antirachetă la țintă se folosesc sisteme de dirijare mixte (inerțial sau prin comenzi radio, pe cea mai mare parte a traiectoriei, precum și de autodirijare activă sau pasivă, pe porțiunea finală de zbor a acestora);

- în general lansările rachetelor antiaeriene și antirachetă cu bătaie mare și medie se realizează în plan vertical, pentru a avea o traiectorie cât mai ridicată și, ulterior, cât mai lungă, care este necesară pentru combaterea și nimicirea în special a rachetelor balistice;
- pentru combaterea și nimicirea rachetelor de croazieră, care zboară la înălțimi mici și foarte mici, sunt folosite rachete sol-aer speciale cu viteze subsonice și transonice, precum și radare cu diagrame de directivitate pentru joasă înălțime;
- la toate tipurile de rachete antiaeriene și antirachetă nu sunt necesare lucrări de mentenanță (verificare, întreținere, reglare și reparare) pentru o perioadă îndelungată de timp;
- este asigurată permanent și oportun logistica necesară susținerii sistemelor de rachete antiaeriene și antirachetă participante la operațiile de respingere a atacurilor aeriene întreprinse de către un potențial adversar cu rachetele balistice și cu rachetele de croazieră.

BIBLIOGRAFIE

1. ***, Joint Pub 3-01.5, *Doctrine for Theater Missile Defence*, February 1996; <http://www.fas.org/spp/starwars/program/index.html>
2. ***, *Revue internationale de Defense*, nr. 4 din 1980, PATRIOT – Le système de missile sol-air mobile de l'U.S. Army.
3. R. Kadish, *Reorganization of the Missile Defence Program, Statement before the Senate Armed Services Committee, Strategic Force Subcommittee*, martie 2003.
4. Stefan Thomas Possony, *The strategy of technology*, Electronic Edition, California, 1991.
5. Ion Puricel, *Combaterea rachetelor balistice cu rachetele antiaeriene în operații multinaționale*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2007.
6. Niculae Tabarcia, *Considerații privind conceptul de „Scut Antirachetă” și influența evoluțiilor din acest domeniu asupra balanței de putere la nivel regional și global*, în revista *Gândirea militară românească*, nr. 4 și 5, 2014.
7. <http://www.fas.org/spp/starwars/program/gbi.htm>, accesat la 07.01.2013.

PROTECȚIA PRIN LUCRĂRI DE FORTIFICAȚIE ÎN OPERAȚIILE ÎNTRUNITE – CERTITUDINE SAU UTOPIE – ?

General de brigadă (rz.) prof. univ. dr. Mircea VLADU

Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu” din Sibiu

Realitatea câmpului de luptă integrat, extins și fluid, a scos în evidență faptul că un conflict armat sau un război în care beligeranții întrebunțează pe scară largă mai ales forțele terestre nu poate fi dus cu succes dacă nu se acordă atenție sporită și lucrărilor de fortificație, al căror rol este de a asigura protecția luptătorilor, condiții optime pentru întrebuințarea de către aceștia în mod oportun și eficient a armamentului și tehnicii de luptă din înzestrare, precum și pentru readucerea organismului la starea apropiată de normal, după eforturi fizice și psihice prelungite. Cu toate acestea, anumiți teoreticieni militari din unele armate moderne integrate sau neintegrate în NATO au creat teorii prin care au lansat adevărate mituri în jurul noilor tipuri de mijloace și sisteme performante de lovire intrate în înzestrarea forțelor proprii, cu scopul de a descuraja potențialii adversari și a-i determina să nu mai pună accent pe lucrările de fortificație în cadrul sistemului general de protecție. Din această perspectivă, consider nerealist modul de gândire al acestor teoreticieni militari și prezint, în cadrul demersului meu, argumente pentru susținerea acestei afirmații.

Cuvinte cheie: certitudine, utopie, fortificație, protecție, război cibernetic.

Introducere

Rolul, importanța și complexitatea lucrărilor de fortificație în cadrul conflictelor armate sau al războaielor necesită și pot fi analizate, de regulă, în raport cu evoluția lor spațio-temporală, generată, până la un timp, de nivelul de perfecționare a mijloacelor și sistemelor de lovire, după care acestea au fost aproape în totalitate neglijate, ca urmare a lansării unor teorii descurajante, cum au fost: *conflict de mică intensitate; războiul cibernetic ori războiul informației strategice; războiul condus informatic; viziunea radicală; mult zgomot pentru nimic; adevărata revoluție are loc în aer; spațiul constituie adevărata revoluție; revoluție în relațiile de securitate etc.*¹.

Evoluția lucrărilor de fortificație din punct de vedere constructiv

În demersul meu, voi porni de la readucerea în atenție, pe scurt, a evoluției lucrărilor de fortificație, de la simplu la complex, de la rudimentar la modern, după cum urmează²:

a) *valul de pământ* a fost caracteristic orânduirilor comunei primitive și sclavagiste, iar dimensiunile sale au fost variabile, în funcție de destinație, numărul de oameni și atelaje disponibile pentru lucru, precum și de nivelul rudimentar al mijloacelor de lovire. „*Valul lui Traian*”, construit de romani pe teritoriul Dobrogei, în scopul legării Dunării de Marea Neagră, reprezintă o lucrare de fortificație de acest tip;

b) *turnurile de pază* au fost construite în Antichitate din cărămidă sau piatră cioplită și lianți, în scopul observării și înștiințării despre pericolul apropiării agresorului, precum și al apărării nemijlocite împotriva acestuia;

c) *zidurile orașelor și cetăților (cingătorile)* au fost ridicate din zidărie de cărămidă și piatră, cu scopul de a zădărnici acțiunile de asediere desfășurate de agresor și a-i produce acestuia pierderi

¹ Documentarul Statului Major General privind noile teorii NATO referitoare la conflictele viitorului, cota 1642/1111, Biblioteca Statului Major al Apărării, pp. 10-26.

² Colonel ing. Josan Miron, *Considerații organizatorice de reevaluare a problematicei lucrărilor de fortificație ca parte integrantă a pregătirii teritoriului pentru apărare*, Statul Major General, cota.166/1211, pp. 15-35.

Linii de frontieră reprezentau ziduri construite din piatră sau cărămidă, prevăzute cu turnuri de pază, pentru realizarea observării și apărării granițelor. Cea mai importantă linie de frontieră este Marele Zid Chinezesc, intrat în folosință în anul 213 î. Hr., ca urmare a efortului comun al popoarelor asiatice pentru oprirea năvălirii mongolilor. Având lungimea de 5.380 km, înălțimea de 8,16 m și lățimea la coronament de 4,4 m, acesta reprezintă cea mai mare lucrare de fortificație din istorie.

cu ajutorul mijloacelor rudimentare de lovire. Cele mai importante cetăți prevăzute cu astfel de ziduri au fost: (1) *Cetatea Babilonului*, construită în secolul al VI-lea, î.Hr. de către Nabucodonosor al II-lea, cu ziduri cu înălțimea de 47 m și lățimea la coronament de 26 m; (2) *Cetatea Cartagina*, ridicată în Antichitate pe două nivele, cu 3 centuri de ziduri cu înălțimea de 14 m și lățimea la coronament de 10 m, având turnuri cu înălțimea de 19 m. La primul nivel, erau grajduri pentru 300 de elefanți, iar la cel de-al doilea nivel erau grajduri pentru 4.000 de cai. Cetatea dispunea și de condițiile necesare pentru adăpostirea unui efectiv de 24.000 de oameni;

d) *liniile de frontieră* reprezentau ziduri construite din piatră sau cărămidă, prevăzute cu turnuri de pază, pentru realizarea observării și apărării granițelor. Cea mai importantă linie de frontieră este Marele Zid Chinezesc, intrat în folosință în anul 213 î. Hr., ca urmare a efortului comun al popoarelor asiatice pentru oprirea năvălirii mongolilor. Având lungimea de 5.380 km, înălțimea de 8,16 m și lățimea la coronament de 4,4 m, acesta reprezintă cea mai mare lucrare de fortificație din istorie;

e) *construcțiile ciclopiene* erau reprezentate de castele din blocuri mari de piatră fără liant între ele, executate în special de către greci, sub denumirea de acropole, care permiteau apărătorilor să-și folosească mijloacele rudimentare de ripostă;

f) *zidurile cu șanțuri exterioare și turnuri* erau foarte rezistente la loviturile mijloacelor rudimentare de lovire, iar faptul că șanțurile erau umplute cu apă crea mari greutăți atacatorului să le forțeze sau să le treacă. Astfel de lucrări de fortificație au fost construite și pe teritoriul României la Turnu Măgurele, Turnu Roșu, Turnu Cozia etc.;

g) *castelele întărite ale feudalilor* au fost realizate din zidărie de cărămidă și piatră, cu turnuri de apărare și șanțuri pline cu apă, pentru asigurarea rezistenței în caz de asediu prelungit. Castelul Huniazilor constituie cea mai puternică lucrare de fortificație de acest tip, de pe teritoriul României;

h) *fortificațiile cu bastioane* s-au realizat din ziduri de cărămidă și piatră, în secolul al XV-lea, ca răspuns la sporirea performanțelor distructive ale armelor de foc. Chiar dacă, la început, lucrările au fost realizate în sistem descoperit, ulterior, după apariția tunului cu țeavă ghintuită (1852), s-au construit în sistem acoperit, facilitând astfel condiții pentru dispunerea artileriei parțial adăpostite și întrebuintarea ei în scopul nimicirii mijloacelor de asediu ale adversarului. Din această categorie de lucrări de fortificație, cele mai puternice au fost bastioanele cu cazemate și cazematele cuirasate acoperite de cupole metalice glisante, realizate de generalul francez Soxa.

Sistemul de apărare tip bastion a fost propulsat de curente și școli între care se pot enumera: în Franța – Școala de la Metz, reprezentată de generalii Vandeu și Montlambat; în Germania – Albert Dürer și Rimplac; în Italia – Leonardo Da Vinci; în Belgia – generalul Brialmont.

i) *cetățile cu forturi detașate* au fost construite în urma creșterii bătăii mijloacelor de lovire și aveau, pe lângă forturi, și baterii legate între ele, precum și cu centrul cetății prin căi de comunicație rutieră. Cetatea Plevnei a constituit o astfel de lucrare de fortificație, aceasta rezistând cel mai bine loviturilor artileriei române pe timpul Războiului pentru Independența României, din anii 1877-1878;

j) *sistemele de fortificații dispuse liniar* au fost rezultatul sporirii efectivelor participante la conflict, al creșterii puterii de foc a mijloacelor de lovire, precum și al perfecționării procedurilor de manevră. Între acestea, cele mai puternice au fost liniile fortificate: Maginot (Franța); Metaxa (Grecia); Focșani – Nămolosa – Galați (România); Seigfried (Germania); Mannerheim (Finlanda) etc.

Evoluția lucrărilor de fortificație din punct de vedere temporal

Din punctul de vedere al periodicității, în evoluția lucrărilor de fortificație se pot distinge:

a) *perioada fortificațiilor pentru protecția împotriva armelor albe* cuprinde intervalul de timp de la apariția celor mai rudimentare lucrări de fortificație și până la apariția armelor de foc, în anul 1346;

b) *perioada fortificațiilor pentru protecția împotriva armelor de foc* cuprinde intervalul de timp de la realizarea armelor de foc și până la construcția armamentului de mare calibru. Această perioadă este compusă din: etapa armamentului cu țeava lisă (neghintuită); etapa substanțelor explozive și a tunurilor de mare calibru; etapa mijloacelor de luptă cu tragere rapidă. Printre cele mai importante lucrări de fortificație realizate în această perioadă este și Cetatea Bucureștiului, care a fost proiectată de generalul belgian Brialmont și construită în perioada 1884-1886. La construcția acestei cetăți un aport însemnat l-au avut militarii Regimentului 1 Geniu, comandat de colonelul Berindei. Din păcate, lucrările de fortificație din compunerea Cetății Bucureștiului au fost lăsate în paragină;

c) *perioada fortificațiilor pentru protecția împotriva armamentului de mare calibru, a bombelor de aviație și a armei chimice* a început odată cu apariția armamentului de mare calibru și a mijloacelor de luptă cu tragere rapidă și s-a încheiat înainte de 6 august 1945,

Sistemul de apărare tip bastion a fost propulsat de curente și școli între care se pot enumera: în Franța – Școala de la Metz, reprezentată de generalii Vandeu și Montlambat; în Germania – Albert Dürer și Rimplac; în Italia – Leonardo Da Vinci; în Belgia – generalul Brialmont.

Cetatea Bucureștiului a fost proiectată de generalul belgian Brialmont și construită în perioada 1884-1886. La construcția acestei cetăți un aport însemnat l-au avut militarii Regimentului 1 Geniu, comandat de colonelul Berindei.

Încrederea în lucrările de fortificație a fost susținută și de faptul că, înaintea începerii celui de-al Doilea Război Mondial, s-au refăcut și completat într-o concepție nouă lucrările Frontului cuirasat Focșani – Nămolosa – Galați.

când s-a folosit, pentru prima dată în evoluția istorică a omenirii, arma nucleară. În România, cea mai importantă lucrare în acest sens a fost Frontul cuirasat Focșani – Nămolosa – Galați, care a fost proiectat de maiorul inginer de geniu Shumann, în scopul închiderii intervalului de teren dintre Fluviul Dunărea și Munții Carpați, pe o lungime de aproximativ 100 km. Din păcate, și acest front, compus din lucrări de fortificație puternice, a fost lăsat în paragină.

Lucrările de fortificație s-au bucurat de mare atenție în rândul strategilor militari în timpul Primului Război Mondial și acest aspect este demonstrat de faptul că, în anul 1917, cu sprijinul Misiunii militare franceze, în perioada februarie-iulie, la Huși, a funcționat Școala pentru instrucție de fortificații, cu durata de 3-7 zile. Aici s-au pregătit peste 1.000 de cadre, dintre care foarte multe s-au distins în bătălia de la Mărășești. Această școală a fost condusă de către maiorul francez Levecone și maiorul român Gheorghe Cristea. Totodată, încrederea în lucrările de fortificație a fost susținută și de faptul că, înaintea începerii celui de-al Doilea Război Mondial, s-au refăcut și completat într-o concepție nouă lucrările Frontului cuirasat Focșani – Nămolosa – Galați și s-au realizat noi lucrări de fortificație permanente în zonele de vest și de sud-est ale României.

d) *perioada fortificațiilor pentru protecție împotriva armamentului clasic de mare calibru și a armamentului de distrugere generalizată (racheto-nuclear, chimic, biologic)* a început la 6 august 1945, când prima lovitură nucleară a explodat deasupra Hiroshimei, și a durat până în preajma anului 1970. În cadrul acestei etape, s-au perfecționat arma nucleară și mijloacele convenționale de distrugere. Din această perioadă durează fortificațiile permanente realizate de Austria, Italia, Grecia, Turcia, Elveția etc.;

e) *perioada fortificațiilor pentru protecția împotriva mijloacelor de distrugere în masă, a armelor inteligente și cvasi-nucleare, a mijloacelor de ducere a războiului electronic, cosmic, imagologic și informațional* a început în preajma războiului arabo-israelian (1973), a fost și continuă să fie marcată de impactul revoluției științifico-tehnice asupra domeniului militar.

Lucrări de fortificație realizate în țări membre ale NATO

Austria³ a realizat, în perioada 1957-1960, raioanele fortificate Gaisberg și Ungerberg pentru interzicerea direcțiilor de la frontiera cu Ungaria, iar în perioada 1963 - 1968 a mai executat 14 raioane fortificate.

³ ***, *Documentarul Statului Major General privind fortificațiile permanente*, cota 170/1212, p. 19,

La granița italo-franceză, în timpul celor două războaie mondiale, s-au construit 977 de lucrări de fortificație permanente, cărora nu li se mai acordă mare atenție în prezent, datorită relațiilor foarte bune dintre cele două țări. Cu toate acestea, italienii mențin în funcțiune 348 de lucrări de fortificație.

În prezent, sistemul de lucrări de fortificație permanente din Austria cuprinde mai mult de 27 de raioane fortificate, grupate pe direcțiile Valea Dunării și Valea Alpină, unde au fost construite 124 de lucrări de fortificație permanente, în care au fost amplasate 101 tunuri și 68 de mitraliere, iar pe limita dinaintea raioanelor fortificate sau în intervalele dintre s-au instalat 3,5 km baraje de sârmă ghimpată, 1,85 km colți antitanc din beton, 0,65 km zid antitanc, 1,85 km șanțuri de tragere și de comunicație, 0,22 km de baraje de alte tipuri.

Încă din anul 1950, Italia a întocmit un plan de măsuri pentru acoperirea cu lucrări de fortificație a graniței cu Austria și Iugoslavia⁴, în baza căruia, la frontiera italo-austriacă, între trecătorile Tarvisio și Resia, s-a amenajat un sector fortificat cu o lungime de 380 km și o adâncime de 80-100 km, iar la frontiera italo-iugoslavă s-a executat un sector fortificat între Tarvisio și Trieste, cu o dezvoltare frontală de 170 km și o adâncime de 160-180 km.

La granița italo-franceză, în timpul celor două războaie mondiale, s-au construit 977 de lucrări de fortificație permanente, cărora nu li se mai acordă mare atenție în prezent, datorită relațiilor foarte bune dintre cele două țări. Cu toate acestea, italienii mențin în funcțiune 348 de lucrări de fortificație.

Organizația Tratatului Atlanticului de Nord, convinsă de importanța lucrărilor de fortificație în cadrul sistemului general de protecție, a sprijinit Grecia, după aderare, în anul 1952, pentru refacerea, modernizarea și întreținerea lucrărilor de fortificație realizate între cele două războaie mondiale, precum și pentru realizarea de noi lucrări. În prezent, fortificațiile permanente din Grecia sunt grupate în cadrul aliniamentelor Metaxa, Struma și Vermion-Katerini⁵.

Aliniamentul fortificat Metaxa a fost realizat la o distanță de 0,5-30 km de granița cu Bulgaria, cu o dezvoltare frontală de 300 km și o adâncime medie de 2-4 km și cuprinde 38 de puncte de sprijin, prevăzute cu cazemate din beton turnat sau din plăci prefabricate de beton. Cu toate că lucrările din cadrul acestui aliniament sunt deosebit de puternice, specialiștii militari greci apreciază că nu sunt în măsură să facă față unui atac purtat cu armament nuclear.

Aliniamentul fortificat Struma a fost realizat pe înălțimile Krusa și Bogdanski în scopul apărării căilor de acces spre centrul țării. Lucrările de fortificație din cadrul acestui aliniament au fost realizate din beton armat și, ca urmare, se apreciază că acestea sunt în măsură

⁴ *Ibidem*, pp. 22-24.

⁵ *Ibidem*, pp. 25-28,

Mijloacele convenționale de distrugere s-au perfecționat atât de mult, încât efectele lor au atins pragul de interferență cu efectele mijloacelor nucleare de distrugere. Totodată, a apărut muniția inteligentă cu auto-dirijare la țintă pe ultima parte a traiectoriei. În această perioadă, energia electrică s-a transformat în armă de distrugere prin laser, iar muniția nucleară a cunoscut un proces de gigantizare, dar și de miniaturizare, fiind capabilă să realizeze efecte selective.

să ofere protecție personalului și tehnicii de luptă, chiar și în condițiile întrebunțării armelor de distrugere în masă.

Aliniamentul fortificat Vermion-Katerini cuprinde lucrări de fortificație cu un pronunțat caracter de discontinuitate, care au rolul de a bloca principalele căi de acces în Macedonia de Vest și în Grecia Centrală.

Turcia, care asigură flancul stâng înaintat al NATO, a realizat un vast sistem de lucrări de fortificație pentru apărarea Traciei turcești și a strâmtorilor Bosfor și Dardanele. Acest sistem cuprinde următoarele aliniamente și raioane fortificate: (1) aliniamentul Cearmak, realizat în zona graniței Turciei cu Bulgaria și Grecia, având o adâncime de 8-12 km; (2) aliniamentul Ataturk, cu o adâncime de 5-12 km, considerat drept aliniament de oprire a ofensivei agresorului care ar înainta pe direcția Edirne-Istanbul și bază de plecare pentru executarea contraloviturii de către corpul de armată; (3) raionul Ceataldja, destinat interzicerii căilor de acces de la vest către Istanbul, are o dezvoltare frontală de 50 km și o adâncime de 55 km, fiind format dintr-o fâșie de asigurare și două de apărare (prima fâșie de apărare este adâncă de 10 km, cuprinde șanțuri antitanc și cazemate din beton pentru tunuri antitanc și mitraliere, organizate pe puncte de sprijin cu 5-6 cazemate/km de front, iar fâșia a doua are o adâncime variabilă și cuprinde aproximativ 100 de cazemate din beton); (4) raionul Kilios are adâncimea de 5-6 km, este compus din trei poziții amenajate pe litoralul Mării Negre pentru a interzice pătrunderea pe mare în Strâmtoarea Bosfor; (5) raionul Bosfor are adâncimea de 5-6 km și este amenajat pe ambele maluri ale strâmtoării; (6) raionul Gelibolu, compus din cazemate din plăci de beton armat cu grosimea de 0,4-0,5 m; (7) raionul Dardanele are o adâncime de 2-3 km și este realizat pe ambele maluri ale Strâmtoării Dardanele⁶.

Lucrări de fortificație moderne

Mijloacele convenționale de distrugere s-au perfecționat atât de mult, încât efectele lor au atins pragul de interferență cu efectele mijloacelor nucleare de distrugere. Totodată, a apărut muniția inteligentă cu auto-dirijare la țintă pe ultima parte a traiectoriei. În această perioadă, energia electrică s-a transformat în armă de distrugere prin laser, iar muniția nucleară a cunoscut un proces de gigantizare, dar și de miniaturizare, fiind capabilă să realizeze efecte selective. În acest context, a fost înarmat spațiul cosmic și, ca urmare,

⁶ Ibidem, p. 42.

s-au putut descoperi și lovi, din sateliți artificiali și din nave spațiale, obiective terestre cu dimensiuni foarte mici.

Electronica s-a dezvoltat astfel încât a permis creșterea preciziei la țintă a diferiților vectori și a asigurat robotizarea și automatizarea conducerii și dirijării sistemelor tehnice militare. De asemenea, armele chimice, biologice și incendiare și-au sporit caracteristicile distructive în așa fel încât protejarea împotriva acestora a devenit aproape de nerealizat.

Cele mai ample (puternice) lucrări de fortificație specifice acestei perioade s-au executat în cadrul aliniamentului fortificat Bar-Lev, realizat de forțele israeliene de-a lungul malului estic al Canalului de Suez, în timpul războiului arabo-israelian și care cuprindea două linii puternice de apărare⁷.

Prima linie de apărare pornea chiar de la malul canalului, era amplasată într-un val de nisip înalt de 10-30 m și cuprindea puncte de observare, amplasamente pentru mitralierele grele, obstacole anti-desant etc. A doua linie de apărare a fost realizată înapoia primei linii, la aproximativ 1 km, fiind considerată deosebit de puternică, deoarece cuprindea cazemate de beton armat în care erau instalate piese de artilerie destinate pentru a bate cu foc oglinda canalului și suprafața malului său vestic.

Pe principalele direcții de pătrundere a adversarului în interiorul Sinaiului s-au construit cazemate puternice care, după cum aprecia comandamentul israelian, erau capabile să împiedice pătrunderea celor mai dotate și instruite forțe. Aceste lucrări au fost grupate în puncte de sprijin de pluton și companie, intervalele dintre ele fiind acoperite cu câmpuri de mine antitanc, obstacole antipersonal și antitanc neexplozive, tunuri de diferite calibre și tancuri izolate, bine amplasate și mascate. Toate cazematele au fost dotate cu mijloace moderne de observare pe timp de zi și noapte, iar între cele două linii de apărare a fost amenajată o rețea deasă de căi de comunicație. De-a lungul malului estic al canalului s-au amenajat depozite subterane cu substanțe inflamabile care, deversate în apă și aprinse, puteau împiedica trecerea amfibielor adversarului. Pentru a cuceri acest aliniament fortificat, arabii au înregistrat pierderi foarte mari în personal și în tehnică blindată.

Pe baza experienței acumulate în timpul construcției și desfășurării acțiunilor de luptă în cadrul acestui aliniament, israelienii au executat

⁷ Colonel ing. Josan Miron, *op. cit.*, p. 10.

Electronica s-a dezvoltat astfel încât a permis creșterea preciziei la țintă a diferiților vectori și a asigurat robotizarea și automatizarea conducerii și dirijării sistemelor tehnice militare. De asemenea, armele chimice, biologice și incendiare și-au sporit caracteristicile distructive în așa fel încât protejarea împotriva acestora a devenit aproape de nerealizat.

State membre ale NATO, ca Austria, Ungaria, Turcia, Grecia etc., acordă în continuare atenție protecției generale în situații de criză și război, în cadrul căreia lucrările de fortificație ocupă un loc important.

pe Platoul Golan un alt aliniament fortificat, deosebit de rezistent, care nu a putut fi cucerit de forțele arabe, cu toate eforturile depuse. Acest aliniament fortificat cuprindea un șanț antitanc lat de 6 m și adânc de 3 m. Pe latura șanțului antitanc dinspre forțele proprii, israelienii au înălțat un mal din dărâmături de stâncă înalt de 4 m, în fața căruia au plantat câmpuri de mine antitanc, iar înapoia acestuia au realizat 40-50 de puncte de sprijin din beton armat.

O lucrare de fortificație de amploare, specifică acestei perioade, a constituit-o aliniamentul fortificat din Deșertul Kuweitian, executat de către irakieni în conflictul din Golful Persic⁸. Acest aliniament avea o lungime de 260 km și conținea, ca element înaintat, metereze de nisip înalte de 3-4 m, realizate pentru a expune turelele și șenilele tancurilor adversarului astfel încât să fie lovite cu ajutorul armamentului antitanc. Înapoia meterezelor s-a executat un șanț cu lățimea de 3-7m și adâncimea de 4 m, pe fundul căruia au fost așezate butoaie cu petrol care, după aprindere, aveau să-l transforme într-o barieră continuă de foc. După șanț s-au amplasat câmpuri de mine antitanc cu adâncimea de 500-1.000 m, mărginite de o rețea de sârmă ghimpată, precum și de cuiburi de mitralieră și de rachete antitanc portabile. La o anumită distanță de cuiburile de mitralieră au fost dispuse în amplasamente tancuri T.54 și T.55, baterii de artilerie de diverse tipuri, clasice sau reactive și mijloace de apărare antiaeriană.

Această adevărată „Linie Maginot” trebuia să reziste focului celor mai perfecționate mijloace de luptă din dotarea *Forței multinaționale* și să facă războiul din deșert și mai sângeros decât fusese prevăzut, însă nu s-a întâmplat acest fapt, din cauza greșelilor comise de conducerea armatei irakiene, care a destinat mari unități și unități de rezerviști să lupte în cadrul acestora, în loc să stabilească structuri ale Gărzii Republicane.

Din cele prezentate anterior, se poate trage concluzia potrivit căreia state membre ale NATO, ca Austria, Ungaria, Turcia, Grecia etc., acordă în continuare atenție protecției generale în situații de criză și război, în cadrul căreia lucrările de fortificație ocupă un loc important. Este adevărat că aceste state nu mai investesc în construcția de noi lucrări de fortificație complexe, în schimb au preocupări pentru menținerea celor realizate anterior în stare de funcționare, pentru a putea fi întrebuințate la nevoie.

⁸ ***, Documentarul Statului Major General privind fortificațiile realizate în războiul din Golful Persic, cota 172/1213, p. 20.

Situația lucrărilor de fortificație din România și rolul lor în cazul unei agresiuni

Din păcate, deși statul român a avut preocupări pentru executarea unor lucrări de fortificație de mare complexitate, în prezent acestea sunt lăsate în paragină. Sunt de notorietate următoarele aliniamente de apărare cu lucrări de fortificație permanente, realizate pe teritoriul național, de-a lungul timpului, care, la nevoie, ar putea fi activate, pe baza unor eforturi mai mari, din cauză că, an de an, acestea s-au degradat, nefiind întreținute corespunzător: (1) aliniamentul SĂCUIENI, VEST ORADEA, LEȘ; (2) aliniamentul fortificat FOCȘANI, NĂMOLOASA, GALAȚI; (3) aliniamentul de pe litoralul Mării Negre; (4) sistemul de fortificații permanente de pe frontiera de sud-vest a țării a fost realizat în perioada 1948-1953, între NADLAC, BAZIAȘ, TURNU SEVERIN, CETATE.

Făcând o scurtă analiză a stării acestor lucrări de fortificație permanente, se pot desprinde următoarele concluzii:

a) Aliniamentul fortificat FOCȘANI, NĂMOLOASA, GALAȚI, în starea în care se află, nu poate constitui un aliniament de apărare organizat în cadrul unui sistem de lucrări de fortificație modern. Totuși, apreciez că, în cadrul apărării naționale, se poate conta pe unele din lucrările ce nu au fost distruse în întregime, acestea putând fi folosite ca adăposturi pentru mijloacele ușoare de foc, după ce se fac unele amenajări;

b) Aliniamentul dintre râul Mureș și Baziaș, precum și cel din Oltenia au, în general, lucrările bine conservate, iar din punctul de vedere al rezistenței betonului, aceasta crește pe măsura trecerii timpului, datorită faptului că hidroizolarea și cristalizarea amestecurilor de beton se realizează foarte lent. Pe timpul ducerii operațiilor în cadrul apărării naționale, aliniamentul ar putea amplifica măsurile de protecție;

c) foarte multe lucrări din compunerea aliniamentelor prezentate anterior sunt deteriorate din cauza neîntreținerii și acțiunii fizice a agenților atmosferici și nu mai corespund în totalitate din punct de vedere strategic, operativ sau tactic, întrucât raioanele și zonele în care sunt amplasate au suferit modificări sub aspect topo-geodezic. Astfel, s-au realizat raioane și zone complexe de lucrări de irigații, precum și raioane și zone de desecări, care cuprind un vast sistem de diguri și canale, baraje hidrotehnice și lacuri de acumulare cu nivelul apei mult mai ridicat decât cel la care au fost calculate elementele lucrărilor respective;

d) dotarea cazematelor din cadrul aliniamentelor prezentate anterior s-ar putea realiza cu armament clasic, cu performanțe distructive ridicate;

Aliniamentul fortificat Focșani, Nămolosa, Galați, în starea în care se află, nu poate constitui un aliniament de apărare organizat în cadrul unui sistem de lucrări de fortificație modern.

Acțiunile adversarului dinspre Sud ar putea pune probleme deosebite ca urmare a dispunerii Capitalei la mică distanță de frontieră. Cea mai sensibilă direcție în acest sens apreciez a fi direcția Giurgiu – București, prin care adversarul ar urmări încercuirea și cucerirea Capitalei, precum și dezvoltarea ofensivei pe Valea Prahovei.

e) Aliniamentul de pe litoral prezintă, la ora actuală, în special, în zona COSTINEȘTI, AGIGEA, NĂVODARI, CORBU, cazemate deteriorate, prăbușite în apă, cu poziții schimbate ca urmare a acțiunii erozive a valurilor sau blocate ca urmare a amplasării construcțiilor complexurilor hoteliere.

Pentru stabilirea măsurii în care lucrările din structura actualelor aliniamente de lucrări de fortificație sunt benefice din punctul de vedere al nevoilor strategice, operative sau tactice, apreciez că trebuie să avem în vedere următoarele raționamente:

- a) frontierele țării se sprijină pe obstacole naturale puternice, cum sunt fluviul Dunărea, Marea Neagră, râul Prut;
- b) cea mai probabilă agresiune care s-ar putea declanșa asupra teritoriului național ar fi dinspre NORD-EST sau EST;
- c) reducerea pericolelor atacului adversarului dinspre VEST și menținerea posibilității săvârșirii atacului dinspre SUD-EST sau SUD.

Acțiunile adversarului dinspre NORD-EST, ce se înscriu în special în culoarul dintre Carpații Orientali și râul Prut, sunt destinate pentru deschiderea trecătorilor din acești munți și realizarea joncțiunii cu forțele care acționează dinspre sud prin Poarta Focșanilor.

Pentru închiderea acestei direcții, consider că, cel puțin în cadrul operațiilor subsumate apărării naționale, activarea aliniamentului FOCȘANI – NĂMOLOASA – GALAȚI ar răspunde într-o anumită măsură scopului apărării la nivel operativ.

O direcție, mult mai scurtă, care ar conduce spre BUCUREȘTI, dinspre est, ar porni de pe litoral, însă acțiunile desantului maritim al adversarului ar putea fi zădărnice ca urmare a activării raioanelor fortificate de la MANGALIA, COSTINEȘTI, PORTUL CONSTANȚA, CAPUL MIDIA etc.

Acțiunile adversarului dinspre SUD ar putea pune probleme deosebite ca urmare a dispunerii Capitalei la mică distanță de frontieră. Cea mai sensibilă direcție în acest sens apreciez a fi direcția Giurgiu – București, prin care adversarul ar urmări încercuirea și cucerirea Capitalei, precum și dezvoltarea ofensivei pe Valea Prahovei. Pentru zădărnice acțiunile adversarului care atacă pe această direcție, dar și pe celelalte direcții dinspre sud, alături de fluviul Dunărea, un rol extrem de important l-ar putea juca sistemul de hidroameliorații, mai ales în condițiile în care în LUNCA DUNĂRII și la nord de aceasta nu sunt realizate aliniamente de apărare cu lucrări de fortificație în cadrul pregătirii teritoriului pentru apărare, pentru a fi activate la nevoie.

Segmentul de aliniament fortificat Turnu Severin-Calafat, dacă ar fi activat, ar putea constitui un obstacol puternic, în măsură să zădărnicească acțiunile terestre ale unui adversar de valoare tactică sau cel mult operativă, pe această direcție, sau să asigure flancul drept al mării unități operative aflate în apărare.

De fapt, în opinia mea, aceasta constituie marea lipsă a concepției de pregătire a teritoriului pentru apărare, întrucât nu s-a prevăzut cel puțin un aliniament de lucrări de fortificație permanente pe malul de nord al fluviului Dunărea sau mai în adâncime (cu excepția segmentului TURNU SEVERIN-CALAFAT) care, alături de centura de forturi activate, să asigure zădărnice acțiunile terestre ale adversarului asupra Capitalei, cel puțin în cadrul operațiilor subsumate apărării naționale

Segmentul de aliniament fortificat TURNU SEVERIN-CALAFAT, dacă ar fi activat, ar putea constitui un obstacol puternic, în măsură să zădărnicească acțiunile terestre ale unui adversar de valoare tactică sau cel mult operativă, pe această direcție, sau să asigure flancul drept al mării unități operative aflate în apărare.

Acțiunile terestre ale adversarului dinspre vest s-ar putea desfășura prin POARTA SOMEȘULUI și POARTA MUREȘULUI.

Poarta Someșului include patru căi de comunicație importante prin care adversarul ar putea pătrunde pe văile SOMEȘULUI, CRASNEI, BARCĂULUI și CRIȘULUI REPEDE.

Pentru blocarea acestei direcții, un rol important l-ar putea juca, potrivit opiniei mele, elementele sistemului de lucrări de hidroameliorații și șanțul antitanc realizat în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, cu condiția ca aceste elemente să fie activate.

POARTA MUREȘULUI cuprinde căile de comunicație ce se înscriu pe văile CRIȘULUI NEGRU, CRIȘULUI ALB, BEGĂI și BISTREI, care ar putea asigura adversarului posibilitatea pătrunderii în PODIȘUL TRANSILVANIEI.

Aliniamentul fortificat din BANAT, ale cărui lucrări ar putea fi activate la nevoie, împreună cu lucrările de hidroameliorații existente, ar putea contribui la zădărnice acțiunile inamicului terestru de pătrundere în POARTA MUREȘULUI.

Concluzii

În încheiere, se poate afirma că aliniamentele de apărare cu lucrări de fortificație realizate în cadrul pregătirii teritoriului național pentru apărare, activate, pot contribui într-o anumită măsură la:

a) asigurarea condițiilor minime de protecție și acțiune pentru marile unități și unitățile destinate NATO, precum și pentru cele destinate apărării naționale;

b) reușita acoperirii frontierei de stat pe direcții și obiective importante, cu forțe și mijloace reduse numeric și asigurarea condițiilor

Aliniamentele de apărare cu lucrări de fortificație realizate în cadrul pregătirii teritoriului național pentru apărare, activate, pot contribui într-o anumită măsură la: asigurarea condițiilor minime de protecție și acțiune pentru marile unități și unitățile destinate NATO, precum și pentru cele destinate apărării naționale.

favorabile execuției mobilizării comandamentelor, marilor unități și unităților din forțele destinate apărării naționale;

c) respingerea agresiunii adversarului din zona frontierei de stat sau mai din adâncime;

d) asigurarea libertății de manevră a forțelor și mijloacelor din adâncime în scopul executării unor puternice riposte ofensive;

e) executarea operației de apărare pe aliniamente intermediare;

f) limitarea pătrunderii adversarului în adâncimea teritoriului național;

g) apărarea unor obiective deosebit de importante;

h) crearea condițiilor de acțiune a detașamentelor sau grupurilor de rezistență care acționează în teritoriul vremelnic ocupat de inamic;

i) oprirea inamicului pe un aliniament puternic din teren;

j) crearea condițiilor pentru constituirea grupării de forțe NATO, declanșarea operației întrunite ofensive, ruperea apărării acestuia, continuarea operației întrunite ofensive în adâncimea apărării inamicului, nimicirea acestuia și restabilirea apărării pe frontieră.

Începutul secolului XXI se caracterizează prin eforturi deosebite depuse de armatele puternice ale lumii, care pot deveni adversare NATO, în direcțiile perfecționării fără precedent a mijloacelor și sistemelor de lovire, astfel:

a) realizarea roboților polivalenti, echipați cu cele mai sofisticate mijloace de distrugere a personalului și tehnicii de luptă adăpostite și neadăpostite;

b) perfecționarea sistemului de localizare și descoperire prin radiolocație, televiziune și aparatură termică a celor mai mici obiective terestre, subterane, subacvatice;

c) realizarea dispozitivelor laser cu energii foarte mari pentru neutralizarea și distrugerea tuturor categoriilor de tehnică militară;

d) crearea de bariere de spumă lipicioasă care vor împiedica deplasarea tehnicii de luptă a agresorului spre raioanele cu lucrări de fortificație;

e) proiectarea și realizarea mijloacelor de artilerie cu energie electromagnetică ce pot imprima viteze inițiale de 6.000-8.000 m/s la o bătaie de 60-80 km și care pot străpunge obiective din beton armat cu grosimi apreciabile;

f) realizarea de delta-planuri supersonice acționate cu motoare reactive și prevăzute cu 300-500 de bombe dispuse în 8-10 containere, pe care le pot dispersa cu maximă precizie asupra unor obiective dispuse la suprafață sau în subteran.

Aceste elemente vor determina planificarea și ducerea unui nou tip de conflict armat sau de război, „în care se va lupta precis, eficient și selectiv (aplicându-se lovituri cu precizie chirurgicală), distrugându-se de la inamic exact cât trebuie, pentru a se declara înfrânt politic și militar, în minimum de timp, cu pierderi cât mai reduse”⁹.

Fie că este vorba de războiul viitorului sau războiul hibrid, consider că este nevoie de protecție inclusiv prin lucrări de fortificație atât timp cât glonțul, schija etc. schilodesc sauucid cea mai valoroasă resursă a unei armate – resursa umană.

Surse bibliografice

1. ***, *Documentarul Statului Major General privind noile teorii NATO referitoare la conflictele viitorului*, Biblioteca Statului Major al Apărării, cota 1642/1111.
2. ***, *Documentarul Statului Major General privind fortificațiile permanente*, *ibidem*, cota 170/1212.
3. ***, *Documentarul Statului Major General privind fortificațiile realizate în războiul din Golful Persic*, *ibidem*, cota 172/1213.
4. Colonel ing. Josan Miron, *Considerații organizatorice de reevaluare a problematicii lucrărilor de fortificație ca parte integrantă a pregătirii teritoriului pentru apărare*, *ibidem*, cota 166/1211.
5. General de brigadă dr. Vasile Paul, *Conflictele secolului XXI. Proiecții în spațiul strategic*, Editura Militară, București, 1999.
6. Colonel dr. Mircea Vladu, *Fortificațiile în războiul modern*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 2003.

⁹ General de brigadă (r.) dr. Vasile Paul, *Conflictele secolului XXI. Proiecții în spațiul strategic*, Editura Militară, București, 1999, p. 81.

REÎNFIINȚAREA INDUSTRIEI MILITARE AERONAUTICE ÎN ANII STATULUI COMUNIST. CÂND, CUM ȘI DE CE S-A LUAT DECIZIA?

Sorin TURTURICĂ

Muzeograf, Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”

După venirea lui Nicolae Ceaușescu în fruntea statului comunist român, a fost lansat un amplu program de industrializare în sfera militară, care depășea înțelegerile din cadrul Consiliului de Ajutor Economic Reciproc.

Pentru aviația militară, planurile au fost foarte ambițioase. Românii și-au propus să-și înzestreze regimentele cu avioane supersonice, de transport sau de școală, dar și cu elicoptere, fabricate exclusiv în România. De asemenea, era avut în vedere și un surplus destinat exportului. Pentru realizarea acestui vast program, se urmăreau atât cumpărarea unor licențe din străinătate (inclusiv din Occident), cât și dezvoltarea unor proiecte originale.

Cuvinte-cheie: aviație militară, trupe sovietice, Mirage, industrie aeronautică, U.R.S.S.

Introducere

Înzestrarea aviației militare cu aeronave construite pe plan intern nu era, în primii ani ai Republicii Socialiste, o chestiune nouă. Și în perioada interbelică, guvernele de la București au avut acest obiectiv. De aceea, la Brașov au fost ridicate uzinele I.A.R. (care vor produce, în următoarele două decenii, șapte tipuri de motoare și 24 de tipuri de avioane¹), iar unele unități industriale mai mici (S.E.T., I.C.A.R.) au primit, de asemenea, comenzi din partea armatei.

În anii celui de-al Doilea Război Mondial, aviația militară a fost înzestrată, în bună măsură, cu avioane fabricate în România. Cel mai cunoscut produs al industriei aeronautice interbelice este, desigur, avionul de vânătoare I.A.R.-80 care, în Campania din 1941, a luptat cu rezultate foarte bune pe cerul Basarabiei și al Odesei. Aviația de observație a beneficiat, de asemea, de produse autohtone; este vorba de seria de aparate I.A.R.-37/38/39, care s-au aflat permanent în linia întâi, atât pe Frontul de Est, cât și în Vest. Merită amintit și bombardierul bimotor Savoia-Marchetti 79B, fabricat sub licență la Brașov, după ce inginerii români i-au adus unele modificări. Și acest aparat a luat parte la toate campaniile din Est și Vest ale armatei române.

Nu se poate afirma însă că producția internă a asigurat toate nevoile aviației militare. La intrarea României în război, multe escadrile erau înzestrate cu aparate cumpărate din Polonia, Franța, Anglia sau Germania (un adevărat coșmar pentru cei care asigurau muniția și piesele de schimb).

După pierderile suferite în Bătălia Stalingradului, reînzestrarea flotilelor s-a făcut, în special, prin import de material volant din Germania. Deja, se observa o rămânere în urmă a tehnicii fabricate în țară. Cu toate acestea, fabricile din România și-au continuat activitatea, primind un impuls, în primăvara anului 1944, prin achiziționarea licenței avionului Messerschmitt-109G.

Imediat după 1945 însă, industria aeronautică a decăzut până aproape de desființare. Legat de acest moment (anii 1945-1947), s-au răspândit, și rezistă până astăzi, două mituri: primul este acela

În anii celui de-al Doilea Război Mondial, aviația militară a fost înzestrată, în bună măsură, cu avioane fabricate în România. Cel mai cunoscut produs al industriei aeronautice interbelice este, desigur, avionul de vânătoare I.A.R.-80 care, în Campania din 1941, a luptat cu rezultate foarte bune pe cerul Basarabiei și al Odesei.

¹ Ion Dumitrașcu, *Industria Aeronautică Română Brașov (1925-1945)*, Editura Domino, 2008, p. 55.

Primul avion românesc intrat în producția de serie a fost I.A.R.-813, proiectat de echipa lui Manicatide în cadrul Secției de Prototipuri a Uzinei Tractorul. Armata a comandat 80 de exemplare pentru școlile de aviație și, pentru fabricarea lui, a înființat, în 1950, tot la Brașov, lângă uzină, unitatea U.R.M.V.-3 (Uzina de Reparații Material Volant Nr.-3).

că sovieticii au luat în U.R.S.S. utilajele pe care le-au găsit la I.A.R. Brașov (de fapt, uzina a fost afectată de răspândirea atelierelor sale la Caransebeș, Pitești și Mioveni, după bombardamentele din primăvara anului 1944); cel de-al doilea mit susține faptul că Tratatul de pace de la Paris (10 februarie 1947) interzicea României construirea de avioane militare timp de 20 de ani; în realitate, acest tratat nu face nicio referire la o astfel de interdicție. În schimb, Tratatul obliga armata română să-și reducă efectivele; strict pentru aviația militară, era admis un maxim de 150 de avioane, dintre care numai 100 de luptă².

Câțiva ani (1945-1949), România nu a mai produs avioane. Cea mai importantă uzină de profil, I.A.R. Brașov, a fost transformată în fabrică de tractoare. A fost o perioadă confuză, în care inginerii de aviație se întrebau dacă vor mai avea ocazia să lucreze în domeniul pentru care s-au pregătit. Totuși, industria aeronautică nu a dispărut complet; un mare merit în menținerea acesteia – e drept, la cote foarte scăzute – îl are inginerul Radu Manicatide, care poate fi considerat fără rezerve cel mai prolific proiectant și constructor de avioane în cele două decenii ale Republicii Populare. El a fost primul care a insistat ca la Brașov – unde I.A.R. începuse deja să producă tractoare – să se construiască și avioane. A dus o admirabilă luptă birocratică și și-a asumat riscuri personale, putând fi etichetat drept un „reacționar” periculos pentru noul regim politic (care nu a încurajat oficial construcțiile aeronautice, considerându-le prea costisitoare, în contextul în care România avea printre priorități plățirea datoriei de război).

Primul avion românesc intrat în producția de serie a fost I.A.R.-813, proiectat de echipa lui Manicatide în cadrul Secției de Prototipuri a Uzinei Tractorul. Armata a comandat 80 de exemplare pentru școlile de aviație și, pentru fabricarea lui, a înființat, în 1950, tot la Brașov, lângă uzină, unitatea U.R.M.V.-3 (Uzina de Reparații Material Volant Nr.-3).

Acest avion, dar și alte proiecte care au apărut în anii următori (și care s-au construit la București sau la Reghin) au depins de motoarele pe care statul român le importa din Republica Socialistă Cehoslovacă. Și, pentru că Cehoslovacia era ea însăși un ambițios fabricant și exportator de aeronave, a refuzat, de multe ori, să vândă motoare românilor (sau le-a exportat în număr mic și cu mari întârzieri de livrare). Putem observa, astfel, că statul comunist cehoslovac aplica, în relațiile cu statul comunist român, regulile capitalismului; blocarea furnizării motorului însemna, de fapt, eliminarea de pe piață a unui concurent.

² Ministerul Afacerilor Străine, *Tratat de Pace între România și Puterile Aliate și Asociate semnat la Paris la 10 februarie 1947*, București, 1947, p. 12.

În concluzie, în anii Republicii Populare Române (R.P.R.), producția de aeronave nu a dispărut, dar a fost periferică, în comparație cu amploarea avută în epoca regală. Acest declin accentuat se explică prin faptul că statul comunist român nu a fost interesat să sprijine producția de aeronave printr-un program solid de investiții, care să răspundă nevoilor, considerând că prioritare erau alte sectoare. Realizările în domeniu au venit, mai degrabă, la inițiativa personală a unor ingineri, cum au fost Radu Manicatide și Vladimir Novîchi (acesta din urmă și-a desfășurat activitatea la Reghin), care au insistat ca proiectele lor să fie acceptate în planurile de producție și numai după ce aceștia au înfruntat, cu rezultate pozitive parțiale, birocrăția ministerială. Cu totul altfel vor sta lucrurile în anii Republicii Socialiste România, când fabricarea aeronavelor va fi considerată prioritară, iar susținerea politică va fi pe măsură, alocându-se resurse financiare și materiale foarte mari.

Contextul politic al relansării industriei aeronautice române

Cea mai importantă urmare, pentru România, a modului în care s-a încheiat al Doilea Război Mondial a fost transformarea țării într-un satelit al Moscovei, sub forma unei republici staliniste. Sistemul comunist a fost impus după model sovietic: un singur partid conducător, care se sprijinea pe un aparat represiv foarte dur în raportul cu cetățenii și care și-a subordonat total economia, prin planificare și control.

În această perioadă de început a statului comunist român, influența Moscovei s-a manifestat în domeniul economic prin intermediul SovRom-urilor, companii mixte prin care mare parte din resursele românești luau calea Uniunii Sovietice. Până la moartea lui Stalin (martie 1953), Gheorghiu-Dej a avut o atitudine de subordonare totală față de „marele prieten de la Răsărit”. După venirea la putere a lui Nikita Hruscirov, situația a început să se schimbe și, în anii 1954-1956, au fost desființate SovRom-urile.

După retragerea trupelor sovietice din R.P.R., în vara anului 1958, Dej s-a simțit încurajat să manifeste și mai multă independență. Totuși, pentru încă trei ani, Dej și-a menținut atitudinea loială față de Hruscirov, susținând U.R.S.S. în cadrul disputelor cu China și Albania.

Criza rachetelor din Cuba (octombrie 1962) și acutizarea neînțelegerilor dintre U.R.S.S. și China (1962-1963) au fost factori care au dus la răcirea relațiilor dintre București și Moscova. În consecință, în octombrie 1963, ministrul român de externe, Corneliu Mănescu, l-a informat pe secretarul de stat, Dean Rusk, că, în cazul unui conflict Est-Vest,

În anii Republicii Populare Române (R.P.R.), producția de aeronave nu a dispărut, dar a fost periferică, în comparație cu amploarea avută în epoca regală.

Ceaușescu a continuat politica lui Gheorghiu-Dej de distanțare față de Uniunea Sovietică și de deschidere către Occident, de unde spera să obțină tehnologie industrială de vârf. Ca prim pas important în această direcție, el a urmărit să stabilească relații diplomatice cu Republica Federală Germană, fără a-și consulta aliații din Organizația Tratatului de la Varșovia.

Republica Populară Română își va păstra neutralitatea. Era o afirmație uimitoare, „o veritabilă breșă în Organizația Tratatului de la Varșovia”³. Totuși, cel mai important motiv al îndepărtării de Moscova rămâne lansarea *Planului Valev*, care urmărea să transforme România într-o furnizoare de cereale pentru statele membre ale Consiliului de Ajutor Economic Reciproc (C.A.E.R.). Drept răspuns, România se deschide către Occident (inițiativă care găsește sprijin în președintele SUA, L. Johnson, interesat să creeze breșe în blocul comunist).

La Plenara Comitetului Central (C.C.) al Partidului Muncitoresc Român din 15-22 aprilie 1964 a fost aprobată o declarație prin care opoziția față de planurile economice ale Uniunii Sovietice devenea politică oficială⁴. Cu aceasta, drumul Republicii Socialiste România către desprinderea de aliații din Tratatul de la Varșovia a început. Cărțile pe care au mizat, în următorii 25 de ani, conducătorii români au fost Occidentul și țările comuniste din Asia (în special China).

La 19 martie 1965, Gheorghe Gheorghiu-Dej a decedat. I-a urmat în fruntea partidului unic de guvernământ Nicolae Ceaușescu, în vârstă de 47 de ani. Câteva luni mai târziu, la Congresul al IX-lea (desfășurat în zilele de 19-24 iulie), Ceaușescu a schimbat numele structurii politice în Partidul Comunist Român, iar prin Constituția din 21 august 1965, pe cel al țării, în Republica Socialistă România (R.S.R.). Nu au fost doar schimbări de formă. Revenirea la termenul „comunist” în denumirea partidului anunța campania de recuperare a trecutului național (sigur, impregnat cu mitologii), iar schimbarea denumirii țării era expresia intenției noului lider de a se afirma cu mai multă forță pe plan intern și extern.

Așa cum era de așteptat, Ceaușescu a continuat politica lui Gheorghiu-Dej de distanțare față de Uniunea Sovietică și de deschidere către Occident, de unde spera să obțină tehnologie industrială de vârf. Ca prim pas important în această direcție, el a urmărit să stabilească relații diplomatice cu Republica Federală Germană (R.F.G.), fără a-și consulta aliații din Organizația Tratatului de la Varșovia. La 31 ianuarie 1967, între R.S.R. și R.F.G. s-a ajuns la acordul de stabilire a relațiilor diplomatice la nivel de ambasade⁵.

³ Vojtech Mastny, Malcolm Byrne, *A Cardboard Castle? An Inside History of the Warsaw Pact, 1955-1991*, Budapest, Central European University Press, 2005, p. 25.

⁴ Aurel Pentelescu, *Timpul revolut. Explorări în istoria recentă*, Editura Editrap, Buzău, pp. 83-84.

⁵ Pentru problema stabilirii relațiilor diplomatice dintre Republica Socialistă România și Republica Federală Germană, dar și pentru atitudinea Uniunii Sovietice și a celorlalte țări comuniste din Europa de Est în această chestiune, v. Vasile Buga, *Sub lupa Moscovei. Politica externă a României 1965-1989*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2015, pp. 11-38.

Războiul de șase zile a fost declanșat de atacul Israelului asupra vecinilor săi la 5 iunie 1967. Moscova a calificat gestul drept o agresiune a statului evreu și i-a cerut să-i pună capăt imediat. Acestui punct de vedere i s-au alăturat celelalte state comuniste din Tratatul de la Varșovia și Iugoslavia, nu însă România. [...] Irakul și Egiptul și-au retras ambasadorii, iar Siria și Sudanul au rupt relațiile cu România.

În cursul aceluiași an a avut loc o nouă criză în Orientul Mijlociu: Războiul de șase zile, declanșat de atacul Israelului asupra vecinilor săi la 5 iunie 1967. Moscova a calificat gestul drept o agresiune a statului evreu și i-a cerut să-i pună capăt imediat. Acestui punct de vedere i s-au alăturat celelalte state comuniste din Tratatul de la Varșovia și Iugoslavia, nu însă România. La 9 iunie 1967, statele comuniste au semnat o Declarație comună prin care întreaga vină pentru declanșarea conflictului era atribuită Israelului. Pentru că delegația română a refuzat să o semneze, s-a creat o situație încordată nu doar cu țările comuniste aliante, dar și cu unele țări musulmane; astfel, Irakul și Egiptul și-au retras ambasadorii, iar Siria și Sudanul au rupt relațiile cu România⁶.

Punctul culminant al tensiunilor în relația cu Uniunea Sovietică a fost atins în august 1968, cu ocazia invadării Cehoslovaciei de către trupe ale Pactului de la Varșovia. Drept răspuns la această agresiune, Nicolae Ceaușescu a ținut un discurs public în balconul clădirii Comitetului Central, prin care a condamnat dur ceea ce se întâmplase: „Pătrunderea trupelor celor cinci țări socialiste în Cehoslovacia constituie o mare greșeală și o primejdie gravă pentru pacea în Europa, pentru soarta socialismului în lume. Este de neconceput în lumea de astăzi, când popoarele se ridică la luptă pentru a-și apăra independența națională, pentru egalitatea în drepturi, ca un stat socialist, ca state socialiste să încalce libertatea și independența altui stat. Nu există nicio justificare, nu poate fi acceptat niciun motiv de a admite, pentru o clipă numai, ideea intervenției militare în treburile unui stat socialist frățesc. (...) Am hotărât ca, începând de astăzi, să trecem la constituirea gărzilor patriotice înarmate, alcătuite din muncitori, țărani și intelectuali, apărătoare ale independenței patriei noastre socialiste. (...) S-a spus că în Cehoslovacia există pericolul contrarevoluției; se vor găsi poate mâine unii care să spună că și aici, în această adunare, se manifestă tendințe contrarevoluționare. Răspundem tuturor: întregul popor român nu va permite nimănui să înclace teritoriul patriei noastre! (...) Uitați-vă, aici e întregul nostru Comitet Central, Consiliul de Stat, guvernul. Cu toții suntem hotărâți să servim cu credință poporul în construcția socialismului, în apărarea cuceririlor revoluționare, a independenței sale!”⁷. Cu siguranță, erau cuvintele unui om care se temea că următoarea țintă a „armatelor frățesti” va fi România și avertiza că „poporul va lupta”. Mai mult, având alături membrii C.C., ai Consiliului de Stat și ai guvernului, transmite mesajul că, pe plan

⁶ *Ibidem*, p. 41.

⁷ *Principiile de bază ale politicii externe a României*, Editura Politică, București, 1968, pp. 11-13.

Nicolae Ceaușescu a fost convins, în august 1968, că trupele statelor aliate din Tratatul de la Varșovia, în special cele sovietice, se pregătesc să intre în România. Timp de mai multe săptămâni, armata română s-a aflat în stare de alarmă, dar fără a declanșa mobilizarea rezerviștilor (sub acest ultim aspect, situația era similară cu momentul decembrie 1989).

intern, nu are opoziție (care, atunci când exista, Moscova se pricepea s-o exploateze foarte bine).

Nicolae Ceaușescu a fost convins, în august 1968, că trupele statelor aliate din Tratatul de la Varșovia, în special cele sovietice, se pregătesc să intre în România. Timp de mai multe săptămâni, armata română s-a aflat în stare de alarmă, dar fără a declanșa mobilizarea rezerviștilor (sub acest ultim aspect, situația era similară cu momentul decembrie 1989). Personal, subscriu ideii că Brejnev, noul lider sovietic, era mai degrabă interesat să intervină acolo unde existau șanse reale ca sistemul comunist să se dilueze, poate chiar să se prăbușească. Iar în Republica Socialistă România acest lucru era departe de a se întâmpla.

Evenimentele din august 1968, așa cum s-au desfășurat în București, au fost interpretate de Ceaușescu drept dovada unei solidarități la nivel național cu conducerea partidului. Acest fapt i-a dat curaj să-și continue politica de apropiere de Occident, cu ajutorul căruia spera ca țara să se dezvolte industrial. Pentru că, deja de mai bine de un an, era luată decizia înființării unei industrii naționale care să producă o mare parte din bunurile pe care, deocamdată, România le importa.

Decizia de extindere a capacităților de producție. Când, cum și de ce a fost luată?

Din studierea documentelor emise de Cancelaria C.C. al P.C.R. rezultă că revigorarea industriei aeronautice române, imediat după 1965, s-a făcut, în primul rând, pentru valoarea militară a acesteia. De aceea, acest sector industrial a fost o componentă a unui proiect mai mare de realizare a unui complex tehnico-industrial (format din centre de cercetare și unități de producție) care să asigure armatei române cea mai mare parte din necesarul înzestrării.

Oficial, decizia s-a luat la Plenara C.C. al P.C.R. din 22-25 aprilie 1968. Sigur, această ședință în plen a membrilor Comitetului Central este mai cunoscută astăzi pentru reabilitarea unor foști comuniști, printre care Ștefan Foriș și Lucrețiu Pătrășcanu.

Plenara este cel puțin la fel de importantă și pentru urmările sale pe linie economică. În această direcție însă, referirile din documentele publicate în epocă sunt vagi. Punctul numărul 4 din Ordinea de zi este formulat astfel: „Cu privire la pregătirea de luptă și politică a forțelor armate ale Republicii Socialiste România și la înzestrarea lor

cu armament și tehnică militară”⁸. Dar, pe acest subiect, broșura editată de Editura Politică după încheierea plenarei nu prezintă nicio hotărâre a C.C. al P.C.R. (hotărâre care a existat și care detaliază principiile și programul realizării complexului tehnico-industrial). Totuși, broșura nu îl ignoră total, ci îi dedică o pagină în partea introductivă, în limbajul obișnuit al epocii:

„În continuare, la punctul 4 al ordinii de zi, Plenara a ascultat raportul ministrului forțelor armate – tov. general-colonel Ion Ioniță – cu privire la pregătirea de luptă și politică a forțelor armate ale Republicii Socialiste România și la înzestrarea lor cu armament și tehnică militară. (...)

Paralel cu preocuparea de a asigura din import tehnica de luptă modernă, **Plenara a stabilit măsurile corespunzătoare în vederea intensificării producției de armament și tehnică de luptă [s.a.], pentru a satisface în cele mai bune condiții nevoile armatei. Consecvent politicii sale că, atât timp cât se menține pactul militar agresiv N.A.T.O., este necesar Tratatul de la Varșovia, România, ca stat socialist, forțele sale armate, își vor aduce și în viitor contribuția, împreună cu forțele armate ale celorlalte state participante la acest tratat, precum și ale tuturor țărilor socialiste, la apărarea cauzei și securității internaționale**”⁹.

Chiar dacă în broșură nu se fac referiri directe la înființarea unor unități de producție în domeniul aeronautic, documente ulterioare relevă faptul că exact acest lucru s-a avut în vedere. Astfel, la 1 iunie 1978, generalul-colonel Ion Coman, pe atunci ministru al apărării naționale, îi înainta lui Nicolae Ceaușescu un raport scris, făcând referire la realizările celor zece ani care trecuseră „de când în Plenara C.C. al P.C.R. din aprilie 1968 s-au stabilit **măsuri concrete de organizare și dezvoltare a industriei proprii de tehnică militară**” [s.a.]; printre realizări, sunt enumerate și avioanele militare¹⁰.

O altă informație importantă pe care o aflăm din raportul lui Coman este că, la momentul aprilie 1968, 45% din materialul necesar înzestrării armatei era asigurat de industria românească. În 1978, în condițiile în care necesarul de înzestrare a crescut de 3,5 ori, procentul asigurat de industria românească a urcat la 70%. Sigur, construirea avioanelor – datorită costurilor și complexității tehnologice pe care îl presupune acest domeniu – era încă la început (în raport se vorbește

⁸ Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 22-25 aprilie 1968, Editura Politică, București, 1968, p.3.

⁹ Ibidem, pp. 8-9.

¹⁰ Arhivele Naționale Istorice Centrale (A.N.I.C.), Fond C.C. al P.C.R., Parte structurală Administrativ-Politică, Dosar nr. 9/1978, f.12.

La 1 iunie 1978, generalul-colonel Ion Coman, pe atunci ministru al apărării naționale, îi înainta lui Nicolae Ceaușescu un raport scris, făcând referire la realizările celor zece ani care trecuseră „de când în Plenara C.C. al P.C.R. din aprilie 1968 s-au stabilit măsuri concrete de organizare și dezvoltare a industriei proprii de tehnică militară” [s.a.]; printre realizări, sunt enumerate și avioanele militare.

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

Pe baza hotărârii plenarei, a fost elaborat un program unitar de dezvoltare a industriei de apărare [s.a.], de asimilare a unor produse noi cu caracteristici îmbunătățite, de promovare a cercetărilor științifice și creației proprii, astfel încât importul să se facă pentru acele tipuri a căror fabricație nu se justifică economic sau nu se poate realiza la un nivel satisfăcător.

chiar de „rămâneri în urmă”). În schimb, industria românească asigura 97% din nevoile de armament de infanterie și muniții, 91% din tehnica blindată și auto necesară și 89% din tehnica de transmisiuni¹¹.

Ceva mai multe detalii despre momentul aprilie 1968 și consecințele sale le găsim în lucrarea „*Armata Republicii Socialiste România. Sinteză social-politică și militară*”, apărută tot în 1978, la Editura Militară. Fiind realizată de Centrul pentru Studii și Cercetări de Istorie Militară, lucrarea poate fi considerată ca exprimând un punct de vedere oficial. În subcapitolul dedicat dezvoltării industriei naționale de apărare se poate citi: „*O însemnătate deosebită pentru dezvoltarea și modernizarea industriei de apărare a avut Hotărârea Plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Român din aprilie 1968, care a stabilit un ansamblu de măsuri cu privire la intensificarea producției proprii de armament și tehnică de luptă, pentru satisfacerea în cele mai bune condiții a nevoilor armatei. Pe baza hotărârii plenarei, a fost elaborat un program unitar de dezvoltare a industriei de apărare [s.a.], de asimilare a unor produse noi cu caracteristici îmbunătățite, de promovare a cercetărilor științifice și creației proprii, astfel încât importul să se facă pentru acele tipuri a căror fabricație nu se justifică economic sau nu se poate realiza la un nivel satisfăcător. (...)*”

Dezvoltarea industriei de apărare a României socialiste a fost concepută în așa fel încât să fie în măsură să asigure, în primul rând, nevoile de înzestrare cu mijloace de luptă clasice care sunt necesare în cantități mari. În acest scop, într-o primă etapă (1966-1970) s-a dezvoltat industria pentru producerea armamentului de infanterie – pistoale-mitralieră, puști-mitralieră, aruncătoare de grenade antitanc –, a muniției de infanterie și artilerie, precum și a altor mijloace, de mai mare complexitate. În același timp, s-a trecut la dotarea armatei, din producția internă, cu mijloace de transport (autoturisme și autocamioane) specializate pentru scopuri militare.

Au fost create institute de cercetare-proiectare, iar un număr de specialiști militari și civili au fost încadrați în sectoarele de concepție și de producție a mijloacelor de luptă. S-au realizat astfel premisele trecerii, în perioada 1971-1975, la o nouă etapă (...) pe linia amplificării contribuției industriei proprii la înzestrarea forțelor armate. (...)

Au fost obținute rezultate bune și la producția de avioane de luptă pentru sprijinul nemijlocit al trupelor și de școală [se face referire la avionul bimotor reactiv I.A.R.-93 și la avionul I.A.R.-823 – n.a.]. Se dezvoltă și se diversifică producția de elicoptere [I.A.R.-316 B

¹¹ *Ibidem*, ff. 12-13.

și I.A.R.-330 – n.a.] (...). Industria noastră este în măsură să realizeze elicoptere ușoare de luptă, la care se pot adapta proiectile reactive, armament de infanterie și rachete antitanc”¹².

Odată identificat momentul în care s-a luat, în mod oficial, decizia relansării unei industriei aeronautice de anvergură, rămân de definit motivația, contextul și pașii preliminari (anteriori lunii aprilie 1968) care au dus la apariția acesteia. Un moment cheie pare a fi anul 1965, când, în urma discuțiilor privind specializarea producției de tehnică militară pentru perioada 1966-1970 în cadrul C.A.E.R., românii au constatat că partea leului revenea Poloniei și Cehoslovaciei, acestea fiind singurele care urmau să fabrice avioane, rachete și blindate (U.R.S.S. își dezvoltă programele de înarmare separat de restul statelor comuniste). României îi reveneau următoarele produse: aruncătoare de grenade antitanc R.P.G.-7 și loviturile pentru ele, P.G.-7 (fabricate împreună cu Bulgaria), lovituri pentru S.P.G.-9 (acest aruncător era fabricat numai de Bulgaria), câteva elemente de tehnică de transmisiuni, tehnică de radiolocație și tehnică de geniu¹³.

Merită amintit că nici Ungaria, nici R.D.G. nu se aflau într-o situație ceva mai bună decât România sau Bulgaria, ceea ce ne face să observăm că au fost favorizate acele state care, în timpul războiului – fiind șterse de pe harta politică a Europei –, nu avuseseră o atitudine ostilă față de Uniunea Sovietică. În orice caz, pentru România, situația nu era una satisfăcătoare, fiind văzută ca o continuare a liniei trasate de *Planul Valev*. Nemulțumirile au răbufnit la Plenara C.C. al P.C.R. din 26-27 iunie 1967, prin vocea ministrului forțelor armate, generalul-colonel Ion Ioniță. Luând cuvântul, el începe prin a aminti de o întâlnire, recentă la acel moment, a lui Nicolae Ceaușescu cu personalul din conducerea armatei. Cu această ocazie, în timpul discuțiilor legate de instrucția trupelor, secretarul general al P.C.R. a afirmat că „*este nevoie să facem eforturi și mai mari pentru înzestrarea armatei cu mijloace de luptă necesare, cu toate că acestea impun sarcini mari economiei noastre naționale*”¹⁴. Ce însemnau, de fapt, aceste eforturi? Ioniță le definește astfel: „*a se aborda, în chip nou, pe lângă perfecționarea armamentului pe care îl fabricăm în prezent în țară, problema producerii de noi tipuri de tehnică militară*”¹⁵.

¹² ***, *Armata Republicii Socialiste România. Sinteză social-politică și militară*, coord. colonel Traian Grozea, Editura Militară, București, 1978, pp. 82-83.

¹³ A.N.I.C., *Fond C.C. al P.C.R., Parte structurală Administrativ-politică*, Dosar nr. 1/1966, ff. 130-134.

¹⁴ *Idem*, Parte structurală Secția Cancelarie, Dosar nr. 99/1967, f. 47.

¹⁵ *Ibidem*.

Un moment cheie pare a fi anul 1965, când, în urma discuțiilor privind specializarea producției de tehnică militară pentru perioada 1966-1970 în cadrul C.A.E.R., românii au constatat că partea leului revenea Poloniei și Cehoslovaciei, acestea fiind singurele care urmau să fabrice avioane, rachete și blindate (U.R.S.S. își dezvoltă programele de înarmare separat de restul statelor comuniste)

Motivația relansării industriei naționale de apărare (și, implicit, a celei aeronautice) este complexă. În primul rând, cheltuielile pentru materialele obținute din import erau prea mari, iar ceea ce se găsea pe piață nu era de cea mai bună calitate. Armata avea lipsuri multe, ieșind la instrucție cu tehnică de mâna a doua. În al doilea rând, în cazul unui conflict, furnizarea tehnicii și muniției pentru completarea stocurilor era sub semnul întrebării.

Motivația relansării industriei naționale de apărare (și, implicit, a celei aeronautice) este triplă. În primul rând, cheltuielile pentru materialele obținute din import erau prea mari, iar ceea ce se găsea pe piață nu era de cea mai bună calitate. Armata avea lipsuri multe, ieșind la instrucție cu tehnică de mâna a doua. În al doilea rând, în cazul unui conflict, furnizarea tehnicii și muniției pentru completarea stocurilor era sub semnul întrebării. România, așa cum se mai întâmplase și în timpul participării la cele două războaie mondiale, în prima jumătate a secolului al XX-lea, ar fi fost la mâna furnizorilor, care nu ar fi fost dispuși să exporte decât după ce și-ar fi satisfăcut propriile nevoi. În sfârșit, o a treia idee care a fundamentat realizarea unui complex național tehnico-industrial a fost aceea că România putea deveni, la rându-i, stat exportator de armament și tehnică militară. Mai exact, generalul Ioniță a pus problema în termenii următori: „Trebuie recunoscut că, pe tărâmul importului de tehnică militară, am întâmpinat nu puține dificultăți, exprimate în faptul că **ni se oferă de multe ori tipuri depășite și nu ni se livrează cantitățile de care avem nevoie și la termenele solicitate** [s.a.]. De asemenea, imaginea dinamică a domeniului militar contemporan impune unele concluzii. Cu toată dorința noastră fermă de pace, agresivitatea vădită a imperialismului cere ca poporul nostru să-și aibă perfect pregătit instrumentul militar. Dar, dependența excesivă de importul de tehnică militară constituie un minus, după părerea noastră serios, pentru capacitatea de apărare a țării. Printre alte învățăminte, recentele evenimente din Orientul Apropiat sunt și din acest punct de vedere revelatoare [se face referire la conflictul dintre Israel și statele arabe vecine, cunoscut ca Războiul de șase zile – n.a.].

Consider că, în actualul și imediat următorul stadiu de dezvoltare al industriei noastre, există toate condițiile create ca să se treacă treptat la studierea posibilităților producerii unor categorii de tehnică militară și de armament, cum ar fi: rachete antiaeriene, rachete sol-sol tactice, rachete antitanc, tunuri pe care astăzi le cumpărăm, **chiar avioane s-ar putea produce** [s.a.] și alte categorii de tehnică militară pe care astăzi în totalitate le importăm.

Avem dezvoltat acest sector, de exemplu, de producere a navelor, dar noi astăzi cumpărăm nave foarte simple, de construcție simplă, noi le cumpărăm din import, ca să nu mai spun, tovarășii, că este cel puțin și de râs, de exemplu, haina aceasta, pe care o am pe mine, este cumpărată din Vest cu valută; o aduce din Italia, din Franța. (...)

Pe această linie, aș dori să raportez că necesitățile noastre sunt, de regulă, mult mai mari, chiar în timp de pace, decât ceea ce noi importăm. Cu atât mai mult, creând în țară linii și agregate de producția tehnicii

militare, am putea fabrica serii sporite care să asigure și stocurile de mobilizare, care, de multe ori, sunt și mai puțin acoperite din importuri. În plus, putem întrevedea și perspectiva de a oferi la export o parte din categoriile de tehnică militară. Sunt situații când se tergiversează prea mult însușirea producției noilor tipuri de tehnică militară, din care cauză, până la momentul trecerii la producția de serie, ele sunt uzate din punct de vedere moral. (...)

De exemplu, receptorul acesta radiotranzistorizat, la care s-a solicitat specializarea fabricației în țara noastră, durează de peste trei ani însușirea lui și nici până în prezent nu este realizată la parametrii care sunt ceruți. De asemenea, deși s-au făcut pregătirile necesare și s-a realizat în țara noastră prototipul transportorului blindat amfibiu, însușirea producției acestuia a fost sistată, iar din import nu s-a putut obține, fapt pentru care armata noastră nu dispune în prezent de acest mijloc eficace de luptă. Eu raportez Plenarei Comitetului Central că suntem singura armată din Europa care mai stăm pe mașini, pe camioane, care nu avem niciun fel de protecție, sub nicio formă, pentru militari. [Militarii noștri] sunt sub protecția acestei scânduri, care este formată de obloanele mașinii. (...)

Rezolvarea sarcinilor complexe privind perfecționarea înzestrării tehnice și ridicarea capacității de luptă a armatei noastre impune o revedere corespunzătoare și a frontului cercetării științifice.

Nu este un secret pentru nimeni că atât în țările socialiste, cât și în țările capitaliste dezvoltate, numeroși oameni de știință, printre care și unii de anvergură mondială, se ocupă în exclusivitate de cercetarea în domeniul militar, creând noi tipuri de armament și de tehnică de luptă, în raport cu cerințele războiului modern. Desigur, tovarășii, noi ar trebui să abordăm sarcinile potrivit posibilităților noastre, pentru a nu stânjeni dezvoltarea armonioasă a economiei și tehnicii generale, dar este nu mai puțin adevărat că, față de interesele apărării țării, am rămas mult în urmă sub aspectul cercetării științifice, cu aplicabilitate militară.

Pentru reducerea acestui decalaj, ar fi necesar ca Consiliul Național al Cercetării Științifice, împreună cu Ministerul Forțelor Armate și cu celelalte ministere, să elaboreze un plan de măsuri care să prevadă producerea de armament și tehnică de luptă perfecționate, încât **să avem o industrie proprie de tehnică militară în măsură să satisfacă nevoile atât în timp de pace, cât și în timp de război** [s.a.]¹⁶.

¹⁶ Ibidem, ff. 48-52.

Nu este un secret pentru nimeni că atât în țările socialiste, cât și în țările capitaliste dezvoltate, numeroși oameni de știință, printre care și unii de anvergură mondială, se ocupă în exclusivitate de cercetarea în domeniul militar, creând noi tipuri de armament și de tehnică de luptă, în raport cu cerințele războiului modern.

Rămânerea în urmă cu înzestrarea era, probabil, o consecință a izolării parțiale a României în cadrul blocului comunist. De exemplu, R.D.G., Cehoslovacia, Polonia și Ungaria primeau noile tipuri de avioane MiG-19 sau MiG-21 înaintea României.

Ion Ioniță era o figură respectată, chiar temută, în epocă. Înainte de a ajunge ministru, își câștigase o notorietate de zbir, scoțând din rândul armatei populare militari cu state vechi, veterani de război, dar și ofițeri tineri sau chiar elevi de școală militară. Provenit din rândul muncitorilor, îmbrăcase haina militară după instaurarea comunismului și și-a început cariera activând ca ofițer politic, ajungând general-maior în 1955, la 31 de ani. Printre funcțiile importante de comandă pe care le-a deținut au fost acelea de comandant al forțelor aeriene (denumirea oficială a acestei structuri era Comandamentul Apărării Antiaeriene a Teritoriului), în perioada 1960-1963, și de adjunct al ministrului forțelor armate (1963-1966). La 1 septembrie 1966, la câteva zile după moartea ministrului Leontin Sălăjan, ambițiosul Ioniță a fost numit în această funcție, iar în ședința plenară a Comitetului Central din iunie 1967 a vorbit direct, curajos. Țările de care România depindea în privința importului de armament erau Uniunea Sovietică, Republica Populară Polonă și Republica Socialistă Cehoslovacă și, chiar dacă acestea nu au fost numite, toată lumea a înțeles la cine se făcea referire.

Rămânerea în urmă cu înzestrarea era, probabil, o consecință a izolării parțiale a României în cadrul blocului comunist. De exemplu, R.D.G., Cehoslovacia, Polonia și Ungaria primeau noile tipuri de avioane MiG-19 sau MiG-21 înaintea României. Românilor li se spunea că acest lucru se întâmpla pentru că, în cazul unui război cu Occidentul, țările din centrul Europei erau în linia întâi, România fiind pe un front secundar. Era un argument logic, dar exista și impresia că dependența de Moscova, sub aspectul unor produse vitale, devenise periculoasă.

Discuția despre cine a avut ideea ca România să-și schimbe radical politica de înzestrare militară rămâne deschisă. Pentru moment, știm că propunerea a făcut-o ministrul forțelor armate la Plenara din 1967, menționată mai sus. Dar, sunt șanse mari ca Ioniță să fie doar cel care a deschis subiectul în cadru oficial, iar inițiatorul real să fie Nicolae Ceaușescu. În orice caz, din cele spuse de ministru reiese că liderul comunist român a fost cel care a menționat, pentru prima dată, reorientarea politicii industriale, cu ocazia întâlnirii avute cu „*activul de bază din conducerea Ministerului Forțelor Armate*”, în zilele de 30-31 mai 1967.

Câteva zile mai târziu de la această întâlnire, în Orientul Mijlociu s-a declanșat Războiul de șase zile (5-10 iunie 1967). Românii au constatat, nu fără uimire, superioritatea tehnicii occidentale cu care erau înzestrați israelienii, în raport cu tehnica de proveniență sovietică a statelor arabe. În special confruntarea *Mirage* vs. *MiG-21* s-a dovedit a fi dezastruoasă pentru acesta din urmă.

Nu numai cei din conducerea politică, dar și militarii au urmărit cu interes desfășurarea luptelor. Generalul Aurel Niculescu (1924-2015), fost comandant al Școlii de Ofițeri de Aviație în anii 1960-1970, apoi comandant al aviației militare în 1970-1977, a comentat astfel conflictul din iunie 1967: „*Am urmărit evenimentele, le-am studiat și ne-au pus pe gânduri. Aportul decisiv al aviației era ușor de sesizat. Din acest punct de vedere, [ca aviator] am simțit o mândrie: aviația își spunea cuvântul! Dar, pe de altă parte, avioanele occidentale din dotarea Israelului se dovediseră superioare celor făcute în Uniunea Sovietică. Era o admirație față de tehnica occidentală. În special pentru [avionul] Mirage. Sigur, aparatele sovietice ale arabilor erau pilotate de aviatori arabi, nu sovietici, iar cele mai multe fuseseră surprinse la sol. Dar, parcă s-a aprins în mine dorința atunci de a pilota și un avion din Vest*”¹⁷.

Observațiile lui Niculescu erau împărtășite și de alți factori de decizie și specialiști din zona militară. De aceea, la începutul anului 1968, când a fost înaintat conducerii politice un studiu privind construirea unui avion de luptă în țară, se propunea achiziționarea licenței de fabricare a avionului Dassault *Mirage* III!¹⁸

De fapt, studiul acesta făcea parte dintr-un material mai amplu, intitulat „*Notă asupra studiilor preliminare privind înființarea industriei aeronautice române*”, document ce poate fi considerat **actul de naștere al industriei aeronautice a Republicii Socialiste România**. Avem, astfel, punerea în practică a propunerilor ministrului Ion Ioniță de la Plenara din iunie 1967.

Documentul se deschide cu un preambul lămuritor asupra obiectivelor și a modului de lucru al celor care l-au întocmit: „*Conform sarcinii primite, în perioada 23.06-10.09.1967, colective constituite din specialiști ai Ministerului Forțelor Armate, Ministerului Industriei Construcțiilor de Mașini și Ministerului Transporturilor Auto, Navale și Aeriene, au elaborat studii preliminare privind oportunitatea și posibilitatea asimilării în fabricație a avioanelor, elicopterelor și motoarelor, precum și studii privind predimensionarea uzinelor de aviație. Sursele de documentare care au stat la baza propunerilor prezentate în aceste studii au constat din: prospecte, periodice și tratate de specialitate, modele de referință, notițe și descrieri tehnice,*

Generalul Aurel Niculescu (1924-2015), fost comandant al Școlii de Ofițeri de Aviație în anii 1960-1970, apoi comandant al aviației militare în 1970-1977, a comentat astfel conflictul din iunie 1967: „*Am urmărit evenimentele, le-am studiat și ne-au pus pe gânduri. Aportul decisiv al aviației era ușor de sesizat. Din acest punct de vedere, [ca aviator] am simțit o mândrie: aviația își spunea cuvântul!*”

¹⁷ Sorin Turturică, Aurel Niculescu, *Pe aviatori lasă-i să zboare*, Editura Anima, București, 2008, pp. 66-67.

¹⁸ A.N.I.C., Fond C.C. al P.C.R., Parte structurală Secția Cancelarie, Dosar nr. 29/1968, ff. 40-41.

Pentru prima dată după 1945, apare ideea unei industrii aeronautice în integritate, care să satisfacă și nevoile aviației civile; acest fapt reiese din cooptarea Ministerului Transporturilor Auto, Navale și Aeriene, iar continuarea documentului îl confirmă. Ideea nu este nouă.

*rapoarte ale unor delegații care au vizitat uzine de aviație din Franța, oferte, studii tehnico-economice întocmite pentru diverse obiective industriale, precum și experiența acumulată în țara noastră pe linia fabricației și reparației tehnicii de aviație*¹⁹.

Prima informație care iese în evidență este aceea că activitatea cercetătorilor a început la 23.06.1967, deci cu câteva zile înainte de expunerea generalului-colonel Ion Ioniță în cadrul Plenarei. Dacă datarea nu este greșită, ea întărește ideea că decizia înființării complexului tehnico-militar (inclusiv aeronautic) a fost luată anterior de Nicolae Ceaușescu (cu sau fără Comitetul Politic Executiv – C.P.Ex.), iar Plenara Comitetului Central nu a făcut altceva decât să o valideze.

Mai este interesant de observat că, pentru prima dată după 1945, apare ideea unei industrii aeronautice *in integritate*, care să satisfacă și nevoile aviației civile; acest fapt reiese din cooptarea Ministerului Transporturilor Auto, Navale și Aeriene, iar continuarea documentului îl confirmă. Ideea nu este nouă. Ea a fost pusă în practică în anii interbelici, când întreaga aviație s-a aflat în subordinea Subsecretariatului de Stat al Aerului (1932-1936) și a Ministerului Aerului și Marinei (1936-1940).

Așadar, cel târziu în iunie 1967, s-au format mai multe „colective interministeriale”, a căror misiune a fost aceea de a propune atât măsuri pentru crearea unor unități industriale (ateliere, fabrici, uzine, centre de încercări în zbor), cât și a unor tipuri de aeronave și motoare care să fie fabricate în licență. Colectivele au studiat nevoile armatei și ale sectoarelor civile românești și le-au coroborat cu datele din materialele informative disponibile sau cu informații obținute în urma unor vizite în Occident.

Propunerile pe care acest document le face vizează perioada 1971-1980 (două planuri cincinale). După o perioadă pregătitoare de trei ani (1968-1970), timp în care s-ar fi construit sau îmbunătățit, prin infuzie de tehnologie adusă din vest, unitățile de producție și s-ar fi achiziționat licențele, acolo unde era cazul, România urma să producă, nici mai mult, nici mai puțin, de 160 de aeronave și 230 de motoare anual, împărțite astfel:

- 50 de avioane de luptă cu greutate totală de 14 tone;
- 10 avioane de transport pasageri pentru linii interne, cu 28-32 de locuri, având o greutate totală de 11 tone și/sau avioane pentru linii externe cu 44-48 de locuri, având o greutate de 16 tone;

¹⁹ *Ibidem*, f. 38.

- 25 de avioane de legătură, școală și antrenament, cu o greutate totală de patru tone;
- 50 de avioane utilitare (sanitare, agricole sau pentru turism), de una-două tone;
- 25 de elicoptere de 2,5 tone sau 6,5 tone;
- 80 de motoare turboreactoare pentru avioanele de luptă, cu o forță de tracțiune de 6.000 kgf, la regim maximal, ajungând cu postcombustie la peste 9.500 kgf;
- 60 de motoare turboreactoare pentru avioane de legătură de patru tone sau de transport de 16 tone, cu o forță de tracțiune de 1.000-2.700 kgf;
- 90 de motoare turbopropulsoare pentru avioane de transport pasageri de 11 tone și elicoptere, cu o putere de 1.100-1.500 CP²⁰.

Motoarele cu piston necesare echipării avioanelor utilitare urmau să fie achiziționate din import²¹, la fel și avioanele mai mari pentru transport pasageri (se propuneau Tupolev Tu-134, Sud Aviation Caravelle sau BAC-111), „date fiind numărul redus pentru nevoile noastre și complexitatea tehnică relativ ridicată”²². Făcând un calcul simplu, în intervalul 1971-1980, România urma să producă 1.600 de aeronave și 2.300 de motoare.

Așadar, decizia de a revigora industria aeronautică națională s-a luat în anii 1967-1968. Procesul a cunoscut următoarele etape:

1. În 1965, cu ocazia discuțiilor pentru specializarea producției de tehnică militară, armament și muniție în cadrul C.A.E.R., România se vedea înlăturată de la producția de aeronave și blindate.

2. La sfârșitul lunii mai 1967, la o întâlnire cu cadrele militare, Nicolae Ceaușescu vorbește despre nevoia de a produce în țară cea mai mare parte din tehnica de luptă, armamentul și muniția necesare înzestrării armatei.

3. La 23 iunie 1967, își începe activitatea un grup de specialiști aparținând mai multor ministere, care elaborează un proiect de revigorare a construcțiilor de aeronave, corelat cu nevoile Ministerului Forțelor Armate și ale altor ministere civile.

4. La Plenara C.C. al P.C.R. din 26-27 iunie 1967, ministrul forțelor armate, generalul-colonel Ion Ioniță, pune în dezbaterea conducerii de partid ceea ce anunțase Nicolae Ceaușescu la sfârșitul lunii mai, motivând că armata este slab echipată.

²⁰ *Ibidem*, ff. 38-39.

²¹ *Ibidem*, f. 39.

²² *Ibidem*, f. 42.

La sfârșitul lunii mai 1967, la o întâlnire cu cadrele militare, Nicolae Ceaușescu vorbește despre nevoia de a produce în țară cea mai mare parte din tehnica de luptă, armamentul și muniția necesare înzestrării armatei.

Fabricarea unui avion supersonic a fost cea mai mare ambiție a statului comunist român. Inițial, s-a dorit obținerea licenței avionului MiG-21 sau Dassault Mirage. Ambele demersuri au fost sortite eșecului. S-a încercat, apoi, proiectarea unui supersonic în țară, care să fie propulsat de un motor cumpărat din U.R.S.S. sau din Occident. Și acest proiect a eșuat, pentru că nu a fost găsit un partener dispus să ofere motorul.

5. La Plenara C.C. al P.C.R. din 22-25 aprilie 1968, s-a luat decizia înființării unui complex tehnico-industrial care să realizeze, printre altele, aeronave și motoare de aviație (proiecte originale sau licențe).

Punerea în practică a deciziei: lumini și umbre

Următorul pas făcut pentru realizarea efectivă a industriei aeronautice naționale a fost Hotărârea Consiliului de Miniștri nr. 1836/1968. În conformitate cu prevederile acesteia, la 1 septembrie 1968 s-a înființat Centrala Industrială de Mecanică Fină și Aeronautică, având în subordine Direcția Generală de Construcții Aeronautice. Aceasta din urmă devenea centrul sensibil al producției de aeronave, având următoarele sarcini:

- organizarea și îndrumarea cercetării în domeniul construcției de aeronave și armament de bord;
- organizarea producției unităților industriale de profil;
- înființarea unităților de producție noi;
- asimilarea în producție a tipurilor noi de aeronave;
- executarea reparațiilor medii și capitale pentru tehnica de aviație.

Direcția Generală de Construcții Aeronautice și-a început activitatea având în subordine Uzina de Avioane Bacău, Uzina de Avioane București și Unitatea nr. 6 planoare și construcții metalice Ghimbav-Brașov (devenită, ulterior, Întreprinderea de Construcții Aeronautice – I.C.A.). În anii următori, acestui ansamblu (care își va schimba de mai multe ori denumirea) i se vor alătura Întreprinderea de Avioane Craiova și Fabrica de Motoare Turbomecanica București.

Pe scurt, din ceea ce s-a planificat în 1967, strict pentru înzestrarea aviației militare s-au realizat următoarele:

1. Avionul de luptă. Fabricarea unui avion supersonic a fost cea mai mare ambiție a statului comunist român. Inițial, s-a dorit obținerea licenței avionului MiG-21 sau *Dassault Mirage*. Ambele demersuri au fost sortite eșecului²³. S-a încercat, apoi, proiectarea unui supersonic în țară, care să fie propulsat de un motor cumpărat din U.R.S.S. sau din Occident. Și acest proiect a eșuat, pentru că nu a fost găsit un partener dispus să ofere motorul. Totuși, în colaborare cu statul iugoslav (Proiectul YUROM), a fost creat un avion subsonic pentru bombardament și atac la sol (secundar, putea executa și misiuni de

²³ Petre Opreș, *Avioane franceze Mirage F-1 pentru România?*, www.art-emis.ro.

Avionul cu reacție pentru școală și antrenament a fost proiectat exclusiv în R.S.R. și fabricat la I.Av. Craiova, sub denumirea de I.A.R.-99, exclusiv pentru aviația militară română (încercările de a exporta aparatul nu au avut succes). Prototipul a zburat în 1985, iar producția de serie a început în anul următor. Au fost realizate 28 de aparate, dintre care 24 au intrat în înzestrarea aviației militare.

vânătoare asupra unor aparate de transport trupe inamice). Aparatul, denumit I.A.R.-93 *Vultur/J-22 Orao*, era echipat cu două motoare cu reacție Rolls-Royce *Viper*. Prototipul a zburat în 1974. Până la sfârșitul erei comuniste, s-au fabricat, în comun cu iugoslavii, 172 de aeronave, dintre care 86 au revenit părții române. Cu câteva excepții, aparatele au fost repartizate Regimentului 67 Aviație Vânătoare-Bombardament (Craiova) și Regimentului 49 Aviație Vânătoare-Bombardament (Ianca). Au activat în cadrul acestor unități până în 1998, când au fost oprite de la zbor și scoase din înzestrarea aviației militare române.

2. Avionul cu reacție pentru școală și antrenament. A fost proiectat exclusiv în R.S.R. și fabricat la I.Av. Craiova, sub denumirea de I.A.R.-99, exclusiv pentru aviația militară română (încercările de a exporta aparatul nu au avut succes). Prototipul a zburat în 1985, iar producția de serie a început în anul următor. Au fost realizate 28 de aparate, dintre care 24 au intrat în înzestrarea aviației militare. Treisprezece dintre acestea au fost modernizate, în anii '90, la Bacău, împreună cu firma Elbit Systems Ltd. pentru compatibilitate cu MiG-ul 21 „*LanceR*” (modernizat de aceleași firme).

3. Avionul pentru școală faza I. Începând cu 1973, a fost construit un aparat cu patru locuri, cu două posturi de pilotaj alăturate, la I.C.A. Ghimbav-Brașov (proiectant Radu Manicatide). A avut denumirea I.A.R.-823 și s-a construit în 80 de exemplare, dintre care 60 au fost cumpărate de Ministerul Apărării Naționale pentru Școala Militară de Ofițeri Activi de Aviație „*Aurel Vlaicu*” de la Boboc-Buzău (o curiozitate, dar și element care atestă încrederea în calitățile acestui aparat: I.A.R.-823 este avionul pe care a fost brevetat Nicu Ceaușescu ca pilot militar, în 1976, în timpul satisfacerii stagiului militar). Douăsprezece avioane au fost vândute Angolei și au fost folosite de instructorii români în timpul Școlii Militare de zbor de la Negage (1981-1982). După două decenii de utilizare, aparatele au fost înlocuite de avioanele Iak-52, fabricate la Bacău (sub licență sovietică) începând cu anul 1977.

4. Fabricarea elicopterelor. Pentru atingerea acestui obiectiv, au fost achiziționate două licențe din Franța: SA-316 *Alouette III* (elicopter ușor) și SA-330 *Puma* (elicopter mediu). Fabricarea s-a realizat la I.C.A. Ghimbav-Brașov, sub denumirea românească de I.A.R.-316 (din 1971) și I.A.R.-330 (din 1974). Au fost realizate 200 de elicoptere I.A.R.-316 și 160 I.A.R.-330. Dintre acestea, Comandamentul Aviației Militare a cumpărat 232 (112 erau de tipul I.A.R.-330), cu care a înzestrat echivalentul a cinci regimente.

Concluzii

Și-a atins industria militară aeronautică obiectivele pentru care a fost planificată și realizată? Răspunsul este parțial pozitiv. Astfel, în cazul avionului supersonic, eșecul a fost răsunător. Speranța lui Nicolae Ceaușescu de a obține licența aparatului *Dassault Mirage* de la Charles de Gaulle nu s-a împlinit. Ulterior, au fost cheltuite resurse considerabile (timp, bani și specialiști) pentru a se proiecta un avion supersonic, dar nu s-a putut obține din import un motor care să-l propulseze. Totuși, aviația militară română a beneficiat de înzestrarea cu două tipuri de avioane cu reacție (I.A.R.-93 și I.A.R.-99), care au permis reducerea importurilor; punctul slab al acestor aparate îl reprezenta faptul că nu au avut succes pe piața externă.

În ceea ce privește avionul de școală pentru faza I, aparatul I.A.R.-823 a înlocuit, în anii '70 ai secolului trecut, aparatele sovietice Iak-18, care își epuizau resursa. Comandanții aviației nu îl considerau însă foarte potrivit, aparatul fiind lipsit de suficiente calități acrobatică. În timp, I.A.R.-823 a fost înlocuit de Iak-ul 52. De altfel, acesta din urmă a fost unul dintre marile succese ale industriei aeronautice române, fiind fabricat în peste 1.800 de exemplare și cumpărat de structurile de apărare națională din 13 țări.

În sfârșit, și fabricarea elicopterelor a fost un succes. Cu cele 272 de aparate fabricate, I.C.A. Ghimbav-Brașov a reușit să acopere necesarul de înzestrare pentru aviația militară română și să vândă și pe piața externă.

BIBLIOGRAFIE

1. ***, Arhivele Naționale Istorice Centrale, Fond C.C. al P.C.R., Părți structurale: *Administrativ-Politică, Cancelarie, Economică* (document nepublicat).
2. ***, *Armata Republicii Socialiste România. Sintează social-politică și militară*, (coord. colonel Traian Grozea), Editura Militară, București, 1978.
3. ***, *Istoria aviației române*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984.
4. ***, *Plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 22-25 aprilie 1968*, Editura Politică, București, 1968.
5. ***, *Principiile de bază ale politicii externe a României*, Editura Politică, București, 1968.
6. *Tratat de Pace între România și Puterile Aliate și Asociate semnat la Paris la 10 februarie 1947*, Ministerul Afacerilor Străine, București, 1947.

7. Vasile Buga, *Sub lupa Moscovei. Politica externă a României 1965-1989*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2015.
8. Ion Dumitrașcu, *Industria Aeronautică Română Brașov (1925-1945)*, Editura Domino, 2008.
9. Vojtech Mastny, Malcolm Byrne, *A Cardboard Castle? An Inside History of the Warsaw Pact, 1955-1991*, Budapest, Central European University Press, 2005.
10. Petre Opreș, *Avioane franceze Mirage F-1 pentru România?*, www.art-emis.ro
11. Aurel Pentelescu, *Timp revolut. Explorări în istoria recentă*, Editura Editgrap, Buzău, 2015.
12. Sorin Turturică, Aurel Niculescu, *Pe aviatori lasă-i să zboare*, București, Editura Anima, 2008.

SITUAȚIA ARMATEI ROMÂNE ÎN PERIOADA IUNIE-OCTOMBRIE 1918 ÎN OPINIA GENERALULUI DE DIVIZIE CONSTANTIN CHRISTESCU

Dr. Ion RÎȘNOVEANU

Cercetător științific III,
Muzeul Militar Național „Regele Ferdinand I”

Generalul de divizie Constantin Christescu, șeful Marelui Stat Major, a arătat, în raportul înaintat Regelui Ferdinand I, că Armata României se afla într-o situație dificilă, în urma Păcii de la București, de la 24 aprilie/7 mai 1918, și a demobilizării, în ciuda succeselor din campania anului 1917.

Condițiile politice și, mai ales, cele militare, în care au fost recrutate contingentele în perioada 1915-1919, au cauzat probleme serioase în ceea ce privește pregătirea lor, mai ales având în vedere misiunile dificile care îi așteptau. Pregătirea, organizarea și echipamentele acestora erau inferioare celor ale marilor puteri din perioada Primului Război Mondial.

În ciuda acestor probleme, generalul de divizie Constantin Christescu a evidențiat faptul că existau și unele aspecte pozitive, care au reprezentat fundamentul victoriilor din vara anului 1917.

Cuvinte cheie: Primul Război Mondial, contingente, Armata României, divizie, instrucție.

Introducere

După strălucitele victorii din vara anului 1917 de la Mărăști, Mărășești și Oituz, în urma cărora armata română a oprit înaintarea trupelor Puterilor Centrale în Moldova, a doua jumătate a anului a adus modificări pe plan politic și militar, atât pe frontul de vest, cât, mai ales, pe frontul de est.

În noaptea de 25/26 octombrie/7-8 noiembrie 1917, detașamente de muncitori și soldați i-au arestat, în Palatul de Iarnă din Petrograd, pe membrii guvernului provizoriu condus de Alexandr Fiodorovici Kerenski, instaurându-se, astfel, în Rusia, puterea sovietelor sub conducerea lui Vladimir Ilici Lenin¹.

La scurt timp, mai exact la 1/14 noiembrie 1917, Congresul General al Sovietelor întrunit la Petrograd a adoptat *Decretul asupra păcii*, document politic care prevedea ieșirea Rusiei din război prin încheierea unei păci generale². Acest document a fost urmat, așa cum era de așteptat, de începerea negocierilor între Rusia, pe de o parte, și Puterile Centrale, pe de altă parte, pentru încheierea unui armistițiu separat între cele două tabere. Astfel, la data de 22 noiembrie/5 decembrie 1917, la Brest-Litovsk, delegațiile Rusiei Sovietice, Germaniei și Austro-Ungariei au semnat armistițiul, punând capăt acțiunilor militare desfășurate în această parte a frontului.

Tratatul de pace de la București (24 aprilie/7 mai 1918) – prevederi militare și condiții drastice impuse României

Simultan cu încheierea armistițiului de la Brest-Litovsk, generalul Dimitri G. Scerbacev, comandantul adjunct al frontului românesc, i-a anunțat pe regele Ferdinand și pe Ion I.C. Brătianu că a fost nevoit să ia legătura cu feldmareșalul August von Mackensen pentru încetarea oficială a ostilităților între marile unități ruse și cele inamice, în condițiile în care autoritatea asupra propriilor trupe aproape dispăruse³.

¹ *Istoria militară a poporului român*, vol. V, Editura Militară, București, 1988, p. 657. De menționat că Alexandr Kerenski a reușit să părăsească Petrogradul, refugiindu-se ulterior în Franța, apoi în Statele Unite.

² *Ibidem*, p. 657.

³ *Ibidem*, p. 668.

Evoluțiile raporturilor dintre Puterile Centrale, pe de o parte, și Rusia Sovietică și Ucraina, pe de altă parte, au dus la izolarea politică și militară a României.

De aceea, guvernul condus de Ion I.C. Brătianu a hotărât încetarea vremelnică a acțiunilor militare, consimțind participarea la negocierile privitoare la semnarea unui armistițiu cu Puterile Centrale. Acesta a fost semnat la Focșani în ziua de 26 noiembrie/9 decembrie 1917 și prevedea ca trupele ruse și cele germano-austro-ungare să înceteze provizoriu ostilitățile, urmând ca și armata română să încheie acest document „*pentru timpul cât va dura armistițiul armatelor ruse de pe frontul român*”⁴.

Din păcate, evoluțiile raporturilor dintre Puterile Centrale, pe de o parte, și Rusia Sovietică și Ucraina, pe de altă parte, au dus la izolarea politică și militară a României.

Mai mult, la 23 ianuarie/5 februarie 1918, Puterile Centrale au trimis guvernului român o notă ultimativă, amenințând cu executarea unor acțiuni militare de amploare în cazul în care autoritățile române nu vor angaja, în cel mai scurt timp, convorbiri diplomatice de pace. În acest sens, este edificatoare atitudinea contelui Ottokar von Czernin care, la 11/24 februarie, îl avertiza pe Alexandru Marghiloman asupra consecințelor dezastruoase care ar fi urmat unui eventual refuz al părții române a condițiilor impuse de Puterile Centrale: „*Dacă grosul chestiunii este primit, se va trata 10 sau 12 zile; dacă nu, armistițiul e sfârșit și atacăm. Cunoaștem forțele și cantitatea munițiilor dv. Va fi o campanie de 4 săptămâni și atunci va fi cu totul altceva; pentru rege, sfârșitul*”⁵.

O primă etapă a păcii separate dintre România și Puterile Centrale s-a încheiat la 20 februarie/5 martie 1918, odată cu semnarea, la Buftea, a *Tratatului preliminar de pace dintre România și Puterile Centrale*. Deși partea română a încercat să tergiverseze semnarea și aplicarea *Tratatului final*, acest lucru nu a avut sorți de izbândă, la 24 aprilie/7 mai 1918, la București, semnându-se *Tratatul de pace* și anexele sale dintre România, pe de o parte, și Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia, pe de altă parte.

Prin prevederile cu caracter militar ale acestui *Tratat*, Puterile Centrale au impus României condiții drastice. Astfel, diviziile de infanterie cu numerele de la 11 la 15 urmau să fie demobilizate, așa cum era prevăzut atât în *Protocolul* semnat la Focșani, la data de 20 februarie/5 martie 1918,

⁴ Arhivele Militare Naționale Române (în continuare AMNR), fond Marele Cartier General. Secția 3 Operații, dosar nr. 34/1917, f. 321.

⁵ Alexandru Marghiloman, *Note politice 1897/1924*, vol. III, 1917/1918, Editura Scripta, București, 1927, p. 366.

între România și Puterile Centrale, cât și în *Tratatul preliminar de pace* semnat la Buftea la 5/18 martie același an.

Se mențineau pe picior de război Divizia 9 Infanterie, Divizia 10 Infanterie, Divizia 1 Cavalerie, precum și Divizia 2 Cavalerie, care acționau în Basarabia, acestea fiind încadrate cu 2/3 din efectivul de război, până la rezolvarea crizei din Ucraina. Acestor mari unități li se adăugau „*batalioanele de vânatoare rămase de la diviziile de vânatoare desființate*”⁶.

Interesant este faptul că, potrivit acestui *Tratat*, după îndeplinirea misiunii pe care o executau în Basarabia, marile unități dislocate la est de Prut urmau să fie demobilizate și reduse *pe picior de pace la fel cu cele 8 divizii menționate în teza 4*.

Diviziile de la 1 la 8 rămâneau dislocate în Moldova *pe un picior de pace redus*. Astfel, acestea urmau să fie încadrate cu câte „*patru regimente de infanterie din 3 batalioane fiecare, 2 regimente de cavalerie din 4 escadroane de fiecare, 2 regimente de artilerie de câmp din 7 baterii fiecare, un batalion de pionieri și trupe și tehnică necesară convoaielor, al căror număr trebuie să fie stabilit într-un acord ulterior; forța totală a acestor 8 divizii de infanterie nu trebuie să depășească 20.000 de oameni, iar a cavaleriei nu trebuie să depășească 3.200 bărbați și că din totalul de artilerie a armatei române, în afară de diviziile care rămân mobilizate, nu trebuie să depășească 9.000 oameni*”⁷.

Mai mult, prin *Tratat*, Puterile Centrale au impus României predarea armamentului și munițiilor devenite disponibile în urma aplicării acestuia⁸.

Astfel, surplusul de armament și muniție rămas în urma demobilizării și desființării unor unități și mari unități ale armatei române urma să fie predate trupelor de ocupație. De asemenea, *Tratatul* limita cantitatea de muniție alocată unei guri de foc de infanterie. Astfel, fiecărei puști îi reveneau 250 de cartușe, în timp ce mitralierele primeau 2.500 de cartușe⁹.

⁶ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare ANIC), fond Direcția Generală a Poliției, dosar nr. 3/1918, f. 1.

⁷ *Ibidem*, ff. 2-4.

⁸ *Ibidem*, f. 6. Vezi și *Istoria militară a poporului român*, p. 679, și Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-1919*, ediția a II-a, vol. III, Editura Casei Școalelor, București, pp. 236-237.

⁹ *Ibidem*, f. 8.

În acest context defavorabil, factorii militari decizionali ai armatei române au căutat să eludeze prevederile *Tratatului de pace* prin acțiuni coordonate de depozitare în teritoriul liber a unor însemnate cantități de armament și muniție. Artizanul acestei acțiuni a fost generalul de divizie Constantin Christescu, șef al Marelui Stat Major de la 1 aprilie 1918¹⁰, care, la ordinul Comandantului de căpetenie, a elaborat, în secret, împreună cu stat-majoriștii români, documentele de campanie în eventualitatea declanșării de noi operații împotriva Puterilor Centrale, atunci când contextul militar de pe fronturile de vest și din sud ar fi permis acest lucru.

Raportul generalului Christescu către regele Ferdinand I – analiză obiectivă asupra situației trupelor române

În aceste condiții politico-militare, la data de 20 iunie 1918, generalul de divizie Constantin Christescu, șeful Marelui Stat Major, a trimis regelui Ferdinand I *Raportul nr. 8120*, prin care făcea o analiză obiectivă a situației trupelor române rămase sub arme după demobilizare.

Fin cunoscător al armatei române, comandant strălucit în timpul Campaniilor din anii 1916 și 1917, generalul de divizie Constantin Christescu a prezentat Suveranului României situația în care se găseau contingentele care nu au fost demobilizate și pe care autoritățile române se puteau baza în cazul în care contextul internațional ar fi permis reluarea ostilităților împotriva Puterilor Centrale.

În conformitate cu acest document, structura forțelor rămase sub arme avea la bază contingentele 1915, 1916, 1917, 1918 și 1919, la care se adăugau, „într-un număr foarte restrâns, și tineri din contingentul 1920, ca angajați voluntari”¹¹, care activau în unități de infanterie.

¹⁰ Valeriu Avram, Lucian Drăghici, Gabriel-George Pătrașcu, Ion Rișnoveanu, *Războiul de Întregire (1916-1919). Comandanți militari români*, Editura Centrului Tehnic-Editoarial al Armatei, București, 2016, pp. 29-33. Constantin Christescu s-a născut la data de 2 decembrie 1866 în localitatea Pădureți, județul Argeș. Grade militare: sublocotenent (1 iulie 1887), locotenent (1 martie 1890), căpitan (10 mai 1894), maior (10 mai 1902), locotenent-colonel (10 mai 1907), colonel (10 mai 1910), general de brigadă (14 martie 1914), general de divizie (1 aprilie 1917) și general de corp de armată (28 octombrie 1918). A ocupat funcția de șef al Marelui Stat Major în perioadele 3 decembrie 1913-1 aprilie 1914, 1 aprilie 1918-28 octombrie 1918 și 1 aprilie 1920-8 mai 1923. Vezi și Ionel Batalli, *Generalul Constantin Cristescu – personalitate a armatei române*, în *Studii și materiale de muzeografie și istorie militară*, nr. 13/1980, București, 1980, pp. 229-239.

¹¹ AMNR, fond Microfilme, rola F. II. 1.524, c. 435.

Prima referire a *Raportului* întocmit de generalul Christescu este legată de contingentul 1915, încorporat în anul 1914. Acesta își desfășura activitatea exclusiv la arma cavalerie, fiind format „din trupă permanentă, cât și din schimbași care de fapt poartă numai numele de schimbași”. Interesante erau aprecierile generalului român față de acest contingent, care a primit „o solidă instrucție din punctul de vedere al disciplinei și părților tehnice, însă nu și al instrucției de luptă modernă”. Acest fapt s-a datorat contextului politic și militar intern și european al anului 1914. Astfel, la izbucnirea Primului Război Mondial, armata română se caracteriza, printre altele, prin existența numeroaselor perioade de concentrare, în condițiile în care strategii militari aveau o altă concepție despre folosirea trupelor de cavalerie în cazul unui conflict, diferită față de realitățile evidențiate în timpul luptelor din 1916 și 1917.

O caracteristică interesantă a acestui contingent este faptul că a participat la toate bătăliile date de armata română în timpul celor două Campanii militare desfășurate în anii 1916 și 1917, „a luptat în tranșee cot la cot cu infanteria, a învățat toate specialitățile cerute astăzi, precum: grenade, mitraliere, legături etc., a trecut prin toate greutățile cari i-au oțelit corpul și sufletul”¹². Prin prisma acestor date, generalul de divizie Constantin Christescu considera că „acest contingent este unul din contingentele cele mai bine instruite ale cavaleriei noastre”¹³.

Generalul Christescu face referire, în raportul său, și la contingentul 1916, despre care afirmă că a fost repartizat la toate armele, fiind suficient de instruit. Instrucția acestuia s-a desfășurat la începutul anului 1916, când instrucția era mai îngrijită la toate unitățile. Însă, în prima parte, pregătirea militară generală și de specialitate a avut de suferit în condițiile în care, la intrarea României în război, majoritatea efectivelor armatei erau dispuse pentru acoperirea frontierei, atât pe Carpați, cât și pe Dunăre și în sudul Dobrogei, fiind ocupată „cu executarea lucrărilor de fortificare a aliniamentelor defensive”¹⁴.

Cu toate acestea, generalul de divizie Constantin Christescu îl considera ca fiind „contingentul cel mai bine instruit din toate contingentele rămase sub arme”, deoarece a luat parte la bătăliile purtate de armata română în 1916 și 1917, dar și pentru că a avut șansa

¹² *Ibidem*, cc. 435-436.

¹³ *Ibidem*, cc. 435-436. Raportul generalului Christescu cu privire la contingentul 1915 se încheie cu afirmația potrivit căreia militarii căzuți prizonieri în timpul luptelor din 1916 și 1917 „au rămas fără instrucție solidă”.

¹⁴ *Ibidem*, c. 436.

Prima referire a *Raportului* întocmit de generalul Christescu este legată de contingentul 1915, încorporat în anul 1914, care își desfășura activitatea exclusiv la arma cavalerie, fiind format „din trupă permanentă, cât și din schimbași care, de fapt, poartă numai numele de schimbași”.

Generalul Christescu face referire, în raportul său, și la contingentul 1916, despre care afirmă că a fost repartizat la toate armele, fiind suficient de instruit. Instrucția acestuia s-a desfășurat la începutul anului 1916, când instrucția era mai îngrijită la toate unitățile”.

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

Instrucția pe care contingentele 1917 și 1918 au primit-o la părțile sedentare a fost „mai mult decât slabă, mai ales la artilerie, instrucția cu cari au venit la unități în multe locuri era nulă”.

În ceea ce privește instrucția de artilerie, se evidențiază faptul că, uneori, pregătirea se realiza cu piese de artilerie de 87 mm cu tragere înceată, în condițiile în care recruții urmau să fie încadrați în unități de artilerie dotate cu tunuri cu tragere repede.

să se instruiască „pe zonele de reorganizare și la centrele de instrucție”, unde a deprins „specializările necesare astăzi, în lupta modernă”¹⁵.

Generalul de divizie Constantin Christescu a acordat o atenție deosebită contingentelor 1917 și 1918, care au fost chemate sub arme la începutul lunii octombrie 1916, în toiul luptelor în care armata română era angajată atât pe frontul din Dobrogea, cât și pe cel de pe crestele Carpaților.

Pregătirea inițială a celor două contingente s-a realizat la părțile sedentare ale unităților și marilor unități, urmând ca, începând cu data de 1 ianuarie 1917, efectivele acestora să fie trimise către centrele de instrucție, iar de aici către unitățile combatante. Din păcate însă, constata generalul Christescu, instrucția pe care contingentele 1917 și 1918 au primit-o la părțile sedentare a fost „mai mult decât slabă, mai ales la artilerie, instrucția cu cari au venit la unități în multe locuri era nulă”¹⁶.

Bun cunoscător al fenomenului militar din Primul Război Mondial, generalul de divizie Constantin Christescu identifica motivele pentru care s-a ajuns la această situație, în contextul participării României la Campaniile din anii 1916 și 1917, dar și în condițiile militare și politice specifice anului 1918.

Primul motiv invocat de generalul român a fost lipsa instructorilor, în condițiile în care, pe tot parcursul anului 1917 și începutul anului 1918, „se găseau la părțile sedentare toți ambuscații și aproape exclusiv numai ofițeri de rezervă și bătrâni pensionari”¹⁷.

Un al doilea motiv identificat a fost reprezentat de retragerea autorităților și armatei române în Moldova, astfel încât perioada de instrucție a fost scurtată în mod nepermis, fapt ce a împietat asupra calității acesteia.

Printre motivele invocate de generalul Christescu în raportul remis Suveranului se regăsește și lipsa armamentului necesar instrucției care se desfășura la părțile sedentare. Astfel, în ceea ce privește instrucția de artilerie, se evidențiază faptul că, uneori, pregătirea se realiza cu piese de artilerie de 87 mm cu tragere înceată, în condițiile în care recruții urmau să fie încadrați în unități de artilerie dotate cu tunuri cu tragere repede.

¹⁵ Ibidem, c. 436. Ca și în cazul contingentului 1915, „și din acest contingent prizonierii au rămas fără instrucție”.

¹⁶ Ibidem, c. 436.

¹⁷ Ibidem, cc. 436-437.

ROMÂNIA
1918-2018 | SĂRBĂTORII ÎMBRELIȚA

Rezultatele modeste obținute în procesul de instrucție a contingentelor 1917 și 1918 au obligat Marele Cartier General să ia măsuri energice în privința instruirii contingentului 1919. Astfel, au fost create Inspectoratul Centrelor de Recruți, Centrele regionale de recruți, precum și regimente de recruți, în condițiile în care acest contingent „a fost chemat pentru instruire în două serii”.

De asemenea, în ceea ce privește instrucția de infanterie, generalul Christescu solicita înlocuirea puștilor Neterly, cu care au fost dotate părțile sedentare pentru instrucția recruților, deoarece, „în afară de faptul că nu mai corespundeau timpurilor moderne, (...) instructorii ei singuri nu cunoșteau mânăuirea lor necum să mai învețe și pe alții”¹⁸.

Și, pentru ca tabloul sumbru al pregătirii contingentelor 1917 și 1918 să fie complet, eroul de la Mărășești a consemnat despre izbucnirea tifosului exantematic, un ultim motiv pentru care instrucția acestora, „cu toată bunăvoința depusă, a fost mult împiedicată, astfel că putem spune că aceste două contingente au mers pe front, la multe unități având instrucția necompletă”¹⁹.

Totuși, generalul de divizie Constantin Christescu evidențiază și măsurile pozitive luate de factorii militari români cu putere de decizie. Astfel, în urma experienței acumulate și a identificării neajunsurilor reale, instrucția contingentelor 1917 și 1918 a fost revăzută și completată, „în unele părți reluată de la început”, în zonele de reorganizare ale diviziilor, precum și în cadrul școlilor afectate pe lângă centrele de instrucție ale armatelor și cele divizionare, „cari atunci au început a funcționa în mod temeinic”²⁰.

Concluzia la care a ajuns generalul Christescu, în urma analizei obiective și pertinente a situației contingentelor 1917 și 1918, a fost că, „deși aceste două contingente au luat parte pe front în perioada 2-a a campaniei noastre și, cu toate că ori de câte ori a fost posibil, instrucția lor a fost reluată, totuși ele rămân cele mai slab instruite din contingentele rămase sub arme”²¹.

Ultima parte a Raportului generalului de divizie Constantin Christescu se încheie cu prezentarea contingentului 1919, care a fost încorporat, în cea mai mare parte, la arma infanterie, un număr foarte restrâns fiind vărsat la arma marină, „primind însă instrucția până în prezent tot la infanterie”²².

¹⁸ Ibidem, c. 437.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem, cc. 437-438. În continuarea concluziilor sale, generalul de divizie Constantin Christescu afirma: „N-avem decât să privim lipsa de atitudine ostășească și disciplină a soldaților rămași astăzi sub arme, atunci când sunt izolați, sau în unități constituite și merg pe stradă, pentru a ne da mai bine seama de lipsa lor de instrucție și de modul cum au fost pregătiți la început”.

²² Ibidem, c. 438.

Pentru luarea celor mai bune decizii, era necesară cunoașterea exactă a stadiului instrucției contingentelor aflate sub arme, motiv pentru care șeful Marelui Stat Major a ordonat colonelului Constantin Ștefănescu-Amza, șeful Secției II, să centralizeze situația de la nivelul comandamentelor și inspectoratelor de arme.

Instrucția contingentelor rămase sub arme – între concluzii pertinente și sugestii realiste

Rezultatele modeste obținute în procesul de instrucție a contingentelor 1917 și 1918 au obligat Marele Cartier General să ia măsuri energice în privința instruirii contingentului 1919. Astfel, au fost create Inspectoratul Centrelor de Recruți, Centrele regionale de recruți, precum și regimente de recruți, în condițiile în care acest contingent „a fost chemat pentru instruire în două serii”²³.

Prima serie cuprindea recruți din teritoriul ocupat, aceștia fiind chemați sub arme începând cu data de 1 decembrie 1917. Datorită măsurilor anterioare luate de Marele Cartier General, recruții acestei serii au fost bine instruiți, acoperind cu succes trei etape principale, respectiv instrucția individuală, instrucția de specialitate („câte 2 specializări fiecare”), precum și „instrucția întrunită până la școala de batalion inclusiv”²⁴.

Seria a doua era formată din recruți originari din Moldova care au intrat în organica centrelor de instrucție începând cu data de 15 ianuarie 1918. În opinia generalului Christescu, instrucția acestei serii „era mulțumitoare, dar necompletă”, realizându-se „instrucția individuală, o specializare, școala de ploton foarte restrâns și numai câteva noțiuni din școala de companie”²⁵.

Comandant priceput, bun cunoscător al fenomenului militar, având experiența Primului Război Mondial, generalul de divizie Constantin Christescu propunea și o serie de măsuri menite să îmbunătățească instrucția contingentelor rămase sub arme și, implicit, puterea combativă a armatei române.

În primul rând, era menționată reluarea instrucției în mod intensiv profitându-se, în felul acesta, „de faptul că se află încă sub arme contingentul 1916, contingent bine instruit”, astfel încât contingentele 1917, 1918 și 1919, seria a doua, să-și completeze și să-și îmbunătățească instrucția.

De asemenea, generalul Christescu propunea întocmirea unor instrucțiuni „asupra modului cum trebuie îndrumată instrucția în această perioadă excepțională”²⁶.

²³ Ibidem.

²⁴ Ibidem.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem, c. 439. Se avea în vedere uniformizarea instrucțiilor pentru instrucția fiecărei categorii de arme, astfel încât corpurile să realizeze o pregătire militară unitară, în funcție de specificul acesteia.

Însă, pentru luarea celor mai bune decizii, era necesară cunoașterea exactă a stadiului instrucției contingentelor aflate sub arme, motiv pentru care șeful Marelui Stat Major a ordonat colonelului Constantin Ștefănescu-Amza, șeful Secției II, să centralizeze situația de la nivelul comandamentelor și inspectoratelor de arme. Astfel, la data de 5 iunie 1918, a fost trimisă Adresa nr. 6672, prin care se solicita, în cel mai scurt timp, date despre eventualele „directive și ordine date în acest sens”.

Răspunsurile nu au întârziat să apară, iar ele demonstrau, odată în plus, starea precară în care se afla pregătirea efectivelor armatei române, în condițiile în care factorii politici plănuiau reintrarea României în conflict împotriva Puterilor Centrale, în momentul în care contextul politic și militar din Europa ar fi permis acest lucru.

Prin Raportul nr. 533 din 12 iunie 1918, Inspectoratul General al Cavaleriei transmitea că, „dat fiind împrejurările din Basarabia și însărcinările diviziilor de cavalerie, instrucția nu s-a putut face”. Inspectoratul General al Geniului răspundea „că, din cauza efectivelor foarte mici, nu s-a putut face instrucția și corpurile au fost ocupate cu deplasarea și demobilizarea”, în timp ce, prin Raportul nr. 2582 din 10 iunie 1918, Corpul 4 Armată aducea la cunoștința Statului Major al Armatei „că, din cauza demobilizării, micilor efective și serviciilor din corp nu s-a putut face instrucția”²⁷.

În urma rapoartelor primite, generalul Christescu a concluzionat că lipsa instrucției contingentelor aflate sub arme are la bază cauze obiective. Astfel, printre primele motive identificate în raport se numărau efectivele foarte reduse, serviciile de corp „care nu pot fi reduse”, precum și necesitatea de a igieniza și repara cazarmele care au avut de suferit în urma războiului. De asemenea, se adăugau hrana insuficientă, atât din punct de vedere cantitativ, cât și calitativ, „care face pe oameni să nu poată suporta un regim de muncă prea intensiv”. La arma cavalerie, această stare deplorabilă era accentuată și de lipsa furajelor pentru cai, „ceea ce face ca să se țină caii departe prin păduri, unde totuși nu se găsește hrana necesară”²⁹.

²⁷ Ibidem, c. 439.

²⁸ Ibidem, c. 439. La începutul secolului al XX-lea, o mare parte din efectivele trupei era scoasă de la instrucție pentru a asigura serviciile la corp. Acestea erau constituite, în principal, din ordonanțele ofițerilor, secretari, magazioneri și tot felul de detașări. Din păcate, această stare de fapt s-a regăsit și în perioada interbelică, atunci când a crescut numărul ofițerilor și, implicit, numărul ordonanțelor ofițerești, în fapt soldați scoși de la instrucție.

²⁹ Ibidem, c. 439.

În urma rapoartelor primite, generalul Christescu a concluzionat că lipsa instrucției contingentelor aflate sub arme are la bază cauze obiective. Astfel, printre primele motive identificate în raport se numărau efectivele foarte reduse, serviciile de corp „care nu pot fi reduse”, precum și necesitatea de a igieniza și repara cazarmele care au avut de suferit în urma războiului.

Comandanții trupelor de trupă aveau obligația să ordone „să se facă în mod foarte intensiv instrucția specialităților”, fiind necesar ca ofițerii și subofițerii „să primească instrucție solidă” în centrele de specialitate ale armatei, în timp ce instrucția gradelor inferioare trebuia să se execute în centrele de instrucție ale trupelor de armată.

Ofițer obiectiv, generalul Christescu a raportat Suveranului faptul că, din păcate, contextul intern era potrivit reînțelegerii instruirii efectivelor aflate în activitate, în condițiile în care autoritățile române preconizau o eventuală reintrare în război.

Totuși, din motive militare și de educație, șeful Statului Major al Armatei considera că „oamenii trebuiesc ocupați și trebuie să căutăm în maximum de posibilitate ca oamenii să nu piardă timpul și să-și întrețină și să-și completeze instrucția”³⁰.

Evident, generalul român nu s-a limitat la realizarea unei radiografii obiective a situației armatei române la mijlocul anului 1918, în plină perioadă de demobilizare, sau la a trage concluzii pertinente, ci a venit și cu propuneri realiste care aveau drept scop realizarea unei instrucții adecvate misiunilor pe care aceasta trebuia să le îndeplinească pentru apărarea intereselor legitime ale României.

Astfel, comandanții trupelor de trupă aveau obligația să ordone „să se facă în mod foarte intensiv instrucția specialităților”³¹, fiind necesar ca ofițerii și subofițerii „să primească instrucție solidă” în centrele de specialitate ale armatei, în timp ce instrucția gradelor inferioare trebuia să se execute în centrele de instrucție ale trupelor de armată.

O problemă importantă identificată de generalul Christescu a fost reprezentată de serviciile de corp și, mai ales, serviciul de garnizoană, care consumau mare parte din resursele umane și materiale ale unităților și marilor unități ale armatei române. Pentru reducerea la minim a acestora, șeful Statului Major al Armatei propunea ca misiunile de patrulă și poliție din garnizoane să fie îndeplinite de către jandarmi și sergenții de oraș.

În finalul raportului, generalul Constantin Christescu, eroul de la Mărășești, cel care a dat dovadă de un deosebit patriotism și sacrificiu de sine, propunea „să se întreprindă o solidă operă de educație militară

³⁰ Ibidem.

³¹ Ibidem, c. 440. În conformitate cu propunerile generalului de divizie Constantin Christescu, așa cum reiese din textul Raportului, în trupurile de trupă, instrucția pe specialități trebuia să se facă astfel: „a. La infanterie: mitralieriști, puști mitraliere, grenadierii, telefoniști, observatori, agenți de legătură; b. La cavalerie: mitralieriști, puști mitraliere, grenadierii, telefoniști, observatori, agenți de legătură, patrulă; c. La artilerie: ochitori, mitralieriști pentru mitralierele artileriei, telefoniști, observatori, personalul secțiilor de antene, personalul secțiilor de observație; d. La trupele tehnice: potrivit fiecărei specialități. Instrucția de luptă a restului luptătorilor cari nu au specialități să se facă și să se întrețină în limitele putințelor, ținând socoteala de nevoile trupelor ce nu se pot evita, de efective etc.”.

și renaștere sufletească pe care ultimele împrejurări ale războiului le-au scăzut foarte mult”³².

Cu toate că, în acest Raport, generalul de divizie Constantin Christescu prezenta, în culori oarecum sumbre, situația pregătirii și dotării contingentelor încă mobilizate ale armatei române, totuși, în perioada demobilizării, în care a asigurat comanda Marelui Stat Major, generalul a luat măsuri concrete și energice pentru pregătirea reintrării României în război alături de Antanta. În acest sens, este edificatoare poziția generalului român exprimată în data de 12/25 septembrie 1918: „Evenimentele survenite de la încheierea păcii din București până în prezent și mai ales situația militară generală din ultimul timp pe fronturile de luptă fac să se accentueze din ce în ce mai mult ideea că o reluare a armelor din partea noastră nu ar fi cu totul exclusă”³³.

Fin cunoscător al adversarului, generalul Christescu a păcălit vigilența colonelului Otto von Brandenstein, șeful Misiunii Militare germane instalate la Iași, și a ordonat constituirea unor depozite secrete de alimente, arme, muniții și efecte în interiorul teritoriului românesc liber.

În acest sens, în vara anului 1918, șeful Marelui Stat Major a emis Instrucțiuni secrete asupra mobilizării armatei pe timpul ocupației Munteniei și Olteniei de către Puterile Centrale³⁴. În acest document, având acceptul tacit al suveranului și al factorilor politici de la Iași, generalul de divizie Constantin Christescu a trasat ofițerilor de stat-major din subordine ordine clare cu privire la constituirea de depozite secrete. În acest sens, generalul român a dispus ca acestea să fie plasate în zone cât mai izolate, relativ departe de localitățile mai importante din Moldova liberă, dar care să aibă acces la căile de comunicație existente, astfel încât „furniturile să poată fi transportate către unități în cel mai scurt timp”³⁵.

De asemenea, folosindu-se de experiența acumulată în timpul campaniilor din anii 1916 și 1917, când a fost participant direct la cele mai importante bătălii duse de armata română, generalul Christescu a gândit și un plan prin care trupele aflate sub arme să poată fi mobilizate în cel mai scurt timp și aprovizionate cu cele necesare ducerii

³² Ibidem, cc. 440-441.

³³ Idem, rola P. II. 1.2608, c. 134.

³⁴ Idem, rola P. II. 1.2583, cc. 442-444.

³⁵ Ibidem, c. 442.

Fin cunoscător al adversarului, generalul Christescu a păcălit vigilența colonelului Otto von Brandenstein, șeful Misiunii Militare germane instalate la Iași, și a ordonat constituirea unor depozite secrete de alimente, arme, muniții și efecte în interiorul teritoriului românesc liber.

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

În toamna anului 1918, situația pe frontul din Peninsula Balcanică a devenit deosebit de complexă, în condițiile în care Armata de Orient, comandată de generalul francez Franchet d'Espérey, a început ofensiva împotriva Puterilor Centrale.

La 30 octombrie/12 noiembrie 1918, la Mudros, Turcia a semnat Armistițiul cu Antanta, fiind epuizată de durata mare a războiului, precum și de înfrângerile suferite în Palestina și Siria.

unor acțiuni de luptă, dar și pentru mobilizarea ofițerilor, subofițerilor și trupei care, în conformitate cu prevederile Păcii de la București, au fost lăsați la vatră.

Acest document reflectă, în mod clar, faptul că, pentru autoritățile române de la Iași, Pacea semnată cu Puterile Centrale nu avea decât un caracter provizoriu și că nu se renunțase nicio clipă la politica de eliberare a teritoriilor românești vremelnic ocupate și nici la visul de unire al tuturor românilor într-un singur stat.

Instrucțiunile au dovedit, încă o dată, buna pregătire militară de care a dat dovadă generalul Christescu, precum și cunoașterea în detaliu a adversarului, în condițiile în care situația pe frontul din vest era volatilă, iar Puterile Centrale au început să arate primele semne de slăbiciune militară.

În toamna anului 1918, situația pe frontul din Peninsula Balcanică a devenit deosebit de complexă, în condițiile în care Armata de Orient, comandată de generalul francez Franchet d'Espérey, a început ofensiva împotriva Puterilor Centrale. În aceste condiții, la 12/25 septembrie 1918, armatele aliate din Balcani au spart frontul bulgăresc la Dobropolije și au înaintat spre Sofia. Lipsit de suportul trupelor germane staționate la sud de Dunăre, la 16/29 septembrie, la Salonic, guvernul bulgar a semnat capitularea Bulgariei permițând, astfel, Aliaților să înainteze spre linia Dunării³⁶.

De asemenea, la 30 octombrie/12 noiembrie 1918, la Mudros, Turcia a semnat Armistițiul cu Antanta, fiind epuizată de durata mare a războiului, precum și de înfrângerile suferite în Palestina și Siria³⁷.

Prăbușirea flancului sudic al sistemului militar conceput de Puterile Centrale a antrenat și ieșirea din război a Austro-Ungariei care, la 3 noiembrie 1918, a cerut Comandamentului italian semnarea armistițiului și termenii păcii separate. După un important schimb de mesaje prin intermediul telegramelor, în ziua de 4 noiembrie 1918, la orele 15.00, Austro-Ungaria a ieșit dintr-un război pe care l-a provocat și care, ca o ironie a sorții, i-a produs prăbușirea³⁸.

În aceste condiții, era clar că reîntrarea României în război alături de Antanta era numai o chestiune de timp. De aceea, factorii politici

³⁶ Constantin Kiriteșcu, *Istoria Războiului pentru Întregirea României. 1916-1918*, ediția a II-a, vol. III, Editura Casei Școalelor, București, 1925, p. 302.

³⁷ *Ibidem*, p. 303. Armistițiul a fost semnat de Rauf Bey, ministrul Marinei Imperiului Otoman, și amiralul britanic Somerset Arthur Gough-Calthrope, la bordul navei HMS AGAMEMNON.

³⁸ *Ibidem*, p. 304.

decizionali de la Iași au cerut conducerii Marelui Stat Major al armatei române să urgenteze pregătirile în vederea remobilizării. Toți acești factori au contribuit la amplificarea măsurilor luate la toate nivelele de comandă, pentru crearea celor mai bune condiții în care unitățile și marile unități urmau să intre în luptă.

Reîntrarea României în război – propuneri și măsuri ale Marelui Stat Major

La 26 octombrie/8 noiembrie 1918, conștient de urmările politice și militare ale unui astfel de demers, generalul de divizie Constantin Christescu a întocmit *Referatul nr. 45 cu privire la condițiile mobilizării armatei române*³⁹. În acest document, erau identificate o serie de probleme și neajunsuri cu care se confrunta Marele Stat Major în ipoteza în care Suveranul și guvernul ar fi decis mobilizarea armatei. De asemenea, șeful celui mai important organism de comandă al armatei venea și cu o serie de propuneri și măsuri care „*trebuiau luate în cel mai scurt timp*”, astfel încât reîntrarea României în război „*să nu ne găsească nepregătiți și să obținem maxim din slăbiciunile adversarului*”⁴⁰.

De asemenea, generalul Christescu a întocmit un *Referat despre măsuri pregătitoare pentru a face față oricăror eventualități*⁴¹. Era clar, acum, că derularea evenimentelor militare în teatrul de operații de la sud de Dunăre, dar și de pe frontul de vest, anunța crearea celor mai bune condiții pentru reîntrarea armatei române în război alături de Puterile Aliate și Asociate.

Din acest document reiese că, prevăzător, dar și cu o bună cunoaștere a realității, generalul de divizie Constantin Christescu nu a lăsat nimic la voia întâmplării în ceea ce privește organizarea și încadrarea unităților și marilor unități românești cu efective de război, precum și cu asigurarea armamentului, munițiilor și a celorlalte furnituri necesare în vederea executării misiunilor de luptă ordonate pentru eliberarea teritoriului național.

Activitatea prodigioasă a generalului de divizie Constantin Christescu în funcția de șef al Marelui Stat Major în perioada demobilizării armatei române a fost reflectată nu într-un document oficial semnat de acesta,

³⁹ AMNR, fond Microfilme, rola P. II. 1.2608, cc. 131-133.

⁴⁰ *Ibidem*, c. 132.

⁴¹ *Ibidem*, cc. 149-151.

Generalul de divizie Constantin Christescu nu a lăsat nimic la voia întâmplării în ceea ce privește organizarea și încadrarea unităților și marilor unități românești cu efective de război, precum și cu asigurarea armamentului, munițiilor și a celorlalte furnituri necesare în vederea executării misiunilor de luptă ordonate pentru eliberarea teritoriului național.

Generalul Ion Ghinescu considera că demobilizarea armatei „nu e decât o suspensiune de arme temporară, impusă de situația ce ni se crea prin dispariția frontului rusesc și atitudinea ostilă a noului stat ucrainean”.

ci într-un *Raport asupra studiilor, măsurilor pregătitoare și de execuție luate de Statul Major General al Armatei și de servicii pentru pregătirea de război, de la trecerea armatei pe picior de pace (1 iulie) și până la 28 octombrie când armata a fost din nou mobilizată*⁴², semnat, la data de 19 decembrie 1918, de către generalul de brigadă Ion Ghinescu, subșef al Statului Major General⁴³.

Documentul, în sine o sursă deosebit de valoroasă în ceea ce privește măsurile luate de comanda Marelui Stat Major în perioada demobilizării, dar și a filosofiei care a stat la baza acestora, identifică poziția adoptată de cel mai important eșalon de comandă al armatei române în anul 1918, precum și relațiile acestuia atât cu guvernul român de la Iași, cât și cu Misiunea Militară germană condusă de colonelul Otto von Brandenstein.

Încă de la începutul *Raportului*, generalul Ion Ghinescu considera că demobilizarea armatei „nu e decât o suspensiune de arme temporară, impusă de situația ce ni se crea prin dispariția frontului rusesc și atitudinea ostilă a noului stat ucrainean”⁴⁴. În continuare, generalul român sublinia că exista o convingere aproape unanimă a clasei politice românești de la Iași, dar și a armatei și populației civile, potrivit căreia reluarea ostilităților nu era decât o chestiune de timp și că aceasta era cauzată de condițiile extrem de dure pe care România a fost obligată să le accepte necondiționat prin Pacea de la București.

Situația deosebit de dificilă în care se găsea guvernul român de la Iași era generată, pe de o parte, de dezordinea care caracteriza armata română demobilizată, dar și de „lipsurile de orice fel mărite de secetă și de lăcomia dușmanului înfometat”⁴⁵.

În aceste condiții, la sfârșitul lunii iulie 1918, generalul de divizie Constantin Christescu a dat ordin verbal pentru realizarea, *în cel mai strict secret*, a unui studiu teoretic, în fapt lucrări de pregătire a reintrării

⁴² AMNR, fond Microfilme, rola P. II. 1.2578, cc. 478-479.

⁴³ Ministerul de Război, *Anuarul Armatei Române pe anul 1920*, Atelierele Grafice SOCEC, București, 1921, p. 6, și Ministerul de Război, *Anuarul ofițerilor activi ai Armatei Române pe anul 1923/24*, Tipografia Militară „Ministerul de Război”, București, 1923, p. 11. Ion Ghinescu s-a născut la data de 27 decembrie 1868. Grade militare: sublocotenent (8 iulie 1891), locotenent (10 mai 1894), căpitan (7 aprilie 1900), maior (10 mai 1908), locotenent-colonel (1 aprilie 1912), colonel (1 noiembrie 1914), general de brigadă (1 aprilie 1917) și general de divizie (1 aprilie 1919). În perioada 28 octombrie/10 noiembrie 1918-1/13 februarie 1920, a îndeplinit funcția de subșef al Statului Major General.

⁴⁴ AMNR, fond Microfilme, rola P. II. 1.2578, c. 478.

⁴⁵ *Ibidem*, c. 478.

În conformitate cu prevederile Convenției preliminare de la Focșani și ale Păcii de la București, autoritățile române erau obligate să predea aproape tot materialul de război, în primul rând cel de artilerie, cu precădere al Diviziei 11 Infanterie, Diviziei 12 Infanterie și Diviziei 13 Infanterie, care „a fost trecut în teritoriul ocupat”.

României în conflict împotriva Puterilor Centrale care să conțină tabele cu efectivele deja mobilizate și cu cele lăsate la vatră, „instrucțiunile de mobilizare și lucrările pentru rechizițiuni, precum și aprovizionarea și distribuția materialelor de război”. O astfel de întreprindere era deosebit de complexă, aceasta necesitând nu numai participarea Marelui Stat Major, ci și colaborarea *comandamentelor, corpurilor de trupă și autorităților administrative până la comună inclusiv*. Din nefericire, situația politică nu a permis această conlucrare, astfel încât stat-majoriștii români s-au văzut nevoiți să acționeze fără sprijinul celorlalți factori care ar fi trebuit să fie implicați într-un astfel de demers⁴⁶.

Primele cercetări realizate de ofițerii români de stat-major au fost legate de situația ofițerilor, subofițerilor și trupei care au fost demobilizați și au trecut în teritoriul românesc vremelnic ocupat, precum și a celor care au rămas sub arme. De asemenea, au fost întocmite rapoarte cu necesarul de armament și muniții în cazul remobilizării, dar și cu materialele deja existente în depozitele aflate pe teritoriul controlat de autoritățile române, multe dintre ele nedecarate Misiunii Militare germane instalate la Iași.

În conformitate cu prevederile Convenției preliminare de la Focșani și ale Păcii de la București, autoritățile române erau obligate să predea aproape tot materialul de război, în primul rând cel de artilerie, cu precădere al Diviziei 11 Infanterie, Diviziei 12 Infanterie și Diviziei 13 Infanterie, care a fost trecut în teritoriul ocupat. Însă, la ordinul expres al generalului de divizie Constantin Christescu, predarea restului de materiale de război s-a realizat cu foarte mare întârziere, doar materialul uzat, spre nemulțumirea părții germane care, aproape zilnic, trimitea proteste către guvernul Marghiloman. De asemenea, cea mai mare parte a armamentului, muniției și furniturilor de război a fost ascunsă în depozite situate în interiorul teritoriului românesc liber⁴⁷.

Nici prevederile legate de demobilizarea trupelor nu au fost respectate în totalitate. Astfel, din ordinul șefului Marelui Stat Major,

⁴⁶ *Ibidem*, c. 478. Această situație a fost elocvent prezentată în *Raportul* întocmit de generalul Ioan Ghinescu, cel care afirma următoarele: „... directiva guvernului lipsește sau vizează alte direcțiuni. Marele Stat Major se substituie și guvernului: fixează singur scopul războiului și ținta de atins; studiază mijloacele de reorganizare ale armatei, execută ceea ce se poate face, fără a compromite totul și adună datele necesare, ca la timpul oportun, să întocmească lucrările în detaliu ale proiectelor de operațiuni”.

⁴⁷ *Ibidem*, c. 478. În acest sens, generalul Ghinescu arăta că „Marele Stat Major, contrar instrucțiunilor primite, a luat răspunderea faptei și, printr-un artificiu de procedare, a asigurat armamentul și munițiunile necesare armatei pentru noul război”.

O problemă deosebit de importantă pe care Marele Stat Major a trebuit să o rezolve în perioada demobilizării a fost legată de comunicațiile pe care cel mai important eșalon de comandă al armatei române trebuia să le asigure atât cu unitățile și marile unități din subordine, cât și cu autoritățile civile.

s-a păstrat sub arme un număr de oameni mult mai mare decât cel convenit prin prevederile Tratatului de Pace. Aceștia erau păstrați în organica unităților și marilor unități, însă li s-a permis să participe la muncile cotidiene în gospodăriile locuitorilor Moldovei, putând fi, oricând, chemați sub arme⁴⁸.

În septembrie 1918, Secția 1 și Secția 3 din cadrul Marelui Stat Major au întocmit un tabel, este drept incomplet, cu unitățile care puteau fi mobilizate și constituite. Generalul de divizie Constantin Christescu a apreciat proiectul ca „fiind transformabil”, l-a aprobat și a ordonat „executarea lucrărilor de detaliu cât mai în grabă și în cel mai mare secret”, chiar dacă până la decretarea mobilizării nu au fost centralizate toate datele necesare întocmirii tuturor instrucțiunilor⁴⁹.

O problemă deosebit de importantă pe care Marele Stat Major a trebuit să o rezolve în perioada demobilizării a fost legată de comunicațiile pe care cel mai important eșalon de comandă al armatei române trebuia să le asigure atât cu unitățile și marile unități din subordine, cât și cu autoritățile civile. La începutul anului 1918, Marele Stat Major a reușit să organizeze și să mențină, în condiții bune, legături telegrafice și telefonice directe cu toate comandamentele din organica sa. De asemenea, s-au constituit birouri telegrafo-telefonice militare la Iași, Vaslui, Bârlad, Tecuci, Galați, Bacău, Adjud și Botoșani, dar și în Basarabia. Din păcate însă, toate aceste realizări au fost suspendate de guvernul Marghiloman, în condițiile aplicării prevederilor Păcii de la București.

Astfel, Serviciul Comunicații din cadrul Marelui Stat Major a fost trecut la Direcțiunea Generală P.T.T., „personalul și materialul evacuat la București sub ocupația germană, fără știrea și avizul Marelui Stat Major”⁵⁰.

Cu toate aceste neajunsuri, la ordinul generalului de divizie Constantin Christescu, în august 1918 au fost înființate patru posturi goniometrice, la Iași, Chișinău, Bolgrad și Bălți, care aveau misiunea să identifice locațiile de unde spionii Puterilor Centrale transmiteau informațiile obținute cu ajutorul stațiilor clandestine. Însă, în septembrie, Serviciul T.F.F. a fost trecut la Direcția P.T.T., „iar Batalionul

⁴⁸ Constantin Kirieșcu, *op. cit.*, pp. 280-281. În aceste condiții, potrivit *Raportului*, instrucția trupei a avut de suferit, însă a continuat, e drept numai în parte, pregătirea ofițerilor, cadrelor active și a unor specialități. Vezi și AMNR, *loc. cit.*, c. 478.

⁴⁹ AMNR, *loc. cit.*, c. 479.

⁵⁰ *Ibidem*, c. 478.

*de specialități a rămas fără cadre și în imposibilitatea de a mai forma altele*⁵¹.

Cu toate eforturile depuse în această perioadă, atât de către generalul Christescu, cât și de către ofițerii specialiști, Marele Stat Major nu a avut libertatea de acțiune în ceea ce privește organizarea, instrucția și pregătirea de război a mijloacelor de legătură.

Bun cunoscător al războiului, generalul de divizie Constantin Christescu a acordat o atenție deosebită aspectelor legate de transportul trupelor, armelor, munițiilor, furniturilor de război și combustibilului necesare armatei în cazul unei eventuale remobilizări. De aceea, pe baza experienței acumulate în timpul Campaniilor din anii 1916 și 1917, la începutul lunii august a fost organizată Secția Transporturilor, „corespunzând direcțiilor de mișcare, tracțiune, întreținere”, iar pentru personalul acestei structuri a fost înființat Biroul adjutanturii. În această structură, Secția Transporturilor a pregătit personalul Regimentului de Căi Ferate prin practica în depourile C.F.R. De asemenea, la ordinul șefului Marelui Stat Major, s-a realizat identificarea stațiilor C.F.R. și s-a stabilit situația căilor ferate, a ofițerilor specialiști, a materialului rulant, a atelierelor de întreținere și reparații și, nu în ultimul timp, a instalațiilor aferente⁵².

Concluzii

Învățămintele trase în urma Campaniei din 1916 au făcut ca Marele Stat Major să acorde Marinei Militare locul cuvenit în cadrul viitoarelor misiuni pe care această armă ar fi trebuit să le execute după mobilizare și reintrarea României în război. De aceea, era necesară repararea navelor de luptă retrase în Delta Dunării, în condițiile lipsei de combustibil și a efectivelor necesare. Pentru a remedia inconvenientele identificate, generalul Christescu, în acord cu ofițerii de comandă din Marina Militară, a ordonat ca, pentru eficientizarea

⁵¹ *Ibidem*, c. 478. Generalul de divizie Constantin Christescu a trimis Ministerului de Război, prin Secția Comunicațiilor, un referat prin care se cerea modificarea acestor dispoziții, în sensul menținerii Serviciului T.F.F. în organica Marelui Stat Major. Răspunsul a venit abia la 1 decembrie 1918, „fără niciun rezultat”.

⁵² *Ibidem*, c. 478. Cu această ocazie, constatările ofițerilor români de stat-major erau destul de sumbre în ceea ce privește capacitatea efectivă de transport ce putea fi asigurată în momentul în care s-ar fi ordonat mobilizarea. Astfel, s-a constatat că, din 817 locomotive aflate în inventarul Căilor Ferate Române, numai 163 „erau bune de serviciu, restul erau defecte”. Cu toate insistențele generalului Christescu, nu s-au putut face reparațiile necesare din cauza lipsei materialului brut și a pieselor de schimb.

Învățămintele din Campania anului 1916 au făcut ca Marele Stat Major să acorde Marinei Militare locul cuvenit în cadrul viitoarelor misiuni pe care această armă ar fi trebuit să le execute după mobilizare și reintrarea României în război. De aceea, era necesară repararea navelor de luptă retrase în Delta Dunării, în condițiile lipsei de combustibil și a efectivelor necesare.

Experiența Campaniei din anul 1916, când structurile de intelligence ale armatei române au fost, practic, inexistente, a fost unul dintre motivele pentru care șeful Marelui Stat Major a luat măsuri energice pentru reorganizarea și eficientizarea Biroului 2 Informații.

mobilizării, echipajele navelor de luptă care erau în măsură să execute misiuni specifice să fie completate cu efective luate de la navele aflate în reparații sau de la navele auxiliare de care nu era stringentă nevoie în momentul mobilizării. De asemenea, un număr important de nave au fost reparate, aduse în stare de funcționare și încadrate cu echipaje. S-a asigurat numărul necesar de nave de transport, atât pentru trupe, cât și pentru armament și muniții, și s-a organizat un spital plutitor, care asigura primul ajutor și trierea răniților. Măsurile luate de factorii de comandă ai Marinei Militare, la ordinul și sub îndrumarea Marelui Stat Major, au permis ca, la mobilizare, structurile acestei categorii de forțe să execute ordinele Marelui Cartier General chiar din prima zi⁵³.

Experiența Campaniei din anul 1916, când structurile de *intelligence* ale armatei române au fost, practic, inexistente, a fost unul dintre motivele pentru care șeful Marelui Stat Major a luat măsuri energice pentru reorganizarea și eficientizarea Biroului 2 Informații. Astfel, au fost culese și prelucrate informațiile în urma rapoartelor întocmite de subunitățile de grăniceri dislocate pe linia frontului și pe granițele României. De asemenea, la București a fost organizat un serviciu special în cadrul Biroului de legătură cu trupele Puterilor Centrale, astfel încât „s-au putut avea informații asupra armatelor dușmane din teritoriul ocupat, schimbările în ordinea de bătaie a trupelor de ocupație și deplasările de trupe străine în trecere prin Muntenia”.

Conștient că politica de eliberare a Transilvaniei și unire a acestei provincii românești la România a rămas o constantă a politicii factorilor decizionali de la Iași, generalul Christescu, împreună cu ofițerii de informații, au folosit organizarea Serviciului de Informații creat de francezi pentru Transilvania, astfel încât, în organica Biroului 2 Informații, a intrat un serviciu propriu de agenți speciali care activau atât în Transilvania, cât și în celelalte provincii românești. De aceea, la decretarea mobilizării, această structură a intrat imediat în funcțiune, informațiile oferite Comandamentului Trupelor din Transilvania fiind vitale pentru bunul mers al operațiilor⁵⁴.

În finalul *Raportului*, generalul de brigadă Ion Ghinescu, în calitatea sa de subșef al Statului Major General al Armatei, a elogiat activitatea generalului de divizie Constantin Christescu, șef al Marelui Stat Major în perioada demobilizării, apreciind la justa lor valoare atât caracterul

⁵³ *Ibidem*, cc. 478-479.

⁵⁴ *Ibidem*, c. 479.

vizionar al măsurilor ordonate structurilor din subordine, cât și abnegația și devotamentul de care a dat dovadă într-una din cele mai tulburi și dificile momente din istoria celui mai important eșalon de comandă al armatei române.

În acest sens, sunt edificatoare aprecierile generalului Ghinescu, prin care concluziona: „*Evenimentele ce au urmat au confirmat ca juste aceste aprecieri și au dovedit că studiile și măsurile pregătitoare au fost judicioase și suficiente pentru a realiza scopul ce și-a propus. Mobilizarea armatei s-a putut face în timpul prevăzut prin studii (unitățile de infanterie au întrecut, mai toate, efectivele fixate prin lucrările de mobilizare) și, dacă nevoile materiale ar fi fost numai în parte satisfăcute, armata nu ar fi fost lipsită de calitățile operative și ar fi putut acționa în timpul prevăzut*”⁵⁵.

În concluzie, putem afirma că, urmare a activității laborioase a generalilor și ofițerilor din Marele Stat Major aflați sub comanda generalului de divizie Constantin Christescu, armata română a fost în măsură ca, la 28 octombrie/10 noiembrie 1918, să susțină decizia politică, în frunte cu Regele Ferdinand I, de reintrare a României în Război de partea Antantei și de continuare a luptei pentru făurirea Statului Național Unitar Român.

BIBLIOGRAFIE

1. ***, Arhivele Militare Naționale Române, fond Marele Cartier General, Secția 3 Operații, 1917.
2. ***, Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Direcția Generală a Poliției, 1918.
3. ***, *Istoria militară a poporului român*, vol. V, Editura Militară, București, 1988.
4. ***, Ministerul de Război, *Anuarul Armatei Române pe anul 1920*, Atelierele Grafice SOCEC, București, 1921.
5. Valeriu Avram, Lucian Drăghici, Gabriel-George Pătrașcu, Ion Rîșnoveanu, *Războiul de Întregire (1916-1919). Comandanți militari români*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2016.
6. Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-1919*, ediția a II-a, vol. III, Editura Casei Școalelor, București, 1925.
7. Alexandru Marghiloman, *Note politice 1897/1924*, vol. III, 1917/1918, Editura Scripta, București, 1927.

⁵⁵ *Ibidem*.

AVIAȚIA ROMÂNĂ ÎN CAMPANIILE DIN 1916 ȘI 1917

Prof. univ. dr. Mihail ORZEAȚĂ

Universitatea „Apollonia” din Iași

Prof. univ. dr. Valeriu AVRAM

Românii se numără printre pionierii utilizării aparatelor de zbor mai grele decât aerul, fiind, de asemenea, printre primii din lume care au folosit avioanele în scopuri militare. Cu toate acestea, eforturile și creativitatea pionierilor aviației române nu au fost apreciate la adevărata lor valoare de către liderii militari ai vremii.

La izbucnirea războiului, Consiliul de Coroană al României a decis ca țara să rămână neutră. România a semnat un tratat cu Antanta, deoarece Alianța a promis sprijinul pentru unificarea tuturor românilor într-un singur stat. Având în vedere promisiunile Antantei de a lansa operațiuni ofensive în Salonic și Bucovina, Marele Cartier General al Forțelor Armate Române a elaborat un concept riscant de operațiuni pentru a intra în război, prin lansarea ofensivei pe două direcții divergente. Această strategie riscantă, implementată în condițiile evoluției nefavorabile a situației strategice a Antantei, atât pe Frontul de Est, cât și pe cel de Vest, a dus la înfrângerea Forțelor Armate Române în 1916. Un efect al înfrângerilor a fost și ocuparea de către trupele germane a două treimi din teritoriul României. Cu o nouă structură organizațională, precum și mai bine echipată și antrenată, aviația română a contribuit la succesele luptelor de la Mărăști, Mărășești și Oituz, în iulie și august 1917. Decizia Rusiei de a ieși din război a contribuit la decizia adoptată de Consiliul de Miniștri român de a semna Tratatul de Pace cu Puterile Centrale, în mai 1918. Tratatul nu a fost nici aprobat de Parlament, nici ratificat de către rege. Ca urmare, în noiembrie 1918, România a reintrat în război, împotriva Puterilor Centrale.

Cuvinte cheie: neutralitate, aeronautică militară, Primul Război Mondial, aviație de bombardament, forțe terestre.

1. Introducere¹

Printre pionierii aviației mondiale s-au numărat și românii Traian Vuia², Henri Coandă³, Rodrig Goliescu⁴, Aurel Vlaicu⁵, Grigore Brișcu⁶ și alții. De asemenea, România a fost printre primele țări ale lumii care au întrebuințat avionul în misiuni militare, prin Aurel Vlaicu, la manevrele militare din toamna anului 1910⁷, și prin piloții din Aeronautica Militară, în al Doilea Război Balcanic din 1913⁸.

Cu toate realizările inventatorilor români, guvernul nu a stimulat dezvoltarea aviației de concepție autohtonă. Atitudinea respectivă era determinată de neîncrederea și chiar de ostilitatea unor oficiali. Unul dintre puținii inventatori români care a reușit să fie finanțat de Ministerul de Război a fost Aurel Vlaicu, pentru construirea unui avion nou, cu schelet complet metalic – *Vlaicu III*. Din păcate, nu a reușit

Unul dintre puținii inventatori români care a reușit să fie finanțat de Ministerul de Război a fost Aurel Vlaicu, pentru construirea unui avion nou, cu schelet complet metalic – Vlaicu III. Din păcate, nu a reușit să finalizeze proiectul, pentru că a decedat pe 13 septembrie 1913, când s-a prăbușit cu avionul în temerara încercare de a trece în zbor Munții Carpați, pe traseul București-Orăștie.

¹ Pentru exemplificarea datelor, în cadrul textului au fost utilizate datele conform calendarului gregorian.

² E. Angelucci, P. Matricardi, *Les avions des origines à la première guerre mondiale*, Edition par Elsevier Sequoia, Paris-Brusselles, 1978, p. 42 („L'aéroplane de Traian Vuia, première vol à 3 mars 1906, à Montesson”); vezi și Bill Gunston – editor în chief, *Chronicle of Aviation*, Jacques Legrand International Publishing, Paris, 1992, pp. 48-51 („Trajan Vuia in his monoplane, the first full-sized tractor monoplane, Montesson, March 18, 1906”).

³ Edmond Petit, *Nouvelle histoire mondiale de l'aviation*, Hachette, Paris, 1973, p. 80 („L'avion a réaction de Coandă, au Salon Aéronautique Internationale de Paris, 1910 [...] essayer en Decembre 16, 1910, à Issy-Les-Moulineaux”).

⁴ Florin Zăgănescu, *Mici enciclopedii și dicționare ilustrate. Aviația*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985, p. 47 (Rodrig Goliescu a brevetat în Franța, în 1909, unul dintre primele avioane din lume cu aripă curbă – coleopterul –, pe care el l-a denumit avioplan); vezi și Valeriu Avram, *Istoria aeronauticii militare române 1910-1916*, Editura TIPARG, Pitești, 2003, p. 23.

⁵ Nicolae Balotescu, Dumitru Burlacu, Jean Dăscălescu, Dumitru Dediu, Constantin Gheorghiu, Corneliu Ionescu, Vasile Mocanu, Constantin Nicolau, Ion Popescu-Roseți, Dumitru Prunariu, Stelian Tudose, Constantin Ucrain, Gheorghe Zărnescu, *Istoria Aviației Române*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984 („La 17 iunie 1910, a avut loc primul zbor al unui avion construit integral de un român pe pământ românesc”), apud *L'Indépendance Roumaine*, 6 iulie 1910.

⁶ Valeriu Avram, *Istoria aeronauticii militare române 1910-1916*, p. 23 („În anul 1909, avocatul Grigore Brișcu din Iași a inventat unul din primele elicoptere din lume pe care l-a experimentat cu succes printr-un model de dimensiuni reduse. Reușita sa a fost recunoscută de cercetătorul francez P. Cornu într-un articol publicat în revista «La France automobile» din noiembrie 2009”).

⁷ Arhivele Militare Române (în continuare, AMR), fond Direcția 4 Geniu, dosar 339, filele 11 și 113.

⁸ AMR, fond Direcția 4 Geniu, dosar 404, filele 74, 107 și 200; dosar 426 filele 371 și 545, dosar 476, dosar 594, fila 440, dosar 450, fila 725, apud Valeriu Avram, *Istoria aeronauticii militare române 1910-1916*, op. cit., pp. 99-104; vezi și Benjamin Franklin Cooling, editor, *Case Studies in the Achievement of Air Superiority*, Center for Air Forces History, Washington D.C., 1994, p. 1.

Prima subunitate de aerostație militară a fost înființată în 1893, în cadrul Companiei 1 telegrafie din Regimentul 1 Geniu, dislocat în București. Subunitatea de aerostație era dotată cu un balon sferic de producție franceză. În anul 1900, balonul sferic a fost înlocuit cu un balon-zmeu, produs în Germania. La început, balonul era utilizat pentru supraveghere aeriană în folosul trupelor din fortificațiile Bucureștiului.

să finalizeze proiectul, pentru că a decedat pe 13 septembrie 1913, când s-a prăbușit cu avionul în temerara încercare de a trece în zbor Munții Carpați, pe traseul București-Orăștie⁹. Atitudinea de reținere și de ostilitate a unor conducători politici și militari nu era proprie doar oficialilor români. Se spune că, la începutul războiului, generalul francez Ferdinand Foch credea că avionul este bun pentru sport, dar este inutil pentru război¹⁰. În SUA, aviația era subordonată Corpului de Transmisiuni din Statul Major al Forțelor Terestre. În 1912, când a primit propunerile pentru buget, șeful Statului Major al Forțelor Terestre, generalul-maior Leonard Wood, a redus fondurile alocate aviației, spunând că forțele terestre au nevoie de puști și tunuri, nu de avioane¹¹.

2. Organizarea și înzestrarea aviației până la intrarea în Primul Război Mondial

Prima subunitate de aerostație militară a fost înființată în 1893, în cadrul Companiei 1 telegrafie din Regimentul 1 Geniu, dislocat în București. Subunitatea de aerostație era dotată cu un balon sferic de producție franceză. În anul 1900, balonul sferic a fost înlocuit cu un balon-zmeu, produs în Germania. La început, balonul era utilizat pentru supraveghere aeriană în folosul trupelor din fortificațiile Bucureștiului. După întrebuițarea, cu rezultate bune, a aerostației în misiuni de observare, în cadrul exercițiilor cu trupe din perioada 1907-1911, au fost achiziționate trei baloane-zmeu și utilaje mobile pentru producerea și îmbutelierea hidrogenului, folosit la umplerea baloanelor, respectiv pentru transportul echipamentelor în zonele de operații. După aceste achiziții, în 1913, a fost înființată prima companie de aerostație¹².

În anul 1910, a fost deschisă prima școală de pilotaj din România, în localitatea Chitila (lângă București), în cadrul unei asociații conduse de avocatul Mihail Cerchez (Societatea Cerchez et. Co., înființată în anul 1909), în cadrul unui complex alcătuit din cinci hangare, ateliere de fabricare a avioanelor *Farman III*, sub licență franceză, clădiri administrative, teren de aterizare și chiar tribune pentru spectatori. Școala instruia piloți civili și militari, de regulă ofițeri¹³.

⁹ Nicolae Balotescu și colectiv, *Istoria Aviației Române*, op. cit., p. 50.

¹⁰ Pe <http://www.firstworldwar.com/airwar/observation.htm>.

¹¹ Warren A. Trest, *Air Force Roles and Missions*, Air Force History and Museums Program, Washington D.C., 1998, p. 5.

¹² Colonel dr. Costică Popa, coordonator, *Curs de Istoria Artei Militare*, vol. II, Editura Academiei Militare, București, 1990, p. 16.

¹³ Nicolae Balotescu și colectiv, *Istoria Aviației Române*, op. cit., pp. 66-69.

La 1 aprilie 1912, a fost înființată prima școală militară de pilotaj, pe terenul de aterizare de la Cotroceni (București), dotată cu avioane de tip *Farman* și *Blériot*¹⁴.

La inițiativa prințului George Valentin Bibescu, pilot brevetat în Franța, la 5 mai 1912, a fost înființată Liga Națională Aeriană, al cărei scop era „înzestrarea armatei române cu avioane”. Liga avea sediul la Băneasa (București), unde înființase și o școală de pilotaj, dotată cu patru avioane *Blériot* cu motoare de 50 de cai putere, două avioane biplane *Farman* și un avion *Pinguin*. Propaganda făcută aviației prin raiduri și mitinguri aeriene în țară a convins mulți cetățeni să contribuie la subscripțiile publice deschise de Liga Națională Aeriană. Fondurile donate au fost folosite pentru cumpărarea a 10 avioane, transferate armatei. În semn de mulțumire față de donatori, avioanele cumpărate au primit numele localităților de unde s-au acumulat cele mai multe fonduri și au fost organizate mitinguri aeriene în acele localități¹⁵.

Dezvoltarea aviației militare a impus reglementarea situației acesteia prin elaborarea și promulgarea *Legii de organizare a aeronauticii militare*, la 1 aprilie 1913. Conform legii, aeronautica militară se subordona Inspectoratului Geniului și se compunea din două secții – una de aviație și una de aerostație¹⁶.

La 23 august 1915, prin Decretul 305, s-a înființat Corpul de Aviație Român, comandat de maiorul Gheorghe Rujinschi. Conform statului de organizare, Corpul de Aviație Român trebuia să fie constituit din patru grupuri de aviație, o escadrilă independentă de aviație, o companie de aerostație și o structură logistică în care erau incluse și școlile de aviație. Fiecare grup de aviație trebuia să fie compus din trei escadrile – una de cercetare, una de reglare a tragerilor artileriei și una de vânătoare. Escadrila independentă de aviație trebuia să fie înzestrată cu avioane de bombardament. Compania de aerostație trebuia să aibă în organică patru secții de aerostație, fiecare cu câte un balon captiv¹⁷. Statul de organizare era, de fapt, o proiecție a necesarului estimat de forțe pentru îndeplinirea misiunilor în cadrul campaniilor în care ar fi putut fi angajată armata țării, fiindcă, în realitate, nu existau toate forțele și mijloacele prevăzute în acel document. La acea dată, existau doar 47 de avioane de observare neînarmate, care se foloseau pentru instruire, și trei subunități de aerostație, fiecare având în înzestrare câte un balon captiv¹⁸.

¹⁴ *Monitorul Oastei* nr. 20 din 1912, p. 282.

¹⁵ Valeriu Avram, *Istoria aeronauticii militare române 1910-1916*, op. cit., p. 67.

¹⁶ *Monitorul Oastei* nr. 15 din 20.04.1913.

¹⁷ AMR, fond 949, dosar 406, filele 1, 19, 39-40.

¹⁸ AMR, fond Direcția 4 Geniu, dosar 524, fila 535, fond Direcția Aeronauticii, dosar 12, fila 113.

Dezvoltarea aviației militare a impus reglementarea situației acesteia prin elaborarea și promulgarea Legii de organizare a aeronauticii militare, la 1 aprilie 1913. Conform legii, aeronautica militară se subordona Inspectoratului Geniului și se compunea din două secții – una de aviație și una de aerostație.

Declanșarea Primului Război Mondial și existența tratatului secret de aderare a României la Tripla Alianță încă din 1883, renegociat în 1892, 1896, 1902 și 1913, a pus conducerea țării în situația dificilă de a alege între cele două părți beligerante. Împăratul Germaniei, Wilhelm al II-lea, i-a cerut regelui României, Carol I, care îi era rudă, să se alăture Puterilor Centrale, făcând apel la tratatul secret de alianță cu Germania, Austro-Ungaria și Italia.

3. Neutralitatea (01.08.1914-28.08.1916)

Declanșarea Primului Război Mondial și existența tratatului secret de aderare a României la Tripla Alianță încă din 1883¹⁹, renegociat în 1892, 1896, 1902 și 1913²⁰, au pus conducerea țării în situația dificilă de a alege între cele două părți beligerante. Împăratul Germaniei, Wilhelm al II-lea, i-a cerut regelui României, Carol I, care îi era rudă, să se alăture Puterilor Centrale, făcând apel la tratatul secret de alianță cu Germania, Austro-Ungaria și Italia²¹. Regele a convocat Consiliul de Coroană pe 3 august 1914 și a susținut necesitatea respectării tratatului de alianță cu Puterile Centrale. Poziția sa a fost susținută de câțiva membri ai Consiliului, majoritatea, în frunte cu prim-ministrul Ion I.C. Brătianu, pronunțându-se pentru neutralitate. În susținerea poziției sale, prim-ministrul Brătianu a afirmat: „*Tratatul nu ne obligă, Austria și Germania au pregătit războiul și l-au declarat*”²². Conform tratatului, Tripla Alianță a fost „*un acord pur defensiv. În caz că una dintre părțile semnatare era atacată de o altă putere, cealaltă se obliga nu doar să nu susțină agresiunea, ci să aibă o atitudine neutră cel puțin binevoitoare față de cealaltă parte semnatară*”. Așadar, pentru că Austro-Ungaria și Germania nu au fost atacate, nu era necesar să se invoce României Tratatul din 1883²³. La 1 octombrie 1914, s-a semnat Convenția ruso-română, sub forma unui schimb de note între Sazonov, ministrul rus de Externe, și C. Diamandy, ministrul României la Petrograd. Rusia garanta integritatea teritorială a României și recunoștea drepturile acesteia asupra provinciilor din Austro-Ungaria locuite de români, urmând ca România să le ocupe atunci când va considera oportun²⁴.

¹⁹ Rudolf Dinu, *Studi Italo-Romeni. Diplomazia et societa 1879-1914*, Editura Militară, București, 2009, pp. 77-79 („*The Prussia's cancellor, Prince Bismark, invited Romania to join „Peace League”, nickname for Triple Alliance, at August 03/15, 1883 in order to guarantee her security. He said that road to Berlin goes mandatory trough Vienna*”).

²⁰ Pierre Milza, Serge Berstein, *Istoria secolului XX*, vol. 1, Editura All, București, 1998, p. 64, vezi și Petre Otu, *Mareșalul Alexandru Averescu – militarul, omul politic, legenda*, Editura Militară, București, 2009, p. 92.

²¹ Colonel dr. Ion Giurcă, Dorel Dumitraș, *Alianțele și coalițiile politico-militare – garant al securității statelor membre*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2004, p. 95.

²² Gheorghe I. Duca, *Memorii*, vol. 1, Editura Expres, București, 1992, pp. 59-60 (Tratatul prevedea, la art. 2, că statele semnatare trebuiau să își acorde ajutor numai când una din ele era atacată).

²³ Richard Hamilton, Holger H. Herwig, editors, *The Origins of World War I*, Cambridge University Press, 2003, pp. 17-18, <http://www.catdir.loc.gov/catdir/samples/cam033/2002067092.pdf>, consultat 01.07.2013.

²⁴ Prof.univ.dr. Ion Agrigoroaiei, *România în relațiile internaționale din perioada 1914-1920*, p. 6, pe <http://history.uaic.ro/wp-content/uploads/2012/12/2015sem2-Romania-in-rel.intern.din-perioada-1914-1920.pdf>, accesat la 27.07.2018.

În acest context, la data de 1 octombrie 1914, s-a decis să se adopte neutralitatea. Carol I a decedat la scurt timp după întrunirea Consiliului de Coroană²⁵ și a fost urmat la tron de nepotul său, Ferdinand I.

În perioada de neutralitate, România a investit mai mult în înzestrarea, reorganizarea și instruirea armatei, alocând apărării 17-22% din bugetul țării. Sumele alocate au fost insuficiente pentru a asigura necesarul estimat de tehnică și mijloace de luptă, în eventualitatea participării țării la război. Concluzia reiese din analiza comparată a capacității combative a unităților și a marilor unități din Armata României cu cea a structurilor similare din armatele marilor puteri: un batalion de infanterie român avea în înzestrare una-două mitraliere și numai 70% dintre batalioane aveau în compunere baterii de artilerie, față de batalioanele germane și austriece, care aveau ca armament de sprijin cinci-șase mitraliere, nouă puști-mitraliere și o baterie de artilerie; comandamentele multor mari unități și unități române, constituite la mobilizare, nu aveau încadrați toți ofițerii și subofițerii prevăzuți în statul de organizare, iar o parte din cei încadrați nu aveau experiență în conducerea forțelor din subordine. Eforturile de înzestrare a Armatei au fost demarate târziu și au fost îngreunate de nivelul de dezvoltare a industriei de apărare, care putea produce doar unul-două proiectile de artilerie pe zi, pentru cele aproximativ 2.000 de tunuri și 800.000 de mitraliere și puști din înzestrarea armatei²⁶. Deși existau ateliere de fabricare a avioanelor *Farman* sub licență franceză și *Bristol-Coandă* sub licență engleză, autoritățile importau avioane din alte țări, în special din Franța și Marea Britanie.

În anul 1915, România a trimis mai multe misiuni diplomatice în Franța, Germania, Rusia, Italia, SUA, Elveția și Japonia, cu obiectivul de a încheia contracte de achiziție armament. Cele mai fructuoase au fost negocierile cu francezii și englezii, în urma cărora România a importat 40 de avioane, 600.000 de lovituri de tun de 75 mm, 50 de milioane de cartușe de 6,5 mm etc.²⁷. După aderarea Turciei (1914) și a Bulgariei (1915) la Puterile Centrale²⁸ și ieșirea Serbiei (1915) din război, avioanele și materialul de război importate din statele Antantei erau transportate pe mare până în portul rusesc Arhanghelsk, iar de acolo,

²⁵ Călin Hentea, *Brief Romanian Military History*, The Scarecrow Press, Inc., Lanham, Maryland, SUA, 2007, pp. 101-102, vezi și Virgil Alexandru Dragalina, *Viața tatălui meu, generalul Ion Dragalina*, Editura Militară, București, 2009, p. 242.

²⁶ Costică Popa, *op. cit.*, pp. 165, 234-235.

²⁷ Colonel dr. Petre Otu, *Statul Major General și reformele organismului militar*, în general-maior dr. Mihail Orzeată, coordonator, *Statul Major General. 1859-2004. Istorie și transformare*, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, București, 2004, p. 61.

²⁸ Pierre Milza, Serge Berstein, *Istoria secolului XX*, vol. 1, p. 73.

Eforturile de înzestrare a Armatei au fost demarate târziu și au fost îngreunate de nivelul de dezvoltare a industriei de apărare, care putea produce doar unul-două proiectile de artilerie pe zi, pentru cele aproximativ 2.000 de tunuri și 800.000 de mitraliere și puști din înzestrarea armatei.

În anul 1915, România a trimis mai multe misiuni diplomatice în Franța, Germania, Rusia, Italia, SUA, Elveția și Japonia, cu obiectivul de a încheia contracte de achiziție armament.

GÂNDIREA
MILITARĂ
ROMÂNEASCĂ

Considerând, ca și alți aviatori din alte armate ale lumii, că oamenii politici nu au înțeles cu adevărat ce înseamnă întrebuițarea aviației în luptă, unii zburători români entuziași, în cooperare cu specialiștii din Arsenalul Armatei, au experimentat, în poligoane, lansarea bombelor de producție autohtonă și au executat trageri cu armamentul de infanterie din avioane.

cu trenul, până în România, la Iași, unde erau asamblate, verificate și reparate, pentru că sufereau diferite distrugerii (se degrada pânza, se rupeau unele cabluri etc.).

Considerând, ca și alți aviatori din alte armate ale lumii, că oamenii politici nu au înțeles cu adevărat ce înseamnă întrebuițarea aviației în luptă²⁹, unii zburători români entuziași, în cooperare cu specialiștii din Arsenalul Armatei, au experimentat, în poligoane, lansarea bombelor de producție autohtonă și au executat trageri cu armamentul de infanterie din avioane. Inițiativele lor s-au confruntat cu reticența și chiar ostilitatea unor oficiali militari care considerau că aceste activități erau de competența artileriștilor și erau prea costisitoare³⁰. Este cu atât mai greu de înțeles această atitudine, în condițiile în care atașajii militari români acreditați în statele aflate în război transmiteau informații despre tacticile, manualele, instrucțiunile, procedeele de acțiune și rezultatele folosirii în luptă a avioanelor militare nou intrate în înzestrare. De asemenea, din ce în ce mai mulți decidenți politici și comandanți militari importanți ai beligeranților își modificaseră atitudinea față de aviație³¹ și luaseră măsuri de îmbunătățire a performanțelor avioanelor și de diversificare a misiunilor acestora, dând naștere aviației de vânătoare și de bombardament.

În ciuda greutăților, aviatorii au amendat reglementările existente referitoare la instruirea și întrebuițarea forțelor și a mijloacelor în luptă și operație, în conformitate cu concluziile reieșite din întrebuițarea aviației în luptele desfășurate pe fronturile din Vest și Est, concomitent cu elaborarea reglementărilor pentru tehnica nouă, intrată în înzestrare. În același mod au procedat și ofițerii din statele majore ale celorlalte arme și categorii de forțe ale armatei³².

4. Intrarea României în război

Orientarea pro Antanta a majorității clasei politice și a populației României a fost sesizată de Puterile Centrale, care au inițiat măsuri agresive de presiune asupra României, în ultima parte a anului 1915

²⁹ Benjamin Franklin Cooling, *op. cit.*, p. 2.

³⁰ AMR, fond Direcția 4 Geniu, dosar 471, fila 479, *apud* Valeriu Avram, *Istoria aeronauticii militare române 1910-1916*, *op. cit.*, pp. 133-134.

³¹ Colonel Phillip Meilinger, editor, *The Path to Heaven. The Evolution of Airpower Theory*, Air University Press, Maxwell Air Force Base, Alabama, SUA, 1997, pp. 15-16 („*Marshall Petain, after the battle of Verdun informed Minister of War that aviation has become one of the indispensable factors of success.*”); vezi și *The War in the Air. Observation and Reconnaissance*, pe <http://www.firsworldwar.com/airwar/observation.htm>, consultat pe 20.06.2013 (După bătălia de la Tannenberg, generalul Paul Hindenburg declara că, fără aviație, nu ar fi putut obține victoria).

³² AMR, fond Marele Stat Major, secția 2, dosar 301, filele 45-92.

și prima parte a anului 1916, după ieșirea Serbiei din război. Austro-Ungaria a concentrat trupe în Banat, iar Bulgaria în sudul fluviului Dunărea. În acest context, contactele diplomatice cu statele Antantei s-au intensificat și s-au concretizat în tratatul de alianță, semnat la 17 august 1916, la București. Ca urmare a confruntărilor militare în desfășurare, tratatul a fost semnat de prim-ministrul României, Ion I.C. Brătianu, iar din partea Franței, Marii Britanii, Rusiei și Italiei, de către ambasadorii și atașajii militari ai statelor respective, acreditați la București. Tratatul prevedea intrarea țării în război până la 28.08.1916, iar aliații se angajau să recunoască unirea Transilvaniei, a Banatului și a unei părți din Bucovina cu România; Rusia trebuia să declanșeze o ofensivă în Galiția și Bucovina împotriva Austro-Ungariei, să trimită un corp de armată (două divizii de infanterie și una de cavalerie) în Dobrogea și să împiedice debarcarea Puterilor Centrale în zona portului Constanța. În același timp, corpul expediționar franco-britanic ar fi trebuit să declanșeze acțiuni ofensive în zona Salonic, pentru a nu permite Puterilor Centrale să își concentreze majoritatea forțelor asupra României. Aliații se mai angajau să furnizeze României, zilnic, 300 de tone de material militar, medicamente și cauciuc³³. După semnarea tratatului, prim-ministrul român Ion I.C. Brătianu a declarat: „*Noi nu am intrat în război ca niște solicitanți nepoștiți. Noi am intrat în război ca niște aliați doriți și ceruți!*”³⁴.

4.1. Planul de operații al Marelui Cartier General Român pentru Campania din 1916

În noaptea de 27/28.08.1916, guvernul a decretat mobilizarea generală, simultan cu declararea războiului împotriva Austro-Ungariei. Armata română era încadrată cu 833.601 militari, din care 19.843 de ofițeri și cadeți din ultimul an de învățământ al școlilor militare, distribuiți în patru armate (șapte corpuri de armată, 23 de divizii de infanterie, două divizii de cavalerie, o brigadă de grăniceri, cinci brigăzi de călărași, două brigăzi de artilerie grea, un regiment de artilerie de munte, un regiment de construcții căi ferate, un regiment de pontonieri), un batalion de specialități și patru escadrile de aviație neînarmate, o flotilă de Dunăre și efectivele fortificațiilor din București, Turtucaia, Silistra, Cernavodă, Focșani, Nămolosa, Galați și formațiuni de logistică³⁵.

³³ AMR, *România în Primul Război Mondial*, vol. 1 – *Documente*, documentele 2 și 3.

³⁴ Gheorghe I. Duca, *Amintiri politice*, vol. 1, München, 1981, p. 72, *apud* Ion Giurcă, Dorel Dumitraș, *Alianțele și coalițiile politico-militare garant al securității statelor membre*, *op. cit.*, p. 98.

³⁵ Costică Popa, *op. cit.*, vol. II, p. 233.

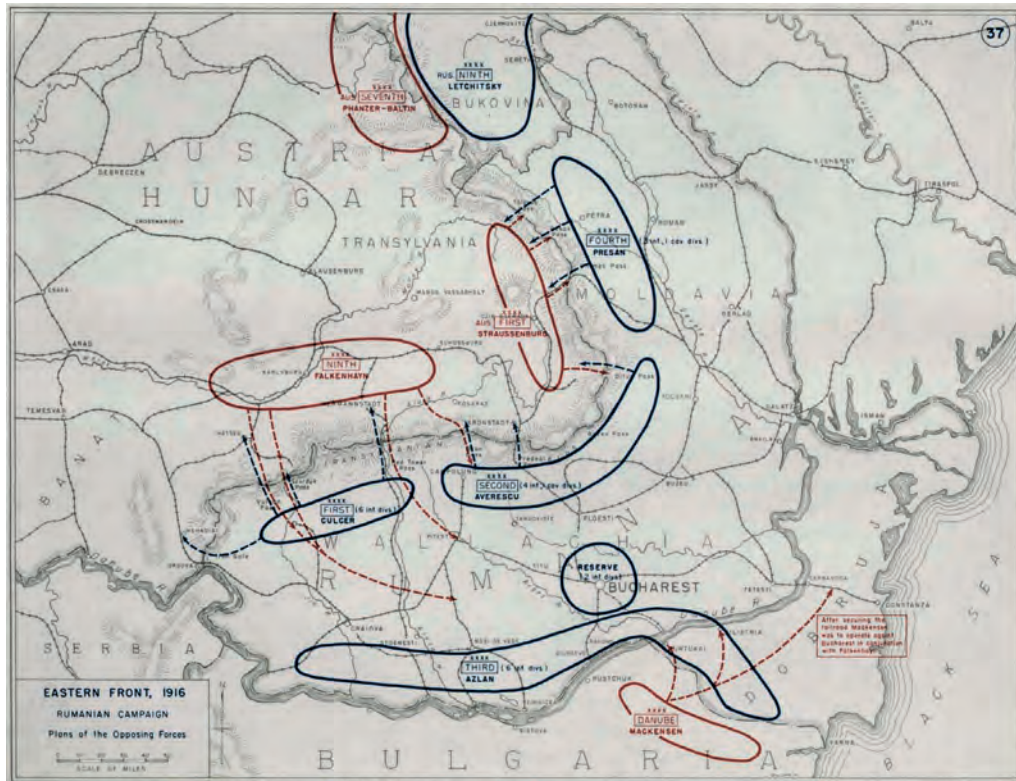
După semnarea tratatului, prim-ministrul român Ion I.C. Brătianu a declarat: „Noi nu am intrat în război ca niște solicitanți nepoștiți. Noi am intrat în război ca niște aliați doriți și ceruți!”

În noaptea de 27/28.08.1916, guvernul a decretat mobilizarea generală, simultan cu declararea războiului împotriva Austro-Ungariei.

Momentul intrării României în război a fost nefavorabil. Pe fronturile din Vest și din Est, Puterile Centrale erau în avantaj și aveau mai multă libertate de mișcare pentru a putea concentra forțe superioare asupra României, în condițiile în care corpul expediționar franco-britanic nu a trecut la ofensivă în zona Salonic și nici forțele rusești nu au declanșat ofensiva pe fronturile din Galiția și Bucovina, așa cum s-au angajat prin tratatul de aderare a României la Antanta.

Contând pe angajamentele aliaților, Planul de campanie al Marelui Cartier General Român prevedea ofensivă în Transilvania cu Armatele 1, 2 și 4 și ofensivă limitată în sud cu Armata a 3-a (detalii în *schema nr. 1*³⁶).

Schema nr. 1: Planul de Operații al Marelui Cartier General pentru intrarea în război alături de Puterile Centrale

Armata a 4-a, comandată de generalul Constantin Prezan, a trecut la ofensivă între frontiera de nord și valea râului Oituz, cu misiunea ca, în 30-40 de zile, să iasă în Câmpia Tisei.

³⁶ Pe [http://www.firstworldwar.com/maps/graphics/maps_37_easternfront_rumania-1_\(1600\)](http://www.firstworldwar.com/maps/graphics/maps_37_easternfront_rumania-1_(1600)), accesat la 20 iunie 2018.

Armata a 2-a, comandată de generalul Alexandru Averescu, a trecut la ofensivă între valea râului Oituz și izvoarele râului Argeș, cu misiunea de a face joncțiunea cu Armata a 4-a în zona Târgu Mureș-Cluj și, apoi, să dezvolte ofensiva până în Câmpia Tisei.

Armata 1, comandată de generalul Ioan Culcer, a trecut la ofensivă între râul Argeș și Dunăre, cu misiunea de a face joncțiunea cu forțele Armatei 2 și 4 la vest de Alba Iulia.

Armata a 3-a, comandată de generalul Mihail Aslan, a trecut la apărare pe malul de nord al fluviului Dunărea și, cu forțele din Dobrogea, trebuia să asigure debarcarea Corpului 47 al Armatei ruse, apoi să treacă la ofensivă pentru cucerirea aliniamentului Rusciuk-Varna.

Corpul 5 Armată, comandat de generalul Georgescu Gheorghe, constituia Rezerva Strategică și era dispus în zona Bucureștiului³⁷. Planul era foarte riscant și avea puține șanse de succes, în condițiile în care forțele române acționau singure pe un front de 1.400 km și erau inferioare din punct de vedere numeric și ca nivel al înzestrării forțelor germano-bulgaro-turce de pe frontul din sud, respectiv al forțelor germano-austro-ungare de pe frontul din Transilvania (detalii despre Campania din 1916 în *schemele nr. 2*³⁸ și *3*³⁹).

4.1.1. Concepția de întrebuințare a aviației în operații

Marele Cartier General Român preconiza ca aviația și aerostația să fie întrebuințate exclusiv în sprijinul forțelor terestre. În conformitate cu această concepție, fiecare grup de aviație și o secție de aerostație urmau să fie puse la dispoziția unei armate din forțele terestre, fiecare divizie de cavalerie trebuia să aibă la dispoziție o escadrilă de cercetare, iar escadrila independentă, înzestrată cu avioane de bombardament, trebuia să fie la dispoziția Marelui Cartier General.

Concepția nu putea fi pusă în aplicare așa cum fusese elaborată, deoarece Corpul de Aviație Român nu avea toate forțele necesare implementării ei. Din cele 44 de avioane importate din Franța și asamblate, revizuite și completate în cadrul Rezervei Generale a Aeronauticii de la Iași, în toamna anului 1915 (12 *Maurice-Farman* 7, 12 *Caudron G-3*, șase *Morane-Saulnier*, opt *Voisin 8* și șase *Blériot*), până la declanșarea ostilităților, o parte din avioane au fost avariate în timpul zborurilor de instrucție, iar o altă parte se aflau în reparație

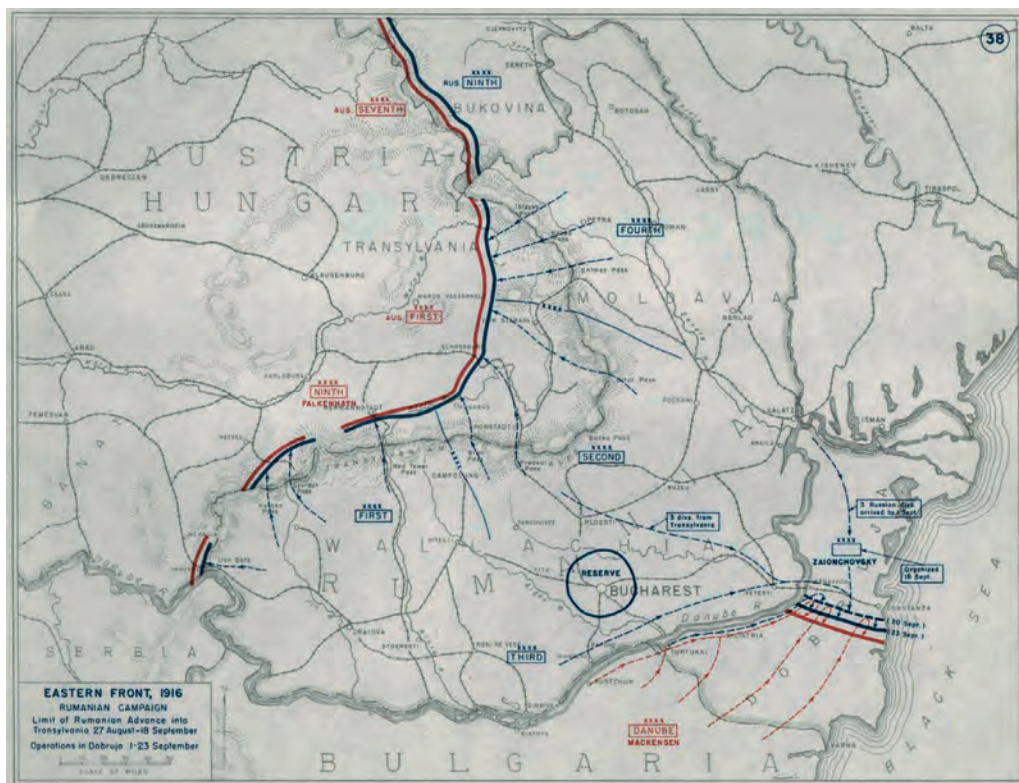
³⁷ Costică Popa, *op. cit.*, volumul II, pp. 236-239.

³⁸ Pe [http://www.firstworldwar.com/maps/graphics/maps_38_easternfront_rumania-2_\(1600\)](http://www.firstworldwar.com/maps/graphics/maps_38_easternfront_rumania-2_(1600)), accesat la 20 iunie 2018.

³⁹ Pe [http://www.firstworldwar.com/maps/graphics/maps_39_easternfront_rumania-3_\(1600\)](http://www.firstworldwar.com/maps/graphics/maps_39_easternfront_rumania-3_(1600)), accesat la 20 iunie 2018.

Marele Cartier General Român preconiza ca aviația și aerostația să fie întrebuințate exclusiv în sprijinul forțelor terestre. În conformitate cu această concepție, fiecare grup de aviație și o secție de aerostație urmau să fie puse la dispoziția unei armate din forțele terestre, fiecare divizie de cavalerie trebuia să aibă la dispoziție o escadrilă de cercetare, iar escadrila independentă, înzestrată cu avioane de bombardament, trebuia să fie la dispoziția Marelui Cartier General.

Schema nr. 2: Ofensiva română în Transilvania (27 august-15 septembrie 1916) și Dobrogea (1-23 septembrie 1916)

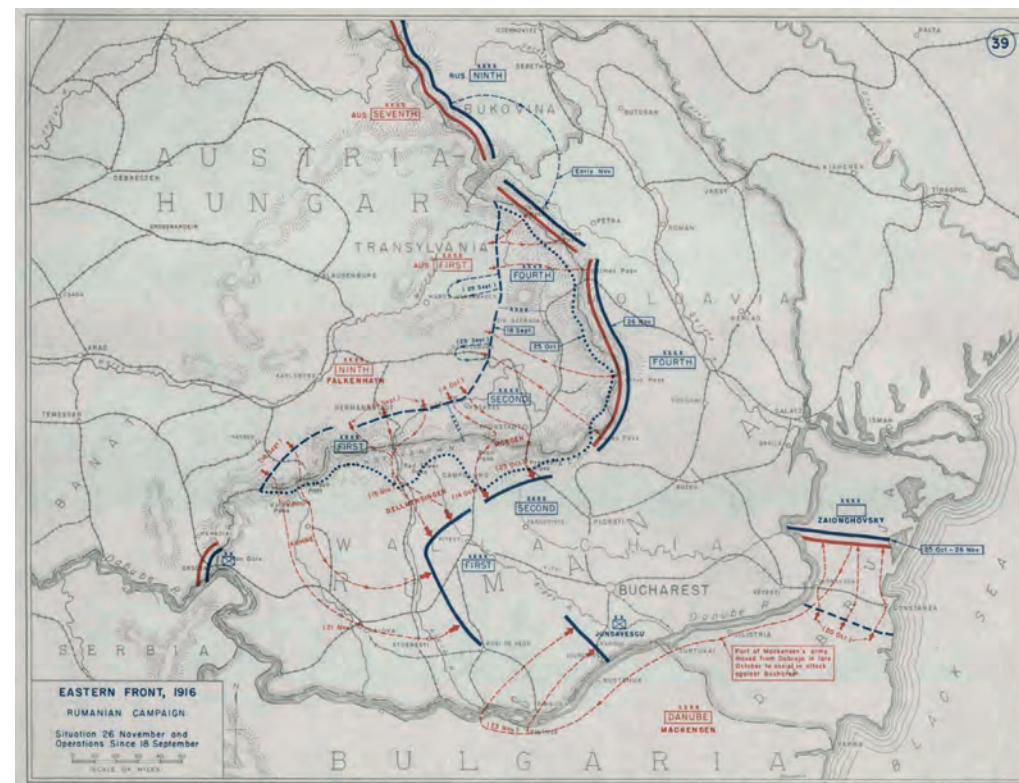
pentru înlocuirea pieselor uzate. La intrarea în război, Corpul de Aviație Român putea conta pe 24 de avioane „bune de îndeplinit misiuni aeriene în prima zi de mobilizare”⁴⁰.

Grupul 1 Aviație, comandat de căpitanul Sturza, era dislocat pe aerodromul Tălmăci (Sibiu) și executa misiuni în sprijinul Armatei 1 cu două escadrile – una cu două avioane *Farman* și una cu opt avioane *Voisin*.

Grupul 2 Aviație, comandat de locotenentul Pașcanu, apoi de locotenentul Negrescu, era dislocat pe aerodromul Ghimbav (Brașov) și executa misiuni în sprijinul Armatei a 2-a cu o escadrilă, care avea trei avioane *Maurice Farman* și un *Morane Saulnier*.

Grupul 3 Aviație, comandat de căpitanul Beroniade, era dislocat pe aerodromul Băneasa (București) și executa misiuni în sprijinul Armatei 3

⁴⁰ AMR, fond Direcția Aeronauticii, dosar 12, fila 113.

Schema nr. 3: Campania românească, 16 septembrie-26 noiembrie 1916

cu trei escadrile: „București”⁴¹, cu opt avioane (două *Maurice Farman*, două *Morane Saulnier* și patru *Voisin*); „Alexandria”, cu două avioane (un *Maurice Farman* și un *Henri Farman*), și „Budești”, cu două avioane (un *Maurice Farman* și un *Henri Farman*).

Grupul 4 Aviație, comandat de căpitanul Haralambie Giossanu, era dislocat pe aerodromul Piatra Neamț și executa misiuni în sprijinul Armatei a 4-a, inițial cu un avion, ulterior cu trei avioane (două *Maurice Farman* și un *Farman 40*)⁴². Aerostația acționa cu câte o secție în sprijinul fiecărei armate a forțelor terestre, fiecare având în dotare câte un balon captiv tip *dracken* de proveniență germană.

Pe frontul românesc au luptat și aviatori ruși, în zona de operații a Corpului 47 al Armatei ruse, cu 40 de avioane tip *F. 40* și *Anatra*, de recunoaștere, și *Nieuport XI*, *XVII* și *Spad VII* de vânătoare⁴³.

⁴¹ Numele escadrilelor erau date în onoarea localităților București, Alexandria și Budești, care donaseră fonduri pentru achiziția avioanelor din înzestrarea respectivelor escadrile ale aviației militare.

⁴² AMR, fond Direcția Aeronauticii, dosar 36, filele 58-59.

⁴³ AMR, fond 1704, dosar 57, filele 2-4.

Înființat la 15 august 1916, Corpul de Apărare Antiaeriană avea misiunea să apere principalele obiective împotriva atacurilor inamicului aerian cu 113 tunuri, câteva zeci de mitraliere și proiectoare. Apărarea Bucureștiului revenea Serviciului Apărării Capitalei Contra Aeronavelor, cu 20 de tunuri de 75 mm adaptate pentru trageri antiaeriene, două tunuri de 57 mm, sistem „Negrei”, 16 mitraliere antiaeriene și opt secții de proiectoare de 60 și 90 cm.

Austro-Ungaria dislocase pe frontul românesc, în perioada august-septembrie 1916, 12 escadrile de recunoaștere și bombardament, totalizând 150 de avioane tipurile *Oeffag C.II*, *Lloyd C.III* și *Hansa Brandenburg C.I.*, dispuse pe aerodromurile de la Târgu Secuiesc, Covasna, Miercurea Ciuc, Vermești, Brașov, Bistrița și Sânmiclăuș⁴⁴. La aceste forțe se adăugau două companii de aerostație bulgărești, nouă escadrile de aviație germane, dotate cu avioane de recunoaștere și bombardament tip *Taube*, *L.V.G*, *D.F.W*, *A.E.G*, *Gotha*, și de vânătoare tip *Fokker E.III*, *Albatros D.II* și cinci dirijabile/zeppeline (*Z.81*, *Z.85*, *Z.86*, *Z.97* și *L.59*). Avioanele germane erau dispuse pe aerodromurile din Bulgaria: Rusciuk, Razgrad, Tetovo, Șiștov, Nikopol, Iambol și o escadrilă de hidroavioane în portul Varna⁴⁵.

Înființat la 15 august 1916, Corpul de Apărare Antiaeriană avea misiunea să apere principalele obiective împotriva atacurilor inamicului aerian cu 113 tunuri, câteva zeci de mitraliere și proiectoare. Apărarea Bucureștiului revenea Serviciului Apărării Capitalei Contra Aeronavelor, cu 20 de tunuri de 75 mm adaptate pentru trageri antiaeriene, două tunuri de 57 mm, sistem „Negrei”, 16 mitraliere antiaeriene și opt secții de proiectoare de 60 și 90 cm.

4.1.2. Cele mai importante misiuni executate de aviație în Campania din 1916

La începutul Campaniei din 1916, aviația a îndeplinit preponderent misiuni de observare și fotografiere în folosul forțelor terestre. În zona Frontului de Sud, avioanele românești au descoperit concentrările și deplasările de trupe germane, turcești și bulgărești spre frontiera cu România și au semnalat aceste manevre comandantului Armatei a 3-a prin mesaje lestate, contribuind la evitarea încercuirii forțelor acesteia, dislocate la sud de Dunăre. Nevoia de sprijinire a forțelor terestre i-a determinat pe aviatorii români să execute, pe lângă misiunile de cercetare, și bombardarea unor ținte inamice, deși nu dispuneau de mijloace specializate. Ei au aruncat cu mâinile bombe de 10 și 12 kg de producție autohtonă, tip „*Drosescu*”, asupra concentrărilor de trupe de la Lepnic și Gogolia, a gării și depozitelor de la Șiștov, depozitului de combustibili de la Ruse – pe Frontul de Sud – și a trupelor în raioane de concentrare și deplasare, a centrelor de conducere de nivel operativ, pe Frontul de Nord. În perioada august-septembrie 1916, aviația română a dat tributul său de sânge prin pierderea a două avioane și a echipajelor lor, doborâte de artileria antiaeriană inamică.

⁴⁴ AMR, fond Direcția Aeronauticii, dosar 60, fila 633.

⁴⁵ Valeriu Avram, „*Crucile negre*”. *Aviația Puterilor Centrale deasupra României 1916-1917*, Editura Pro-Historia, București, 2001, pp. 29-32.

În perioada 1 octombrie 1916-1 ianuarie 1917, aviația a primit din Franța, în urma unor contracte de cumpărare, 152 de avioane: 11 *Breguet tip V*, 12 *Breguet-Michelin-8* de bombardament, dotate cu tunuri de 37 mm, 10 *Caudron G.4* bimotoare de recunoaștere îndepărtată și bombardament, 18 *Nieuport XI Bebe*, 10 *Nieuport XXI*, de vânătoare, 91 *Farman – 40*, *42* și *60* de recunoaștere și bombardament ușor, câteva mii de bombe de avion de tipurile „*Gros*” și „*Michelin*” de 10 și 12 kg. Pe avioanele de recunoaștere și bombardament ușor au fost montate aparatură de bord, lansatoare de bombe și aparate de ochire. Pentru executarea bombardamentului de noapte s-au achiziționat din Franța lansatoare tip „*Herard*”, aparate de vizat cu lămpi electrice, busole, vitezometre „*Eteve*” și hărți de navigație. S-au achiziționat și rachete tip „*Le Prieur*”, folosite în lupta aeriană, la doborârea baloanelor captive și a dirijabilelor și la atacarea obiectivelor terestre⁴⁶.

La începutul lunii octombrie 1916, a venit în țară Misiunea Militară Franceză, condusă de generalul Mathias Berthelot, alcătuită din 500 de ofițeri și 1.150 de subofițeri, gradați, soldați și civili de diferite specialități⁴⁷. Componenta pentru aviație era constituită din 42 de ofițeri, 45 de subofițeri, 36 de caporali și 162 de soldați și civili⁴⁸ piloți, observatori aerieni, specialiști în aerostații, în comunicații și telegrafie fără fir⁴⁹ etc. Obiectivul misiunii era de a transfera aliaților români experiența și cunoștințele lor pentru îmbunătățirea conducerii, organizării, înzestrării și instruirii armatei. În acest sens, membrii Misiunii au funcționat atât pe posturi de consilieri, cât și de comandanți și luptători în comandamentele, marile unități și unitățile Armatei României.

Prin Înaltul Ordin de Zi nr. 11 din 17 octombrie 1916, maiorul De Malherbe a fost numit comandantul Aviației Militare Române, iar maiorul Gheorghe Rujinschi, comandantul Corpului de Aviație Român, devenea locțiitorul comandantului francez. La începutul lunii noiembrie, pe aerodromul Pipera (București) a aterizat o escadrilă de avioane englezești, care a fost pusă la dispoziția Marelui Cartier General, a fost încadrată cu piloți și observatori români, pe care i-au instruit englezii, care s-au repatriat, în ianuarie 1917⁵⁰.

⁴⁶ AMR, fond Direcția Aeronauticii, dosar 6, fila 28.

⁴⁷ AMR, fond Marele Cartier General, dosar 430, fila 178.

⁴⁸ AMR, fond Marele Cartier General, dosar 311, fila 116.

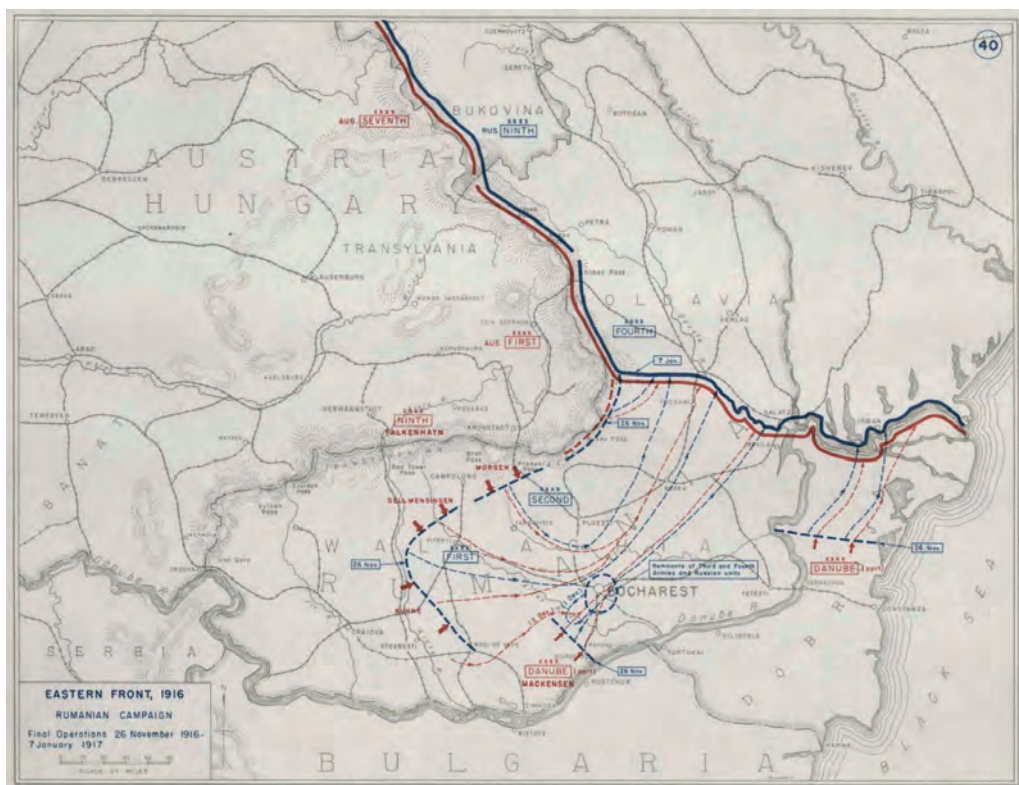
⁴⁹ Constantin Kirițescu, *Istoria reîntregirii României 1916-1919*, ediția a II-a, Editura Casei Școalelor, București, pp. 389-390.

⁵⁰ AMR, fond Marele Cartier General, secția informații, dosar 530, fila 207.

La începutul lunii octombrie 1916, a venit în țară Misiunea Militară Franceză, condusă de generalul Mathias Berthelot, alcătuită din 500 de ofițeri și 1.150 de subofițeri, gradați, soldați și civili de diferite specialități. Componenta pentru aviație era constituită din 42 de ofițeri, 45 de subofițeri, 36 de caporali și 162 de soldați și civili piloți, observatori aerieni, specialiști în aerostații, în comunicații și telegrafie fără fir.

Pe măsura finalizării instruirii personalului român pe noile tipuri de avioane intrate în înzestrare și a modificărilor situației pe teatrele de operații, dispozitivul și organizarea Aviației Române s-au adaptat la realitatea câmpului de luptă. La sfârșitul campaniilor din 1916, toată aviația era dislocată în Moldova, iar Casa Regală și Guvernul se instalaseră la Iași (situația frontului la 31.12.1916, conform *schemei nr. 4*⁵¹).

Schema nr. 4: Campania românească, 26 noiembrie 1916-7 ianuarie 1917

În Campania din 1916, aviația a pierdut 12 avioane și tot atâția piloți, iar doi au decedat în timpul unor accidente pe timpul zborurilor de instrucție. Corpul de Aviație Român mai dispunea de 15 avioane *Nieuport Bebe*, din care erau operaționale 12, 11 *Farman-40* operaționale și nouă în curs de montare, șase *Breguet 5*, șase *Breguet-Michelin-8* și trei avioane *Nieuport-Bebe* de dublă comandă pentru instrucție⁵².

⁵¹ Pe [http://www.firstworldwar.com/maps/graphics/maps_4o_easternfront_rumania-4_\(1600\)](http://www.firstworldwar.com/maps/graphics/maps_4o_easternfront_rumania-4_(1600)), accesat la 20 iunie 2018.

⁵² AMR, fond 945, dosar 289, fila 109.

La finele lunii decembrie 1916, recunoscând importanța aviației în obținerea succesului în lupte și operații și la recomandarea șefului Misiunii Militare Franceze, șeful Marelui Cartier General – generalul Constantin Prezan – a decis reorganizarea aviației, scoțând-o de sub tutela Inspectoratului Geniului și subordonând-o direct. Noua structură se numea Direcția Aeronauticii, era condusă de locotenent-colonelul francez De Vergnette de Lamotte și era constituită din: serviciile de aviație, aerostație, foto, meteorologie și instruire (cu școlile de pilotaj și de observatori aeriени).

Serviciul aviației era condus de maiorul Constantin Fotescu și era compus din:

- trei grupuri de aviație cu câte trei escadrile de aviație fiecare – două de cercetare-bombardament și una de vânătoare;
- rezerva generală de aviație, alcătuită din două escadrile, una de cercetare și una de bombardament;
- parcul central de aviație, cu tehnică pentru mentenanța avioanelor.

Serviciul aerostație era condus de maiorul Ion Iarca și cuprindea cinci companii de aerostație, fiecare având câte un balon captiv de tip *Caquot*, de producție franceză, trei mitraliere antiaeriene și o pușcă mitralieră, pentru apărare împotriva avioanelor inamice și o stație de telegrafie fără fir, pentru transmiterea mesajelor.

În perioada noiembrie 1916-ianuarie 1917, s-au purtat negocieri intense între guvernele și Marele Cartier General român și rus pentru a finaliza planul de campanie pentru anul 1917. Marele Cartier General rus susținea că trebuie să preia controlul căilor ferate din România și că Armata Română trebuie să se retragă la est de Nistru pentru refacere. Autoritățile politice și militare române, cu sprijinul șefului Misiunii Militare Franceze, au reușit să-i convingă pe omologii ruși că reorganizarea, refacerea și îmbunătățirea înzestrării armatei române se pot face prin retragerea succesivă de pe front a unităților și a marilor unități și reintroducerea lor în luptă, după parcurgerea procesului. Pentru a îmbunătăți cooperarea dintre armatele ruse și cele române, regele Ferdinand I a acceptat să preia comanda tuturor forțelor româno-ruse. Marele Cartier General rus avea comanda operațională a forțelor și transmitea ordine Marelui Cartier General român prin intermediul unui stat major condus de un general român, al cărui șef de stat major era, inițial, generalul rus Zaharov, apoi Scerbacev⁵³.

⁵³ AMR, fond Microfilme, rola P. II 5.170, cadrele 456 și 457.

La sfârșitul anului 1916, România suferise pierderi umane, teritoriale și materiale mari. Din cei 833.601 luptători, care încadrau Armata la intrarea în război, mai erau valizi 300.000, ceilalți au fost pierduți în luptă, luați prizonieri sau au fost răniți.

4.2. Planul de operații pe frontul român pentru Campania din 1917

La sfârșitul anului 1916, România suferise pierderi umane, teritoriale și materiale mari. Din cei 833.601 luptători, care încadrau Armata la intrarea în război, mai erau valizi 300.000, ceilalți au fost pierduți în luptă, luați prizonieri sau au fost răniți. Teritoriul țării era redus la 1/3 din cel existent la intrarea în război, iar o parte importantă din tehnica militară a fost distrusă ori capturată de adversari. Pentru a-și spori capacitatea combativă, Armata Română a primit de la aliați, în baza contractelor de cumpărare, 150.000 de puști, 2.736 de puști-mitralieră, 1.957 de mitraliere, 1.300.000 de grenade, 355 de tunuri, obuziere și mortiere, 50 de avioane, căști, măști contra gazelor, tehnică de transmisiuni⁵⁴ etc.

Marele Cartier General a mobilizat încă 80.000 de oameni și a trecut 130.000 de militari din structurile de logistică în compunerea celor luptătoare. După aceste decizii, Armata Română dispunea de 460.000 de luptători și 240.000 de militari în structurile logistice, structurate pe două armate (șase corpuri de armată, un corp de cavalerie, 15 divizii de infanterie, două divizii de cavalerie, patru brigăzi de călărași, o brigadă de grăniceri, o brigadă de artilerie grea) și Aeronautica⁵⁵.

Pentru anul 1917, atât Antanta, cât și Puterile Centrale își propuneau să obțină victoria decisivă și să încheie războiul. Pe frontul din România, Comandamentul Aliat Româno-Rus își stabilise obiectivul de a elibera Muntenia de ocupația germană, printr-o ofensivă pe direcția principală Mărășești-Râmnicu-Sărat-Buzău, cu Armata a 4-a rusă și Armata 1 română, și cu o ofensivă limitată în vest, cu Armata a 2-a română și o parte din Armata a 4-a rusă, pe direcția Mărăști-Târgu-Secuiesc⁵⁶. Pentru îndeplinirea lui, dispunea de Armatele 1 și 2 române, Armatele 4, 6 și 9 ruse, 72 de avioane românești și 40 rusești.

De cealaltă parte, Puterile Centrale aliniau Armatele 1, 3 și 7 austro-ungare în Bucovina și estul Transilvaniei, Armata a 9-a germană în zona Carpaților de Curbură și Muntenia și Armata a 3-a bulgară în Dobrogea, sprijinite de 12 escadrile de aviație austro-ungare și 9 germane. Comandamentul germano-austro-ungaro-bulgar plănuia să elimine România din război, executând o manevră pe direcții exterioare cu Armata a 9-a germană din sud spre nord, în lungul văii râului Siret, și cu Armatele a 3-a și a 7-a austro-ungare din Bucovina spre sud, de-a lungul văii Siretului. Armata a 3-a bulgară trebuia să împiedice Armata a 6-a rusă să dezvolte ofensiva în Dobrogea.

⁵⁴ Victor Atanasiu, editor, *România în Primul Război Mondial*, Editura Politică, București, 1979, p. 273.

⁵⁵ Costică Popa, *op. cit.*, vol. II, pp. 297-299.

⁵⁶ AMR, fond Marele Cartier General, dosar 806, filele 11 și 12.

4.2.1. Concepția de întrebuințare a aviației în operații

Reorganizarea aviației din iarna 1916/1917 a avut două obiective: întrebuințarea unităților în folosul forțelor terestre, prin repartizarea a câte unui grup de aviație la fiecare armată a forțelor terestre și a unei escadrile de cercetare la fiecare corp de armată, și dotarea omogenă cu avioane a escadrilelor. În acest fel, s-a mărit randamentul unităților, s-a realizat o mai bună întreținere tehnică a aparatelor de zbor, o conducere și o cooperare în luptă mai bune și o delimitare eficientă a spațiului aerian afectat fiecărui grup.

La începutul anului 1917, aviația era compusă din 3 Grupuri Aeronautice: șase escadrile de cercetare, cu câte șase avioane *Farman-40, 42*, și patru escadrile de vânătoare, cu câte șapte avioane *Nieuport (XI, XVII și XXIV)*; o escadrilă de cercetare îndepărtată, cu patru avioane *Caudron G.4*, o escadrilă de bombardament, cu patru avioane *Breguet-Michelin-8*, și cinci companii de aerostație, cu câte un balon captiv de tip *Caquot*⁵⁷.

Conform concepției Marelui Cartier General, aviația a fost repartizată astfel:

- Grupul 1, dislocat pe terenul de aterizare de la Răcăciuni (Bacău), cu două escadrile de cercetare și una de vânătoare, executa misiuni în folosul Armatei a 2-a române;
- Grupul 2, dislocat pe terenul de aterizare de la Tecuci, cu două escadrile de cercetare și una de vânătoare, executa misiuni în folosul Armatei a 4-a ruse;
- Grupul 3, dislocat pe terenul de aterizare de la Galați, cu două escadrile de cercetare și două de vânătoare, executa misiuni în folosul Armatei 1 române;
- Rezerva de aviație, cu o escadrilă de cercetare îndepărtată pe Tecuci și una de bombardament pe Galați, executa misiuni conform dispozițiilor Marelui Cartier General⁵⁸.

În perioada de pregătire a Campaniei din iulie-august 1917, aviația a contribuit în mod substanțial la informarea oportună a planificatorilor militari despre dispunerea, manevrele și compunerea de luptă a inamicului prin culegerea și prelucrarea datelor obținute prin executarea a multiple misiuni de observare și fotografiere. Aviația de vânătoare a însoțit avioanele de cercetare pentru a le proteja de atacurile aviației de vânătoare inamice și a patrulat permanent în spațiul aerian aferent zonelor de responsabilitate ale forțelor terestre româno-ruse pentru interzicerea zborurilor aviației inamice în misiuni

⁵⁷ Gheorghe A. Dabija, *Armata română în războiul mondial 1916-1918*, f.a., vol. 4, București, pp. 20-25.

⁵⁸ AMR, fond Marele Cartier General, dosar 1175, fila 93.

Reorganizarea aviației din iarna 1916/1917 a avut două obiective: întrebuințarea unităților în folosul forțelor terestre, prin repartizarea a câte unui grup de aviație la fiecare armată a forțelor terestre și a unei escadrile de cercetare la fiecare corp de armată, și dotarea omogenă cu avioane a escadrilelor.

Forțele româno-ruse au declanșat ofensiva pe 24 iulie, cu Armata a 2-a română pe direcția Mărăști-Valea Putnei-Odobești, după o pregătire de artilerie de două zile, în care aviația a reglat tirul artileriei.

de cercetare aeriană și bombardament. Începând din februarie 1917, specialiștii români și francezi din Grupul 2 au început să intercepteze și să descifreze mesajele transmise de posturile germane de telegrafie⁵⁹, completând datele obținute prin observare și fotografiere.

În paralel cu misiunile de cercetare și vânatoare, aviația a executat bombardarea obiectivelor inamicului și a căilor de comunicație din dispozitivul acestuia pentru a-i diminua potențialul combativ și a interzice sau a-i dezorganiza manevra de forțe și mijloace. În funcție de efectele la obiectiv, de ritmul de refacere a obiectivelor și de completare a pierderilor, aviația relua bombardamentele pentru a menține/obține efectele planificate. Dintre numeroasele misiuni de bombardament executate, cea mai importantă a fost îndeplinită de Grupul 3 Galați, pe 31 martie 1917, cu 19 avioane. Echipajele româno-franceze au distrus calea ferată aflată în construcție între Romanul și Brăila, docurile și instalațiile portului Brăila și au scufundat două nave militare germane⁶⁰. După bombardament, transportul tehnicii și al materialelor afluite cu navele pe Dunăre pentru Armata 9 germană a fost întârziat cu câteva săptămâni.

Din mai 1917, aviația a început bombardamentele de noapte cu avioane *Farman 40* și *Breguet-Michelin-8*, asupra obiectivelor importante din dispozitivul adversarului: portul Brăila, fabricile din Brașov, bazele aeriene de la Focșani, Covasna, Miercurea Ciuc și Tg. Secuiesc, căile ferate Buzău-Râmnicu-Sărat-Focșani; Buzău-Făurei-Ianca-Brăila, gările Romanul, Latinul, Traian și Focșani etc.

4.2.2. Cele mai importante misiuni executate de aviație în Campania din 1917

Forțele româno-ruse au declanșat ofensiva pe 24 iulie, cu Armata a 2-a română pe direcția Mărăști-Valea Putnei-Odobești, după o pregătire de artilerie de două zile, în care aviația a reglat tirul artileriei. La declanșarea ofensivei, forțele româno-ruse totalizau 50 de divizii de infanterie (15 române și 35 ruse) și 10 de cavalerie (trei române și șapte ruse), față de 30 de divizii de infanterie și nouă de cavalerie germane și austro-ungare⁶¹. Aviația era alcătuită din Corpul Aerian Român, cu 36 de avioane de cercetare-bombardament, 28 de avioane de vânatoare, opt avioane de bombardament și 40 de avioane rusești contra aproximativ 200 de avioane germane și austro-ungare. Până la 30 iulie, Armata a 2-a

⁵⁹ AMR, fond Direcția Aeronauticii, dosar 81, fila 38.

⁶⁰ AMR, fond Direcția Aeronauticii, dosar 56, fila 195.

⁶¹ Locotenent-colonel Alexandru Ioanițiu, *Războiul pentru reîntregirea României 1916-1917*, vol. 2, București, 1928, pp. 295-296.

a cucerit un cap de pod cu o deschidere de 35 km și o adâncime de 20 km, în zona de responsabilitate a Armatei 1 austro-ungare. Pe 30 iulie, ofensiva Armatei a 2-a a fost oprită din cauza succesului ofensivei Armatei a 3-a și a 7-a austro-ungare în Bucovina, declanșată la 19 iulie. Comandamentul Româno-Rus a decis scoaterea Armatei a 9-a ruse din dispozitivul de ofensivă și trimiterea ei în Bucovina pentru oprirea ofensivei inamice, iar Armatele 1 și a 2-a române au primit misiunea de a trece la apărare și a-și lărgi zona de responsabilitate pentru acoperirea celei în care fusese dispusă Armata a 9-a rusă. Principala cauză a succesului ofensivei austro-ungare a fost capacitatea combativă în continuă scădere a armatelor ruse, prin dezertarea luptătorilor și refuzul unora dintre cei rămași de a executa ordinele, sub influența evenimentelor declanșate de revoluția burgheză din Rusia și a ideilor bolșevicilor, care se răspândeau printre militari⁶². În acest context, părțile beligerante și-au refăcut planurile de campanie, în conformitate cu situația nou creată: forțele româno-ruse au trecut la apărare, iar cele germane și austro-ungare au continuat ofensiva.

Profitând de succesul ofensivei Armatei 3 și 7 austro-ungare în sudul Bucovinei, de oprirea ofensivei Armatei a 2-a române și de retragerea de pe frontul din vestul Moldovei a Armatei a 9-a ruse, Comandamentul Germano-Austro-Ungar a planificat o operație ofensivă limitată cu Armata a 9-a germană, pe direcția Focșani-Mărășești-Adjud, și cu Armata 1 austro-ungară pe direcția Oituz-Tg. Ocna-Adjud, cu scopul încercării și scoaterii din operație a Armatei a 4-a ruse și a Armatei a 2-a române.

Ofensiva Armatei a 9-a germane s-a desfășurat în perioada 6 august-3 septembrie și s-a finalizat cu o pătrundere de 8 km pe un front de 30 km. Succesul modest al germanilor s-a datorat rezistenței opuse de forțele terestre române și ruse în zona orașului Mărășești, contraloviturilor executate cu forțele diviziilor 5 și 9 infanterie din Armata 1 română⁶³, dar și activității intense desfășurate de aviația Grupului 2 Aeronautic. Aviația a executat misiuni de recunoaștere și cercetare foto, în toate condițiile meteorologice, însoțită de aviația de vânatoare pentru a informa oportun comandamentele armatelor, ale corpurilor de armată și ale diviziilor despre disponerea forțelor și acțiunile inamicului. Aviația de cercetare a executat și misiuni de lansare a manifestelor și a unor cercetași în dispozitivul adversarului. Aviația de vânatoare a patrat permanent în momentele importante ale operației

⁶² Jennifer Rosenberg, pe <http://www.history1900s.about.com/od/worldwari/p/world-war-1.htm>, consultat la 25.06.2013.

⁶³ AMR, fond Marele Cartier General, secția Operații, dosar 17/4/a/1917, filele 226 și 244.

Aviația a executat misiuni de recunoaștere și cercetare foto, în toate condițiile meteorologice, însoțită de aviația de vânatoare pentru a informa oportun comandamentele armatelor, ale corpurilor de armată și ale diviziilor despre disponerea forțelor și acțiunile inamicului.

Semnarea armistițiului cu Germania de către Rusia a pus Armata Română în situația dificilă de a lupta singură împotriva unui adversar care avea o capacitate combativă cel puțin dublă față de cea a forțelor sale. În aceste condiții, Consiliul de Miniștri al României a decis să înceapă tratativele de pace cu Puterile Centrale și să încheie un armistițiu, în condiții de forță majoră, care să aibă un caracter pur militar, nu politic.

pentru a interzice executarea cercetării și a bombardamentelor de către avioanele inamice. Aviația de bombardament a lovit mai multe obiective din dispozitivul Armatei a 9-a germane⁶⁴.

Ofensiva Armatei 1 austro-ungare în pasul Oituz s-a desfășurat în perioada 8-22 august 1917 și s-a finalizat cu o pătrundere de 2-6 km pe un front de 18-20 km. Ofensiva s-a declanșat după o pregătire de artilerie în care s-au folosit și proiectilele cu gaze asfixiante. Succesul relativ redus al forțelor Grupului Gerock, aflat pe direcția loviturii principale, s-a datorat apărării tenace a Armatei a 2-a și contraatacurilor executate de diviziile din compunerea acesteia⁶⁵. La obținerea rezultatului operației de apărare a Armatei a 2-a a contribuit și Grupul 1 Aeronautic, ale cărui escadrile au executat, în medie, nouă ieșiri-avion zilnic, în misiuni de recunoaștere, cercetare prin fotografiere, însoțite de aviația de vânătoare, respectiv de corectare a focului artileriei și de apărare a spațiului aerian propriu împotriva avioanelor inamice. Deoarece doar unele avioane de cercetare erau dotate cu aparate de telegrafie fără fir, datele necesare comandamentelor forțelor terestre erau lestate în zona acestora pentru a fi recuperate și folosite în timp oportun⁶⁶.

După încheierea operațiilor de la Mărăști, Mărășești și Oituz, forțele germano-austro-ungare și româno-ruse s-au angajat în război de tranșee până în luna noiembrie. După revoluția bolșevică din Rusia, noul guvern de la Sankt-Petersburg a semnat un armistițiu cu Germania, la 3 decembrie 1917, urmat, la 3 martie 1918, de pacea de la Brest-Litovsk⁶⁷. Semnarea armistițiului cu Germania de către Rusia a pus Armata Română în situația dificilă de a lupta singură împotriva unui adversar care avea o capacitate combativă cel puțin dublă față de cea a forțelor sale. În aceste condiții, Consiliul de Miniștri al României a decis să înceapă tratativele de pace cu Puterile Centrale și să încheie un armistițiu, în condiții de forță majoră, care să aibă un caracter pur militar, nu politic⁶⁸. Armistițiu s-a semnat la 10 decembrie la Focșani, iar la 7 mai 1918, România a fost nevoită să încheie o pace înrobitoare cu Puterile Centrale. Tratatul de pace n-a fost aprobat de Parlamentul României și nici sancționat de regele Ferdinand I. Armata Română, cu excepția aviației, a fost demobilizată.

În noiembrie 1918, România a decretat cea de-a doua mobilizare și a reluat ostilitățile împotriva Puterilor Centrale, eliberând teritoriul național.

⁶⁴ Nicolae Balotescu și colectiv, *Istoria Aviației Române, op. cit.*, pp. 315-316; vezi și Costică Popa, *op. cit.*, vol. II, pp. 316-330, 346.

⁶⁵ AMR, fond Marele Cartier General, dosar C. 4/1917, nr. 4, fila 223, dosar 55, anexa f, fila 8.

⁶⁶ AMR, fond Marele Cartier General, dosar 17/4/a, fila 46, dosar 19/1-4/d, filele 17, 34.

⁶⁷ Richard Normes, editor, *Atlas historique de la guerre. Les armes et les batailles qui ont changé le cours de l'histoire*, Edition Hachette, Paris, 1989, pp. 147, 155.

⁶⁸ AMR, fond Marele Cartier General, secția 3 Operații, dosar 3/1917, fila 3.

5. Concluzii

În campaniile din Primul Război Mondial, aviatorii români au realizat peste 10.000 de ore de zbor, au susținut 700 de lupte aeriene, obținând 91 de victorii [sublocotenentul Dumitru Bădulescu – opt victorii, omologate cinci; locotenentul Gheorghe Mihăilescu și sublocotenentul (r.) Marin Popescu – câte patru victorii, căpitanul Vasile Craiu – trei; sublocotenentul (r.) Marcel Drăgușanu și plutonierul aviator Ioan Muntenescu – câte două victorii etc.]. Artileria antiaeriană a doborât 55 de avioane germane și austro-ungare. Aviatorii francezi care au luptat pe frontul românesc au obținut 28 de victorii în lupte aeriene. Aviația de bombardament a lansat asupra pozițiilor inamice 75 de tone de bombe.

Au căzut la datorie în lupte aeriene 22 de piloți și șase observatori români, alți nouă au fost doborâți de artileria antiaeriană inamică, din care cinci au fost luați prizonieri. Au murit în accidente 20 de piloți, observatori și mecanici de avion. 11 aviatori români au fost decorați cu Ordinul „Mihai Viteazul” clasa a III-a, cea mai înaltă decorație militară românească, acordată pentru fapte de arme deosebite⁶⁹.

Referințe bibliografice

1. ***, Arhivele Militare Române, *România în Primul Război Mondial*, vol. 1 – Documente.
2. ***, Arhivele Militare Române, fond Marele Cartier General.
3. E. Angelucci, P. Matricardi, *Les avions des origines à la première guerre mondiale*, Edition par Elsevier Sequoia, Paris-Brusselles, 1978.
4. Valeriu Avram, „Crucile negre”. *Aviația Puterilor Centrale deasupra României 1916-1917*, Editura Pro-Historia, București, 2001.
5. Nicolae Balotescu și colectiv, *Istoria Aviației Române*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984.
6. Gheorghe I. Duca, *Amintiri politice*, volumul 1, München 1981.
7. Alexandru Ioanițiu, *Războiul pentru reîntregirea României 1916-1917*, vol 2, București, 1928.
8. Constantin Kirițescu, *Istoria reîntregirii României. 1916-1919*, ediția a II-a, Editura Casei Școalelor, București.
9. Pierre Milza, Serge Berstein, *Istoria secolului XX*, vol. 1, Editura ALL, 1998.
10. Costică Popa, coordonator, *Curs de Istoria Artei Militare*, vol. II, Editura Academiei Militare, București, 1990.

⁶⁹ Nicolae Balotescu și colectiv, *Istoria Aviației Române, op. cit.*, pp. 115-126; vezi și Valeriu Avram, *Aeronautica Română în războiul de întregire națională. 1916-1919, op. cit.*, p. 83.

INTERESELE BRITANICE ȘI SEMNIFICAȚIILE PĂCII DE LA BUCUREȘTI DIN 24 APRILIE/7 MAI 1918

Dr. Valentin-Ioan FUȘCAN

Arhivele Naționale ale României

Informațiile cu privire la perspectiva încheierii unei păci separate de către guvernul român, în iarna anului 1917/1918, transmise de miniștrii aliați de la Iași în capitalele propriilor țări, au avut un amplu ecou în rândul liderilor politici și militari britanici. Cu toate că era conștient de dificultatea acordării unui sprijin de către Marea Britanie, guvernul londonez susținea necesitatea continuării rezistenței României în fața inamicului. Cunoscând dificultățile cu care se confrunta armata română pe Frontul de Est, Londra era interesată în primul rând ca Germania să nu poată retrage trupe de pe acest front pentru a le redirecționa spre Vest. În acest context, Cabinetul de la Londra a părut că înțelege, cel puțin din punct de vedere moral, situația dificilă a României.

În studiul de față, ne-am propus să analizăm succint, pe baza documentelor de arhivă, semnificațiile politice și economice atribuite la Londra Tratatului de pace de la București, precum și consecințele învederate pentru viitorul politic al României. Diplomația britanică a analizat cu multă atenție toate aspectele tratatului impus României de Puterile Centrale, tratat care putea anticipa, în concepția Londrei, statutul Europei în cazul unei victorii germane în Europa.*

Cuvinte cheie: pace, Foreign Office, Departamentul de Informații Politice, România, Puterile Centrale.

* În capitolul consacrat tratatului de pace care înroba România, Constantin Kirițescu a scos în evidență că, prin duritatea clauzelor sale politice și economice, „a arătat cel mai luminos puterilor înțelegerii la ce se puteau aștepta în cazul unei victorii a Germaniei și a fost, prin aceasta, cea mai puternică propagandă în favoarea continuării luptei până la cea din urmă resursă de putere, pentru câștigarea războiului”, Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-1919*, vol. III, ediția a II-a, Editura Casei Școalelor, București, f.a., p. 254.

Introducere

Încheierea de către guvernul român, în primăvara anului 1918, a unei păci separate cu Puterile Centrale, avea să facă obiectul unei analize minuțioase din partea forurilor de resort din Marea Britanie. În cadrul Foreign Office funcționa, din martie 1918, un Departament de Informații Politice. Atribuțiile acestui departament erau asemănătoare cu cele ale structurilor similare ale armatei și marinei britanice, cu diferența că obiectivele acestuia vizau culegerea de informații cu privire la situația politică din țările aliate, inamice sau neutre. Informațiile primite erau analizate și expuse în rapoarte amănunțite, destinate uzului Cabinetului britanic. Departamentul de Informații Politice avea să primească însărcinarea, în toamna aceluiași an, de a „descifra” semnificațiile Tratatului de pace de la București din 24 aprilie/7 mai 1918. Memorandumul întocmit cu acest prilej, la a cărei elaborare și-a dat concursul și Radu R. Rosetti, fost șef al Biroului Operații din cadrul Marelui Cartier General român, oferă aprecieri interesante cu privire la consecințele politice și economico-financiare ale clauzelor *Păcii de la București*, care puneau România sub tutela Germaniei

Guvernul britanic a fost inițial ezitant cu privire la atitudinea de urmat față de poziția guvernului român, care era dictată de considerente pur militare. Unirea Basarabiei cu România, la 23 martie/9 aprilie 1918, survenită într-un context extrem de dificil pentru români, a fost percepută de Londra ca având la bază, în primul rând, dorințele exprimate de către locuitorii acestei provincii românești. Deși nu se puneau problema recunoașterii oficiale, în acel moment, a actului unirii, era evident că poziția Foreign Office-ului avea în vedere și situația din Rusia. Apartenența Basarabiei la România ar fi putut reprezenta o garanție cu privire la securitatea comerțului la gurile Dunării.

Interesul arătat față de Tratatul de pace de la București poate fi explicat prin preocuparea manifestată de cabinetul de la Londra cu privire la pericolul unei hegemonii germane în sud-estul Europei în contextul prăbușirii Rusiei, cel puțin temporar, ca factor de putere în Răsărit. Victoriile pe Frontul de Vest, însoțite de prăbușirea frontului de la Salonic și înaintarea trupelor conduse de generalul Franchet Louis d'Espèrey spre Dunăre, au oferit imboldul necesar reintrării României în război de partea Aliaților.

În cadrul Foreign Office funcționa, din martie 1918, un Departament de Informații Politice. Atribuțiile acestui departament erau asemănătoare cu cele ale structurilor similare ale armatei și marinei britanice, cu diferența că obiectivele acestuia vizau culegerea de informații cu privire la situația politică din țările aliate, inamice sau neutre.

Istoriografia problemei

Bibliografia consacrată „păcii” de la București a fost inaugurată de lucrarea lui D. Iancovici¹, care a realizat, „*la cold*”, o analiză a tratatului care subjugă politic și economic România. Scopul declarat al autorului era de a face cunoscute la Paris și Londra condițiile dure impuse statului român de către Puterile Centrale.

La rândul său, Constantin Kirițescu, în lucrarea sa magistrală privind participarea României la Primul Război Mondial, *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-1919*², ne oferă, de asemenea, o analiză interesantă a factorilor care au contribuit, la sfârșitul anului 1917 și începutul anului 1918, la izolarea României și care au determinat, în cele din urmă, semnarea de către România a „păcii” de la București. Constantin Kirițescu a scos în evidență principalele argumente politice și militare care au stat la baza deciziei guvernului român de a încheia pace separată. În opinia sa, aflată între o Germanie dornică să lichideze frontul ruso-român pentru a-și putea concentra eforturile pe frontul pe Vest, în speranța unei lovituri decisive, și o Rusie bolșevică grăbită să încheie pacea separată pentru a se concentra asupra „frontului intern”, România era lipsită de orice posibilitate de retragere – nu avea altă soluție în acele momente grele. Constantin Kirițescu a investigat succint dispozițiile legale ale „păcii de robire de la București”, a căror punere în practică „desființau de fapt România ca țară de sine stătătoare și o aruncau în prăpastia celei mai negre robii”³.

Unul dintre istoricii străini care a adus cele mai importante contribuții în direcția cercetărilor consacrate locului și rolului României în angrenajul marilor puteri în anii 1914-1918 este, neîndoind, Glenn Torrey⁴. Preocupat de cadrul internațional în care s-a produs încetarea operațiunilor militare în estul Europei, el a abordat și problema negocierilor care aveau să conducă la pacea separată de la București⁵. Astăzi, nu se mai poate scrie despre istoria războiului României pentru desăvârșirea unității naționale fără utilizarea contribuțiilor istoricului american.

¹ D. Iancovici, *La paix de Bucarest (7 mai 1918)*, Paris, Payot & Cie, 1918.

² Constantin Kirițescu, *op. cit.*, p. 233.

³ *Ibidem*, p. 236.

⁴ Glenn E. Torrey, *Romania and World War I*, Iași, Oxford, Portland, The Center for Romanian Studies, 1998.

⁵ În cea mai recentă lucrare a sa, Glenn Torrey a sintetizat perfect natura negocierilor care s-au desfășurat într-un ritm accelerat între România și Puterile Centrale în primăvara anului 1918: „Românii s-au străduit din răzputeri, dar n-au reușit decât în mică măsură să pondereze lăcomia dușmanului lor”. Glenn Torrey, *România în Primul Război Mondial*, Editura Meteor Publishing, București, 2016, p. 316.

Caracterul „Păcii” de la București

Așa cum era de așteptat, *Pacea de la București*, semnată în contextul defecțiunii armatei ruse și a imposibilității continuării războiului de către armata română, privată de orice posibilitate de ajutor din partea aliaților săi occidentali, a provocat reacții imediate în Marea Britanie. Cabinetul londonez și regele George al V-lea și-au exprimat în mod oficial simpatia față de soarta grea a României, transmițând mesaje de susținere în aceste împrejurări dificile.

Condițiile înrobitoare impuse României prin „*Tratatul de pace*” din 24 aprilie/7 mai 1918 au fost amplu dezbătute la Foreign Office, preocupat să descifreze eventualele sale implicații politico-economice. Diplomația britanică era preocupată, în primul rând, de avantajele economice pe care le obținea Germania în urma semnării cu România atât a unei convenții comerciale, cât și a unei convenții cu privire la exploatarea petrolului din țara noastră. De asemenea, o cauză de îngrijorare o reprezentau, în viziunea liderilor politici de la Londra, clauzele tratatului cu privire la navigația pe Dunăre.

Foto 1: Prim-ministrul Alexandru Marghiloman semnând Tratatul de pace de la București, din 7 mai 1918*

O pertinentă și succintă caracterizare a „păcii” de la București a fost realizată de miniștrii Antantei acreditați în România, într-o scrisoare comună, trimisă la 3/16 mai 1918 Parlamentului englez. În opinia diplomaților aliați, aceasta era „*un model de pace germană*”⁶,

⁶ *1918 la români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Documente externe (1879-1916)*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, vol. II, 1983, p. 1115 – Observațiile miniștrilor Antantei la Iași, din 3/16 mai 1918, prezentate Parlamentului englez.

* Sursa: https://media.iwm.org.uk/ciim5/318/292/large_000000.jpg

Diplomația britanică era preocupată, în primul rând, de avantajele economice pe care le obținea Germania în urma semnării cu România atât a unei convenții comerciale, cât și a unei convenții cu privire la exploatarea petrolului din țara noastră. De asemenea, o cauză de îngrijorare o reprezentau, în viziunea liderilor politici de la Londra, clauzele tratatului cu privire la navigația pe Dunăre.

Ținând seama că în textul tratatului se specifica limpede că el va intra în vigoare numai după sancționarea lui de către regele României, se poate spune că, din punctul de vedere al dreptului internațional, pacea de la București a fost o „formă fără fond”.

impusă românilor de o țară care „s-a dezis în mod cinic de propriile sale declarații”⁷. Prevederile documentului – sintetizau autorii – „comportă jaful domeniului public, aneierea aproape nedisimulată a întregii țări și, după pace, exploatarea barbară și epuizantă a resurselor sale în profitul învingătorilor. El face din România o adevărată temniță, în care întreaga populație este condamnată la muncă silnică”⁸.

Pacea „cartagineză” de la București nu a împiedicat guvernul Marghiloman să o prezinte ca pe o victorie. Ministrul de Externe, C.C. Arion, a declarat că „România va ieși cu puteri crescând din pacea încheiată”⁹. Ceea ce trebuie avut în vedere însă este că pacea de la București nu a fost niciodată sancționată de regele Ferdinand, în pofida presiunilor exercitate asupra lui de învingători și de Alexandru Marghiloman. Ținând seama că în însuși textul tratatului se specifica limpede că el va intra în vigoare numai după sancționarea lui de către regele României, se poate spune că, din punctul de vedere al dreptului internațional, pacea de la București a fost o „formă fără fond”.

Concepții britanice cu privire la tratatul de pace de la București din 24 aprilie/7 mai 1918

În toamna anului 1918, Departamentul de Informații Politice¹⁰ din cadrul Foreign Office a primit însărcinarea de a întocmi

⁷ Ibidem.

⁸ Ibidem.

⁹ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, vol. III, p. 252.

¹⁰ *Political Intelligence Department* a fost o structură din cadrul Ministerului de Externe Britanic care a fost înființată la 11 martie 1918, la inițiativa subsecretarului de stat britanic, Lord Hardinge of Penshurst. Atribuțiile acestui departament constau în întocmirea de rapoarte de informare pentru uzul Cabinetului britanic, care cuprindeau în analize minuțioase cu privire la realitățile politice, economice și militare din țările aliate și inamice. Departamentul era condus de diplomatul englez William Tyrell (1866-1947), autorul, împreună cu Sir Ralph Paget, al unui memorandum (7 august 1916) cu privire la reconfigurarea teritorială a Europei pe baza principiului naționalităților. Memorandumul, redactat în perioada accelerării negocierilor dintre România și Antanta, recunoștea că Monarhia dualistă reprezenta o negare a libertății naționalităților, care trebuia să dispară la finalul războiului. Funcția de director adjunct era asigurată de cunoscutul istoric și clasicist englez James Wycliffe Headlam-Morley (1863-1929), autor al mai multor lucrări despre politica de unificare a Germaniei în timpul cancelarului Bismarck, cauzele izbucnirii Primului Război Mondial și a altor aspecte ridicate de conflația mondială. Personalul departamentului era format din personalități (sau în curs de devenire) ale vieții academice britanice. Printre aceștia, este de remarcat Arnold Toynbee (1889-1975), cunoscut astăzi pentru influența pe care a exercitat-o asupra studiilor culturale, lucrarea sa cea mai cunoscută, *A study of history* (1934-1961), care a suscitât discuții aprinse în rândul intelectualilor vremii sale, cu ecouri până astăzi, fiind tradusă în lumea întreagă. După război, Toynbee a făcut parte din delegația Marii Britanii la Conferința de Pace de la Paris. Din departament mai făceau parte istoricii Sir Lewis Bernstein Namier (1888-1960), Sir Alfred Eckhard Zimmern (1879-1957). Printre istoricii asociați Departamentului Politic de Informații amintim și pe Robert William Seton-Watson (1879-1951), cunoscut sub pseudonimul de Scotus Viator, unul dintre cei mai buni cunoscători ai problemei naționalităților din Imperiul austro-ungar, susținător al ideii de unitate a tuturor românilor. În lucrările sale, publicistul britanic a denunțat cu vigoare hegemonia maghiarilor în dubla monarhie, o hegemonie exercitată în detrimentul celorlalte naționalități, supuse unui regim de discriminare și oprimare. Desființat în 1920, Departamentul de informații politice a fost reînființat în 1939, în contextul izbucnirii celui de al Doilea Război Mondial. Despre originile creării și rolul jucat de acest departament înființat în primăvara anului 1918, a se vedea la Erik Goldstein, *The Foreign Office and Political Intelligence 1918-1920*, în *Review on International Studies*, vol. 14, nr. 4 (octombrie 1988), pp. 275-288; Alan Sharp, *Some Relevant Historians – the Political Intelligence Department of the Foreign Office, 1918-1920*, în *Australian Journal of Politics & History*, vol. 34, nr. 3, decembrie 1988, pp. 359-368.

un amplu document cu privire la semnificațiile „păcii” de la București¹¹. Dincolo de dorința Germaniei de a elibera o parte importantă din trupele sale de pe frontul din Moldova și a le îndrepta pe Frontul de Vest, unde pregătea o ofensivă de proporții cu scopul de a decide definitiv soarta războiului, precum și de necesitatea de a-și asigura aprovizionarea cu materii prime și alimente, condițiile draconice impuse prin „*tratatul de pace*” au fost supuse analizei Foreign Office-ului prin prisma a două puncte de vedere¹²: primul scotea în evidență dorința Germaniei de a se asigura că România nu va putea relua ostilitățile militare împotriva sa; cel de al doilea reliefa intenția Wilhelmstrasse de a ralia România la politica Puterilor Centrale.

Fota 2: Sediul Foreign Office în preajma Primului Război Mondial*

În vederea asigurării acestui obiectiv, Departamentul de Informații Politice sublinia faptul că Germania a renunțat de bună voie la asigurarea unui control militar asupra teritoriului Moldovei, remarcând că României i se lăsase la dispoziție 500.000 de soldați¹³.

Pierderi teritoriale

Prin „*tratatul de pace*” din 24 aprilie/7 mai 1918, frontiera dintre România și Austro-Ungaria era supusă unor rectificări majore. Astfel, România pierdea Carpații cu trecătorile, o anexare teritorială

¹¹ Elaborarea Memorandumului a beneficiat de concursul colonelului Radu R. Rosetti (1877-1949), fost șef al Biroului Operații din cadrul Marelui Cartier General, emigrat în Franța, în iunie 1918, care a pus la dispoziția Foreign Office-ului informații prețioase cu privire la politica Germaniei în teritoriul românesc ocupat.

¹² The British National Archives, Kew, CAB 24/67/37 – 19 septembrie 1918 – *Memorandum on The Meaning and Effect of the Bucarest „Peace Treaty”*, p. 1.

¹³ Păstrarea capacității de luptă a armatei române, în ciuda prevederilor „*tratatului*” de pace de la București, avea să se dovedească esențială pentru reintrarea României în război de partea Antantei, în noiembrie 1918.

* Sursa: <https://www.chathamhouse.org/publications/twt/foreign-office-secrets-spilled>

Prin „*tratatul de pace*” din 24 aprilie/7 mai 1918, frontiera dintre România și Austro-Ungaria era supusă unor rectificări majore. Astfel, România pierdea Carpații cu trecătorile, o anexare teritorială care trebuia să asigure Imperiului austro-ungar, în opinia Foreign Office, o poziție de forță în relațiile viitoare cu guvernul român.

În cursul anului 1918, guvernul român era obligat să pună la dispoziție germanilor o cantitate de 120.000 de tone de cereale, deși recolta din acea vară fusese foarte săracă din cauza secetei severe, care afectase Vechiul Regat, cu excepția Olteniei. Începând cu 1919, pentru o perioadă de șapte ani, care putea fi prelungită, surplusul de cereale al României trebuia să fie pus la dispoziția Puterilor Centrale, prețul cerealelor urmând să fie stabilit anual de către o comisie mixtă.

care trebuia să asigure Imperiului austro-ungar, în opinia Foreign Office, o poziție de forță în relațiile viitoare cu guvernul român¹⁴. Autorii memorandumului scoteau în evidență faptul că teritoriul pe care românii trebuia să îl cedeze Austro-Ungariei cuprindea bogățiile forestiere cele mai importante ale țării, precum și zona carboniferă din apropierea Petroșanilor.

Acestor pierderi teritoriale în favoarea Imperiului dualist li se adăuga aceea a Dobrogei de Sud, care era anexată de Bulgaria. Totodată, nordul Dobrogei era pus sub administrarea comună a Puterilor Centrale. Memorandumul întocmit de Foreign Office evidenția faptul că teritoriul Dobrogei, alipit României la 1878, cuprindea o populație majoritar românească, în timp ce, în cele două județe dobândite la 1913, bulgarii reprezentau 45%, iar turco-tătarii 47% din populația provinciei. În memorandum se arăta că, din punct de vedere strategic, controlul asigurat de către germani asupra căii ferate Constanța-Cernavodă și asupra întregului sistem feroviar românesc, însoțit de controlul asupra Dobrogei, era de natură să ofere Germaniei posibilitatea de a elimina rapid „*orice posibilă revoltă care ar putea izbucni în Valahia*”¹⁵.

Control economic

Din punct de vedere economic, prin articolul 20 al tratatului, armata de ocupație își arogase dreptul de a rechiziționa cereale și petrol, necesare susținerii războiului împotriva Antantei. În cursul anului 1918, guvernul român era obligat să pună la dispoziție germanilor o cantitate de 120.000 de tone de cereale, deși recolta din acea vară fusese foarte săracă din cauza secetei severe, care afectase Vechiul Regat, cu excepția Olteniei. Începând cu 1919, pentru o perioadă de șapte ani, care putea fi prelungită, surplusul de cereale al României trebuia să fie pus la dispoziția Puterilor Centrale, prețul cerealelor urmând să fie stabilit anual de către o comisie mixtă. Așa-zisul surplus urma să fie stabilit de o comisie comună austro-germană și română. Metoda de obținere, primire și plată a mărfurilor intra în atribuțiile unui Oficiu de Export, organizat de către guvernul român în colaborare cu un Birou format din reprezentanți ai Germaniei și Austro-Ungariei, țări care, la rândul lor, se angajau cu „*generozitate*” să faciliteze exportul în România a bunurilor manufacturate, a materiilor prime și în mod special a produselor necesare intensificării producției agricole.

¹⁴ *Ibidem*, p. 2. România ceda Austro-Ungariei, în zona Munților Carpați, un teritoriu de 5.600 km², cu 724.957 de locuitori.

¹⁵ *Ibidem*.

Toate aceste măsuri erau privite la Foreign Office ca fiind destinate să asigure monopolul economic al Puterilor Centrale asupra României în raport cu alte puteri europene¹⁶.

Un interes sporit în analiza întreprinsă de Departamentul de Informații Politice al Foreign Office cu privire la implicațiile de natură economică ale „*păcii*” de la București l-a ridicat și problema producției și exportului de petrol, prevederile tratatului fiind caracterizate ca fiind la fel de arbitrare ca și celelalte¹⁷. Guvernul român era obligat să cedeze, timp de 30 de ani, dreptul exclusiv de exploatare a câmpurilor petrolifere ale statului neexploatate până atunci, iar concesiile terenurilor petrolifere trebuia să fie atribuite unei companii a cărei politică era sub „*controlul complet*” al Germaniei și al Austro-Ungariei¹⁸. De asemenea, cele două state urmau să dețină drepturile exclusive de export al petrolului și derivatelor sale, exercitate prin intermediul unei societăți de monopol comercial. Prin aceste instrumente de control economic, Puterile Centrale își asigurau „*jurisdicția deplină asupra întregii industrii de petrol din România*”. Analizii Departamentului de Informații Politice evidențiau faptul că guvernul român era împiedicat să își exercite controlul vamal și financiar asupra societății comerciale austro-germane care putea forța România „*să îi acorde orice fel de privilegii [...] pe care le considera a fi în interesul său*”¹⁹.

Nu în cele din urmă, România era obligată să renunțe la dreptul de exploatare a resurselor sale naturale în favoarea „*controlului complet*” al Germaniei. Prin articolul 7 al tratatului economic, germanii căpătau dreptul de a achiziționa bunuri mobile și imobile în mediul urban și de a închiria, pe o perioadă de 30 de ani în mediul rural, orice proprietate imobilă considerată necesară desfășurării activității lor economice.

¹⁶ *Ibidem*, p. 3.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*. Dreptul de exploatare a petrolului putea fi prelungit până la 90 de ani, necesitățile României urmând a fi stabilite de germani.

¹⁹ *Ibidem*.

* Sursa: https://www.google.ro/search?q=sir+william+tyrrell&source=Inms&tbm=isch&sa=X&ved=0ahUKewiMxcmmhrHdAhWxlisKHRI_DN4Q_AUICigB&biw=1366&bih=662#imgrc=JUWeRTyBPjqCM

Foto 3: Sir William Tyrrell, director al Departamentului de Informații Politice din cadrul Foreign Office*

Analizii Departamentului de Informații Politice evidențiau faptul că guvernul român era împiedicat să își exercite controlul vamal și financiar asupra societății comerciale austro-germane care putea forța România „*să îi acorde orice fel de privilegii [...] pe care le considera a fi în interesul său*”.

În baza articolului 9 al tratatului economic, toate convențiile și tarifele anterioare încheiate anterior cu Puterile Centrale erau modificate astfel încât să favorizeze, prin toate mijloacele, importul de bunuri germane în România. Prin clauzele sale, „*tratatul economic lăsa, practic, industria românească la mila Germaniei*”.

Subjugarea României era completată prin articolele 42 și 43 ale tratatului, care reprezentau aservirea sistemului financiar al țării. Astfel, creditele și depozitele Băncii Naționale a României, aflate la Reichsbank, erau reținute de Germania drept garanție a datoriei publice românești în ceea ce îi privea pe supușii germani pentru o perioadă de cinci ani, care putea fi prelungită până la 10 ani.

Aceștia nu puteau fi supuși altor restricții decât celor aplicabile cetățenilor români. Ultimele stipulații din „*tratatul de pace*” de la București nu puteau decât să conducă, în opinia Foreign Office-ului, la riscul ca „*cea mai mare parte a proprietăților imobiliare din România să intre într-un timp nu foarte îndepărtat în mâinile străinilor*”²⁰. În baza articolului 9 al tratatului economic, toate convențiile și tarifele anterioare încheiate anterior cu Puterile Centrale erau modificate astfel încât să favorizeze, prin toate mijloacele, importul de bunuri germane în România. Prin clauzele sale, „*tratatul economic lăsa, practic, industria românească la mila Germaniei*”²¹.

Control financiar

Subjugarea României era completată prin articolele 42 și 43 ale tratatului, care reprezentau aservirea sistemului financiar al țării²². Astfel, creditele și depozitele Băncii Naționale a României, aflate la Reichsbank, erau reținute de Germania drept garanție a datoriei publice românești în ceea ce îi privea pe supușii germani pentru o perioadă de cinci ani, care putea fi prelungită până la 10 ani. Totodată, Germania obliga România să răscumpere, prin orice forme legale de plată ale Băncii Naționale, biletele emise la ordinul administrației germane de ocupație de către Banca Generală Română²³. Autorii memorandumului menționau faptul că, până la data semnării tratatului de pace dintre România și Puterile Centrale, Banca Generală Română – o creație a „*Disconto – Gesellschaft*” – a emis bancnote în valoare de 1 miliard de lei²⁴.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*, p. 4.

²² *Ibidem*.

²³ În ianuarie 1917, în condițiile în care Banca Națională și-a mutat sediul la Iași, odată cu familia regală, Guvernul și celelalte instituții ale țării, Puterile Centrale au acordat Băncii Generale Române autorizația de a emite bilete de bancă în teritoriul ocupat. Aceste bilete erau acoperite printr-un depozit de mărci la Reichsbank, la cursul de 80 de mărci pentru 100 de lei. Victor Slăvescu, fin analist al istoriei economiei românești, într-o lucrare dedicată băncilor de emisiune, conchidea că: „*De fapt, în intențiunea Puterilor Centrale era ca rambursarea tuturor biletelor emise să fie dată în sarcina guvernului român, la încheierea păcii. Pe această cale, ele își acopereau cheltuielile ocupației și «plăteau» diferitele mărfuri ce se ridicau din țară, lichidarea finală urmând a avea loc pe seama Statului nostru*”. [Victor Slăvescu, *Tratat de bancă*, vol. II, *Doctrina de bancă. A. Băncile de emisiune*, Editura Cartea Românească, București, 1931, p. 291].

²⁴ CAB 24/67/37, p. 4.

Control politic

Pentru asigurarea controlului politic și militar asupra țării, tratatul de pace prevedea demobilizarea armatei române și reducerea drastică a efectivelor sale. Cheltuielile armatei germane staționate în Muntenia, care nu trebuia să depășească 60.000 de soldați, urmau să fie suportate de autoritățile române²⁵. Guvernul român era obligat să îndeplinească toate cererile comandanților militari pe care aceștia le considerau necesare, injuriile aduse armatei de ocupație intrând în competența tribunalelor militare – măsuri de natură să transforme suveranitatea României, în opinia Foreign Office-ului, „*într-o farsă*”²⁶.

Obligativitatea acordării „*aceleiași libertăți și protecții din partea autorităților pentru religiile romano-catolică, protestantă, musulmană și israelită*”, care obțineau dreptul să își întemeieze biserici și comunități, precum și școli pe teritoriul țării, era privită la Londra drept o măsură care, sub pretextul „*unei pledoarii la toleranță prin includerea în textul tratatului a unor clauze care să satisfacă o cerere care nu există încă*”, era destinată creării unor centre de propagandă a politicii Puterilor Centrale în România²⁷. În plus, prin convenția politică dintre România și Austro-Ungaria, cele două părți se obligau ca manualele școlare sau alte texte educaționale să nu cuprindă materiale cu conținut propagandistic sau de natură a reprezenta o acțiune îndreptată direct sau indirect împotriva integrității și securității teritoriale sau ordinii publice din țara vecină. Această măsură avea scopul „*să înăbușe pentru totdeauna studiarea de către tinerii români a istoriei rasei lor și o mare parte a literaturii lor naționale*”²⁸.

Departamentul de Informații Politice, compus din specialiști remarcabili în domeniul istoriei, relațiilor internaționale, economiei și finanțelor, precum și alte domenii conexe, au analizat perspectivele păstrării independenței României și prin prisma măsurilor adoptate de către guvernul condus de Alexandru Marghiloman. Astfel, după instalarea în funcția de prim-ministru, liderul conservator a promovat o lege care obliga toți țărani să lucreze pământul marilor proprietari

²⁵ *Ibidem*. Radu R. Rosetti remarca faptul că întreținerea unui soldat german se ridica la impresionanta sumă de 6.000 de franci pe an, de șase ori mai mult decât costurile normale pe timp de pace.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, p. 5.

²⁸ *Ibidem*.

Departamentul de Informații Politice, compus din specialiști remarcabili în domeniul istoriei, relațiilor internaționale, economiei și finanțelor, precum și alte domenii conexe, au analizat perspectivele păstrării independenței României și prin prisma măsurilor adoptate de către guvernul condus de Alexandru Marghiloman.

Intervenția Puterilor Centrale în politica internă a României este ilustrată și prin decizia cu privire la „completa amnistie a tuturor Românilor pentru conduita lor politică sau militară în timpul războiului” (colonelul Alexandru Sturdza și colonelul Victor Verzea erau repuși în drepturi), o decizie care viza întărirea partidei pro-germane.

(bărbații cu vârste cuprinse între 14 și 60 de ani și femeile între 14 și 50 de ani). Aceștia puteau fi mutați după bunul plac al autorităților de pe o moșie pe alta, ceea ce îi reducea la statutul de robi. Departamentul de Informații Politice considera că, prin această măsură, germanii își asigurau un instrument puternic pentru controlul marii mase de țărani care era, totodată, și un mijloc de constrângere a marilor proprietari²⁹. Producția agricolă a României era dirijată de un Directorat General Economic – pus sub conducerea lui Grigore Antipa –, care stabilea cantitățile de bunuri pentru export, rechiziționarea bunurilor, raționalizarea alimentelor etc.

Intervenția Puterilor Centrale în politica internă a României este ilustrată și prin decizia cu privire la „completa amnistie a tuturor Românilor pentru conduita lor politică sau militară în timpul războiului” (colonelul Alexandru Sturdza și colonelul Victor Verzea erau repuși în drepturi), o decizie care viza întărirea partidei pro-germane³⁰. Totodată, Ion I.C. Brătianu, care a decis, în vara anului 1916, intrarea țării în război de partea Antantei, a fost pus sub acuzare, alături de ceilalți membri ai guvernului. Autorii memorandumului erau de părere că, „fie că este vorba sau nu de o plângere legitimă cu privire la unele dintre acțiunile prim-ministrului român, este clar că această măsură a guvernului Marghiloman împotriva sa și a miniștrilor săi este dictată în primul rând de sentimentele sale pro-germane”³¹.

Concluzii

Documentul elaborat de către Departamentul de Informații Politice în toamna anului 1918 cuprindea, în final, o serie de aprecieri cu privire la starea de spirit din România creată ca urmare a acțiunii politicii germane în țara noastră, bazată pe principiul dreptului celui mai puternic, precum și pe convingerea manifestată la Berlin că, „indiferent care va fi soarta războiului în altă parte, Europa de Est și de Sud-Est va intra definitiv în sfera germană de influență”³². În cele câteva luni de la semnarea păcii de la București, se putea constata că „germanofilismul este mai puțin răspândit în România decât a fost vreodată”, nemulțumirea la adresa Puterilor Centrale

²⁹ Ibidem.

³⁰ Ibidem.

³¹ Ibidem, p. 6.

³² Ibidem, p. 7.

fiind tot mai mare³³. De altfel, în această perioadă, la Paris se puneau bazele Consiliului Național al Unității Românești, sub conducerea lui Take Ionescu (președinte), Vasile Lucaciu, Octavian Goga, Constantin Angelescu și Ioan Florescu (vicepreședinți)³⁴, în timp ce „în țară se propaga ideea că România va putea, încă o dată, să constituie Frontul de Est”³⁵. În opinia reprezentanților Departamentului de Informații Politice, ieșirea Bulgariei din război și înaintarea Aliților spre Dunăre putea „oferi rapid șansa ca aceste nemulțumiri să își găsească expresia într-o ridicare generală a țării împotriva germanilor”³⁶.

Practic, au existat în acel moment, două Români: o Românie oficială, reprezentată de guvernul Marghiloman și de grupul minoritar al politicianilor favorabili Puterilor Centrale, și România profundă, altfel spus, majoritatea românilor care respingeau pacea de la București și continuau să se considere angajați în lupta împotriva Puterilor Centrale. Această realitate a fost exprimată în paginile lucrării publicate la Paris de D. Iancovici, acesta subliniind că: „România – vorbesc despre popor – nu a vrut pacea. Niciodată guvernării noastre nu au putut invoca drept argument în luarea deciziei lor epuizarea în război a soldatului și nici a poporului. Națiunea era gata să consimtă la toate sacrificiile pentru a continua lupta”³⁷. Această Românie combatantă a fost reprezentată în Occident de grupul care a părăsit țara, plecând spre Franța, condus de Take Ionescu, și de românii din Statele Unite și din Italia, fideli crezului de luptă pentru desăvârșirea unității naționale. Privită din acest punct de vedere, activitatea românilor de peste hotare a asigurat continuitatea politicii românești de luptă alături de Antantă. „Pacea” de la București poate fi considerată, astfel, ca un „accident de parcurs”, care nu a reprezentat punctul de vedere al imensei majorități a poporului român.

³³ Ibidem.

³⁴ Georges Moroianu, *Les luttes des Roumains transylvains pour la liberté et l'opinion européenne. Épisodes et souvenirs*, Librairie Universitaire J. Gamber, Paris, 1933, p. 219.

³⁵ CAB 24/67/37, p. 7. Speranțele într-o reinviere militară a României își găsesc expresia în paginile jurnalului lui Vasile Th. Cancicov care, aplecându-se asupra contextului încheierii păcii de la București, nota următoarele: „Minuni încă se pot face: o întoarcere a evenimentelor în favoarea aliaților de ieri în Apus poate fi încă salvarea României” [Vasile Th. Cancicov, *Impresii și păreri personale din timpul războiului României. Jurnal zilnic. 13 august 1916-31 decembrie 1918*, vol. II, Atelierele Societății „Universul”, București, 1921, p. 330].

³⁶ Ibidem.

³⁷ D. Iancovici, *op. cit.*, p. 215.

În lunile care au urmat semnării *păcii de la București*, evoluția evenimentelor pe Frontul de Vest ca și pe cel de la Salonic au creat condițiile favorabile reluării acțiunii militare de către România. Pe parcursul lunilor august-septembrie 1918, s-a desfășurat ofensiva generală a Aliaților pe toate teatrele de război. Presiunea trupelor franceze și sârbe a condus la ruperea frontului de la Salonic, determinând Înaltul Comandament al armatei bulgare să solicite generalului Franchet d'Espèrey încheierea armistițiului, care a și fost semnat la 15/28 septembrie 1918. La rândul său, Turcia a încheiat și ea armistițiul cu trupele aliate la 17/30 octombrie 1918, Strâmtoările fiind astfel deschise pentru Aliați. În pragul destrămării, Austro-Ungaria semnează și ea armistițiul la 21 octombrie/3 noiembrie 1918.

Obiectivele strategice ale Aliaților în Balcani și Europa de Est – așa cum corect au evidențiat istoricii români – nu au exclus posibilitatea reluării cooperării militare cu România care, în ciuda „*dictatului*” de la București din mai 1918, prin capacitatea sa combativă, rămânea un factor important, care putea înclina balanța de forțe în regiunea Dunării de Jos³⁸. De îndată ce contextul politic și militar a permis-o, guvernul român a decretat remobilizarea armatei și a alăturat, în acest fel, România în frontul Antantei. La 28 octombrie/10 noiembrie 1918, armata română a primit din partea regelui Ferdinand ordinul de a reintra în luptă³⁹. Concomitent, trupele franceze aflate sub comanda generalului Franchet d'Espèrey forțează Dunărea pe la Giurgiu, obligând armata germană să se retragă în Transilvania. La 18 noiembrie/1 decembrie 1918, regele Ferdinand, însoțit de regina Maria, principele Nicolae și generalul Henri Berthelot, reintra în București în fruntea armatelor sale. Tratatul de pace de la București devenea, astfel, caduc⁴⁰.

BIBLIOGRAFIE

1. ***, *1918 la români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Documente externe (1879-1916)*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, vol. II, 1983.

³⁸ Dumitru Preda, Vasile Alexandrescu, Costică Prodan, *op. cit.*, p. 41.

³⁹ Constantin Kirițescu, *op. cit.*, pp. 318-319.

⁴⁰ Glenn Torrey, *România în Primul Război Mondial*, Editura Meteor Publishing, București, 2016, p. 339.

2. ***, The British National Archives, Kew, CAB 24/67/37 – 19 septembrie 1918 – *Memorandum on The Meaning and Effect of the Bucarest „Peace Treaty”*.
3. Vasile Th. Cancicov, *Impresiuni și păreri personale din timpul războiului României. Jurnal zilnic. 13 august 1916-31 decembrie 1918*, vol. II, Atelierele Societății „Universul”, București, 1921.
4. Erik Goldstein, *The Foreign Office and Political Intelligence 1918-1920*, în *Review on International Studies*, vol. 14, nr. 4, 1988.
5. D. Iancovici, *La paix de Bucarest (7 mai 1918)*, Paris, Payot & Cie, 1918.
6. Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-1919*, vol. I-III, ed. II-a, Editura Casei Școalelor, București, f.a.
7. Georges Moroianu, *Les luttes des Roumains transylvains pour la liberté et l'opinion européenne. Épisodes et souvenirs*, Librairie Universitaire J. Gamber, Paris, 1933.
8. Glenn Torrey, *Romania and World War I*, Iași Oxford, Portland, The Center for Romanian Studies, 1998.
9. Glenn Torrey, *România în Primul Război Mondial*, Editura Meteor Publishing, București, 2016.
10. Alan Sharp, *Some Relevant Historians – the Political Intelligence Department of the Foreign Office, 1918-1920*, în *Australian Journal of Politics & History*, vol. 34, nr. 3, 1988.
11. Victor Slăvescu, *Tratat de bancă*, vol. II, *Doctrina de bancă. A. Băncile de emisiune*, Editura Cartea Românească, București, 1931.

SE FACE LUMINĂ

Colonel Alexe ANASTASIU

Autorul continuă, în studiul său, descrierea primului război balcanic, având ca punct de plecare o serie de observații pe marginea acțiunii armatei franceze pe frontul balcanic, precum și câteva dintre ideile emise de către generalul Bernhardt relativ la forțele armatei germane. În acest sens, sunt prezentate, pe de o parte, vulnerabilitățile armatei franceze, din punct de vedere numeric și calitativ, la începutul războiului, iar pe de altă parte, eforturile viabile ale acesteia, alături de forțele engleze, de redresare și pregătire temeinică pe teatrul de luptă.

Studiul aduce în atenția cititorului trei importante condiții pe care trebuie să le îndeplinească o forță armată pentru obținerea succesului în cazul unei situații conflictuale: o pregătire calitativă, „sub toate raporturile, manevriere și superior utilizate față de ale adversarului”; un sistem și o rețea de comunicații adecvate transporturilor „de forțe mari din o parte în alta, și chiar diametral opus” și, nu în ultimul rând, „armate inamice demoralizabile și inactive, adică din acelea cari, bătute și fixate odată, în o parte, nu se mai mișcă de acolo, până nu sunt din nou isbite și înfrânte hotărîtor”.

Cuvinte: apărare națională, sistemul defensiv francez, contingentul belgo-englez, război de tranșee, vitalitate europeană.

Articol apărut în «România militară», anul LII, ianuarie 1916.

(Urmare¹)

Observațiuni asupra acțiunii armatei franceze și a armatelor anglo-belgo-franceze

Faptul că armata franceză s'a găsit la începutul războiului în stare de inferioritate față de armata germană, nu numai din punct de vedere numeric, dar și calitativ, a surprins multă lume. Totuși, se știa mai de toți că republica nu reușise a pregăti mai nici o forță în stat, capabilă a se măsura cu forțele corespunzătoare germane, deși între altele, forța morală și forța intelectuală ale francezilor sunt doi factori de superioritate firească, capabili de cea mai neîntrecută pregătire de războiu.

Divulgările sau indiscrețiunile fortuite și discuțiunile ce au avut loc în parlamentul francez, în anul precedent, și unele în chiar anul izbucnirii actualului războiu, au permis să se facă constatări foarte puțin măgulitoare pentru guvernele și parlamentele care s'au succedat în Franța dela 1870 încoace, cu privire la pregătirea mijloacelor de apărare națională, în vederea unui războiu cu Germania; războiu pe care atâtea evenimente mari diplomatice, îl indicase de mult ca inevitabil, chiar fără a socoti revanșa lui 1870.

Nepregătirea aceasta sub raportul utilării armatei și sporirii mijloacelor posibile de organizat, prin jertfe mai mari, la timp făcute, a exercitat o influență atât de nefastă în mediul militar francez, în cât sentimentul și conștiința inferiorității armatei franceze față de armata germană, obsedează și stăpânește așa de mult lumea militară franceză, că nici în fața unor situațiuni favorabile, conducerea armatei franceze nu s'a putut desrobi, pentru a păși la acțiuni pozitive, la acțiuni ofensive hotărîte și generale, cu avântul acel nebiruibil care isvorește din conștiința superiorității și încrederea de sine.

E just că la început, atunci când majoritatea forțelor germane fusese aruncată asupra Franței și când, contrar așteptărilor, grupul principal cădea prin Belgia, în aripa cea slabă a sistemului defensiv francez,

Divulgările sau indiscrețiunile fortuite și discuțiunile ce au avut loc în parlamentul francez, în anul precedent, și unele în chiar anul izbucnirii actualului războiu, au permis să se facă constatări foarte puțin măgulitoare pentru guvernele și parlamentele care s'au succedat în Franța dela 1870 încoace, cu privire la pregătirea mijloacelor de apărare națională, în vederea unui războiu cu Germania.

¹ A se vedea Numerile pe Septemvrie, Octomvrie, Noemvrie și Decemvrie 1915.

Cu toate avantajele pe cari le obținuse germanii, prin o înaintare atât de repede, sgomotoasă și impresionantă, – încât atâta lume judeca deja Parisul ocupat de germani și pacea impusă prin încingerea armatei franceze în clește între Marne și Vosgi, – această armată a putut impune învingătorilor, nu numai o retragere importantă, dar și o renunțare la executarea proiectului lor ofensiv, trecând de la războiul de groape, a cărui prelungire duce fatal și la îngroparea spiritului ofensiv.

armatele generalismului Joffre, încă neadunate, nu puteau face ceva mai bun decât ceea ce au executat, adică să demonstreze până chiar la riscul complet al forțelor de acoperire, ce aveau la frontiere și în apropierea frontierei, pentru a câștiga timpul necesar concentrării și orientării.

Că măsura a fost bună și a folosit la obținerea unui rezultat însemnat, o dovedește afacerea dela Marne.

Cu toate avantajele pe cari le obținuse germanii, prin o înaintare atât de repede, sgomotoasă și impresionantă, – încât atâta lume judeca deja Parisul ocupat de germani și pacea impusă prin încingerea armatei franceze în clește între Marne și Vosgi, – această armată a putut impune învingătorilor, nu numai o retragere importantă, dar și o renunțare la executarea proiectului lor ofensiv, trecând de la războiul de groape, a cărui prelungire duce fatal și la îngroparea spiritului ofensiv².

² Când se va cunoaște în detaliu modul cum a fost organizată, condusă și executată ofensiva germană prin Belgia, ne vom da seama în mod deplin asupra cauzelor neisbutirii acestei mari ofensive.

Credem că putea anticipa între aceste cauze pe aceea că armatele germane, seduse de succesele ușor obținute de covârșitoarele lor efective, asupra câtorva corpuri de armată franceze în nordul Franței (din care unele trecuse și pe teritoriul Belgian), atrase magnetic de retragerea zorită a resturilor acelor corpuri de armată franceze și amețite de himera unei repede ocupări a Parisului, s'au dus alunecând spre Valea Marnei, fără să-și fi garantat zilnic terenul cucerit și fără mai ales să fi putut aduce, tot așa de repede și la înălțimea convenită, aparatul complet și serviciului etapelor, pe concursul cărui să-și fi bizuit succesul înainte, singurul resort regulator al întinderii fiecărui pas făcut pe teritoriul inamic.

Zece armate mari germane ajunseser la Marne și în preajma Parisului, dar în fuga lor după o nălucă și fără a întâmpina o serioasă rezistență inamică, nu aveau la îndemână și sursele de recompletare a forțelor cheltuite și evident că cele mai bune armate din lume nu pot lupta fără mâncare și fără munițiuni.

Or, mâncarea și munițiunile necesare de procurat pentru efective de milioane, impun operațiunilor ofensive, astăzi, condițiuni atât de grele, că de fapt rolurile serviciilor de etape și ale armatelor de operațiuni, pare a se fi schimbat. Cerințele etapelor îngerează astăzi asupra limitării libertății de acțiune a conducerii operațiunilor și subordonează aceste operațiuni ca timp de executare și spațiu de desfășurare și înaintare spre inamic, la aceea ce desvoltarea serviciilor de etape și destoinicia lor sunt capabile să permită.

Este de observat că până la defensivă din Galiția, pregătită de generalul Mackensen, în nici una din cele ce au precedat-o, pare a nu se fi observat atât de riguros pe cât trebuie, legătura strictă dintre etape și armatele de operațiuni, în sensul de-a face pe cele dintâi destoinice să îngăduie trupele a-și îndeplini proiectele. Răbdarea cu care generalul Mackensen a știut să domine această pregătire, pare cel mai de căpetenie factor care i-a înlesnit obținerea celui mai de seamă dintre rezultatele austro-germanilor pe frontal rusesc și sârbesc.

Negreșit, marea breșă făcută de colosala concentrare de tunuri germane, în frontal rusesc din regiunea Dunajelui, n'ar fi avut ca urmare înaintarea victorioasă a tuturor armatelor austro-germane de pe teatrul galițian, aproape fără întrerupere, pe teritoriul rusesc, până dincolo de Vistula, dacă această înaintare ar fi fost tot așa de slab secondată de etape, cum fusese prima înaintare austriacă, până la Lüblin și Kölm la începutul războiului, cum fusese ofensiva germană prin Belgia, ofensiva franceză dupe Marna, prima ofensiva austriacă în Serbia sub Potioreck etc., etc.

Tot așa de înțeleaptă măsură a fost oprirea ofensivei franceze după victoria dela Marne, de îndată ce această victorie putuse produce în spiritul armatei franceze ideea că se poate măsura cu succes cu trupele germane și căpătase un frumos ascendent moral.

Evident atunci, la începutul războiului, armata franceză și micul contingent belgo-englez, nu avea nici pregătirea numerică, nici pe cea materială, destul de suficientă, pentru a putea exploata complet succesul bătăliei de la Marne; și anume, în sensul de-a lua o ofensivă hotărâtă, susținută, care să poată răsturna toate forțele germane aduse pe teatrul occidental. Lipseau atunci armatei franceze nu atât efectivele, cât mai ales utilajele acestor efective, pentru a întreprinde acțiuni ofensive în stil mare. Serviciile dinapoi nu putuse oferi armatelor franceze nici posibilitatea isgonirii complete a germanilor de pe teritoriul francez și deci cu atât mai puțin înlesniri unei înaintări ofensive până dincolo de frontiere, până dincolo de Rihn, până dincolo de inima Germaniei.

Dar, după trecerea mai multor luni de serioasă pregătire franco-engleză și mai ales când după puternicile lucrări de întărire executate de germani pe frontul occidental și presiunea rusă în Galiția, comandamentul superior german a fost nevoit să treacă o însemnată cantitate de forțe și de material de război, de pe frontul occidental pe frontul oriental, s'au produs pe seama armatei franceze mai multe momente favorabile sau în tot cazul de fortuită intervenire ofensivă. Cu toate acestea armata franceză nici n'a încercat asemenea acțiuni.

Vor fi, desigur, motive explicative numeroase a acestei atitudini din partea comandamentului superior francez; nu greșim însă a număra între motivele acestea și sentimentul exagerării adversarului, sentiment care impune prudență mai multă decât trebuie, chiar și capabilităților recunoscute.

Generalul Friedrich von Bernhardi, în valoroasa sa lucrare din 1912, „Viitorul nostru”³, la capitolul „Sorții de isbândă militară ai Germaniei” zice:

„E întotdeauna o mare greșală a socoti pe adversar mai prejos de valoarea lui. Se pot face în această privință experiențe foarte dureroase, cum s'a întâmplat francezilor în 1870 și englezilor în Africa de sud.

³ Al Germanilor.

La începutul războiului, armata franceză și micul contingent belgo-englez, nu avea nici pregătirea numerică, nici pe cea materială, destul de suficientă, pentru a putea exploata complet succesul bătăliei de la Marne; și anume, în sensul de-a lua o ofensivă hotărâtă, susținută, care să poată răsturna toate forțele germane aduse pe teatrul occidental.

În Germania, zice Bernhardi, „numărul efectivelor instruite, cuprinzând și armata permanentă, se ridică la aproape 3.500.000 de oameni, după scăderea procentului de pierderi obicinuit”.

Dar e încă și mai primejdios a exagera această valoare, pentru că energia se stingherește și pretutindeni se socotesc primejdii cari, de cele mai multe ori, nu există. Kuropatkin, în Mancuria, a fost prada unor astfel de idei blestemate și a lăsat neconținut să-i scape din mână o biruință sigură.”

Joffre, pare că s'a lăsat a fi cuprins de același cusur ca și Kuropatkin.

Este în adevăr o socoteală ușor de făcut.

După cartea lui Bernhardi, citată mai sus, Franța putea să mobilizeze, ca trupe active și de rezervă, 2.300.000 oameni bine instruiți și 1.250.000 oameni trupe teritoriale, deosebit de garzii forestieri și de vamă, organizați militarmente și deosebit de trupelor din Algeria și Tunis, pe cari Bernhardi le socotește ca la trei corpuri de armată. Deci în cifra rotundă, aproape 4.000.000 oameni.

Dacă presupunem că la început Franța n'a chemat și n'a adunat decât un sfert din aceste forțe, putem socoti fără exagerație, cred, că pe frontul francez s'a găsit încă dela început cel puțin un milion de oameni, cifră care a trebuit să crească neconținut, deosebit de forțele anglo-belgiene.

În Germania, zice Bernhardi, „numărul efectivelor instruite, cuprinzând și armata permanentă, se ridică la aproape 3.500.000 de oameni, după scăderea procentului de pierderi obicinuit”.

Dacă în contul acestor procente teoretice pe care le considerăm exagerate, precum și a contingentelor de după 1912 (când a scris Bernhardi studiu său), vom spori, cu toată galantomia cifra de mai sus la 4.000.000 și vom admite că utilajul și mijloacele de încadrare au permis germanilor să mobilizeze, încă de la început, 2-2½ milioane de oameni, este aproape cert că atunci când germanii au transportat ofensiva lor pe frontul rusec, și au dus acolo cele mai bune trupe și generali, n'au mai putut avea pe frontul occidental decât maximul de un milion de oameni, de toate calitățile, inclusiv trupele de ocupație a Belgiei, Luxemburgului și teritoriului francez cucerit.

Dacă efectivele acestea de milioane de luptători încadrați, atribuite armatelor ce se răboiesc actualmente (efective pe care de altfel un sentiment de neîncredere, bazat pe anumite considerațiuni, ne face să le socotim cam fabuloase), sunt în realitate atinse, atunci nicăeri n'ar putea avea mai multă rațiune de-a fi fost realizate de germani, decât pe frontul oriental, unde și terenul și natura operațiunilor întreprinse, au necesitat forțe considerabile.

A evalua că germanii au putut avea mai mult de cinci-șase sute de mii de oameni, ca trupe operative, pe frontul francez, atunci când pe frontul oriental ei cucereau Varșovia, Ivangorodul, Grodno; Kosovo și Bjelostok, acoperind cu trupe de ocupație Polonia și aruncând grupe mari de armate spre Riga-Dvina, Vilna, Minsk și Pinsk, este a fi stăpânit de acele idei blestemate, de acel sentiment al exagerării forțelor adversarului, cum scrie Bernhardi, care a pierdut pe Kuropatkin și a îngenunchat pe ruși în extremul orient.

Armatele franco-anglo-belgiene, superioare, desigur, la peste îndoitul forțelor operative germane din fața lor, au rămas impasibile, la jongleria efectivelor germane de pe un front pe altul, au permis să se comită înfrângerea amenințătoarei ofensive rusești în Galiția și apoi treptat zdrobirea formidabilei armate rusești, strânsă în clește între toate forțele de prima linie austro-germane. Armatele franco-anglo-belgiene, din motive necunoscute, n'au căutat în acele împrejurări grave să spulbere toate liniile de mușuroaie de pământ ridicate de germani în fața lor, linii cari cu cât erau mai numeroase, cu atât indicau mai mult slăbiciunea trupelor ce aveau a se folosi de ele, trupe cari erau să fie aceleași pentru toate liniile și cari odată răsturnate, cu oarecare greutate desigur, din prima linie, n'ar mai fi avut curajul să se împotrivescă învingătorilor, decât atunci când puternice ajutoare le-ar fi venit la timp, ceea ce era puțin probabil.

La succesul austro-germanilor pe frontul oriental n'au contribuit evident, în mai largă măsură, dibăcia de comandament germană și eroismul trupelor lor, mai cu seamă după intrarea în acțiune a Italiei, cât și infiltrarea în sufletul franco-belgo-englezilor, a unui puternic sentiment de temere, efect nu atât al succeselor germane din actualul războiu, cât mai ales al pregătirii sau mai bine zis al conștiinței de nepregătire din timp de pace.

Nepăsarea în care s'au delăsat guvernele tuturor țărilor, cu privire la pregătirea de războiu, în comparație cu guvernele germane, a născut în spiritul general european ideea superiorității armatei germane și această idee stăpânește astăzi triumfător toate câmpurile de bătaie.

Fac această remarcă asupra atitudinii pasive franceze, pentru a pune în evidență una din puternicile motive care m'au făcut să susțin, încă din Noembrie 1914⁴, că în actualul războiu succesul îl va avea partida

⁴ «Păreri verificate cu privire la principiul Națiunea înarmată» Rom. Milit.

Armatele franco-anglo-belgiene, superioare, desigur, la peste îndoitul forțelor operative germane din fața lor, au rămas impasibile, la jongleria efectivelor germane de pe un front pe altul, au permis să se comită înfrângerea amenințătoarei ofensive rusești în Galiția și apoi treptat zdrobirea formidabilei armate rusești, strânsă în clește între toate forțele de prima linie austro-germane.

Defensiva care este cum știm negațiunea victoriei, dar se ia totuși de nevoie, nu se recomandă, decât sub caracterul mixt de: defensivă-ofensivă și pentru scurtă durată. Dacă nu se trece dela defensivă la ofensivă când trebuie și cât mai neîntârziat, nu se mai poate trece când vrei.

care va izbuti să sleiască pe adversar; iar în capitolele precedente ale studiului de față, am completat ideia sleirei adversarului, cu indicațiunea că ea se referă la totalul forțelor de viață și de putere ale unui stat. Mai mult încă, am emis bănuiala că succesul hotărîtor pare că va trebui căutat de adversari mai mult, pe terenul economic, decât pe terenul militar.

Dacă a scoate din tranșee o campanie, după câteva ore sau zile de cuibăreală în ele, este o operațiune grea, și dacă s'a probat în trecut că o lună, două, de instalare în lucrări de pământ, rupe trupelor avântul ofensiv, ne putem lămuri bine capabilitatea ofensivă a trupelor anglo-belgo-franceze după un an⁵ de viață în tranșee și înțelegem suficient pentru ce s'au săvârșit atâtea dezastre dureroase pentru cauza multiplei alianțe, fără să fi produs gestul care le putea înlătura.

Deaceia ni s'a oferit prilejul să vedem din partea celei mai mari armate din câte a mobilizat Franța până astăzi, numai câteva opintiri timide în Champagne și de aceea am fost reduși să citim un an și mai bine în presa occidentală, cu privire la frontul atâtor armate cu efectiv total de operațiune de aproape două milioane, știri de felul acesta: „În cursul săptămânei precedente un aeroplan amic a aruncat (atâtea bombe) asupra cutărui sat dela frontul german”; sau: astăzi a avut loc o crâncenă încăerare franco-germană în sectorul Aras: s'a ocupat un colț de cimitir apărât cu înverșunare de secția (cutare), din compania (cutare) germană; sau: în formidabila ofensivă franceză din luna precedentă, s'a cucerit un metru și jumătate tranșee, s'au luat 3 prizonieri și s'a pus stăpânire pe o mitralieră, ca pradă de războiu!!!

Războiul de tranșee fac și germanii pe frontul occidental, dar pentru dânșii acest război este o stratagemă, o mască pentru forțele trase de-acolo în altă parte, pe când la adversarii lor, pare că războiul de tranșee a devenit un sistem de luptă generalizat definitiv pentru toate forțele de operațiune.

Defensiva care este cum știm negațiunea victoriei, dar se ia totuși de nevoie, nu se recomandă, decât sub caracterul mixt de: defensivă-ofensivă și pentru scurtă durată.

Dacă nu se trece dela defensivă la ofensivă când trebuie și cât mai neîntârziat, nu se mai poate trece când vrei.

⁵ Acum avem un an și jumătate.

Luni întregi de acalmie se produc și pe fronturile germane, dar pe când pentru germani ele sunt indiciul pregătirii unor nouă lovituri puternice, adversarii lor nu fac nimic în cursul acestor pregătiri de lovituri mari, pentru a le împiedica, pentru a le dejuca și când ele se produc sunt peste tot locul surprinși.

Succese militare viitoare pentru multipla alianță, nu sunt de sigur excluse, dar de o depărtată perspectivă.

Atitudinea de defensivă-activă, de timporizare, de expectativă, de demonstrativă, de luptă de tranșee etc., atitudine atât de necesară la începutul războiului, pentru Anglo-Francezi surprinși în inferioritate, dacă se prelungeste prea mult, face să se întrevadă foarte puțin probabilitatea frângerii echilibrului numeric și moral al victorioșilor germani și mai ales zdrobirea lor, de către francezi, prin o lovitură frontală, cum se pretinde că se va produce.

După modul cum a decurs războiul până azi, și după atitudinea armatei franceze de până acum, mai lesne se poate admite parcă, perirea prin foamete a armatelor germane, decât prin înfrângeri militare, chiar și atunci când vor avea să se măsoare cu forțe simțitor superioare pe toate fronturile.

Războiul impopular pentru germani, prin scopul care i-a dat naștere, și combătut cu oarecare vehemență de pătura socialistă, vehemență care a putut fi înăbușită de mersul victoriei de până acum al armatei germane, începe să intre adânc în sufletul maselor, ca o necesitate de viață și alături de orgoliul păturei conducătoare să se ridice în mod sincer și conștient, ambițiunea întregului popor german de-a muri pentru victoriei.

Întârzierea intervenirii anglo-francezilor, chiar și atunci când Italia intrând în război de partea lor, atrăgea o cantitate însemnată de forțe austro-ungare la frontiera italiană, a creat un precedent pentru neintervenirea în timpul atacului austro-german în Balcani, care a adus până acum la ocuparea Serbiei, Muntenegrului și Albaniei, precum și la încercuirea Generalului Sarail la Salonic pe teritoriul unei țări neutre.

Se încearcă a se micșora valoarea succeselor obținute de germani în Balcani, dar acei ce privesc soluțiunea problemei războiului actual în complecta încercuire efectivă a armatelor austro-germane, apreciază că drumul ce și-au deschis prin această parte germanii în Asia și dificultățile enorme ce vor fi pentru a-l închide, constituie pentru Quadruplă,

După modul cum a decurs războiul până azi, și după atitudinea armatei franceze de până acum, mai lesne se poate admite parcă, perirea prin foamete a armatelor germane, decât prin înfrângeri militare, chiar și atunci când vor avea să se măsoare cu forțe simțitor superioare pe toate fronturile.

Franța nu trebuie să se dea înapoi de-a bate pe germani, ori unde ar avea această posibilitate. Nu ocuparea teritoriului inamic impune acestuia pacea după voința noastră, ci zdrobirea forțelor de tot felul ce dânsul opune voinței noastre.

un mare eșec, întrucât i-a stat în mână a închide ușor acest drum și numai lipsa ei de prevedere și poate mai mult decât atât, lipsa de unitate de vedere și conducere, a făcut-o să piardă acest prețios avantaj.

Un mare patriot și om de stat francez se întreabă dacă gonirea germanilor în Balcani, apără Franța mai mult decât isgonirea lor din Champagne și Artois și dacă soarta Salonicului poate să-i intereseze mai mult decât soarta orașului Lille.

Problema fiind astfel văzută de un personaj de atâta pretențiune, cum este răsturnătorul atâtor guverne la Paris, desigur nu mulțumește cercurile militare neinteresate, care judecând conducerea războiului după principiile lui fundamentale, văd lucrurile cu totul altfel.

Franța nu trebuie să se dea înapoi de-a bate pe germani, ori unde ar avea această posibilitate. Nu ocuparea teritoriului inamic impune acestuia pacea după voința noastră, ci zdrobirea forțelor de tot felul ce dânsul opune voinței noastre.

De altă parte, pentru obținerea succesului, lovirea germanilor de front în mod decisiv și numai, pe latura franceză a teatrului de operație european, fiind nu numai enorm de greu dar aproape imposibil de realizat, o colaborare cu ceilalți aliați și pe alte fronturi, pentru o acțiune concentrică, este nu numai o datorie morală, dar o necesitate imperioasă, și mai mult chiar o condițiune *sine qua non*, la apărarea teritoriului Franței, căci germanii de vor birui pe ceilalți aliați, Franța va fi amenințată în propria ei existență.

A renunța să urmeze pe germani în comiterea barbariilor inutile prin aruncare de bombe deasupra orașelor pentru atacul populației nearmate, procedeu care n'a adus Germaniei decât protestul și antipatia întregii omeniri imparțiale; a renunța la adoptarea pericolosului dicton, „*necesitatea nu cunoaște legi*” și a păși energic la acțiuni de război viguroase, la operațiuni militare hotărâte, este atitudinea ce se așteaptă și se impune Franței, după un an de activă pregătire, căci echilibrul numeric lumea îl sokoate că de mult timp s'a rupt în profitul Quadruplei.

Apresiasi ca o însemnată eroare inerția prelungită a armatelor franco-belgo-engleze, pe teatrul așa zis occidental, nu pierdem din vedere planul pe care, pretind unii, că și-l'au propus și-l observă riguros comandamentele superioare ale acestor armate. Tema acestui plan se zice c'ar fi următoarea:

Armata germană fiind aceea care a declarat războiul, ofensiva aparține acestei armate. Dar, cum această ofensivă reclamă mijloace mai mari și mai sleitoare decât poate suportă Germania, armata franceză trebuie să aștepte sleirea forțelor ofensive germane, până în punctul când eforturile lor zadarnice asupra frontului occidental și sleirea de pe celelalte fronturi, le va aduce la dezechilibru și se vor vedea nevoite atunci să se retragă de nevoie și să ceară pacea, nebiruite pe calea armelor dar uzate și aduse fatal, de lipsuri și de împrejurări defavorabile, la incapacitate de-a mai susține războiul.

Pentru Franța organizată defensiv, cum a ajuns a fi actualmente, că orice tentațiune ofensivă a germanilor, este înfrântă, problema ar fi pe cât de simplă, pe atât de comodă: Ea ar spune Germaniei: „*Mi-ai declarat războiu, bate-mă. Ne fiind în stare să mă bați, cere pacea. Atunci condițiunile le vom pune eu și aliatele mele*”.

Asupra acestei teze, avem de făcut observațiunea că raționamentul ei se sprijină pe o premiză falsă: atacurile înfrante ale ofensivei germane, după bătălia dela Marne. Ori, acestor atacuri nu le putem acordă un caracter deductiv și conchizător, de importanța necesară pentru a sprijini o teză atât de capitală, în conducerea superioară a unor operațiuni de războiu, de stilul celor ce trebuie să se producă pe frontul occidental.

Armata germană după bătălia dela Marne, fiind forțată de presiunea ofensivei rusești în Galiția și Polonia, a defalcat cea mai însemnată parte numerică și calitativă a forțelor ce le avea pe frontul occidental, pentru a le transportă pe teatrul oriental, contra rușilor. Forțele ce germanii au pe frontul occidental contra franco-anglo-belgienilor, nu pot fi decât trupe de mână: a 2-a și 3-a și inferioare și numericește, în totalul lor, adversarilor; iar atacurile ce ele produc, sunt demonstrațiuni, sunt stratageme, pentru a acoperi slăbiciunea lor și a distra pe vrăjmași, atunci când pe alte fronturi austro-germanii prepară și dau lovituri puternice.

Dacă, se crede că armata franceză de atâta vreme de când și-a complectat utilajul și și-a pus la încercare în mod satisfăcător forța sa morală, nu pierde simțitor prin eternizarea atitudinii sale defensive, lăsând adversarului nesdruncinată inițiativa tuturor operațiunilor, pe toate fronturile, nu ni se pare o fericită concepție. Germanii nu sunt astăzi nici la jumătatea executării problemei ce și-au creat în actualul

Dacă, se crede că armata franceză de atâta vreme de când și-a complectat utilajul și și-a pus la încercare în mod satisfăcător forța sa morală, nu pierde simțitor prin eternizarea atitudinii sale defensive, lăsând adversarului nesdruncinată inițiativa tuturor operațiunilor, pe toate fronturile, nu ni se pare o fericită concepție.

Susținând, în acest studiu, că războiul actual se va soluționa prin sleirea tuturor mijloacelor de forță ale unuia din adversari, și în primul rând a forțelor economice, n'am înțeles abandonarea operațiunilor militare, n'am înțeles inerția armatelor aceleia care apreciază că superioritatea forțelor economice sunt de partea sa.

războiu. Ei au fixat pe francezi, pentru a trece contra rușilor, asupra cărora au obținut remarcabile succese și au fixat așa de bine pe francezi că au avut vreme să oprească marea ofensivă rusă, să răstoarne toate armatele rusești și să cucerească din țara lor toată partea de adevărată vitalitate europeană, scoțând din cauză aceste armate pentru un timp atât de îndelungat.

În acest moment intră Italia în acțiune și impune austro-germanilor o deplasare mare de forțe, contra lor. Totuși, Franța nu face decât încercări timide.

Noile forțe rusești au fost fixate și ele, pentru a da timp și libertate de acțiune germanilor să sdrobească pe Sârbi, pe Muntenegreni și să închidă la Salonic slabele forțe anglo-franceze trimise în Balcani.

Nici rușii, nici francezii, nici italienii, nu s-au mișcat. Ci și după precedentele lovituri urmează acum o perioadă de acalmie. În acest timp germanii pregătesc o nouă lovitură și va veni fatal rândul frontului francez sau italian.

Ce vor putea face armatele franceze și italiene, singure contra loviturilor bine pregătite și executate de forțe covârșitoare austro-germane, războite, aduse în mare parte de pe alte fronturi, unde au fost biruitoare, nu este dificil a prevedea. Dacă și de astă dată germanii nu vor putea obține rezultate hotărâtoare, se poate în tot cazul crede mai ușor în o lărgire a cercului investiției puterilor centrale, decât în un succes militar francez sau italian contra lor.

Că germanii executând aceste lovituri succesive se uzează și îndură pierderi considerabile este cert. Dar anglo-belgo-francezii, și tot astfel italienii, sdrobiți ca în felul cum au fost rușii, nu vor avea pierderi, nu se vor uza?

Pasivitatea nici în tactică nici în strategie, nu poate obține decât cel mult evitarea unui dezastru, dar nu un succes.

În cazul de față și câtă vreme se lasă Germaniei libertatea isbirilor și facultatea de-a lupta succesiv cu fiecare armată adversară în parte, cestiunea sfârșitului războiului cu încheierea păcei pe tema sleirii forțelor militare și economice ale austro-germanilor, e menită la o cât mai depărtată perspectivă.

Susținând, în acest studiu, că războiul actual se va soluționa prin sleirea tuturor mijloacelor de forță ale unuia din adversari, și în primul rând a forțelor economice, n'am înțeles abandonarea operațiunilor

militare, n'am înțeles inerția armatelor aceleia care apreciază că superioritatea forțelor economice sunt de partea sa. Această pasivitate a armatelor adversarului superior economicește, duce fatal la o consecință defavorabilă pentru toți: prelungirea războiului la o durată aproape incalculabilă. Aceasta, mai ales e posibil în actualul războiu, căci beligerantul superior militărește este stăpân, prin cucerire, pe o importantă întindere de teritoriu inamic foarte productiv și armatele adversare pe care le atacă unde voește și când voește, nu obțin alt succes decât cel mult respingerea acestor atacuri, iar între ele învingătorul are asigurată o cale de aprovizionare a unei bune părți din Europa sud-estică și Asia.

Pentru a ne convinge pe deplin de temeinicia acestei afirmațiuni, vom observa următoarele:

Germanii cu aliații lor întreprind în actualul războiu, operațiuni pe linii interioare către patru fronturi: frontul occidental sau franco-belgo-englez, frontul oriental sau rus, frontul italian și frontul balcanic.

Alianța antigermană are, față de adversarul lor, pozițiunea învâluitoare a unor armate de asediu, în faza preliminarilor, adică cu mari intervale, între ele.

Ambele situațiuni oferă mari avantaje, dar numai pentru cine poate și știe să culegă aceste avantaje. Pentru ca operațiunile pe linii interioare să poată reuși se cere, după cum știm, trei mari condițiuni:

1. Armate de calitate bună sub toate raporturile, manevriere și superior utilizate față de ale adversarului.
2. Un sistem și o rețea de comunicațiune cât mai prielnică repedelor transporturi de forțe mari din o parte în alta, și chiar diametral opus.
3. Armate inamice demoralizabile și inactive, adică din acelea cari bătute și fixate odată, în o parte, nu se mai mișcă de acolo, până nu sunt din nou isbite și înfrânte hotărâtor.

Aceste condițiuni sunt absolut indispensabile și fără una din ele nu se poate obține rezultatul decisiv.

Operațiunile lui Napoleon în 1814 între Marne și Sena, cel mai strălucit exemplu din istoria militară a lumii de manevră pe linii interioare, ne confirmă legătura intimă a deciziunii, de îndeplinirea riguroasă a celor trei condițiuni de mai sus.

Napoleon avea simțitor asigurate condițiunile 1-a și 2-a, dar nu tot așa și pe a 3-a. El bătea în valea Marnei pe Blucher, dar în acest timp

Germanii cu aliații lor întreprind în actualul războiu, operațiuni pe linii interioare către patru fronturi: frontul occidental sau franco-belgo-englez, frontul oriental sau rus, frontul italian și frontul balcanic.

Operațiunile lui Napoleon în 1814 între Marne și Sena, cel mai strălucit exemplu din istoria militară a lumii de manevră pe linii interioare, ne confirmă legătura intimă a deciziunii.

Swarttemberg înainta pe valea Senei. Lovit și acesta, se da puțin înapoi, dar în același timp și contrar lui, Blücher câștiga teren înainte spre Paris și înaintarea lor treptată câte puțin, dar persistentă, a dus la strângerea cercului, la sufocarea întreprinderii Napoleon și la sleirea forțelor lui, așa că bătălii au sfârșit prin a răpune pe biruitor.

Ori, în actualul război nu se vede aplicat încă principiul isvorât din felul de a opera al austro-germanilor în 1814, ci câte trele condițiile de succes ale operațiilor pe linii interioare, sunt, până acum, de partea germanilor.

Este evident deci că atâta timp cât aliații (francezii, englezii, italienii și rușii) nu se vor mișca, formând sistem coordonat în acțiunea lor concentrică, pentru restrângerea cercului de investiție isvorât din situațiunea geografică a țărilor lor, de sigur nu lucrează pentru un apropiat sfârșit al războiului, în favoarea lor.

**Ordinul „Meritul Cultural”
în grad de „Cavaler”,
categoria F
– „Promovarea culturii”
(Decretul Prezidențial nr. 646
din 24.08.2004)**

**Ordinul „Meritul Cultural”
în grad de „Ofițer”,
categoria F
– „Promovarea culturii”
(Decretul Prezidențial nr. 483
din 30.06.2014)**

gmr.mapn.ro
facebook.com/gmr.mapn.ro